

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Vezető: prof. Dr. Szelestei Nagy László DSc

Modern irodalomtudományi doktori program

Programvezető: dr. habil. Horváth Kornélia Phd egy. docens

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

HAÁSZ GABRIELLA

Babits Mihály és a San Remo-díj

Témavezető: prof. emer. Dr. Sipos Lajos CSc

Budapest, 2013.

TARTALOM

Bevezetés.....	5
Irodalmi díjak Olaszországban a két világháború között.....	9
A San Remo-díj alapításának története.....	15
Az Accademia Reale d'Italia.....	28
Az akadémikusok harca.....	37
A „Külföldi Szerző” kategória témái és nyertesei.....	48
A magyar irodalom Olaszországban a két világháború között (1920-1945).....	65
Babits Mihály recepciója Olaszországban (1920-1945).....	77
I.Magyar irodalomtörténetek olaszul.....	78
II.Újságok, folyóiratok.....	87
Babits Mihály olaszországi recepciója a levelezések tükrében	
Mario Puccini.....	103
Gino Sirola.....	112
Antonio Widmar	137
Arturo Marpicati.....	149
Babits Mihály San Remo-díja.....	160
Az 1940. évi díjátadási ceremónia.....	167
Babits Mihály San Remo-díjának magyarországi sajtóvisszhangja.....	192
Összegzés.....	199
Zárszó.....	201
Melléklet.....	203
Fényképek.....	211
Szakirodalmi jegyzék.....	223

Bevezetés

Babits Mihály 1940. március 30-án San Remóban ünnepélyes keretek között átvette az 1938. évi San Remo-díjat „Külföldi Szerző” kategóriában az *Isteni Színjáték* magyar fordításáért. „Ez volt az utolsó öröm, utolsó dicsőség, ami érte őt” – írta Török Sophie a San Remo-díj elnyeréséről hírt adó első levél borítékjára.

„Ez az első hivatalos és nagy kitüntetés, amely magyar íróért az új olasz Accademia Fascista kultúra fennállása óta. S elsősorban ilyen, a külföld által proklamált magas elismerésnek köszönheti Magyarország, ha a világ tekintete egyre nagyobb érdeklődéssel fordul a magyar kultúra felé. Hálás lehet hát a nemzet Babits Mihálynak, aki hatalmas írói egyéniségével és irodalmi tudásával újabb dicsőséget szerzett hazájának. Ez a kitüntetés olyan költőt ér most, akit nemcsak szülőföldje, hanem egész Európa, az egész irodalmi világ el fog ismerni”¹ – nyilatkozta a korabeli magyar sajtónak Nelly Vucetich, Babits műveinek egyik olasz fordítója.

Bár ez az 50.000 lírával is járó díj a magyar irodalmat díjazó kevés külföldi elismerés egyike, eddig mégsem született átfogó tanulmány róla. Ez részben köszönhető a díj tisztavirág életének, valamint annak a ténynek, hogy már a korabeli magyar híradásokban is zavaros, olykor egymásnak ellentmondó információk jelentek meg róla.

Az irodalomtörténet-írás sem fordított túlságosan nagy figyelmet erre az életrajzi tényre, az eddig megjelent Babits-monográfiák megemlítik ugyan a díjat, de közülük egy sem tárgyalja részletesen, pontosan milyen díjat is nyert el az író. Pók Lajosnál ennyi szerepel: „Dante-fordításának elismeréséül az olasz állam a San Remo-díjjal tünteti ki.”², Rába György is nagyon szűkszavúan fogalmaz: „1940 kezdetén állapota rosszabbodik, március 25-én mégis elindul San Remóba a Dante-fordítást jutalmazó 50 000 lírás díj átvételére, s április elején feleségével tíz napot tölt ismét Brissagóban.”³ Benedek Marcell önéletrajzi ihletettséggű kis kötete is csak ennyit közöl a díjazás tényéről: „Ragaszkodott az élethez s a költői dicsőséghez is. Halálos betegen utazott el San Remóba, hogy személyesen vegye át a díjat, amellyel Dante-fordítását kitüntették.”⁴ A kitüntetés tehát legtöbbször csak mint az olasz államnak a Dante fordításért adott 50.000 lírás díja szerepel.

¹ VUCETICH, N[elly], „*Babits Mihály San Remo-díja. A költő olasz fordítója a kitüntetés jelentőségéről*, Pest, 1940. március 30.

² PÓK Lajos, *Babits Mihály alkotásai és vallomásai tükrében*, Bp., Szépirodalmi, 1967, 213.

³ RÁBA György, *Babits Mihály*, Bp., Gondolat, 1983, 319.

⁴ BENEDEK Marcell, *Babits Mihály*, Bp., Gondolat, 1969, 26.

Elsőként Kardos Pál foglalkozott kissé részletesebben magával a díjazással, aki így írja le az életrajz eme epizódját: „1940 tavaszán maradék életerejével még vállalkozott egy hosszabb utazásra. Az olasz kormány meghívja a sanremói díj átvételére. Sanremóban, az olasz Riviera egyik legszebb pontján nagy ünnepély keretében osztották ki az olasz kormány által művészeti és irodalmi érdemekért adományozott jelentékeny összegű jutalmakat. Az olasz kultúra külföldi terjesztéséért járó 50 000 líra jutalmat ebben az évben Babits Mihálynak ítelték oda, mint Dante fordítójának.”⁵ Kardos már azt a kérdést is felveti, hogy miért éppen ekkor díjaztak egy már másfél évtizede kész fordítást, mi volt az oka, hogy éppen „ekkor terelődött Babitsra az olasz kormánykörök kitüntető figyelme”. A monográfia írója szerint a válasz az akkori politikai helyzetben keresendő, az 1939 ősztől 1940 júniusáig terjedő háromnegyed év ugyanis az olasz-magyar kapcsolatok különleges időszaka. Németország ekkor már megtámadta Lengyelországot, tehát elkezdődött a második világháború, de Olaszország és Magyarország még kívülállóként hallgatja az északi fegyverroport. „Sanremóban a kulturális díjakat 1940. március 30-án még a háborútól tartózkodó olasz kormány osztotta. Ekkoriban – mint a magyar közvélemény nagy része – Babits is erősen remélte, hogy hazája kívül maradhat a nagy világháborún.” Szintén Kardos az, aki a Széchényi Könyvtár Babits-archívumában talált *Il Lavoro* című lapból kivágott cikk alapján először idézi Pavolini miniszternek a díjátadó ceremónián elhangzott beszédének Babitsot méltató szavait: „a miniszter [...] a kormány nevében üdvözli [...] a díjak 35 nyertesét és különösen a magyar Babits Mihályt, a mély, a kiválasztott költőt, akinek a neve egy az eleven fények közül, melyek Európa irodalmi égboltján ragyognak, egyik hatóereje a mai Európának, a szellem Európájának”. Pavolini hangsúlyozta a műfordításnak és Babits egész munkásságának az érdemét, majd kiemelte, hogy „a *Divina Commedia* fordításával, a magyar író azok közé tartozik, akik mélyebbé tették a kapcsolatot Olaszország és Magyarország között.” A miniszter ezután külön üdvözölte Babits hitvesét, „a szintén kiváló írónőt”, és üdvözölte a költő személyében az ő szép hazáját is „Mussolini kora olaszainak egész tevékeny, egyetértő és hiánytalan rokonszenvével”.⁶ E beszéd szavai voltak azok, amelyek megalapozták és évtizedeken keresztül táplálták és táplálják ma is a San Remo-díjnak, mint nagy nemzetközi elismerésnek, egyben Babits jelentős nemzetközi elismerésének is a legendáját. Sipos Lajos 2008-as Babits-biográfiájában már a legújabb eredményekkel bővíti ki a díjról alkotott képet. Említi Koltay-Kastner Jenő levelét (amelyből az író értesült a díjazásról), amely az 50.000 lírás irodalmi díj elnevezés mellé hozzáteszi „amellyel azt a

⁵ KARDOS Pál, *Babits Mihály*, Budapest, Gondolat, 1972, 506-508.

⁶ KARDOS, I.m., 507-508.

külföldit jutalmazták, aki az olasz szellem külföldi megismertetése terén szerzett legtöbb érdemet”, valamint azt a tényt, hogy a San Remo-díjakat évente öt kategóriában osztották: irodalmi, zenei, festészeti és szobrászati művet díjaztak, az ötödik díjat pedig „külföldi szerző” kapta. Megemlíti díj kapcsolatát az „olasz politikai kurzussal”, valamint a többi külföldi díjazottat is, és az ünnepséggel kapcsolatban Pavolini mellett Bergamo Hercegeének jelenlétét is, és idézi a miniszter köszöntő beszédének a költőre vonatkozó szavait is.⁷

Jelen disszertáció arra vállalkozik, hogy a San Remo-díjak történetét, a „Külföldi Szerző” kategória további győzteseit, a Babits díjazását érintő olaszországi és magyar sajtóvisszhangot bemutatva, azaz a díjazók és a díjazottak horizontjába helyezve vizsgálja meg az elismerés valódi értékét, valamint választ adjon a Babits díjazását övező számos eddig tisztázatlan kérdésre. Valójában máig nem derült ki megnyugtatóan, hogy magán- vagy állami, regionális, nemzeti- vagy nemzetközi díjról van-e szó; a többi művészeti kategória mellett mi volt a szerepe a „Külföldi Szerző” kategóriának; hogyan lehetett pályázni a díjra; miért 1940-ben lett Babits 1938. évi győztes egy olyan fordítással, amely akkor már több mint másfél évtizede készen volt; és legfőképpen: hogyan nyerhette el a díjat, ha nem is pályázott rá? Babits Mihály San Remo-díjának története olyan kultúrtörténeti érdekesség, amely nemcsak hitelesen illusztrálja a korabeli sajátos olasz-magyar kulturális viszonyokat, de bepillantást enged a Mussolini-éra művészetpolitikájába és díjazási rendszerének kulisszái mögé.

Az értekezés egy befejezett, San Remóban, Impériában, Genovában és Rómában végzett kutatás eredményeit teszi közzé és az eddig a témában megjelent szakirodalom összefoglalását kísérli meg. A disszertáció a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2005-ben megvédett szakdolgozat folytatása. 2005-ben kezdtem a kutatást, először San Remóba és Genovába utaztam. Az anyaggyűjtést nehezítette, hogy a helyszínen már szinte semmilyen anyag nem található meg ebben a témában, a város

⁷ „1940. március 30-án San Remóban a költő átvette az 50 ezer lírás irodalmi díjat, mellyel „azt a külföldit jutalmazták, aki az olasz szellem külföldi megismertetése terén szerzett legtöbb érdemet” (olvasható Koltay-Kastner Jenő, a Római Magyar Akadémia igazgatójának levelében).

A díjat, amelyről az akkori olasz politikai kurzussal való erős kapcsolata miatt ma már senki nem tud semmit a városban (s amelynek történetét 2005-ben Haász Gabriella tárta föl), a San Remo Díjak Állandó Tanácsa évente öt kategóriában ítélte oda. Jutalmazott irodalmi, zenei, festészeti és szobrászati teljesítményt; az ötödik díjat minden esetben „külföldi szerző” kapta. Ez utóbbi kategória győztesei 1935-től az első értékeléstől számítva, Ernesto Giménez Caballero spanyol kritikus, Mirko Deanovitz nyelvész, az első szerbhorvát-olasz szótár készítője, Hans Carossa német író, Alexandru Marcu, az első román-olasz szótár összeállítója és Babits Mihály volt.

Az ünnepségre Bergamo Hercege és a „Népkultúra Minisztere” jelenlétében, a Villa Comunale-ban került sor. Pavolini miniszter kormánya nevében köszöntötte az 1937-es, 1938-as, 1939-es díjak nyertesait, köztük Babits Mihályt. „Babits Mihály – szólt a beszéd költőre vonatkozó része – , mély költő, akinek neve egy az eleven fények közül, melyek Európa égboltján ragyognak, aki az Isteni Színháték lefordításával tett szert hírnévre, megteremtve általa egyet az Itália és Magyarország közti legmélyebb kötelékek közül.” SIPOS Lajos, *Babits Mihály*, Szekszárd, Babits Kiadó, 2008, 112.

igyekszik a fasiszta korszak utolsó emlékeitől is megszabadulni. Felbecsülhetetlen segítséget kaptam azonban a téma egyetlen olaszországi kutatójától, az impériai Daniela Lauria művészettörténésztől, számos, a díjak általános történetével kapcsolatos adattal. Ezután a Babitsot érintő „Külföldi Szerző” kategória történetére és további díjazottjaira koncentráltam. 2006-ban és 2012-ben Rómába utaztam, hogy a Központi Archívum, valamint az Accademia dei Lincei római irattárában fellelhető anyagot feltérképezzem. Sajnos a második világháború kitörése gyakorlatilag elsöpörte a díjat, ez a dokumentáció szegényességén is meglátszik. 2013 nyarán hozzájutottam az impériai levéltár anyagaihoz, amelyek további érdekes adatokkal gazdagították a képet.

A disszertáció elsőként a két világháború közti olasz irodalmi díjak és a San Remo-díj alapítását, általános történetét ismerteti, beleértve a „Külföldi Szerző” kategória győzteseit, és a díjra pályázó más magyar írókat. A dolgozat második fele a magyar irodalom és Babits Mihály olaszországi recepcióját mutatja be. Rekonstruálja Babits Mihály díjazásának körülményeit, az író olaszországi ismertségét, az utolsó olaszországi utazás eseményeit, valamint a díjátadó ceremónia leírását tárgyalja. Az utolsó rész témája a költő San Remo-díjának magyarországi sajtóvisszhangja.

Irodalmi díjak Olaszországban a két világháború között

Olaszországban ma több mint 1800 kisebb-nagyobb irodalmi díj létezik,⁸ az 1920-as évek előtt azonban ismeretlen volt az irodalmi díjak intézménye. Az első olasz irodalmi díj, a Premio Bagutta egy milánói vendéglő nevéhez kötődik. Az étterem 1924-ben nyitotta meg kapuit a Via Baguttán. Az Alberto Pepori által alapított, olcsóságáról és jó konyhájáról ismert vendéglátóhelyet Riccardo Bacchelli író „fedezte fel”, neki köszönhetően 1926-ra számos olasz író, festő és újságíró törzshelyévé vált, akik asztaltársaságba tömörültek. Ez az asztaltársaság elhatározta, hogy amennyiben valamelyik tagja késve érkezik a szokásos találkozóra, vagy nem jelenik meg, büntetést kell fizetnie. Egy este, pontosan 1926. november 11-én, Orio Vergani, akkor már ismert újságíró felvetette, hogy miért nem gyűjtik össze a büntetésekből befolyt összeget annak az írónak a javára, akinek a műve legjobban elnyeri a tetszésüket. Maga Vergani egy későbbi cikkében így írt az alapításról: „Elővettünk fejenként száz lírát. A Bagutta egy vaskos porcelántányéron született. [...] Azon a tányéron 1100 lírát helyeztünk el, amely a kezdeti alapot, az első megtakarítást képezte. Attól fogva a „baguttiánusok” személyesen gondoskodtak a díjalap összegyűjtéséről.”⁹ Paolo Monelli, egy másik neves újságíró még annyit tesz hozzá az alapítás történetéhez, hogy „üres és teli poharak között, egy darab «sajtcetlin» írtuk meg Itália első irodalmi díjának szabályzatát. A bírák közül csak egy volt absztinens”.¹⁰ Még azon az estén Mario Vellani Marchi, festő, az alapítók egyike az egyik sárga színű étlap hátuljára megrajzolta néhány bíró karikatúráját, mialatt azok a díj alapítási okiratát fogalmazták. Innen ered a „baguttiánusok” azon hagyománya, hogy akárhányszor gálavacsorát rendeztek valamely díjazott, vagy nagy sikert elért művész tiszteletére, Vellani Marchi mindig megrajzolta egy menü hátlapjára az illető karikatúráját, és ezt minden jelenlévő aláírta. A Vellani-féle étlapok száma 170-re rúg (köztük van többek között egy Dino Buzzatiról készült remek portré), jelenleg a vendéglő falait díszítik. A gálavacsorák közül talán a legjelentősebb az Ugo Ojetti¹¹ (a Corriere della Sera akkori igazgatója) számára rendezett esemény volt, amikor a Bagutta nemcsak Milánó, hanem Olaszország legjelentősebb irodalmi, művészeti képviselőit és újságíróit ültette egy asztal köré. A Bagutta-díjat (Premio Bagutta) attól kezdve minden évben átadják. Az alapítók – akik rögtön zsűrinek is kinevezték magukat – összesen tizenegyen voltak: Riccardo Bacchelli, Orio Vergani, Mario Alessandrini, Luigi Bonelli, Adolfo Franci, Paolo Monelli,

⁸ *Catalogo dei premi letterari italiani*, s.a.r. Maria Pia MARTIGNONI, Milano, 1999.

⁹ www.bagutta.it

¹⁰ u.o.

¹¹ lásd *Az akadémikusok harca* című fejezetet.

Antonio Niccodemi, Gino Scarpa, Ottavio Steffenoni, Mario Vellani Marchi, Antonio Veretti. Bacchelli és Monelli kivételével (akik addigra már arattak írói sikereket), a heterogén asztaltársaság tagjai a La Fiera Letteraria című folyóirat vonzáskörébe tartozó, de jobbára ismeretlen értelmiségiek (festők, újságírók, ügyvédek, dandyk) voltak. A szó szoros értelmében egyikük sem volt irodalomkritikus, de rendkívül széles körű műveltség, és ami fő, függetlenség jellemezte őket, így a díj odaítélését nem befolyásolhatták a nagy kiadóházak sem. Ennek a függetlenségnek köszönhető, hogy 1936 és 1947 között nem osztották ki a Bagutta-díjat, mivel alapítói semmiképpen nem akarták, hogy a fasiszta rezsim nyomásának engedve, annak hatókörébe kerüljön.

Az elismerést minden évben mindenfajta sajtótájékoztató vagy versenykiírás, műfaji megkötés nélkül adják: elnyerhette már tanulmány, elbeszélés, novellás- vagy verseskötet, de fordításantológia is. Az egész olaszországi, de különösen a milánói sajtó mindig figyelemmel kíséri a díjazást. Az első díjátadáskor, 1927-ben, a díj összege 5000 líra volt, a második világháború után a nyertesek 100.000 lírát kaptak, jelenleg a Bagutta-díj nyertese 12.500 euróval lesz gazdagabb, illetve 1990 óta a díjhoz társul egy első műveket díjazó elismerés (Premio Opera Prima) is, amely 2500 eurót jelent a nyertesének. A jelenlegi szabályzat szerint a Bagutta-díjat minden évben, januárban adják át, egy vasárnap esti vacsora keretében az alapítás helyszínén. Minden előző évben megjelent, legalább két zsűritag által javasolt mű jelölt a díjra, amelyet szavazással ítél oda a 10-16 fős az irodalmi és művészeti élet képviselőiből álló zsűri. A zsűri havonta egyszer, délben találkozik a Bagutta Étteremben. Érdekesség, hogy a versenyszabályzat szerint az ülésekről nem készül jegyzőkönyv, a tagok kötelesek hallgatni az ott elhangzottokról. Az 1927 és 1937 közötti időszakban sorrendben az alábbiak kapták meg az elismerést: Gian Battista Angioletti (az *Il giorno del giudizio* című művel), Giovanni Comisso (*Gente di mare*), Vincenzo Cardarelli (*Il sole a picco*), Gino Rocca (*Gli ultimi furono i primi*), Giovanni Titta Rosa (*Il varco nel muro*), Leonida Répaci (*I fratelli Rupe*), Raul Radice (*Vita comica di Corinna*), Carlo Emilio Gadda (*Il castello di Udine*), Enrico Sacchetti (*Vita di artista*), Silvio Negro (*Vaticano minore*)¹².

Míg a Baguttát egy milánói étterem falai között alapították, a történelmi sorban következő másik nagy irodalmi díj, a Viareggio ötlete, 1929-ben, Versiliában, a tengerparton, egy napernyő árnyékában született, három író-jóbarát, Leonida Répaci¹³ (1932-es Bagutta-díjas

¹² MARTINI, Carlo, *Dizionario dei premi letterari*, Mursia, 1969, 22-24.

¹³ Leonida Répaci (1898, Palmi – 1985, Marina di Pietrasanta) író, költő, festő. Nehéz gyermekkor után (özvegy édesanyja egyedül nevelte tíz gyermekét) ügyvéd bátyja segítségével Torinóban jogi tanulmányokat folytat, amelyeket csak az első világháború után fejez be. Visszatér szülővárosába, ahol megírja *La Raffica* című költeményét a spanyolnátha-járványban elhunyt három testvére emlékére. 1919-ben ügyvédi képesítést szerez és

író), Carlo Salsa¹⁴ és Alberto Colantuoni¹⁵ kezdeményezéseként. Hozzájuk csatlakozott még Primo Conti és Gian Capo is. Az alapítók már a kezdetektől nem csak egy asztaltársaság zárt körének szánták az ötletet, hanem az irodalmi nyilvánosság számára, mintegy a Bagutta ellenpontjaként. A díj a nevét onnan kapta – mint Répaci megemlékezik róla¹⁶ – hogy Percy Bysshe Shelley holttestét annak idején a viareggiói tengerparton találták meg, azon a helyen lobogott halotti máglyája is. 1975-ben a város hivatalosan is magáénak nyilvánította a díjat, ezzel megoldódtak a finanszírozási problémák. Míg kezdetben a díj csak elbeszélő és költészeti kategóriában létezett, jelenleg négy szekciója van: első mű (Opera Prima), elbeszélés (Narrativa), költészet (Poesia) és tanulmány (Saggistica). A díjazás gyakorlata, hogy a pályázó művek sorából ötöt választanak ki, és végül ezekből választják ki a győztest. Az irodalmi díjhoz később kapcsolódott a Premio Internazionale Viareggio-Versilia, amelyet egy olyan nemzetközileg elismert személyiségnek ítélnék oda, aki egész életében sokat tett a szociális fejlődés, a népek barátsága és a béke érdekében.

Az első díjátadó ünnepségre 1930-ban került sor: fényes társadalmi esemény volt, az írók báljával, Primo Conti műveinek kiállításával és a korszak legnagyobb olasz színészeit felvonultató színházi előadással. A Viareggio-díjra rányomta a bélyegét, alapítójának, Leonida Repacinak rendkívül erős akaratú személyisége, aki gyakran beavatkozott az

Torinóban a baloldali politikai körökkel tart kapcsolatot. A gyárfoglalások alatt maga Antonio Gramsci kéri el, hogy írjon az általa alapított L'Ordine Nuovo című baloldali újságba, ahol a születő fasiszta diktatúrát keményen kritizáló írások jelennek meg. 1925-ben, egy szocialista csoporttal együtt elfogják Palmiban. A koncepciók per vádirata szerint részt vettek egy helyi fasiszta vezető meggyilkolásában. A hamis tanúk végül szint vallottak vagy öngyilkosok lettek, így Répacit hat hónap múltán kiengedték. 1923 és 1925 között dolgozott a L'Unitának, a Gazzetta del Popolo-nak és a La Stampa-nak is. 1929-ben megalapítja a Premio Viareggiót, amelynek haláláig elnöke marad. A második világháború után még két díjat alapít, a Premio Fila delle Tre Arti-t és a Premio Sila-t (1948). 1948-ban a Demokratikus Népfőnt színeiben indul a szenátorválasztáson Palmiban, de politikai törekvései sikertelenek. 1950-ben tagja a Béke Világtanácsának, 1951-ben pedig a Békedíjak Nemzetközi Zsűrijének. Élete vége felé egyre inkább eltávolodott az újságírói tevékenységtől és a festészetnek szentelte magát. Írói művészetére az autobiografikus vonások jellemzőek, *L'Ultimo cireneo* (1923) című művében háborús élményeiről mesél, az *In fondo al pozzo* a börtönélmény tragikus lenyomata. Főműve a *Storia dei Rupe* című családregény-trilógia, amelyért 1932-ben Bagutta-díjat kapott. Érdekesség, hogy saját magát alakítja Fellini *La dolce vita* című világhírű filmjében.

¹⁴ Carlo Salsa (1893, Milánó – 1962, Milánó) író, újságíró, forgatókönyvíró. Az első világháború után a Szerzők és Kiadók Egyesületének (Società Italiana degli Autori ed Editori) aligazgatója. Írt többek között a *Le grandi firme* című irodalmi folyóiratnak. Részt vett a *La sonnambula* és az *Il re si diverte* című filmek forgatókönyvének kidolgozásában, és tanácsadóként Mario Monicelli híres, *A nagy háború* című filmje forgatókönyvének születésénél is bábáskodott. Leghíresebb irodalmi műve, a *Sonzogno*, melynek fő élménye a világháború, 1924-ben jelent meg. A háborúellenes, keserű kritikát megfogalmazó mű a fasiszta éra alatt nem jelenhetett meg újra. Nagy állatbarátként 1950-ben Rómában megalapította a Nemzeti Ebvédő Ligát (Lega Nazionale per la Difesa del Cane).

¹⁵ Alberto Colantuoni (1874, Trieszt-1959, Milánó) rendkívül sokoldalú színpadi szerző, a zenés színház egyik megújítójaként tartják számon. Híresek vígjátékai, közülük is kiemelkedik az *I fratelli Castiglioni*, amelyet huszonegy nyelvre fordítottak le. Rádiójátékokat is írt, amelyeket öt évig rendszeresen közvetítettek (1925-1930).

¹⁶ MARTINI, Carlo, *Dizionario dei premi letterari*, Mursia, 1969, 169.

egyébként általa kinevezett zsűri döntéseibe, illetve felülbírálta azokat, ezért a díjat már a kezdetektől hangos viták kísérték. Emlékezetes például az 1946-os verseny, amikor a zsűri Umberto Sabának ítélte a díjat, az egyik zsűritag (Giacomo Debenedetti) azonban még a díjátadás előtt informálta a nyertest a díjról. Répaci annyira felháborodott ezen, hogy újra összehívta a zsűrit, és „bezárta”, egészen addig, amíg az Saba *Il canzoniere*-je mellett Silvio Micheli *Pane duro* című kötetét nem hozta ki holtversenyben győztesnek. Italo Calvino pedig egy évvel később visszautasította a díjat. A Baguttával ellentétben a Viareggióknak nem sikerült kivonnia magát a fasiszta rezsim nyomása alól. Olyannyira nem, hogy 1935-ben Galeazzo Ciano elnöklete alatt zajlott a díjazás, Répacit ugyanis – miután nem lépett be a fasiszta pártba – kizárták a verseny vezetőségéből. Ebben az időszakban ugyanis lehetetlen vállalkozás volt egy-egy kötet kiadási jogáért harcolni a Sajtó- és Propaganda Minisztériummal (Ministero Stampa e Propaganda), Viareggióba már Rómából érkeztek a végleges döntések. A második világháború miatt 1940 és 45 között nem adták át a díjat. Répacinak csak a második világháború után sikerült új életet lehelnie a Viareggio-díj intézményébe, amelyet haláláig erős akarattal kormányzott. Az általunk vizsgált időszakban (1929-1940) az alábbiak kapták meg az elismerést: 1930-ban Anselmo Bucci (*Il pittore volante* című művéért) és Lorenzo Viani (*Ritorno alla patria*); 1931-ben Corrado Tumiati (*I tetti rossi*); 1932-ben első helyezett Antonio Foschini (*Le avventure di Villon*), a második helyezett Enrico Pea (*Il servitore del diavolo*), a harmadik helyezett Arnaldo Frateili (*Capogiri*); 1933-ban első helyezett Achille Campanile (*Cantilena all'angolo della strada*), második helyezett Paola Masino (*Periferia*), harmadik helyezett Piero Bargellini (*San Bernardino da Siena*), negyedik helyezett Bino Sanminiati (*Giochi da ragazzi*); 1934-ben az egyedüli nyertes Raffaele Calzini (*Segantini, romanzo della montagna*); 1935-ben a két nyertes Mario Massa (*Un uomo solo*) és Stefano Landi (*Il muro di casa*); 1936-ban Riccardo Bacchelli (*Il raddomante*); 1937-ben Guelfo Civinini (*Trattoria di paese*); 1938-ban Vittorio G. Rossi (*Oceano*) és Enrico Pea (*La Maremmana*); 1939-ben „ex aequo” Maria Bellonci (*Lucrezia Borgia*) és Arnaldo Frateili (*Clara fra i lupi*), valamint Orio Vergani (*Passo profondo*).¹⁷

A korszakban számos kisebb, a Baguttánál és a Viareggióknál kevésbé ismert díjat alapítottak. Ilyen volt például a harmincas években a Premio Caselli, amely szintén egy irodalmi asztaltársasághoz kötődött (amelynek illusztris tagjai között találhatjuk Giacomo

¹⁷ MARTINI, Carlo, *Dizionario dei premi letterari*, 171.

Puccinit, Giovanni Pascolit és Pietro Mascagnit is). Törzshelyük, a luccai Caffé Di Simó tulajdonosa, Giulio Di Simo alapította a díjat barátjuk, Alfredo Caselli mecénás tiszteletére.¹⁸

1933-ban alapították az 5000 lírás Giglio uno e due-díjat, amelyet 1934-től ítéltek oda minden évben, november 15-én. A díjat odaítélő bizottság az alábbiakból állt: Guido da Verona, Leonida Répaci, G. Villaroel, F. Perri, Cesare Zavattini, E. Momigliano, M. Bazzi. A titkári feladatokat G. Martucci látta el, a díj székhelye pedig a milánói Trattoria del Giglio (Via della Passarella) volt.¹⁹

A San Remo-díjéhez hasonló indíttatású elismerés volt a Premio Cervia, amelyet az emilia-romagnai tengerparton fekvő Cervia városának turisztikai vállalata alapított azzal a céllal, hogy a fürdőszezon még érdekesebbé tegye (a díjátadó est időpontját augusztusra tűzték ki). A résztvevők mindenféle műfajban (líra, elbeszélés, dráma stb.) pályázhattak. Az ünnepségek 1940-ben, a háború kitörése miatt megszakadtak, de az ötvenes években újraindultak. Az első zsűri elnöke Gioacchino Volpe akadémikus volt, tagjai Antonio Baldini, Aldo Capasso, Marcello Gallian, Telesio Interlandi, Giuseppe Ungaretti és Giambattista Vicari voltak. Győztesek: 1934-ben Rodolfo De Mattei (a *Polvere di Roma* című művel); 1935-ben Giovanni Cenni (*Vita di un precursore. Il dramma di Alfredo Oriani*) megosztva Mariani Dell'Anguillara-val (*Cesare*); 1936-ban Francesco Formigari (*Classe di ferro*); 1937-ben Stanis Ruinas (*La montagna*); 1938-ban Ugo D'Andrea (*Mussolini motore del secolo*) megosztva Ezio Camuncoli-val (*L'agenzia Felsner*); végül 1939-ben Ermanno Amicucci kapta a díjat (*Nizza e l'Italia*). Feltehetően a San Remo közelében fekvő Ospedaletti városkában (amely egészen 1924-ig Olaszország első Kaszinójával büszkélkedhetett) is adtak át irodalmi díjat²⁰. Természetesen a sornak még nincs vége, a korszakban gomba módra szaporodó irodalmi elismerések közül a legtöbb nyomtalanul tűnt el a történelem süllyesztőjében, másokat a világháború után újra feltámasztottak.

A fasiszta rezsim, mely ezeknek a kis díjaknak nagy részét a harmincas évek második felétől érdekszférájába vonta, maga is alapított díjakat. Ide tartoztak a Mussolini által létrehozott Accademia Reale d'Italia elismerései²¹, köztük a Mussolini-díj, valamint az úgynevezett Littoriali-díjak, amelyek országos olasz egyetemistáknak szánt tanulmányi-, művészeti- és sportversenyek voltak 1932 és 1940 között. Ezeket a versenyeket a Fasiszta Párt Titkársága, a Scuola di Mistica Fascista és a Fasiszta Egyetemi Csoportok (Gruppi Universitari Fascisti, azaz a GUF) szervezték. Az első évben csak sportversenyek voltak, a

¹⁸ <http://www.puccini.it/index.php?id=293>

¹⁹ *Il premio letterario „Giglio uno e due”*, Giornale della libreria, 1932 lug, Volume 45, Fascicolo 29-30.

²⁰ RICCI, Berto, *Littoriali...e premi letterari*, L'Universale, agosto, 1934.

²¹ A díjak részletes listáját lásd később, *A Reale Accademia d'Italia* című fejezetnél.

kulturális és művészeti rendezvények 1934-től indultak el. A liktori versenyeken az előliktori (prelittoriali) vagy agonalis előválogatókon túljutott egyetemista diákok mérközhetnek meg. A versenyeket különféle rendezvények (kiállítások, konferenciák) kísérték. A kulturális és művészeti szekcióban a kultúra szinte minden megnyilvánulási formája helyet kapott (társadalom- és politikatudományi tanulmányok, kritikák, zene, előadások, újságírás, filmrendezés, dokumentumfilmek, kórusművek, építészet, fesztészet, szobrászat, díszlettervezés, rádióműsorok készítése stb.). A Littoriali-győztesek arany M-betűt formázó érmet (ld. Mussolini) és tekintélyes pénzdíjat kaptak. A díjazottak hosszú listáján meglepő módon sorjáznak a fasiszta rendszer későbbi bírálói. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány meglepő Littoriali-díjazott neve: Michelangelo Antonioni, Renato Guttuso, Aldo Moro, Vasco Pratolini, Giorgio Napolitano.

A San Remo-díj alapításának története

San Remo az 1800-as évek közepén nemzetközi turisztikai célponttá vált. Különösen az angol és orosz „high society” választotta nyaralóhelyéül a kisvárost, kellemes klímája és természeti szépségei miatt. Fő attrakciója a XX. század elején épített Városi Kaszinó (Casino Municipale) lett, amelyet abból a célból alapítottak, hogy odavonzza a szerencsejáték iránt érdeklődő turistákat. A városka hamarosan felkapott nyaralóhellyé és ezzel együtt az olasz és nemzetközi sajtó érdeklődésére számot tartó nagyvilági, kozmopolita központtá vált. Ezt a felkapottságot szerette volna a fasiszta rezsim propaganda céljaira felhasználni. Ezért a harmincas évek elején a Városi Kaszinó szerencsejáték-engedélyének meghosszabbítását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a haszon egy részét a térség turisztikai és kulturális promotálására fordítsák. A megállapodáshoz tartozott, hogy megalapítsák a San Remo-Díjak Állandó Bizottságát (Comitato Permanente Per I Premi San Remo), mely a fontos képzőművészeti-, zenei- és irodalmi események szervezésének felügyeletét volt hivatva ellátni. E szervezet tagjainak nagy része a kormány képviselőiből került ki. A szerencsejáték engedélyt meghosszabbító miniszteri rendelet 1928. január 4-én lépett életbe és tizenöt évre biztosította a szerencsejátékok gyakorlásának lehetőségét a Városi Kaszinóban. San Remo városa 1932-ben megállapodást kötött a kaszinót üzemeltető Részvénytársasággal,²² amelyben lefektették a várost népszerűsítő turisztikai és kulturális program alapjait. Ez a megállapodás szintén tizenöt éves időtartamra szólt, 1933. január 21-től 1948. január 21-ig.

A játékgyakorlás jogának koncessziójáért a város évi 13.200.000 líra díjat kapott a társaságtól havi részletekben, amely tartalmazta a bérleti díjat is. Ezt az összeget a városnak „különleges célok” megvalósítására kellett fordítania, azaz, hogy a reklám és a propaganda megfelelő eszközeivel San Remónak mint turisztikai- és üdülőhelynek elismerést szerezzen, elsősorban külföldön. Ezért a koncessziós társaság által fizetett bérleti díjból a város 700.000 líra összeget a helyi Gyógyközpont Önálló Vállalatával közösen azokra a kezdeményezésekre fordított, amelyek elképzelésük szerint elősegítették a külföldiek beáramlását, például lóversenyek, agyaggalamblovész versenyek, vívóbajnokságok, regatták vagy vitorlásversenyek, motorcsónakversenyek, teniszversenyek és golfversenyek, autóstalálkozók, légisportrendezvények mind nemzeti, mint nemzetközi szintű szervezésére.

A megállapodás tartalmazta azt is, hogy bizonyos összeget egy nem professzionális városi zenekar fenntartására kell fordítani, amely évenként a társaság kérésére 30 ingyenes

²² Società Anonima = svájci típusú részvénytársaság, melynek lényege, hogy a befektetők névtelenek maradnak, nincs közzétételi kötelezettség, korlátolt felelősség és a részvények könnyen tulajdonost cserélhetnek.

szolgálatot biztosít. A Városi Kaszinó télikertjében vagy az étteremben, vagy mindkettőben előadásokat vagy más esti vagy napközbeni multságokat rendezzenek legalább az év 320 napján. Legalább az év 120 napján a Színházban vagy a Télikertben zenei vagy prózai előadásokat, vagy más művészeti rendezvényeket kell tartani. A kapcsolódó programokat mindig el kellett fogadtatni San Remo polgármesterének, aki az alapján mérlegelt: megfelelnek-e a fent ismertetett turisztikai céloknak.²³

A legfontosabb számunkra a megállapodás 13. cikkelye, amely a San Remo-díjak alapításáról szól. Eszerint a társaság által fizetett bérleti díjból a következő díjak pénzügyi fedezetét is biztosítani kellett: egy 50.000 lírás éves San Remo-díj a legértékesebb olasz nyelvű irodalmi műnek; egy 25.000 lírás éves San Remo-díj annak a külföldi szerzőnek, aki vagy műve tárgyaként vagy környezeteként képes a ligur Riviéra felértékelésére külföldön; egy éves 50.000 lírás San Remo-díj a legjobb zeneműnek; két darab kétévente kiosztott egyenként 50.000 lírás díj a legjobb festészeti és szobrászati alkotásnak; három, egyenként 12.000 lírás San Remo-ösztöndíj hátrányos anyagi helyzetben lévő diákok számára. A díjakhoz kapcsolódtak a képzőművészeti pályaművek kiállításai is, azzal a kitételrel, hogy csak a Velencei Biennálét nem érintő években rendezik meg azokat.

A megállapodás aláírói Manlio Pozzi és Luigi De Santis voltak, valamint Edoardo Scarella titkárként, Luigi Golinelli és Edoardo Baralis pedig tanúkként.

Jól látható, hogy a San Remo-díjak eredeti célja valóban a térség, vagyis az olasz Riviéra, különösen San Remo turisztikai promóciója volt. A díjak anyagi háttérét biztosító szerződés semleges a témák tekintetében, nem látszik nyoma ideológiának, a San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak turistavonzó, látványos programként indultak, az agyaggalamblovészet és a vitorlázás mellett. Különösen fontos, hogy a Külföldi Szerző kategória díjára, amely eredetileg a Babits által elnyert összeg fele, vagyis 25.000 líra lett volna, csak olyan művel lehetett pályázni, amelynek témája vagy háttere a Riviéra. Nem csodálkozhatunk, hogy ezt a kiírást megváltoztatták, hiszen valószínűsíthető, hogy igen kevés pályázati munka érkezett volna a versenykiírásra.

Az elismerés legfontosabb intézménye, a San Remo-Díjak Állandó Bizottsága (Comitato Permanente per I Premi San Remo) volt, amelynek alapító okirata²⁴ kimondja, hogy a Bizottság, melynek székhelye a San Remo-i városháza (Palazzo Municipale), rendszeresen Rómában, a Királyi Akadémia valamelyik termében ülésessen és hozza meg döntéseit. Már a

²³ A városnak nemcsak a turisztikai promóció szempontjából volt előnyös a megállapodás: 2.000.000 lírát városszépítő munkálatokra kellett fordítaniuk, 500.000 lírát pedig segítségnyújtó szervezetek és helyi vagy megyei jótekonyság javára, a provincia prefektusának útmutatásai alapján.

²⁴ Az alapító okirat teljes szövegét a Mellékletben közöljük.

bizottság összetétele is sokatmondó, hiszen az alábbi tagokból állt: mindenkori elnöke egy akadémikus, tagja a fasiszta párt egyik államtitkára (vicesegretario), a Szellemi Szabad Foglalkozásúak és Művészek Szövetségének (Confederazione di Professionisti ed Artisti) elnöke, a Népkultúra minisztere, San Remo polgármestere és a Turisztikai Kezdeményezések Részvénytársaságának (S.A.I.T.) elnöke. A titkári-kincstárnoki jogkört ez utóbbi gyakorolta, vagyis ő kezelte a bizottság rendelkezésére álló anyagi forrásokat. A bizottság szavazati többséggel hozza meg döntéseit, legalább négy tagjának jelenléte esetén. Szavazategyenlőség esetén az elnöki szavazat volt a döntő.

A Bizottság feladata az volt, hogy az alábbi (az eredeti elképzeléshez képest megváltoztatott) díjak odaítéléséről döntsön:

- 1) egy 50 000 lírás éves díj, melyet annak az olasz nyelvű irodalmi, lírai, vagy színházi műnek, amely a versenykiírás alapján erre méltónak bizonyul
- 2) egy 25 000 lírás éves díj annak a külföldi szerző által írt műnek, amely vagy témájául, vagy helyszíneként az olasz Riviérát választotta és így sikerül értékessé tennie külföldön
- 3) egy szintén 50 000 lírás éves díj egy irodalmi, művészeti vagy tudományos műnek
- 4) egy 50 000 lírás éves díj a versenykiírás szerint erre méltónak bizonyuló zeneműnek
- 5) egy kétévente kiadható 50 000 lírás díj egy olasz szobrász számára
- 6) egy kétévente kiadható 50 000 lírás díj egy olasz festő számára

Az utóbbi két díjat évenkénti váltásban osztották volna, azaz az egyik évben a szobrászati, a következő évben pedig a festészeti díjat, oly módon, hogy minden évben kapcsolódjon a díjhoz valamilyen képzőművészeti megmérettetés.

A díjak megoszthatatlanok. Abban az esetben, ha egyik pályamű sem bizonyul méltónak az elismerésre, a díjat nem osztják ki. A pályázatokat meghatározott témákra írják ki, melyek „megfelelnek az olasz nép művészeti törekvéseinek és politikai igényeinek”. A pályázati kiírásokat olyan eszközökkel teszik ismertté, amelyeket a bizottság szükségesnek tart, tetszés szerinti ítélete szerint.

A pályázatokra szánt műveket (kivéve a külföldi szerző művére és az olasz szerző irodalmi művére kiírtakra küldött kiadott könyvek kivételével) zárt és lepecsételt borítékban kellett eljuttatni a bizottsághoz, mottóval megkülönböztetve. A borítéknak tartalmaznia kellett a pályázó nevét, lakcímét és az illetékes Szakszervezetbe való beiratkozásának megjelöléseit (!). A szobrászati és festészeti műveket a bizottság minden alkalommal felajánlotta egy városnak vagy egy intézménynek (előfordult, hogy a pályázati téma ismertetésében már eleve benne volt, hogy pontosan hova szánják a művet), erre vonatkozó döntésével kapcsolatban a pályázónak sem beleszólási, sem tiltakozási joga nem volt.

Fontos tény, hogy – mint az alapító okiratból kiderül – kezdetben a külföldi szerzőknek szánt pályázati nyereség „csak” 25.000 líra volt.

A bírálati rendszer úgy működött, hogy a bizottság alkalomról alkalomra meghatározott feltételekkel és létszámmal nevezte ki a zsűriket és vonta vissza az egyes kinevezéseket a művek bemutatásának a pályázati kiírásokban meghirdetett határidejei után. A zsűrieknek, megalakulásukat követően, elnököt és referenst kellett választania. A festészeti és szobrászati zsűrieknek ezen kívül gondoskodnia kellett arról, hogy az állandó bizottságnak javaslatot tegyenek a kiállítandó művekre vonatkozóan. Minden egyes zsűrinek a kinevezéstől számított három hónapon belül el kellett végeznie a munkáját, végezetül pedig jelentést kellett írnia a legjobb művekre vonatkozó javaslataival az állandó bizottság számára.

Az Idegen Szerzők közötti verseny zsűrijének hatalmában állt olyan nem pályázó szerzőket is javasolni a Bizottságnak, akiket méltónak tartott a díjra.²⁵ Az alapító okirat e pontja különösen fontos Babits díjazásának története szempontjából, hiszen választ ad arra a kérdésre, hogyan kaphatott az író San Remo-díjat, ha minden fórumon úgy nyilatkozott, hogy nem pályázott rá.

Ha a különböző kategóriák zsűrijei elkészültek a jelentéseikkel, de a bizottság nem talált megfelelő győztes jelöltet, még egy pályázatot írhatott ki, másodfokon. A bizottság döntései és ítélete véglegesek voltak és nem lehettek tárgyai semmilyen fellebbezésnek vagy reklamációnak.

A díjak összegéről és kifizetésükről San Remo városa gondoskodott.

Ami a díjak átadását illeti, lényeges volt, hogy a díjakat San Remóban adják át „nemzeti jellegű ünnepek keretében”. A bizottság a díjazott számára a győzelmét igazoló tanúsítványt állított ki.

A bizottságnak minden évben jelentést kellett írnia a saját tevékenységéről és elküldenie a Népkultúra miniszterének, a Nemzeti Fasiszta Párt Titkárának és a Reale Accademia d’Italia elnökének.

Bár a Részvénytársaság és Város közötti szerződést 1932-ben aláírták és életbe lépett, mégis három évet kellett várni a 13. cikkelyben megfogalmazott kötelezettség, vagyis a San Remo-Díjak alapításának teljesülésére.

1935. július 9-én, délelőtt 11 órakor került sor a San Remo-Díjak Állandó Bizottságának első (háromórás) ülésére, amelyet Rómában, az Accademia Reale Könyvtártermében

²⁵ La Giuria per il concorso fra autori stranieri avrà la facoltà di segnalare al Comitato anche autori non concorrenti, che ritenga degni del conferimento del premio.

tartottak. Az ülés jegyzőkönyve szerint²⁶ jelen voltak: Carlo Formichi, az Akadémia Rangidős Alelnöke (Vice Presidente Anziano della Accademia), Adelchi Serena, a Fasiszta Párt Altitkára (Vice Segretario del Partito Nazionale Fascista), Alessandro Pavolini, a Művészek és Szabadjoglalkozásúak Nemzeti Fasiszta szövetségének elnöke (Presidente della Confederazione Nazionale Fascista Professionisti e Artisti), Giovanni Guidi, San Remo polgármestere (podestà di San Remo), Angelo Belloni, a Turisztikai Kezdeményezések Részvénytársaságának elnöke (Presidente della S.A. Iniziative Turistiche).

Jellemző módon – legalábbis a jegyzőkönyv tanúsága szerint – Formichi a munka megkezdése előtt felállt (ebben a Bizottság többi tagja követte őt) és rövid beszédet tartott, melyben öfenségéhez, a királyhoz, valamint a Ducéhoz „az olasz nép legnemesebb és legmagasabb tevékenységei koordinátorához és éltetőjéhez fordult a tisztelet és a hűség legbensőségesebb gondolatával”.²⁷

A Bizottság megkezdte a munkát, vagyis San Remo előjárója és a S.A.I.T. közti a Belügyminisztérium által elfogadott megállapodás 1935. április 18-i jegyzőkönyvének megfelelően a San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak Állandó Bizottságát megalapítottak nyilvánította²⁸. A Bizottság ezután egyhangúan Formichit választotta elnökének, Bellonit pedig kincstárnoknak. Megegyeztek abban, hogy az elnöknek aláírási joga van, ő képviseli a bizottságot harmadik féllel való tárgyalás során, valamint, hogy döntéseiket szavazati többség alapján fogják hozni, szavazategyenlőség esetén pedig az elnök szavazata lesz a döntő. A Bizottság székhelye Rómában az Akadémia, San Remóban pedig a Palazzo vagy a Villa Municipale.

Már az első ülésen eldöntötték, tekintettel arra, hogy a Propaganda Minisztériuma támogatja és szabályozza a nemzet minden szellemi tevékenységét, és ő koordinálja a különböző kezdeményezéseket a kultúra és a művészet területén, a bizottság szükségesnek tartotta, hogy felkérje, vegyen részt benne képviselőjével, és kérte az elnököt: tegye meg a szükséges lépéseket Ciano gróf irányába.

Megállapították, hogy a díjak szervezésének költségei a S.A.I.T. –ot terhelik, az 1932. március 2-i megállapodásnak megfelelően. A Bizottság ezen kívül, szintén az 1932-es

²⁶ Roma, Archivio Centrale, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095

²⁷ „[...] rivolge il più fervido pensiero di omaggio e di fedeltà [...] animatore e coordinatore di tutte le più alte e nobili attività del popolo italiano.”

Roma, Archivio Centrale, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095

²⁸ „S.E. Formichi invita quindi i presenti a dichiarare costituito il ”Comitato Permanente per i Premi di Letteratura e di Arte San Remo”, in conformità al verbale 18 aprile 1935 – concordato fra l’On. Podestà di San Remo e il Presidente della S.E. Iniziative Turistiche ed approvato dal Ministero degli Interni – di cui dà lettura: ed a designare il Presidente e il Segretario Tesoriere.”

u.o.

megállapodás 13. cikkelyének alapján, gondoskodik az 1935-ös Remo-díjak, vagyis egy ötvenezer lírás irodalmi díj, egy másik, szintén ötvenezer lírás festészeti díj, valamint még egy szobrászati díj, végül pedig egy huszonötezer lírás, külföldi szerzőnek szánt díj odíteléséről. Elhatározták, hogy festészeti és szobrászati díjhoz kapcsolódóan kiállításokat rendezzenek San Remóban. Az első kiállításnak, amelyre a város polgármestere felajánlja a Villa Comunale épületét, 1936. október 28-án lesz a megnyitója. A Bizottság ezen kívül elhatározta, hogy minden díjat San Remóban adjanak át nemzeti jellegű és nemzetközi visszhangot keltő ünnepek keretében.

A pályázatoknak ezen az ülésen meghatározott irányelvei is figyelmünkre méltóak. Eszerint nem az lesz a céljuk, hogy már kiadott vagy előadott műveket díjazzanak, hanem, hogy a pályázati témák nyomán új művek szülessenek. Ezeket a témákat a bizottság határozza meg, és az olasz nép által érzett politikai, etikai és művészi szükségleteket tükrözik. Ez a feltétel különösen érvényesülni fog a festészeti és szobrászati művek esetében, amelyeket minden alkalommal valamely városnak vagy közületnek adományoznak majd.

Az ülésen a fent ismertetett irányelveknek megfelelően a bizottság tagjai meghatározták a pályázati témákat, megegyeztek a határidőkben is és kijelölték az egyes szakmai zsűrieket az 1935-ös évre. Így az irodalmi zsűri illusztris tagjai: Marinetti, Bontempelli és Luzio; a zenei kategória zsűrije: Mulé, Alfano és Cilea. A képzőművészeti díj zsűritagjai pedig: Maraini, Canonica, Carena, Selva és Casorati. A Külföldi Szerző kategória zsűritagjai: Farinelli, Novaro és Marpicati (ez a névsor egyébként a díj tiszavirág élete során nem változott). Az irodalmi és képzőművészeti kategóriák zsűrielnökeinek az egyes művészeti szakszervezetek képviselőinek kell lennie, vagyis Marinetti, Mulé, és Maraini töltik be a zsűrielnöki szerepet.

A Bizottság feladata lesz a díjak átadása, és a győztesek kihirdetése, ami előtt a Bizottság meghallgatja az egyes zsűrieket, amelyek egy-vagy két tagja meghívható az ülésekre, hogy a Bizottság meghallgassa a véleményüket.

Mint a jegyzőkönyvből kiderül, kezdetben a képzőművészeti és irodalmi díjak (beleértve a külföldi szerzőnek járó is) átadási ceremóniáját különválasztották, illetve a díjátadást megelőzte a képzőművészeti pályamunkák kiállítása is.

Az első pályázati kiírás hivatalosan, nyomtatott formában 1935. október 1-jén jelent meg, benne a San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak Állandó Bizottságának szervezeti szabályzatával, amely a következőket tartalmazta: egyetlen díjat sem adhatnak át kétszer ugyanannak a személynek, kivéve, ha az első díjátadás és a kérdéses dátum között eltelt már legalább öt pályázat ugyanabban a kategóriában, amiben az illető elnyerte a díjat. Minden díjat egyszerre fizetnek ki, a díjátadó napján és a bizottság átad egy tanúsítványt is, az elnök

és a titkár aláírásával. Az állandó bizottságnak minden alkalommal egyben, tehát felosztás nélkül kell odaítélnie a díjat.

Az Irodalmi kategória pályázati kiírása az első ülésen meghatározott irányelveknek megfelelően a díj annak az eredetileg is olasz nyelvű irodalmi, vagy költészeti vagy színházi műnek ítélendő oda, „amely a tudományosság súlya nélkül, élénk, elegáns, vonzó formában követi nyomon az olasz irodalomban, politikában vagy művészetben azokat a gondolati és eseményszálakat, amelyek fokozatosan, de végzetesen elvezették Itáliát a Risorgimentóig, és így a Fasiszta Forradalomig, mindezt azzal a céllal, hogy visszaadja az olasz polgárnak a «civis romanus» feladatát és öntudatát”. Nem pályázhatott már kiadott vagy kiadói szerződésben lekötött mű. A pályázatoknak 1936. augusztus 31-ig kellett beérkezniük. Szabály, hogy tilos a zsűri tagjainak közvetlenül küldeni a műveket, kivéve, ha a bizottságnak már elküldött példány másolatáról van szó. A díjazott művek kézírataival a szerzőjük nem rendelkezhetett. A nem díjazott művek továbbra is a szerzők rendelkezésére álltak, akik visszavehették azokat személyesen, vagy meghatalmazott útján a pályázat hivatalos eredményének közzététele után 120 napon belül. E határidő után a művek tulajdonjoga a Bizottság birtokába került, aki belátása szerint gondoskodott elhelyezésükről. A pályázatról való esetleges kizárás esetén a jelöltnek semmilyen joga nem volt reklamálni.

Az irodalmi zsűri tagjai: Massimo Bontempelli, Alessandro Luzio és Emilio (Filippo Tommaso) Marinetti. Feladata, hogy a Bizottság elé terjesszen három nevet, ezt megelőzően pedig egy jelentést magáról a pályázatról. Egyikük akadályoztatása esetén a bizottság gondoskodik helyettesítésről. Amint a zsűri elvégezte a munkáját és közölte a jelölést a bizottsággal, ez utóbbi meghozza végleges döntését. A bizottság többséggel dönt. Szavazategyenlőség esetén az Elnök szavazata a döntő. A díjra érdemes mű megjelenik a San Remo Díjak Állandó Bizottságának kiadásában, minden szerzői jogot kizárva.

A '35-ös Zenei pályázat 50.000 lírás díjára egy Augustus [császár] ezeréves évfordulóját ünneplő szimfonikus költeménnyel lehetett pályázni. A műnek kiadatlanak és kiadói szerződéssel nem rendelkezőnek kell lennie. A zenei zsűri tagjai 1935-ben a következők voltak: Franco Alfano.²⁹ Francesco Cilea³⁰, Gian Francesco Malipiero³¹, Giuseppe Mulé³² és Ildebrando Pizzetti³³.

²⁹ Zeneszerző és zongoraművész (Nápoly 1876- San Remo 1954), legjelentősebb műve a Tolsztoj regényéből készült *Feltámadás* című operája (1904), ezen kívül ő fejezte be a Puccini halálával befejezetlenül maradt *Turandotot*.

³⁰ Zeneszerző, zenepedagógus és zenetudós (Palmi, 1866-Varazze, 1950). Operakomponistaként a Puccini nevével fémjelzett verizmus híve. Legjelentősebb műve az *Adriana Lecouvreur* című opera.

A festészeti díjra egy freskó tervével kellett pályázni 1935. december 31-ig. A téma: az Anyaság. A nyertes pályamű a leendő római Anyaság és Gyermekkor Ház (Casa Maternità e Infanzia) nagytermét díszíti majd, a Fasiszta Párt felajánlásaként. A freskók vázlatainak a pályázó költségén kell eljutnia a Bizottsághoz. A vázlatokat a jelentkezési lapon feltüntetett mottóval kell megkülönböztetni. A vázlatához csatolni kell az alkotó beszámolóját is arról, mely kritériumokat követett a pályázati kiírásban megjelölt témával kapcsolatban. A freskóterveket kiállítják a nagyközönség számára is, a San Remó-i Villa Municipalé-ban vagy más helyen. A Zsűri tagjai: Pietro Canonica,³⁴ Felice Carena,³⁵ Antonio Maraini,³⁶ Cipriano Efisio Oppo,³⁷ Attilio Selva³⁸ a korszak elismert és jelentős képzőművészei.

A kategória egyik kitétele, hogy a Bizottság megfellebbezhetetlen joga, hogy a nyertes vázlaton ugyanaz az alkotó – mindenfajta nyeresémen túl juttatás nélkül – ha kell, változtatásokat hajtson végre. A Díjak Bizottságának feladata az is, hogy megjelölje azokat a vázlatokat, amelyek érdemben az első helyezett után következnek. Miután a pályázat nyertese értesült a díjazásról a következő fázis a nyertes pályamű kivitelezése, amelyhez biztosítják az alapanyagokat. Erre a célra az alkotó előleget vehet fel a díj összegéből. A nyertes hivatalos kihirdetése San Remóban történik a Harcos Fasciók Alapításának évfordulója (l'annuale della Fondazione dei Fasci di combattimento) alkalmából 1936-ban.

Az első szobrászati pályázati kiírás Savoyai Margit Királynő „valamely, a Királynő által kedvelt olasz városnak” szánt köztéri szobrának elkészítése volt. A szobortervnek „tükröznie kell a jelenkor művészeti fejlődését és kötődnie kell a hely környezeti karakteréhez is”.³⁹ Akárcsak a festészet esetében, a pályázati határidő itt is 1935. december 31. Ugyanúgy, a terveket leírással kell ellátni, valamint prospektívus rajzzal, amely a szobrot az alkotó által elképzelt téren ábrázolja. A zsűri ugyanaz, mint a festők esetében.

³¹ Zeneszerző, zenepedagógus, prózáíró, kritikus (Velence, 1882-Treviso, 1973) Hosszú munkássága során írt operákat (pl. *Venere Prigioniera*), szinfoniákat, kantátákat, versenyműveket, oratóriumot, és kamaradarabokat is. Ő adta ki Monteverdi összes művét, és segédkezett a Vivaldi-életmű kiadásánál is.

³² Zeneszerző és karmester (Termini Imerese, 1885-Róma, 1951). Számtalan műfajban alkotott, írt operákat (pl. *Liola*, *A Carini bárónő*, *Taormina*, stb.), szinfonikus műveket (pl. *A szüret*) oratóriumot, kamaradarabokat és filmzenéket is. *Largo csellóra és zongorára* című darabja sokáig a RAI rádióadásának nyitódala volt.

³³ Zeneszerző (Párma, 1880-1968) Számos művet írt Gabriele D'Annunzio műveiből, például egy operát is *La Figlia di Jorio* címmel. 1939-től az Accademia Reale tagja.

³⁴ Szobrász és zeneszerző (Moncalieri, 1869-Róma, 1959)

³⁵ Festő (Cumiana, 1879-Velence, 1966)

³⁶ Teljes nevén Antonio Nicola Giovanni Enrico Maraini (Róma, 1886-Firenze-1963) szobrász, kritikus és politikus

³⁷ Festő (Róma, 1891 – Róma, 1962)

³⁸ Szobrász (Trieszt, 1888 – Róma, 1970)

³⁹ *Statuto e bandi relativi ai premi di letteratura italiana e straniera, musica, pittura, scultura dell'anno XIV, San Remo, 1° ottobre 1935.* Roma, Archivio Centrale, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095

A pályázati kiírásban két további bizottságot is megjelölnek: az egyik a Festészeti és Szobrászati Kiállításokat Szervező Bizottság (Commissione Organizzatrice delle Esposizioni di pittura e Scultura), a másik pedig az Irodalmi és Zenei Díjakat Koordináló Bizottság (Commissione di Coordinamento dei Premi di Letteratura e Musica). Itt kaptak helyet térség képviselői. Előbbi tagjai: Paolo Ruggeri Laderchi gróf, a Fegyveres erők parancsnoka elnökként, Domenico Aicardi, San Remo alpolgármestere, dr. Aurelio Bianchedi, A San Remó-i Virágkiállítások Közhasznú Társaságának⁴⁰ főtitkára, Carlo De Ambrosis ezredes, a S.A.I.T. képviselőjében, Silvio Gabrielli professzor az Impériai Megyei Fasiszta Képzőművészeti Szakszervezet bizalmija⁴¹, Giacomo Gandolfi a *L'Eco della Riviera (A Riviéra visszhangja)* című újság igazgatója, dr. Giovanni Rolando, San Remo, Bordighera, Ospedaletti Kizárólagos Önálló Vállalatának elnöke,⁴² dr. Domenico Filippi, az impériai Szövetségi Titkárság feje,⁴³ aki a kincstárnoki-titkári feladatokat is ellátja.

Az irodalmi és zenei díjakat koordináló bizottság elnöke Natta Soleri, Impéria Megye Ügyvédszakszervezetének elnöke⁴⁴. Tagjai: Eugenio Airenti, az Impériai Értelmiségi Megyei Fasiszta Szövetségének elnöke,⁴⁵ Ernesto Berio professzor, az Impériai Zenészek Megyei Fasiszta Szakszervezetének bizalmija⁴⁶, Carlo De Ambrosis a S.A.I.T. képviselőjében, Giacomo Gandolfi, és Dr. Domenico Filippi.

Végigfutva a fenti Szervezeti szabályzaton és a versenykiírásokon, már látható néhány problematikus pont. Bármilyen kategóriáról legyen is szó, a valóban jelentős, nemzetközileg is elismert művészekből és kritikusokból álló szakmai zsűrik csak javaslatokat tehettek, a végső és megfellebbezhetetlen döntést a San Remo Díjak Állandó Bizottsága hozta, amely összetétel alapján a politikai kontrollt képviselte (ne feledjük, hogy tagja volt a Sajtó és Propaganda Miniszter, valamint a Párt egyik képviselője is), és mint „mindenható” intézmény felülbírálhatta az esztétikai döntést. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a rendszert rengeteg bírálat érte.

Mindezekből kiderül az is, hogy a díj anyagi és szervezési háttérét az olasz Riviéra városainak összefogása, valamint a San Remó-i Városi Kaszinót üzemeltető Részvénytársasággal kötött koncessziós szerződés adta, szellemi háttérét azonban a fasiszta alapítású Accademia Reale, valamint maga a Párt biztosította.

⁴⁰ Segretario Generale dell'Ente Mostre Floreali di San Remo

⁴¹ Fiduciario del Sindacato Provinciale Fascista Belle Arti di Imperia

⁴² Presidente dell'Azienda Autonoma Unica di San Remo, Bordighera, Ospedaletti

⁴³ Capo della Segreteria Federale di Imperia, con funzioni di Segretario Tesoriere

⁴⁴ Presidente del Sindacato Avvocati della Provincia di Imperia

⁴⁵ Presidente dell'Unione Provinciale Fascista degli Intellettuali di Imperia

⁴⁶ Fiduciario del Sindacato Provinciale Fascista dei Musicisti di Imperia

A San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak rövid története csupán 5 évet ölel fel, 1935-től a Babitsot érintő 1940-es díjátadáig, de ez a rövid időszak is tanulmányozásra érdemes, mivel bepillantást enged a fasiszta kultúrpolitikai működési mechanizmusaiba. A díjakat alapító megállapodás kimondta, hogy a díjátadások kétévente kövessék egymást, a Velencei Biennáléval váltakozva. Tehát összesen három nagy díjátadási ceremóniáról beszélhetünk: az első ünnepségre végül 1937 januárjában került sor, a másodikra 1938. március 2-án, a harmadikra pedig 1940. március 31-én. Két utóbbi emlékét rövid filmhíradó felvételek is őrzik.⁴⁷

Az első ünnepség 1937. január 10-én, 10 óra 20 perckor a notabilitások, vagyis a Piemonte hercegének, a kormány képviselőjének és Alfieri államtitkárnak, valamint a bizottság és a zsűrik megjelenésével vette kezdetét. 11 óra 30-kor az említettek megtekintették a képzőművészeti pályázatokra küldött pályaművekből készült kiállítást, majd San Remo polgármestere rövid beszédet mondott. Délben Alfieri államtitkár idézte meg Margit Királynő emlékét, majd 13 órakor a polgármester szűk körű villásreggelire látta vendégül a rendezvény legfontosabb szereplőit: a herceget, a kormány képviselőjét, a Bizottság és a Zsűrik tagjait. Délután ötkor folytatódott a program, amikor együtt felkeresték Bordigherában azt a helyet, ahová a szobrászati pályázat győztes alkotását el fogják helyezni: a királynő villáját, amely jelenleg Háborús Özvegyek Menhelye (Ricoveryo delle Vedove di Guerra). Este 8 órakor hivatalos estebéddel folytatódott a rendezvény, amelyen jelen volt a herceg, a városok-, a megye- és a kormány hatósági képviselői, a győztesek és a zsűrik tagjai. A 21 óra 15 perckor kezdődött a díjátadási ünnepség a San Remó-i Városi Operaházban (Teatro Municipale dell'Opera di San Remo), Carlo Formichinek, a Bizottság elnökének rövid beszédével, majd az egyes zsűrik képviselőinek (Bottai, Canonica, Luzio, Alfano) rövid jelentéseivel folytatódott. Ezután a herceg átadta a díjakat a győzteseknek, majd a jelenlévők meghallgatták az Augustus ezeréves évfordulójára született szimfonikus poema előadását a szerző vezényletével. 22 óra 30-kor az összes hatóság részvételével, fényes gála zárta az estét. Másnap, azaz január 11-én hétfő délelőtti programként a résztvevő notabilitások kirándultak Monte Bignone-ra, ahol a város felajánlására utazhattak a világ leghosszabb libegőjével. Visszatérve villásreggelit fogyasztottak a Golf Clubban, meglátogatták a golfpályákat, és golfversenyt is tartottak a számukra. 15 óra 30-kor a Megyei Szakszervezetek elnökeinek gyűlése kezdődött a Városi Operaházban Pavolini elnökletével, majd 17-kor velük

⁴⁷ *La consegna dei Premi Sanremo*, Giornale Luce B1262 del 02/03/1938, Archivio Storico Luce
A S. Remo si è svolta la premiazione dei 35 vincitori dei Premi San Remo 1937-38-39, Giornale Luce C0010 del 09/04/1940, Archivio Storico Luce

kiegészülve fogadás kezdődött. 18-kor pedig a San Remo Díjak Állandó Bizottságának ülése zárta az 1937-es rendezvényt.

Ha végigtekintünk az egyes kategóriák pályázati témáin (a Külföldi Szerző pályázatot és nyerteseit lásd később), képet alkothatunk arról, hogy a San Remo-díjak milyen mértékben számítottak a fasiszta állami propaganda eszközének. A festészeti pályázat témája az 1936-os évre „a Birodalom alapítóját megjelenítő freskó” (a Duce lovasportréja) volt, győztese Alberto Chiancone lett. A szobrászati versenyen indulóknak pedig a Kelet-Afrikába induló légionárius emlékművét kellett megtervezniük. Az emlékmű a nápolyi kikötő mólóján kapott volna helyet, ahonnan a elindultak az olasz csapatok Afrika partjai felé. A pályázat győztese Franco Bargiggia lett. Az irodalmi kategória témája annak a legalább három felvonásos drámai műnek ítélte a díjat, amely „összhangban van a fasiszta szellemiséggel”⁴⁸. A győztes Renata Mughini *I figli della lupa (A farkas fia)* című alkotása lett. A zenei pályázatot visszavonták, mivel egyetlen pályázó sem bizonyult megfelelőnek. Feltételezhetjük azt is, hogy ebben a kategóriában nem akadt pályázó. A pályázatot a „Birodalmi Olaszország nép által énekelhető himnuszának” megkomponálására írták ki.⁴⁹

Az 1937-es év irodalmi díját annak a műnek ítelték oda, amely „azt mutatja be, hogy igazak-e és mennyiben az erkölcselenségnek azok a vádjai, amelyekkel bizonyos külföldi puritanizmus támadja Nicoló Macchiavelli politikai doktrínáit, aki az antik Róma csodálója, a függetlenség, a fegyelem, a katonai erények népének apostola, tolmácsolója és kiemelkedő képviselője azoknak az új energiáknak, amelyek miatt kora kiérdemli, hogy Újjászületésnek nevezzék”.⁵⁰ A kategóriában ebben az évben nem hirdettek győztest, ex aequo díjazottak: Felice Alderisio, Edoardo Bizzarri, Arturo Pomeati és Alfredo Acito.

A zenei kategóriában ebben az évben is visszavonták a pályázatot, mivel egy pályamű sem érkezett „az Új Római Birodalom inspirálta szimfonikus költemény” – témájára.

Ebben az évben csak szobrászati pályázatot hirdettek, és témacserére is sor került. A sikertelen első kiírást („annak a szobornak, amely a konstruktív fasiszta doktrína győzelmét jeleníti meg a destruktív kommunista doktrínával szemben, vagyis a Fasizmus győzelme a Kommunizmus felett”)⁵¹ a jóval semlegesebb „sport”-ra változtatták.

⁴⁸ *Statuto e bandi relativi ai premi di letteratura italiana e straniera, musica, pittura, scultura dell'anno XIV, San Remo, 1° ottobre 1935*. Roma, Archivio Centrale, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095

⁴⁹ u.o.

⁵⁰ *Bando di concorso per il Premio 1938 di scultura*, il 22 giugno 1937. Roma, Archivio Centrale, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095

⁵¹ Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./1938

Valószínűleg az időközben fellángolt kritikai sajtóvitáknak köszönhetően az 1938. évre szóló pályázati kiírások az előzőekhez képest visszafogottak. Az irodalmi kategóriában (ellentmondva az addigi, kizárólag még nem publikált művekről szóló szabálynak) „az elmúlt évtized három legjobb verseskötetét” díjazták. A zenei és szobrászati kategóriában maradt a „sport” témája.

Az 1939. évben az irodalmi pályázat is átvette ezt a témát. Az eredetileg megoszthatatlan díj további kategóriákra oszlott. Az Ugo Bettiből,⁵² Raniero Nicolaiból⁵³ és Orio Verganiból⁵⁴ álló zsűri 15-15 000 lírával díjazta Ernesto Caballot és Bruno Fattorit lírai műveikért, 10 000 lírával a római Gianpaolo Calegarit, a trentói Marcello Pilatit és a genovai Enrico Trivulzit prózai alkotásaikért. A „tanulmány” kategóriában 10 000 líra volt Cesare Bonacossa, Franco Ciampitti és Luigi Ridolfi nyerevénye. A „dráma” alkategóriában nem osztottak díjat.

A zenében az elmúlt három évben bemutatott opera, szimfonikus vagy szimfonikus-vokális művek nyerhettek. A festészeti díj pályázati témája is csak ennyi: „a legjobb, élő festők által alkotott egyéni- vagy csoportportrénak”.

1940-re már csak a szobrászati kategóriában írtak ki pályázatot, a Szárd Gránátos római emlékművének megtervezésére.

A második világháború elsöpörte a díjat, amelynek nincs nyoma a város történetében sem. Ironikus módon San Remo – amely a szerencsejátéknak, s így közvetve az arra való engedélyt megadó fasiszta rezsimnek köszönheti virágzását – tele van partizán-emlékművekkel, nevét pedig inkább az évről-évre megrendezett táncdalfesztivál miatt ismeri világ.

⁵² BETTI, Ugo (1892 – 1953) Camerinóban született. Pármában végezte iskoláit, s a helyi egyetem jogi karán szerzett diplomát. A páрмаi törvényszéken folytatott bírói gyakorlatot. Az első világháborúban önkéntes volt. Caporettonál osztrák fogságba esett, ott kezdte el írni első verseit fogolytársai, a későbbi két jeles író, Carlo Emilio Gadda és Bonaventura Tecchi ösztönzésére. Mint drámaíró egy pályázaton tűnt fel (*La Padrona*, 1926); színművei a következő évtizedekben Olaszország határain túl is figyelmet keltettek. Bírói hivatását nem adta föl; 1950-től haláláig Rómában a Legfelsőbb Bíróság tanácsosa volt, s hosszú ideig az Igazságügyi Minisztérium könyvtárában teljesített szolgálatot. – Darabjainak gyűjteményes kötete *Teatro* címmel jelent meg (1959). *Delitto all'isola di capre* (1948) című darabja jelent meg először magyarul (*Bűntény a kecskeszigeten*, Nagyvilág, 1961); később játszották *Őzönvíz* című komédiáját is (*Il Diluvio*, 1943). *Bűntény a kecskeszigeten. Mai olasz drámák*, válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta SZABÓ György, Budapest, Európa, 1977, 508.

⁵³ NICOLAI, Rainiero (1893-1958) költő. Nemzetközi hírnévre tett szert, amikor 1920-ban elnyerte az Olimpiai játékok akkor még létező művészeti kategóriájának aranyérmét *Olimpiai dalok* (*Canzoni Olimpioniche*) című alkotásával.

⁵⁴ VERGANI, Orio (1898 – 1960) író, újságíró, fényképész, a Premio Bagutta egyik alapítója (lásd *Irodalmi díjak Olaszországban* című fejezet)

A Reale Accademia d'Italia

Mint az alapító okiratokból látszik, a díjak szellemi hátterét és színvonalát, a Királyi Akadémia (la reale Accademia d'Italia) volt hivatott biztosítani. Rendkívül lényeges kérdés, hogy ez az intézmény milyen szerepet töltött be a fasiszta kultúrpolitikában.

Olaszországban – ellentétben a magyar gyakorlattal – a történelem során igen sok „Accademia” létesült. Feladatuknak elsősorban a tudományos kutatást tekintették, különböző irányzatok bölcsői lettek, amelyekbe aztán később meglehetősen belemerevedtek. A XIX. század új életet lehelt ezekbe az intézményekbe. Napóleon például megalapította az Olasz Nemzeti Intézetet (Istituto Nazionale Italiano), és a többi is megújult, csakhogy a legfontosabbakat említsük: a római Accademia dei Lincei, a torinói Accademia delle Scienze; a milánói Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, a bolognai Reale Accademia delle Scienze dell'Istituto, a Regio Istituto Veneto di Scienze Lettere e Arti, a nápolyi Reale Società, a palermói Reale Accademia di Scienze Lettere e Belle Arti, vagy az olasz nyelvészet fellegvára a Reale Accademia della Crusca, a firenzei Accademia economico-agraria dei Georgofili, és még hosszan folytathatnánk a sort.⁵⁵ Mint ebből a listából is látható, egyáltalán nem volt központosított kutatási rendszer, inkább régióként, egymástól teljesen függetlenül működő kisebb-nagyobb kutató- és kulturális intézményekről volt szó. Ez a rendszer nem felelhetett meg a mindent központosítani kívánó, tartományokon felül álló olasz nemzeti karaktert hirdető államberendezkedés kulturális céljainak.

Mussolini ötlete nyomán 1926. január 7-én született az Olasz Királyi Akadémia megalapítását javasoló dekrétum, amely 1927. március 25-én emelkedett törvényerőre. A dekrétum második cikkelye így ír az új intézmény céljairól: „[...] az Olasz Akadémia célja, hogy előmozdítsa és koordinálja az olasz szellemi életet a tudományok, az irodalom és a művészetek területén, tisztán megőrizze azok nemzeti karakterét a nép (stirpe) génusza és hagyománya szerint, és hogy elősegítse (favorirne) annak elterjedését és hatását az Állam határain túl”.⁵⁶

⁵⁵ MARPICATI, Arturo, *La reale Accademia d'Italia con particolare riferimento alla classe di Lettere*, Franklin, Budapest, 1931, 6.

⁵⁶ „L'Accademia d'Italia ha per iscopo di promuovere e coordinare il movimento intellettuale italiano nel campo delle scienze, delle lettere e delle arti, di conservarne puro il carattere nazionale secondo il genio e la tradizione della stirpe, e di favorirne l'espansione e l'influsso oltre i confini dello Stato.”
MARPICATI Arturo, *L'Accademia d'Italia*, Mondadori, Verona, 1934., 11. (Panorami di vita fascista sorozat, XIV. kötet, direttore, Arturo MARPICATI)

Négy év előkészület után 1929. október 28-án került sor a Tevere-parti „Farnesina”-palotában az ünnepélyes megnyitóra, ahol a Duce beszédében a következőképpen fogalmazta meg az újabb akadémia létjogosultságát:

„Az Olaszországban jelenleg létező akadémiák közül egy sem tölti be Az Accademia-nak szánt funkciót. Vagy térben korlátozott akadémiák, vagy az anyagban szűkösek. Néhány közülük híres, és majdnem mind, a kisebbek is, tiszteletreméltók; de egyikben sincs meg az Accademia d’Italia univerzalitásának tulajdonsága. Ez utóbbi két olyan esemény után születik, amelyek arra rendeltettek, hogy egy nép szellemében és életében nagyszerűen munkálkodjanak: a dicsőséges háború és a fasiszta forradalom. Megszületik, mialatt a kortárs civilizáció ritmusa elkeseredni látszik a gépiességben és a gazdagság utáni szomjban; megszületik, mintegy kihívásként azok szkepticizmusa számára, akik a sok, esetleg súlyos, tünetből a szellem napfogyatkozását jósolják, amely immár csak materiális jellegű hódítások felé fordul.”⁵⁷

Marpicati számára, aki az intézmény kancellárja és történetének krónikása volt, az Accademia „szuperakadémia, vagy inkább egyfajta antiakadémia”, amennyiben bele kell öntenie a többibe a fasiszta szellemet, vagyis azt az elképzelést, hogy az élet folyamatos harc, és a tudomány és a művészet ennek a harcnak az eszközei.⁵⁸ Az új Akadémia összesen négy Osztályra tagolódik: Erkölcsi és Történelmi Tanulmányok (Classe delle Scienze Morali e Storiche); Fizikai, Matematikai és Természettudományok (Classe delle Scienze Fisiche, Matematiche e Naturali); Bölcsészettudomány (Classe delle Lettere); Művészetek (Classe delle Arti). Az Akadémia nemcsak alapításában kötődött a fasiszta rezsimhez. Egy 1933-as törvény, kizárás terhe mellett, fasiszta eskütételre kötelezte az összes kulturális intézmény tagjait, de még ezen is túlmenően, 1937-ben dekrétum erősítette meg, hogy az Accademia elnökét többé nem szavazással, hanem kizárólag a kormányfő javaslatára nevezik ki. A folyamat következő lépése egy évvel később az akadémiák nemzeti tanácsának létrehozása volt, amelynek vezetését és koordinálását az Accademia d’Italia végezte. A kulturális elit

⁵⁷ MARPICATI, Arturo, *L’Accademia d’Italia*, i.m.,11.

⁵⁸ „Non dunque un’accademia come le altre, ma una specie di superaccademia o piuttosto di antiaccademia, in quanto deve infondere nelle altre lo spirito fascista, la concezione che la vita é una lotta continua, e che anche la scienza e l’arte, pur nei limiti e coi mezzi loro propri, sono strumenti di lotta, e che l’energia volitiva é il fondamento della grandezza di un popolo.”
MARPICATI, Arturo, *L’Accademia d’Italia*, i.m.,12-13.

„fasizálásának” folyamata 1939-ben, az Accademia d'Italia és az Accademia dei Lincei fúziójával zárult le.⁵⁹

Az Akadémia tagsága 60 főből állt, ennek felét a kormányfő és a közoktatási miniszter javaslatára nevezték ki, a másik fele pedig választás útján lett tag, oly módon, hogy ha valamelyik osztályban megüresedett egy poszt, néhány nevet jelöltek, és titkosan szavaztak az új akadémikus személyéről. Az alapításkor az alábbiak voltak a Duce által kinevezett akadémikusok: Antonio Beltramelli, Pietro Bonfante, Filippo Bottazzi, Armando Brasini, Pietro Canonica, Francesco Coppola, Giotto Danielli, Salvatore Di Giacomo, Enrico Fermi, Carlo Formichi, Umberto Giordano, Alessandro Luzio, Antonio Mancini, Filippo Tommaso Marinetti, Pietro Mascagni, Francesco Orestano, Alfredo Panzini, Nicola Parravano, Marcello Piacentini, Luigi Pirandello, Pietro Romualdo Pirotta, Ettore Romagnoli, Giulio Aristide Sartorio, Francesco Severi, Bonaldo Stringher, Alfredo Trombetti, Giancarlo Vallauri, Gioacchino Volpe e Adolfo Windt.⁶⁰ Az akadémikusok, akiknek a kinevezése élethosszig szól, egyenlőek voltak az állam legmagasabb rangú tisztviselőivel (*grandi ufficiali dello Stato*), „eccellenza”-megszólítás járt nekik, és más akadémiák tagjaival ellentétben a szokásos részvételi díjon (*gettone di presenza*) és költségtérítésen felül megszabott tiszteletdíjat is felvettek. Ez utóbbi összege rendkívül magas volt, évi 36.000 líra (összehasonlításképpen: egy olasz gyári munkás havi bére 360 líra körül mozgott). Hivataluk betöltése közben és ünnepek alkalmával az akadémikusok külön egyenruhában jelentek meg, amely egysoros gombolású, királykék szövetből készült, ezüstgombokkal és hímzésekkel, bársonyköpeny és kard egészítette ki, az elnök és az alelnökök egyenruháján különböző megkülönböztető jelzésekkel.

Az intézmény vezetését egy elnök, négy alelnök, egy ügyvivő és egy titkár alkották. Az elnök képviselte az akadémiát, összehívta és elnökölte az általános üléseket és az akadémiai tanács gyűléseit, aminek meghatározta a napirendjét is, aláírta a jegyzőkönyveket és ellenőrizte a határozatok végrehajtását. A négy alelnök – osztályonként egy – az egyes osztályokon belül az elnökéhez hasonló feladatkörrel rendelkeztek. Az ügyvivő gondozta a költségvetést, a számlákat és a kifizetéseket. A titkár pedig a titkárság irányítását végezte. Ezek a jogkörök öt éves időtartamra szóltak.

Az Accademia d'Italia első hivatalos (nem ideiglenes) elnöke Tommaso Tittoni (1855-1931), akinek halála után Guglielmo Marconi vette át ezt a tisztséget. A San Remo Díjak

⁵⁹ *Reale Accademia d'Italia. Inventario dell'Archivio*, a cura di Paola CAGIANO DE AZEVEDO e Elvira GERARDI, Ministero Per I Beni Culturali e Ambientali, Dipartimento Per I Beni Archivistici e Librari, Direzione Generale per gli Archivi, Roma, 2005, XIII.

⁶⁰ u.o. XXXIX.

időszakában, az elnök 1937-től egy évig Gabriele D'Annunzio, majd Luigi Federzoni vették át az irányítását, és az alábbiak voltak akadémiai tagok: Fizikai-, Matematikai- és Természettudományok osztálya: Filippo Bottazzi, Gaetano Arturo Crocco, Giotto Dainelli, Dante De Blasi, Enrico Fermi, Francesco Giordani, Camillo Guidi, Nicola Parravano, Pietro Romualdo Pirota, Francesco Severi és Gian Carlo Vallauri. Erkölcsi és Történelmi Tanulmányok osztálya: Pietro Gasparri, Dionisio Anzilotti, Rodolfo Benini, Alberto De Stefani, Pasquale Jannaccone, Alessandro Luzio, Carlo Alfonso Nallino, Francesco Orestano, Roberto Paribeni, Federico Patetta, Raffaele Pettazzoni, Salvatore Riccobono és Gioachino Volpe. Közülük Alessandro Luzio neve szerepel a San Remo díjak zsűritagjai között. A marchei San Severinóban született 1857-ben. A Risorgimento időszakára specializálódott, többek között Garibaldiról, illetve Giuseppe Verdiről szóló tanulmányok szerzője. Témánk szempontjából a legfontosabb a Bölcsészettudományi, illetve a Művészetek Osztálya, mivel ezek tagjait látjuk viszont a San Remo Díjak zsűrijeiben. Bölcsészettudományi Osztály (Classe delle Lettere): Massimo Bontempelli, (1878 Como – 1960 Róma), az akkori „fiatal” irodalom egyik legrepresentatívabb képviselője. Elhagyva a klasszikus ihletésű és formájú költészetet a novella, a regény és a színház felé fordult. *I sette savi, La vita intensa, Eva ultima, Nostra Dea, Il figlio di due madri*, elbeszélő és színházi művészetének nemzetközi sikert elért darabjai. Salvatore Di Giacomo (1860 Nápoly – 1934 Nápoly) történész, tudós, novellista, színházi szerző, de elsősorban költő. „Verse, világa, szereplői, a táj őszintén/nyíltan nápolyiak; és Nápolyból bemutatják a színek és a hangok változatosságának erejével, a meleg, egyszerű lelket, amely gyorsan változik: hol vidám, hol melankólikus; hol zengő, hol hallgatag; érzéki és vallásos; szenvedélyes és büszke; nagylelkű és bosszúálló.” Carlo Formichi, (1871, Nápoly – 1943 Róma), az Irodalmi Osztály alelnöke. A római egyetemen a szankszrit nyelv professzora, világhírű indianista, indiai és amerikai egyetemeken is tanított. Az angol irodalom kiváló ismerője, népszerű órákat tart elsősorban Shakespeare-ről. Filippo Tommaso Marinetti, (1876, Alexandria – 1940, Bellagio), az Irodalmi Osztály titkára, a futurista mozgalom híres alapítója és feje. „Erőszakos és agresszív ideák agitátora, a művészetben és a politikában, nagyban hozzájárult a Giolitti-féle Itália provinciális és súlyos levegőjének kisöpréséhez, hogy megteremtődjék annak új arca, amely a fasizmus érdeme. Gyors és zaklatott, mint egy igazi fiumei, gyakran tudatosan karikírozott, tud fantáziadús, elegáns, rugalmas lenni. Szónokként tagadhatatlan vonzerővel bír, zajos sikereket arat. A francia nyelv és irodalom tökéletes ismerője, ugyanolyan egyértelműen és a

stílus erejével írja verseit, regényeit, vitairatait, szabadverseit (parole in libertà), drámáit és színházi összefoglalóit.”⁶¹ Angiolo Silvio Novaro, (1866, Diano Marina [Imperia] – 1938, Oneglia), érzékeny, romantikus költő, az olasz Riviéra szülőtte. A népköltészet befolyásolja művészetét, amelyben az életről, a természetről elmélkedik, úgy, hogy „lefejt a világ dolgairól a nehéz anyagiságot és a maguk esendőségében csodálja őket. Lírájában igazi festő, rövid, csillogó eksztatikusan derűs képeket szeret alkotni, amelyeknek gyakran sikerül úgy kifejezniük, mintha a föld és az ég összebékülne”.⁶² Ugo Ojetti, (1871, Róma – 1946, Firenze), újságíró, művészetkritikus, regényíró, novellista. Ötkötetes *Cose viste (Látott dolgok)* tiszta stílusú kommentárjai a kortárs Európa életének, emberek, országok portréi. Művészeti szakértő, kiállítások szervezője, ezen kívül tanumányokkal és törvényekkel a művészeti örökség védelmének és ismeretének előmozdítója. Alfredo Panzini (1863, Senigallia – 1939, Róma), irodalmár, regényíró, novellista. Legfontosabb művei: *La lanterna di Diogene, Santippe, La madonna di Mamà, Viaggio di un povero letterato, Il padrone sono me*. Cesare Pascarella, (1858, Róma – 1940, Róma) Salvatore Di Giacomóval együtt a korszak egyik jelentős római dialektusban alkotó költője. Fontosabb versei *Il morto di campagna, La Serenata, Villa Glori, La scoperta dell’America*.⁶³ Paolo Emilio Pavolini (1864, Livorno – 1942, Quattordio, Alexandria), a szankszrit nyelv és az ókori indiai civilizáció professzora a firenzei egyetemen. Lefordította olaszra a teljes *Kalevalát*. A finn, az észt, a lengyel, az albán, a svéd, a görög és a szanszkrit nyelvek mellett tökéletesen tudott magyarul, olyannyira, hogy magyar versfordításokat is publikált, számos tanulmánya jelent meg Petőfiről, valamint elkészítette Erdős Renée *János, a tanítvány (Giovanni il discepolo)* című drámájának olasz fordítását is. Az 1940-es San Remó-i díjátadáson beszédet mondó Alessandro Pavolini édesapja.⁶⁴

Az akadémiai tagok között van Luigi Pirandello (1867, Girgenti – 1936, Róma), a XX. századi olasz irodalom egyik legnagyobb alakja is. Ettore Romagnoli, (1871, Róma – 1938, Róma), a görög irodalom és nyelv professzora a pavai egyetemen. Homérosz, Pindarosz és Arisztophanész fordítója, a pavai egyetem görög nyelv- és irodalomprofesszora. Kritikus, költő, klasszikus drámák írója és zenész. Számos szabadtéri színházban állított színre klasszikus drámákat. Giuseppe Tucci (1894, Macerata – 1984, San Paolo dei Cavalieri), az indiai vallás és filozófia valamint a Távols-Kelet professzora a római egyetemen. Ismeri a kínai, a kopt, a szanszkrit, az iráni nyelvet, India és Tibet összes dialektusát. Megszállott

⁶¹ MARPICATI Arturo, *L’Accademia d’Italia*, i.m.,68.

⁶² MARPICATI Arturo, *L’Accademia d’Italia*, i.m.,69.

⁶³ MARPICATI, Arturo, *L’Accademia d’Italia*, i.m.,70.

⁶⁴ vö. Bevezetés

felfedező, Tibetben és Nepálban az európaiak számára addig elzárt kolostorokba jutott be. A harmincas években a legnagyobb buddhista filozófusok és tanítók műveinek sajtó alá rendezésén dolgozott. A Babitsot érintő döntést hozó bizottság tagjai közülük Giulio Bertoni, Arturo Farinelli és Arturo Marpicati voltak.⁶⁵ Bertoni (1878, Modena – 1942, Róma), az újlatin nyelvek filológia professzora a római egyetemen. Több mint 15 évig tanított a freiburgi egyetemen. Az *Archivum romanicum* neolatin filológiával foglalkozó folyóirat alapítója és szerkesztője. Rengeteg tanulmányt írt a neolatin irodalmak, a középkori latin irodalom, a politika- és művészettörténet témájában. Fő kutatási területei azonban a Duecento és a kora Cinquecento udvari élete. Arturo Farinelli (1867, Intra [Novara] – 1948, Torinó), a torinói egyetem német irodalom professzora. A klasszikus nyelvek ismerője. Sokat utazott Európában és Amerikában, hogy megismerje a világ legfontosabb irodalmait. Spanyolországban töltött hosszabb időt, a spanyol irodalom legfontosabb közvetítője Olaszországban. Számos tanulmányt írt többek között Dante, Petrarca, Boccaccio, Manzoni, Calderón, Lope de Vega, Goethe és Byron műveiről.

A Művészetek Osztálya (Classe delle Arti) tagjai ebben az időszakban a következők voltak: Cesare Bazzani (1873, Róma – 1939, Róma) építész, többek között a Valle Giulia-i Modern Művészetek Palotájának, valamint a firenzei Nemzeti Könyvtár és a Népinevelés Minisztériuma épületének tervezője. Armando Brasini (1879, Róma – 1965, Róma), építész, sok más épület mellett a római Állatkert monumentális kapujának és a Via Cassián lévő Manzoni Villa tervezője. Pietro Canonica, (1869, Torinó – 1959, Róma), szobrászművész és a római Szépművészeti Akadémia tanára, fontosabb művei: II. Alexander lovasszobra, Kemal Pasa lovasszobra Angorában és Szmirnában, Feysal király szobra Bagdadban. Felice Carena (1879, Cumiana [Torinó] – 1966, Velence), festőművész, a firenzei Szépművészeti Akadémia tanára. Ferruccio Ferrazzi (1891, Róma – 1978, Róma), festőművész a római Szépművészeti

⁶⁵ Az író Koltay-Kastner Jenő, a Római Magyar Intézet igazgatója leveléből értesült a díjazásáról, még a hivatalos értesítés előtt.

„Mélyen tisztelt Tanár Úr,

Van szerencsém örömmel közölni, hogy a San Remo-díj bírálóbizottsága, mint előadójától, Arturo Marpicatitól tudom, holnapi ülésén Tanár Úrnak 1938. évi díját (ötvenezer líra) fogja odaítélni. Ezzel az irodalmi díjjal azt a külföldi író jutalmazták, aki az olasz szellem megismertetése terén szerzett legtöbb érdemet.

Rendkívül boldog vagyok, hogy Tanár Úr régen csodált, gyönyörű Dante-fordítása ebben az elismerésben részesült és örülök, hogy az elsők között lehetek, akik legmelegebb szerencsekívánataikat fejezhetik ki.

A díjat március 30-án San Remóban fogják átadni, s a bizottság (Giulio Bartoni és Arturo Farinelli egyet. tanárok, Arturo Marpicati, az Istituto di Cultura Fascista igazgatója) rendkívül örülne, ha Tanár Úr személyesen megjelenhetnék.

Szerencsekívánataim megisméltése mellett kérem fogadja Tanár Úr mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Koltay-Kastner Jenő

egyet.ny.r.tanár

A Római Magyar Intézet Igazgatója”

OSzK Fond III/750

Akadémia díszlettervezés-tanára. Umberto Giordano (1867, Foggia – 1948, Milánó), zenész, az *André Chenier*, a *Fedora* és a *Madam Sans-Gêne* című operák zeneszerzője. Pietro Mascagni (1863, Livorno – 1945, Róma) az Akadémia Művészeti Osztályának alelnöke, az egyik legjelentősebb olasz zeneszerző, a *Parasztbecsület* című opera zeneszerzője. Lorenzo Perosi (1872, Tortona – 1956, Róma) egyházzene-szerző, a Sixtus-kápolna örökös igazgatója. Oratóriumai: *Krisztus feltámadása*, *Karácsony*, *Mózes*, *Utolsó ítélet*. Marcello Piacentini (1881, Róma – 1960, Róma) építész, a római Építészeti Főiskola tanára. A Banca d'Italia római központi épületének, a római Albergo degli Ambasciatori, a bresciai városi központ, a bolzanói és genovai győzelmi emlékművek, a Korporációk Minisztériuma épületének tervezője. Ottorino Respighi (1879, Bologna – 1936, Róma) zeneszerző, a római Santa Cecilia Konzervatórium zeneszerzés-tanára, karmester. Legismertebb műve *Róma szökőkútjai*, *Róma fenyői* és *Római ünnepek* című darabokból álló szimfonikus triptichon. Romano Romanelli (1882, Firenze – 1969, Firenze) szobrászművész, ismertek Papiniról és Sofficiról készült bronz mellszobrai. Attilio Selva (1888, Trieszt – 1970, Róma) szobrászművész. A korszak jelentős művésze, művei között van többek között az I. világháborúban elesettek tiszteletére emelt emlékmű Triesztben, vagy Iustizia szobra a milánói Palazzo di Giustizia udvarán. Ettore Tito (1859, Nápoly – 1941, Velence) festőművész, nápolyi születési, de válaszott hazája Velence, amelynek XVIII. századi művészete inspirálja. Azon kevés festők egyike, akik nagy felületű freskókat tudnak alkotni. Ő restaurálta a velencei Chiesa degli Scalzi-t.⁶⁶

A Reale Accademia támogatói segítségével díjakat is alapított. A legfontosabb – természetesen – a Ducéről elnevezett Mussolini-díj. A bőkezű támogatók és díjalapítók a Crespi fivérek (Mario, Aldo és Vittorio), a milánói napilap, a Corriere della Sera tulajdonosai, akik az évenként kiosztandó négy díjra egyenként 50.0000 lírát ajánlottak fel. A díjat négy kategóriában ítélték oda, a legjobb publikált műnek, vagy művek összességének. A kategóriák: fizikai tudományok, erkölcsi tudományok, bölcsészettudományok és művészetek, vagyis nagyjából megegyeztek az Akadémia felosztásával.⁶⁷

A Mussolini-díjak nyertesei 1931-ben Ada Negri költő (Lettere), Pietro De Francisci jogtudós (giureconsulto) és romanista (Scienze morali); Filippo De Filippi, felfedező és tudós (Scienze naturali), Ildebrando Pizzetti zeneszerző (Arti). 1932-ben Giuseppe Furlani, az *Asszír és babilóniai vallások története* című mű szerzője (Scienze morali), Aldo Castellani, a trópusi betegségek világhírű kutatója (Scienze Fisiche), Ardengo Soffici, festő és író (Arti),

⁶⁶ MARPICATI, Arturo, *L'Accademia d'Italia*, i.m.,64-78.

⁶⁷ MARPICATI, Arturo, *L'Accademia d'Italia*, i.m.,17.

Silvio Benco, trieszti regényíró és újságíró (Lettere). 1933-ban Mario Orso Corbino, fizikus (Scienze fisiche), Giuseppe Gerola, régész (Scienze morali), Guelfo Civinini, újságíró (Lettere), Libero Andreotti, szobrász (Arti).⁶⁸

Az Akadémia évi hárommillió lírát kapott a kormánytól kulturális céljaira és fenntartási költségeire, ezen felül fél és egymillió közötti bátorítási díjnak kiosztható összeg állt rendelkezésére, a Nemzeti Nevelési Minisztérium anyagi helyzetétől függően.⁶⁹

A felsoroltakon kívül léteztek még királyi díjak, a nemzeti oktatási Minisztérium miniszteri díjai, és más, meghatározott célra alapított díjak, mint a Roma díjak a Dél-Amerikai államok számára (Premi Roma per gli Stati del Sud America), a művészetek Nagydíja, a Littorio díja (Premio del Littorio), a Róma Díj (Premio Roma) valamint az Umberto Boccioni Futurista Művészeti Díj.

A San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak nem tartoztak az Accademia Reale d'Italia hivatalos díjai közé. Emléküket rendkívül szegényes (alig néhány lapnyi) dokumentáció őrzi az Akadémia archívumában.

Felróhatjuk az intézmény erős politikai kötődését és azt a tényt, hogy a fasiszta rezsim kulturális céljainak kiszolgálója volt, mégis a fenti listából is látszik, hogy számos nemzetközileg is elismert, kiváló tudós tartozott a tagsághoz, nem beszélve elnökeiről, akik sorrendben így következtek: Aristide Sartorio (még ideiglenes), Tommaso Tittoni (1929-1930), Guglielmo Marconi (1930-1937), Gabriele D'Annunzio (1937-1938), Luigi Federzoni (1938-1943), Giovanni Gentile (1943-1944) és Giotto Danieli (1944-1945). Közülük különösen D'Annunzio elnöksége érdekes, akinek nem volt fasiszta párttagsági könyve és művészete egyes érzéki vonásai miatt vörös posztó volt a fasiszták egy részének szemében is, de úgy tűnik, nem volt ereje visszautasítani az akadémiai elnökséget, amelynek 1938-ban bekövetkezett halála vetett véget. Temetésén Mussolini az Akadémia egyenruhájában jelent meg.

A fasiszmus 1943-as bukása ennek az intézményének a sorsát is megpecsételte. Federzoni, az akkori elnök benyújtotta a lemondását, és csak a Köztársaság megszületésével próbált új lökést adni a szervezetnek azzal, hogy Giovanni Gentilét nevezte ki az elnöki posztra, és az intézményt Firenzébe költöztette. 1944 nyarán a szövetségesek előrenyomulásával, az utolsó elnök, Giotto Danieli a Como-tó menti Villa Carlottába helyezte át a székhelyet. Az

⁶⁸ MARIPLICATI Arturo, *L'Accademia d'Italia*, i.m.,78.

⁶⁹ „Il Governo ha inoltre devoluto all'Accademia, con decreto del 10 marzo 1930, la distribuzione dei premi d'incoraggiamento sul fondo dei diritti d'autore, il cui ammontare ha variato, secondo la situazione del bilancio del Ministero dell'Educazione nazionale, da mezzo milione a un milione. MARIPLICATI Arturo, *L'Accademia d'Italia*, i.m.,15.

Accademia d'Italia történetére a Bonomi-kormány tett pontot az 1944. szeptember 28-i megszüntetéséről döntő törvényerejű rendeletével, bár az intézmény ténylegesen egészen Észak-Olaszország felszabadulásáig működött.⁷⁰

⁷⁰*Reale Accademia d'Italia. Inventario dell'Archivio*, a cura di Paola CAGIANO DE AZEVEDO e Elvira GERARDI, Ministero Per I Beni Culturali e Ambientali, Dipartimento Per I Beni Archivistici e Librari, Direzione Generale per gli Archivi, Roma, 2005, LVII.

Az akadémikusok harca

Azáltal, hogy a végső döntést központilag az Állandó Bizottság hozta meg, a San Remo-Díjak szabályzata magában hordozott néhány buktatót, amelyek megkérdőjelezték a díjak odaítélésének objektivitását. Álljon itt egy jellemző történet, mindjárt a legelső, az 1935. évi festészeti díjjal kapcsolatban, mely egyben azt is példázza, hogy a Duce mennyire rajta tartotta a szemét „Birodalmának” ezen a megmozdulásán is. A római Központi Archívumban található az alábbi, közvetlenül Mussolininak címzett kézzel írt levél egy elégedetlen pályázó apjától:

”Duce!

Perchè nulla sfugge al Vostro occhi vigile di Condottiero, avrete certamente seguito le varie fasi dei ”Premi San Remo” conclusesi con la cerimonia del 10 Gennaio n.s. – Ma quello che nell’affrettata disamina, può esserVi passata inosservato, debbono essere indubbiamente le decisioni prese dal Comitato dei premi, in merito al Concorso di pittura per un affresco esaltante la ”Maternità e Infanzia”.

In detto concorso, mentre la Giuria artistica composta di tre Accademici d’Italia e di due onorevoli Deputati, aveva all’unanimità assegnato il primo posto in graduatoria tra i 13 concorrenti rimasti in gara, al pittore fiorentino Rodolfo Margheri, mio figlio, si è verificata una incomprensibile deliberazione del Comitato stesso in completa antitesi al giudizio della Commissione artistica.

Da una successiva lettera chiarificatrice di S.E. Carena, il vincitore morale di detto concorso, è risultato, com’era doveroso – il venticinquenne pittore fiorentino Rodolfo Margheri – ma ormai non era possibile tornare sulla decisione già presa.

Soltanto Voi, Duce, ove lo crediate, potrete fare opera di alta e serena giustizia; ordinando cioè che questo giovanissimo artista – universitario fascista già da Voi complimentato e premiato alla Mostra dei Littoriali per l’affresco – „Il Caduto Fascista” eseguisca senz’altro nel palazzo dell’Istituto Maternità e Infanzia che sorgerà in Roma, detta opera che esalta una fra le più belle e sante Istituzioni da Voi create – Esaudireste in tal modo il legittimo desiderio di un vecchio padre il quale sarebbe fiero ed orgoglioso, che suo figlio eternasse in Roma Imperiale quella che fu la volontà di Benito Mussolini nell’Anno 15° dell’Era Fascista.

Nel ringraziarVi commosso Vi saluto romanamente

Guido Margheri

operaio tipografo da circa 40 anni
al giornale "La Nazione" di Firenze

Indirizzo abitazione
Via dei Biffi No. 2.
agenzia S.A.C.I.T.
Firenze" ⁷¹

Mussolini vizsgálatot indított az ügyben, Carlo Formichi, az Állandó Bizottság elnöke válaszelevelében úgy magyarázta a Bizottság döntését, hogy az „egyhangúan teljességgel nem megfelelőnek ítélte” Margheri anyaságot ábrázoló művét „mind a téma szellemiségéhez, mind a tekintélyes díjhoz”. Mint írja „elég egy pillantást vetni a másodfokú Pályázat vázlatainak katalógusára [...] hogy levonjuk a következtetést, hogy Margheri olyan fényben ábrázolta az anyaságot, amely biztosan nem a fasiszta etika fénye, amely számára az anyaság [...] öröm- és büszkeség érzése, míg Margheri műve szomorú, vérszegény aspektusból jeleníti meg.” A levélből az is kiderül, hogy a Bizottság döntése előtt meghívta ülésére és meghallgatta a képzőművészeti zsűri elnökét, S.E. Canonicát és titkárát, Marainit. Ezen az ülésen az elnök elmondta, hogy „a Zsűri abból az alapelvből indult ki, hogy a díjat mindenáron ki kell osztania, egyébként azt javasolta volna, hogy egyetlen pályázónak se ítéljék oda”.⁷² E felvilágosítás után a Bizottság úgy gondolja, hogy „megakadályozta az igazságtalanságot és a

⁷¹ „Duce!

Mivel semmi sem kerüli el az Ön éber Vezéri szemének figyelmét, bizonyára nyomon követte a San Remo-Díjak különböző fázisait, amelyek az e hónap 10-i ünnepséggel záródtak. De ami esetleg a sietős vizsgálódásban észrevétlen maradhatott az Ön számára, azok kétségkívül a Díjak Bizottságának döntései lehetnek, az «Anyaságot és Gyermeckort» magasztaló freskóra kiírt festészeti pályázattal kapcsolatban.

Az említett pályázatban, míg a három akadémikusból és két tiszteletreméltó Képviselőből álló művészeti zsűri a versenyben maradt 13 résztvevő rangsorában az első helyet egyhangúan Rodolfo Margheri firenzei festőnek, a fiannak, ítélte, majd érthetetlen, a művészeti Tanács ítéletével teljesen ellentétes döntés született a Bizottság részéről.

S.E. Carénának egy következő magyarázó leveléből kiderült, az említett verseny morális győztese, ahogy illet, - a huszonöt éves firenzei festő, Rodolfo Margheri – de immár nem lehet visszatérni a már meghozott döntéshez.

Csak Ön, Duce, ahol hiszi, ott tudja véghezvinni az ítélet magas és derűs művét; vagyis elrendelve, hogy ez az igen fiatal művész – fasiszta egyetemista, akit már Ön egyszer megdicsért a Mostra dei Littoriali-n az „Elesett fasiszta” című freskójáért – alkossa meg az említett művet az Anyaság és Gyermeckor Intézet épületében, amely Rómában fog emelkedni, és amely az Ön által alkotott egyik legszebb és legszentebb Intézményt dicsőíti.

Teljesítené ily módon egy öreg apa kívánságát, aki rendkívül büszke lenne, ha a fia megörökítené a Birodalmi Rómában azt, ami Benito Mussolini akarata volt a Fasiszta Éra 15. évében.
Meghatódva köszönöm Önnek, római módon üdvözlöm:

Guido Margheri

40 éve nyomdai munkás a firenzei „La Nazione” újságnál”Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Titolo dell'affare: *San Remo – Conferimento Premi D'Arte "San Remo"* ; fascicolo 3/2-9; Anno 1937-39 , no. 1986.

⁷² kiemelés az eredetiben

méltatlan mű díjazását” a Festészeti pályázatot elmaradtnak nyilvánította, és – az ötvenezer lírát arányosan felosztva – a Zsúri által legjobbnak ítélt tervek alkotóinak egyenként 12.500 lírát osztott ki, név szerint Pietro Gaudenzinek, Franco Gentilininek, Gianni Vagnettinek és a tiltakozó levél főszereplőjének, Rodolfo Margherinek.⁷³ Érdekes módon Margheri apuka hallgatott a fia által elnyert jelentős pénzüsszegegről.

A levelekből kirajzolódó történet illusztrálja számunkra a San Remo-Díjak értékelési mechanizmusát, amelyben a fent leírtak alapján kezdettől fogva nem az esztétikai, hanem a politikai érdekek domináltak.

Már a legelső, 1935-ös díjátadás alkalmával az volt a Bizottság egyik díjat népszerűsítő, és a díj számára nagy „újságfelületet” biztosító ötlete, hogy bevezetett egy „versenyt a versenyben” újságírók számára, a „legjobb és legkimerítőbb kritikai tanulmány a San Remó-i

⁷³ „Eccellenza,

Roma, 6 febbraio 1937 -XV

Mi premuro d’invviare alla Eccellenza Vostra le informazioni richiestemi circa il Concorso al Premio di Pittura di 50.000 lire bandito dal Comitato Permanente Premi San Remo che mi onoro di presiedere.

È verissimo che la Giuria composta delle LL.EE. Canonica, Selva e Carena e degli On. Oppo e Maraini avevano proposto al Comitato, formato degli On. Serena Vice Segretario del Partito, Pavolini Presidente della Confederazione Professionisti e Artisti, Guidi Podestà di San Remo, De Pirro Ispettore del Teatro, del Gr. Uff. Belloni e di me stesso, di assegnare il premio al pittore fiorentino Rodolfo Margheri. se non che, il Comitato, il quale, a termini dello Statuto, esamina le proposte e procede all’assegnazione dei premi con giudizio definitivo non soggetto ad alcun ricorso o reclamo, fu unanime nel giudicare il bozzetto del Margheri, rappresentante la maternità, affatto inadeguato e allo spirito del tema e al vistoso premio. Basta un semplice sguardo al catalogo dei bozzetti del Concorso di secondo grado che mi feci un onore d’invviare in omaggio a Sua Eccellenza il Capo del governo, per dedurre che il Margheri rappresentò la maternità in una luce che non è certamente quella dell’etica fascista, per la quale la maternità è, e deve essere, senso di gioia e di orgoglio, mentre nell’opera del Margheri essa è rappresentata sotto un aspetto triste, sparuto, come E.V. può rilevare dalla riproduzione che accludo. Giustamente, quindi, il Comitato, prima di deliberare, volle dilucidazioni e invitò il Presidente della Giuria S.E. Canonica e il Segretario Relatore On. Maraini a partecipare all’adunanza del 28 dicembre. Secondo risulta dal verbale di questa adunanza, S.E. canonica dichiarò che la Giuria era partita dal principio che il premio si dovesse dare in ogni modo, ché altrimenti si sarebbe proposto di non darlo a nessuno dei concorrenti. Tale dichiarazione fu confermata dall’On. Maraini. Illuminato così il Comitato e lieto di avere, col suo intuito, impedito l’ingiustizia e l’inopportunità di assegnare il premio, valendosi dei suoi legittimi pieni poteri, dichiarò deserto il concorso di Pittura. Ma volendo incoraggiare quelli, fra i concorrenti, designati dalla Giuria come i migliori, anziché incamerare, come sarebbe stato suo diritto, la somma stanziata di lire 50.000, deliberò di devolverla, in ragione di lire 12.500, singolarmente, ai pittori Pietro Gaudenzi, Franco Gentilini, Rodolfo Margheri, e Gianni Vagnetti.

Nella lettera diretta al Duce da Guido Margheri, padre del pittore concorrente, non si fa il menomo cenno a questo generoso e non disprezzabile dono di lire 12.500 concesso dalla pura generosità del Comitato a suo figlio. Il concorso era stato dichiarato deserto dopo maturo esame e lunga discussione e il Margheri non avrebbe avuto nessun diritto da accampare. Invece, a titolo d’incoraggiamento, gli sono state regalate 12.500 lire e c’è ancora chi protesta per lui.

Per maggiori e più ampi particolari il Duce potrà interrogare l’On. Adelchi Serena che saprà illustrare il profondo criterio al quale si ispirò il Comitato, nel senso che, per un’opera destinata a un pubblico edificio dell’era fascista, e proprio nel Palazzo dell’Istituto Maternità e Infanzia, che sorgerà in Roma, non si poteva prescindere dal valore spirituale e sociale dell’opera in esame, valore che non appare consono alle di... del Regime in merito al concetto della Maternità.

Voglia, Eccellenza, gradire l’espressione della mia osservanza.
Carlo Formichi”

Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Titolo dell’affare: *San Remo – Conferimento Premi D’Arte "San Remo"*; fascicolo 3/2-9; Anno 1937-39, no. 1987.

Kiállításról"-témában. Az ebben az időszakban fellelhető újságcikkek két csoportra oszthatók. Az egyik csoportban található azok a cikkek, amelyek pozitív véleményt formálnak, elsősorban azért, hogy Mussolini politikájának dicshimnuszát zengjék. A másik csoportba tartoznak azok az újságírók, bár a cenzúra által határolt szűk keretek között, de kritikát fogalmaztak meg, elsősorban a kiállított művek gyenge minőségéről.⁷⁴

Említésre méltó, hogy túl a kritika ilyen „külső” megnyilvánulásain, maguk a rendezvény háttérét biztosító akadémikusok is hangot adtak nemtetszésüknek. Az akadémikusok vitája 1937-ben és 1938-ban zajlott, különböző napilapok hasábjain, és olyan heves volt, hogy már-már magát a rendezvényt is megszünéssel fenyegette.

A „lavinát” Bontempelli indította el, aki 1936-os, *Gazzetta del Popolo*-ban megjelent cikkében⁷⁵ csalódását fejezte ki a San Remó-i rendezvény miatt, mivel az „eltávolodott a fasizmus előírásaitól, amelyek szerint egy olyan populárisabb, azaz autentikus kultúra kiépítéséhez kellene hozzájárulnia, amely képes kizárni a kultúra, mint lényegében elitista tény fogalmát, hogy a konszenzus és a propaganda eszközévé váljon”.⁷⁶ 1937. március 11-i, a *Corriere della Sera*-ban megjelent cikkében úgy fogalmazott, hogy „megvetéssel hagyta ott Carenát” és, hogy a „Zsúri döntése mindenki számára szégyenteljes volt”.

Ugo Ojetti akadémikus cikke csaknem egy évre rá, 1938 áprilisában jelent meg a *Corriere della Sera* „Domande” (Kérdések) rovatában. A cikk apropója, hogy Attilio Selva szobrászművész megkeseredetten, az alábbi szavakkal kilép a kategória zsűrijéből: „Lemondok zsűritagságomról, a többit, a saját erkölcsöm és egy kicsit az értékes fiatalok védelmében is a képzőművész Szakszervezet első ülésén fogom elmondani”.⁷⁷

Ojetti felteszi a kérdést: „Miért van az, hogy alighogy mozgásba lendülnek a zsűrik gépezetei a San Remó-i Casinó négy díjáért, kijön valamelyik újságban az *Accademi Reale d'Italia* egy művésznének vagy írójának vérvörös kis levele, amelyben megvetéssel kilép az agyondicsért zsűriből? És miért van az, hogy annyi ismétlődő tapasztalat után ezek az áldott akadémikusok továbbra is elfogadják ezeket a jelöléseket?”⁷⁸

⁷⁴ LAURIA, Daniela, *Pittura e scultura ai premi San Remo di Arte Musica e Letteratura 1935-1940*, kiadatlan, 5.

⁷⁵ Bontempelli, Massimo, *Dobbiamo ricostruire la Torre Eburnea*, in „La Gazzetta del Popolo”, 1936.

⁷⁶ „„si era allontanata dai dettami del fascismo, secondo i quali avrebbe dovuto contribuire alla costruzione di una cultura piú popolare, quindi autentica e in grado, perciò, di eliminare la concezione della cultura come fatto essenzialmente elitario, per diventare strumento di propaganda e consenso.”

⁷⁷ „Rassegno le dimissioni da componente la giuria dei premi Sanremo. Il resto, in difesa dei giovani di valore e un po' anche per la mia moralità, lo dirò alla prima assemblea del Sindacato Belle Arti”.

OJETTI, Ugo, *Domande*, *Corriere della Sera*, 1938. április 30.

⁷⁸ „Perchè mai ogni anno, appena si mette in movimento la macchina delle giurie pei quattro premi per il casinò di San Remo, esce sui giornali la letterina rossosangue d'un artista o d'uno scrittore della Reale Accademia

Előző évben Felice Carena festő hagyta ott a kategória zsűrijét, majd szintén egy fájdalmas hangú cikkben kesergett nyilvánosan a Nazionale című lap hasábjain mondván, hogy „a zsűri akkori döntése „nem bátoríthatta a jó művészeket és nem védhette meg a zsűrik méltóságát és presztízsét sem”.⁷⁹ Ahogy Bontempelli mondta, San Remóban két zsűri létezik: egy művészeti és egy úgynevezett „magasabb rendű” (superiore). „Ha a művészeti zsűri fehéret mond és a másik feketét, akkor az ítélet fekete lesz. Lehet, hogy a művészeti zsűriből valaki miután fehéret mondott, ahogy meglátja, hogy a nem művészeti hatóságok feketét mondanak, véleményt vált és ő is feketét mond a végén.”⁸⁰ Ojetti szerint ezek ritka és szomorú esetek, de mégis sokat feltárnak a díjakat övező szellemiségről, amely megfojtotta a valódi művészi kezdeményezéseket.

„Soltanto chi ha l'onore di poter fare queste elargizioni, ha anche l'obbligo di regolare attentamente e di vigilare perchè queste regole siano applicate severamente e limpidamente, così, che mai si possa ricordare ai giurati il dovere della moralità (Selva) e della dignità (Carena e Bontempelli). Certo un giudizio d'arte è sempre relativo, specie nella presente incertezza e confusione dei gusti e delle mode; e chi ha giudicato diversamente da Carena o da Bontempelli o da Selva, è certo stato in buona fede. Ma per la serietà di questi giudizi due sollecite correzioni sarebbero da fare al regolamento dei premi di sanremo. La prima è che chi giudica sia capace di giudicare e, quando lo é, non corra il rischio di veder corretto il suo giudizio da persone egregie ma non capaci di giudicare d'arte e di letteratura. La seconda é che quando i giurati capaci non riescono a mettersi d'accordo, il premio vada pari pari a una pubblica opera di bene o d'assistenza”.⁸¹

A szerző cikke végén Luigi Federzonin, az Akadémia elnökén kéri számon, hogy vajon az akadémikusok sorozatos zsűritagságról való lemondása után is a Bizottság a díjak

d'Italia, il quale si dimette sdegnato, dalle sullodate giurie? E perché mai dopo tante ripetute esperienze questi benedetti Accademici seguitano ad accettare queste nomine?”

Ojetti, Ugo: Domande, Corriere della Sera, 1938. április 30.)

⁷⁹ Ojetti, Ugo: Domande, Corriere della Sera, 1938. április 30.)

⁸⁰ Ojetti, Ugo: Domande, Corriere della Sera, 1938. április 30.)

⁸¹ „Csak annak, akinek az a tisztesség jutott, hogy ezeket az adományokat csinálhatja, azé a kötelesség, hogy figyelmesen szabályozzon és őrködjön, hogy ezeket a szabályokat szigorúan és világosan alkalmazzák, úgy, hogy soha ne kelljen a zsűritagoat emlékeztetni az erkölcs (Selva) és a méltóság (Carena, Bontempelli) kötelességére. Persze egy művészeti ítélet mindig relatív, különösen az ízlések és divatok jelenlegi káoszában és bizonytalanságában; és aki Carénától, Bontempellitől vagy Selvától különbözően ítél, az is biztosan jóhízemű volt. De ezeknek a döntéseknek a komolysága érdekében két sürgető javítást kellene tenni a San Remo-díjak szabályzatában. Az első, hogy aki ítél, az képes legyen ítélni és amikor az, akkor ne tegye ki magát annak a veszélynak, hogy olyan tiszteletreméltó emberek javítsák ki az ítéletét, akik maguk nem képesek művészetről és irodalomról dönten. A második az, hogy amennyiben a zsűritagok nem képesek meggyegyezni, a díjat a közjó javára vagy segélyre fordítsák.”

Ojetti, Ugo: Domande, Corriere della Sera, 1938. április 30.)

szabályzatában leírtak szerint még mindig a Királyi Akadémia egyik rendelkezésükre bocsátott helyiségében fog-e ülésezni?⁸²

Az Ojetti által felvetettek május 3-án válaszoltak, többek között Marinetti, aki a színházi kategória zsürielnökeként szükségesnek tartotta az újság hasábjain közölni, hogy a kategória esetében teljesen egyhangú volt az általa vezetett bizottság döntése.⁸³ Canonica, aki a szobrászati kategória zsürielnöke volt, válaszában kifejtette, hogy a zsüri többséggel döntött teljes öntudattal és függetlenséggel, Bargiggia modelljét választva, valamint, hogy nem léteznek véleménykülönbségek a zsüri és a bizottság között⁸⁴

A reagálók között van Carlo Formichi, a San Remo-Díjak Állandó Bizottságának elnöke is.

„Il Comitato accettò il giudizio che fu reso alla unanimità dalla giuria del Premio letteratura e a maggioranza dalla giuria Premio pittura. Quanto al concorso di pittura del 1935, il Comitato tenne doveroso conto di considerazioni di carattere superiore cui aderirono il presidente e il relatore della giuria. Ne consegue che è stata sorpresa la buona fede di codesto quotidiano e del pubblico iniziando una campagna di stampa che è esclusivamente poggiata su contrasti inesistenti e su pretesi ripieghi e transazioni da cui tipicamente rifuggono le personalità che compongono tanto le giurie quanto il Comitato. Saluti fascisti. Formichi”⁸⁵

Ojetti válaszában kifejtette, hogy „túl jól ismerve Formichi fáradhatatlan szorgalmát”, elképzelhető, hogy nem olvasta Bontempelli nyilvános levelét, mert akkor biztosan nem tűrte volna el azt a véleményt, hogy a zsüri döntése „méltatlan és sértő mindenki, mind zsűritagok, mind a pályázók számára”.⁸⁶ Úgyhogy Ojetti szerint valószínű, hogy az egyhangú döntések háttérében az áll, hogy aki nem értett egyet, az egyszerűen lemondott tagságáról. „Felice

⁸² „Leggo in uno statuto dei premi di Sanremo: «Il Comitato si riunisce in Roma in una sala della Reale Accademia d'Italia gentilmente concessa». Anche dopo le suddette letterine degli Accademici Bontempelli, Carena e Selva? Ma di questo è giudice, ottimo e inappellabile, Luigi Federzoni”. (Ojetti, Ugo: Domande, Corriere della Sera, 1938. április 30.)

⁸³ Corriere della Sera, 1938. május 3.

⁸⁴ „Quale presidente della giuria del Premio scultura, tengo che sia noto che la giuria decise a maggioranza con piena coscienza e indipendenza, scegliendo il bozzetto Bargiggia, e il Comitato fece proprio tale responso. Pertanto non esistono le divergenze fra giuria e Comitato che sono state addotte quale giustificazione delle attuali polemiche dirette a colpire ingiustamente una istituzione creata per incoraggiare e onorare l'arte italiana.” (Corriere della Sera, 1938. május 3.)

⁸⁵ „A Bizottság elfogadta az ítéletet, amelyet az Irodalmi Díj zsűrije egyhangúan és a Festészeti Díj zsűrije többséggel hozott. Ami az 1935-ös festészeti pályázatot illeti, a Bizottság köteles volt figyelembe venni magasabb rendű megfontolásokat, amelyekkel a zsüri elnöke és referense is egyetértett. Ebből következik, hogy meglepetés volt ennek a napilapnak és a közönségnek a jóhiszeműsége, belekezdve egy sajtókampányba, amely kizárólag nemlétező nézetkülönbségeken és feltételezett kifogásokon alapult és olyan ügyleteken, amelyektől különösen azok a személyiségek tartják távol magukat, akik mind a zsűriket, mind a Bizottságot alkotják. Fasiszta üdvözléssel. Formichi”

Corriere della Sera, 1938. május 3.

⁸⁶ Corriere della Sera, 1938. május 3.

Carena aztán egy másik, 1937. január 12.-i nyilvános levélben elmesélte, hogy a festészeti zsűri egyhangúan (pontosan úgy mondta: egyhangúan) kiválasztotta a festészeti díj győztesét, de hogy «a bizottság eltörölte a pályázatot és egyenlő részre osztotta a díjat a zsűri által megjelölt három művész között». Ez a történet egyértelműen cáfolja Ojetti szerint Formichinek azt az állítását, hogy semmilyen véleménykülönbség nem volt a zsűri és a Bizottság között. Kétséget kelthet Formichi táviratában a „magasabb rendű megfontolások” (considerazioni di carattere superiore)⁸⁷ emlegetése is.

A Bizottság 1937. évi díjak odaítélésekor római ülésén az alábbi fontos változtatásokat tette a versenyszabályzatban: döntött az egyes díjak megoszthatóságáról, valamint arról, hogy elismert kritikusokat is vonjanak be a zsűrik munkájába. Érdekes momentum, hogy kiterjesztették a díjak odaítélését olyan művek számára is, amelyek nem tartoznak a verseny kereteibe, de művészi értékük vitathatatlan.⁸⁸ Ettől az évtől vezetik be – nyilvánvalóan a gyanított visszaélések elkerülése érdekében – azt a szabályt, hogy a művészek ne a saját nevükön, hanem álnéven küldjék be alkotásaikat, hogy ne befolyásolják a zsűrit.

A vita tovább hömpölyög a különböző sajtóorgánumok hasábjain. Bontempelli valóban lavinát indított el, amikor az olasz irodalmi élet kritikájában kitért a San Remo Díjak zsürizési gyakorlatára is. „Bontempellinek nem kellett volna elfelejtenie, hogy nem köp az ember abba a tányérba, amelyből eszik” valamint, hogy „Marinettivel szólva miután elfogadta valaki egy megbízás megítélését és profitját mindazokkal a pontos normákkal, amik szabályozzák azt – nem menekül el az ember vagy nem csapja be az ajtót, mint valami dühös fiúcska”.⁸⁹

Ennek a hevesen lángoló vitának nem lett következménye. Feltételezhetjük azonban a cenzúra súlyos befolyását, amelynek beavatkozása csak a bizottság és általában a rendszer

⁸⁷ „Felice Carena poi in un'altra pubblica lettera del 12 gennaio 1937 narra che la giuria di pittura ad unanimità (diceva proprio ad unanimità) aveva designato il vincitore del premio di pittura, ma che «il comitato aveva annullato il concorso e diviso in parti uguali il premio tra gli artisti indicati dalla giuria in una terna».

Corriere della Sera, 1938. május 3.

⁸⁸ „Nei giorni scorsi si è riunito a Roma il Comitato Permanente dei Premi San Remo, presieduto da Formichi, vicepresidente della Reale Accademia d'Italia. Sono state discusse importanti modifiche al regolamento, quali la divisibilità dei premi singoli – cinque da cinquantamila lire ognuno – la inclusione nelle giurie di personalità della critica e di vasta ed affermata esperienza e la estensione dell'esame ad opere anche fuori i limiti del concorso, se di indubbio valore artistico. Il Comitato, inoltre, ha commissionato ad alcuni artisti che inviarono le loro opere di pittura e di scultura nel concorso del 1937 e che furono considerate fra le migliori. In esecuzione di esse ha deliberato farne dono al Segretario del Partito, per il costruendo Palazzo del Littorio a Roma, al Ministro dell'Educazione Nazionale, alla Provincia e alla Federazione di Imperia e alla Podesteria di San Remo. (újságvivágás, Modifiche ed estensione dei Premi San Remo, 2006-os mappa 0052-es számú fotó)

⁸⁹ „Tale il caso di Bontempelli; il quale Bontempelli non doveva dimenticare che non si sputa nel piatto di cui ci si è serviti senza rispettare le regole di buona creanza. [...] Ma, siamo con Marinetti quando egli fa capire che - avendo accettato gli onori e i profitti di un mandato con tutte le precise norme che lo regolano – non si scappa poi per la tangente o non si sbattono porte come dei ragazzi irrosi e rizzosi”.

FRAMAR, *Sempre a proposito di concorsi e di prezzi*, La Provincia di Como – Il Gagliardetto, 1938. május 18.

dicséretét zengő kritikák megjelenését engedélyezte. A sajtó, immár tisztán a propaganda eszközüvé vált, a ligur pályázatok nagylelkűségét hangsúlyozta, amiért 450.000 lírát osztottak szét. Jelentősek voltak Arrigo Solmi kijelentései is, aki az *Il Tempo di Mussolini*-ben a Duce beszédéhez⁹⁰ kapcsolódva ezeket írta: „Ennek az intézménynek az igazi feladata az olasz hagyomány művészetét fenyegető külföldi elhajlásokkal és szennyezésekkel szemben vezesse és fegyelmezze a generációk gondolkodását; a San Remo-Díjnak a szellem rendjének és hierarchiájának kell lenniük”.⁹¹

Az 1940-es, tehát a Babitsot érintő díjátadásról szóló cikkek már valóban a cenzúra erejének hatására csak a rendszert éltető megnyilvánulásokat tartalmazzak, teljesen eltűntek a kritikai hangok. A díjátadásról tudósító cikkeket a későbbiekben külön ismertetni fogjuk, de ezt a tendenciát illusztrálандó, álljon itt Paolo Balbis néhány gondolata 1940-ben megjelent, a Díjak történetét összefoglaló cikkéből,⁹² amelyből képet kaphatunk arról, milyen szerepet játszottak a San Remo Díjak a fasiszta kultúrpolitikában.

Balbis Mussolinit idézve leírja, hogy „a művészet nem luxuscikk”, hanem az élet elsőrendű és lényegi szükséglete. Ezen alapul a fasiszta állam művészetpolitikája. Ennek a művészetpolitikának van egy emberibb, és így univerzálisabb elképzelése arról, mi is a „művészi termék”, azaz a művészi problémák kiterjesztettebb megfogalmazása; ami leszámol azzal a mítosszal, hogy a közönség nem érdeklődik ezek iránt. Azok számára pedig, akik a „politika és a művészet összeegyeztethetlensége miatt morognak” a szerző az Augustus császár iránt elkötelezett antik írókat hozza példaként.

„Dice la storia che il cenacolo che da Mecenate prese il nome fu uno dei presidi morali più saldi del nascente potere di Ottaviano. E, infatti, da Virgilio che, riconoscente, dedicò a Mecenate le *Georgiche* a Orazio che ne ebbe in dono un podere nella Sabina ferace; da Valgio Kufio a Properzio, da Quinto Varo ad Aristio Fusco é tuttauna schiera di poeti e di artisti cosí eletta e cosí fedele ad Augusto da far rodere ancor oggi di rabbia quanti vanno cretinamente brontolando d'incompatibilità fra arte e

⁹⁰ aki egy alkalommal találkozott a San Remo-Díjak győzteseivel a Palazzo Veneziában.

⁹¹ „Questo fervido dibattito non ebbe ulteriore seguito. Si può pertanto ipotizzare una pesante ingerenza della censura, il cui intervento permise la pubblicazione di articoli di solo elogio sull'operato del Comitato e sull'istituzione in generale. La stampa, divenuta ormai puro strumento di propaganda, sottolineò la generosità dei concorsi liguri che avevano distribuito in cinque anni ben lire 450.000. Significative furono le dichiarazioni di Arrigo Solmi che attraverso „*Il Tempo di Mussolini*”, ricollegandosi al discorso del duce durante un incontro a Palazzo Venezia con i vincitori del Premio San Remo scrisse „il vero compito di questa istituzione é quello di difesa contro gli inquinamenti e le deviazioni straniere che minacciano le arti della tradizione italiana; il pensiero delle generazioni deve essere guidato, disciplinato, i Premi san Remo devono essere un ordine, una gerarchia dello spirito”.

Lauria idézi A. SOLMI, *I premi San Remo*, estratto del periodico „*Il tempo di Mussolini*”, 15 marzo 1940.

⁹² BALBIS, Paolo, *Appunti sui Premi San Remo*, 1940.

politica. Oggi, che il mecenatismo artistico è fenomeno da gran tempo sorpassato, (subissato addirittura da due sorta di fatti; positivi gli uni: la politica artistica dello Stato e la volgarizzazione crescente dei problemi artistici; negativi gli altri: le precarie condizioni finanziarie e, un pochino anche, il decadimento del gusto e della spiritualità fra quelle aristocrazie che, in passato, incoraggiarono e soccorsero gli artisti) il risanamento morale e politico della Nazione ha fatto sì che non c'è più bisogno di cenacoli augustei per far degli artisti dei veliti audaci o tenaci dell'idea politica che, oggi, ci avvince e ci domini.”⁹³

A rezsím gondoskodásáról tanúskodnak az alapított díjak, amelyek „bizonyítják a nemzeti lelkiismeret aktív jelenlétét a művészet küzdelmeiben”. A San Remo-Díjak a művészek törekvéseinek egy magasabb kategóriájába tartoznak, ahonnan a művészet egyetlen ága sem hiányzik. „És soha nem lehet eléggé köszönetet mondani a Díjak Állandó Bizottságának, hogy [...] San Remóból és kedves dombjaiból egy bájos és nem haszontalan Helikont csinált, ahol a Múzsák minden évben összegyűlnek, hogy babérral koronázzák meg legjobb tanítványaikat. Ha aztán a babérok helyett szépen csengő pénzekről van szó, a bájos Múzsák helyett pedig az ő kiváló de kevésbé bájos képviselőikről, semmit nem veszít ünnepélyességéből és szépségéből a díjátadó ceremónia”⁹⁴

Arra a kérdésre, hogy mit jelentenek a San Remo Díjak az olasz nép szellemi életében a szerző úgy válaszol, hogy végigtekint a díj rövid története során előforduló témákon, és a Külföldi Szerző-kategória győzteseinek során és arra jut, hogy a díjak a rezsím törekvésével összhangban a Róma-központú szellemiséget képviselik. „Róma, tehát, a gondolkodásban, a művészetben és a cselekvésben; a múltban, a jelenben és a jövőben; Róma, rómaiként értve; a birodalmi Róma, Róma-szellem, Róma-erő; Róma Dante és Macchiavelli zsenijének és ma Mussolini ultradinamikus uralkodó eszméjében. Íme, a vonal, és íme, a San Remo Díjak első

⁹³ „Ma, amikor a művészeti mecenatúra már jó ideje meghaladott jelenség, (egyenesen két fajta ok miatt dőlt romba: az elsők pozitívak: az Állam művészetpolitikája, és a művészeti problémák egyre növekvő népszerűsítése; a többi negatív: a bizonytalan pénzügyi körülmények és egy kicsit az ízlés és azon arisztokráciák szellemiségének a hanyatlása, amelyek a múltban bátorították és segítették a művészeket) a Nemzet erkölcsi és politikai helyreállítása lehetővé tette, hogy nincs többé szükség augustusi irodalmi körökre, hogy a művészekből annak a politikai eszmének merész és kitartó harcosai legyenek, amely ma körülvesz és ural minket.”

BALBIS, Paolo, *Appunti sui Premi San Remo*, 1940.

⁹⁴ E non si potrà mai dir grazie a bastanza al Comitato permanente dei Premi per aver fatto di San Remo prediletta dai fiori e dal mare, dall'azzurro e dal sole, di San Remo e delle sue dolci colline un delizioso e non ozioso Elicona ove le Muse ogni anno piacevolmente si raccolgono a coronare di aluri i loro discepoli migliori. Se poi, anzi che gli allori si tratti di bei soldoni sonanti e, anzi che delle vezzose Pièridi, di loro degnissimi ma meno vezzosi delegati, nulla perde in solennità e bellezza la cerimonia del conferimento dei Premi.

öt évének sikere.”⁹⁵ Balbis azt is kiemeli művészet és politika kapcsolatának apropóján, hogy éppen húsz évvel azelőtt (pontosan 1920. április 19. és 24. között) zajlott San Remóban az a békekonferencia, amely döntött az ottomán birodalom (Szíria, Libanon, Palesztina, Örményország) felosztásáról, és eldöntötte a Boszporusz és a Dardanellák nemzetközi felügyelet alá vonását (internalizzazione degli Stretti).⁹⁶ A szerző megállapítja, hogy San Remo diplomáciai elvetélése immár visszavonhatatlan”, hiszen elég csak arra gondolni, hogy mi valósult meg Németország lefegyverzéséből („Montreux”) vagy a tengerszorosok nemzetközi felügyelet alá vonásából („az angol-francia-török szövetség, a szultánok-kalifák Törökországának büszke kiközösítése”)⁹⁷. Vagyis, és ez a cikk zárszava: „Oh! Miket nem látott San Remo húsz év alatt! Az áruló Nittitől, dezertőrök intézójétől kezdve a lovas Mussoliniig, a Birodalom alapítójáig! Németország lefegyverzésétől kezdve a háta mögött a német erődöktől fenyegetett angolokig a norvég fjordok között. A ragyogó elszigeteltség nemezise. Íme egy jó téma egy történelmi díjra! Az Állandó Bizottság meggondolhatná a dolgot.”⁹⁸

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a San Remo-díjak története több fronton összefonódott a fasizmuséval. Ez a Mussolini-rezsim mindent kontrollálni kívánó, a művészetet is politikai nép(át)nevelő eszközként értelmező szemléletéből fakadt. Az a tény, hogy a díjak intézményrendszerében e szemlélet jelenlétét azzal biztosították, hogy az egyes kategóriák

⁹⁵ Roma, dunque, nel pensiero, nell'arte e nell'azione; nel passato, nel presente e nel futuro; Roma romanamente intesa; Roma imperiale, Roma-spirito, Roma-forza; Roma nell'idea dominatrice nel genio di Dante e di Machiavelli e, oggi, in quello ultradinamico di Mussolini. Ecco, la linea ed ecco l'affermazione dei primi cinque anni dei Premi San Remo.

BALBIS, Paolo, *Appunti sui Premi San Remo*, 1940.

⁹⁶ Pensate. Esattamente vent'anni or sono, lì, in quella stessa felice oasi fra Capo Verde e Capo Nero, si andavano adunando i delegati d'Italia, di Francia, di Inghilterra, del Giappone, della Grecia e del Belgio (non mancava naturalmente il consueto osservatore transatlantico) per la conferenza che sotto la presidenza di Nitti doveva discutere del disarmo della Germania e di ogni questione riguardante la Turchia. Distribuzione, quindi, dei mandati sui territori che già fecero parte dell'Impero ottomano: Siria, Cilicia, Libano, Palestina e squartamento dell'Armenia. Lì, proprio lì, Francia e Inghilterra si mettevano d'accordo per la spartizione delle materie prime sui territori di loro influenza.

⁹⁷ Lì, proprio lì, veniva decisa la internalizzazione degli Stretti. Sotto la presidenza di Nitti si costruì a San Remo uno di quei tanti castelli di carta e di chiacchiere che in questi giorni stanno avendo uno spietato colpo di grazia. L'aborto diplomatico di San Remo è ormai anch'esso irrevocabilmente sotto spirito. Pensate, dunque! Disarmo della Germania, spartizione dell'Asia turca, internalizzazione degli Stretti! Vienna, Praga, Varsavia, Copenhagen, Oslo, possono dire oggi, che cosa sia rimasto di quel disarmo; Montreux, di quella internalizzazione; Alessandretta e l'alleanza anglo-franco-turca, del fiero bando alla Turchia dei Sultani-califfi.

⁹⁸ Oh! Che cosa non ha visto in vent'anni San Remo! Da Nitti traditore della Patria e amministratore dei disertori a Mussolini, a cavallo, fondatore dell'Impero! Dal disarmo della Germania, all'Inghilterra minacciata alle spalle dalle piazzeforti tedesche fra i fiordi della Norvegia.

Nemesi dello splendido isolamento. Ecco un bel tema per un premio storia! Il Comitato permanente dovrebbe pensarci.”

BALBIS, Paolo, *Appunti sui Premi San Remo*, 1940.

zsűrijei csak javaslatokat tehettek, a végső döntést a zömmel pártfunkcionáriusokból álló Állandó Bizottság hozta meg, sok feszültséget szült.

A „Külföldi Szerző” kategória témái és nyertesei

A Babitsot ért San Remó-i elismerés értékelésének egyik kiindulópontja lehet, ha áttekintjük, hogy a díj rövid története alatt kik, milyen pályázati témákkal kapták meg a „Külföldi Szerző” kategória díját. Ha visszaemlékezünk a díjakat alapító megállapodásra, abban eredetileg a díj 25.000 líra lett volna, annak a külföldi szerzőnek, „akinek sikerül értékesé tennie a külföld szemében a ligur Riviérát”. Bár ez a kiírás szerepel ebben a hivatalos jegyzetben, a végső változat mégis az Alfieri államtitkártól származó témaötlet lett, amely olyan külföldi művet díjazott volna, amely Itália határain kívül teszi ismertté a jelenlegi Olaszország fejlődését és vívmányait a szellem- és történettudományok, a természettudomány, az irodalom és a művészetek terén.

Arturo Marpicati egy, a kategória 1935-ös pályaműveit ismertető összefoglaló jelentésében így szerepel a téma: díj egy olyan műnek, amelyik „a határokon túl megismertette a kortárs Olaszország fejlődését és hódításait az erkölcsi és történelmi tanulmányok, a tudományok, az irodalom, a művészet területén”.⁹⁹

A jelentés beszámol arról, hogy a zsűri, amely Arturo Farinelli és Angiolo Silvio Novaro akadémikusokból, valamint Giuseppe Bottaiból, Emilio Bodreroból és magából Arturo Marpicati professzorból állt, 1936. október 7-én, szerdán ülésezett Rómában és fejezte be az előző hetekben elkezdett munkát. Marpicati beszámolója alapján a pályázatra összesen 43 mű érkezett. A zsűri minden tagja kapott példányt a beérkezett írásokból és ezen az októberi gyűlésen hozták meg végleges döntésüket. A jelentés beszámol arról, hogy a zsűri egyhangú meglepedettséggel konstatálta az ismert és kevésbé ismert írók „Mussolini Olaszországa” iránti élénk érdeklődését. Mint a pályázati kiírásból, és az alább ismertetett művek alapján is látszik: ebben a kategóriában valóban nem csak irodalmi művek szerepeltek, sőt, mintha az esztétikai szempontok és a propagandisztikus célok egyenlő súllyal estek volna latba. A jelentés megemlíti, hogy eleve félretették azokat a pályázatokat, amelyek esetleg csak egyes részeikben kapcsolódtak a kiírt témához és azokat is, amelyek túlságosan könnyed, esetleg összegző formában íródtak. A zsűri mindezek ellenére számos művet ajánlana az olasz olvasók figyelmébe, ezek ismertetése olvasható ebben a Marpicati-féle jelentésben.

Rögtön a magyarokon kezdi a sort: „Megemlítendő, a különböző magyar pályázók közül az ismert írónő, Tormay Cecile *Virágok városa-Szirének hazája* című kötete, amelyben

⁹⁹ „[...] che abbia fatto conoscere oltre i confini il progresso e le conquiste dell’Italia contemporanea in ordine alle discipline morali e storiche, alle scienze, alla letteratura, alle arti”
Arturo Marpicati jelentése Giovanni Cappelleto számára (Roma, Archivio Centrale 11/58/XIII)

Firenze és Szicília költői történetét adja, igazán gazdag hatásos leírásokban és Mester János professzor rendkívül informatív kötete, *Az olasz nevelés a XIX. és XX. században: az egyik legteljesebb tanulmány, amely a mai napig Magyarországon megjelent a modern Olaszország egyes figyelemreméltó aspektusairól*”.

Tormay Cecile-t nem kellett bemutatni az olasz közönségnek, hiszen ekkor már két kötete is megjelent Olaszországban: az első az *Emberek a kövek között (Cuori fra le pietre)* 1928-ban, a második, *A régi ház (La vecchia casa)* éppen 1936-ban, a milánói Sonzogno kiadónál. Közismert tény, hogy az író nő kiváló olasz kapcsolatokkal rendelkezett, többek között Gabriele D’Annunzio barátságát is magáénak tudhatta. A róla alkotott olasz képet visszatükrözi egy érdekes kötet, a korszakra jellemző olasz-magyar „kulturbarátság” tipikus könyvterméke: Maria Loschi *Scrittrici d’Ungheria*¹⁰⁰ (*Magyarország írói*) című kötete, amelyben így ír Tormay Cecile-ről:

„Cecilia De Tormay (1878-1937) Budapesten született, amennyire címek és vagyon, annyira az érzések emelkedettségét, kultúráját és hazafias hagyományát tekintve nemesi családból. A Tormayak Nádudvaron birtokoltak földeket, a végtelen és magányos magyar alföld legkeletibb részén, ahol «a nép keveset beszél és a hangoknak és a gesztusoknak sokkal szélesebb jelentése van, és minden hallatszik, és minden messziről látszik». Tormay Cecil nyíltan magyar nevelést kapott, de műveltsége széles körű és sokoldalú volt. «Életét – írta Silvia Rho¹⁰¹ 1928-ban – két időszakra lehet osztani. Az elsőben megszületik a művész egy szerencsés művelt és választékos környezetben; gazdag országának virágzó békéje közepette dolgozik ő, ír, tökéletesedik, teljességében átérezve az alkotás boldogságát. De a második korszakban a művészet, amely addig az élet legfőbb oka volt, feláldozódik a társadalmi és hazafias aggodalmak oltárán, a boldogtalan, szétdarabolt, széttépett, a belső forradalmak és a szomszédos népek féktelen étvágya által megcsonkított Magyarország védelmében.«Rendkívül fiatalon kezdte irodalmi karrierjét, néhány, némi sikert arató színházi kísérlettel. Első művei: *Apródszerelem* és *Apró bűnök*, rövid elbeszélés-gyűjtemények. Tormay Cecile nagyon jól beszélt olaszul és szerelmes volt Olaszországba, amelynek nemcsak nagy központjait, hanem érdekes vidéki városait, rejtett, festői falvait is ismerte. Elsősorban Firenzét szerette. Benyomásait két gyönyörű illusztrált kötetben foglalta össze: *Firenze, virágok városa* és *Szirének hazája (Szicília)*. Amikor megjelentek, három nap alatt 4000

¹⁰⁰ LOSCHI, Maria A., *Scrittrici D’Ungheria*, Torino, Arti Grafiche Ditta Fratelli Pozzo, 1939.

¹⁰¹ Tormay Cécile olasz fordítója

példány kelt el belőlük. Első regénye: *Emberek a kövek között* (1912) – amit Silvia Rho fordított le kiválóan magyarról (Edizioni «Alpes», Milano, 1928) – a Revue de Paris – ban jelent meg 1913-ban, kétségtelen sikert biztosított számára. A művet németre, angolra, finnre és észti nyelvre is lefordították. Ebben a könyvében Tormay hatásosan és erővel tárgyalja azoknak az embereknek a zárt életét, akik Carso sziklái között laknak, és »a hegyek kóborló kis lelkének« a finom, vad, Jellának szerelmét és drámáját írja le, aki érzi magában dühöngeni ünnepélyes és magányos hegyeinek szellemét és Balogh Andrásét, aki a széles magyar alföld nyugodt gyermeke – két teremtmény, akiket a szerelem legyőz, de akiknek a különböző földhöz ragaszkodó ösztöne helyrehozhatatlanul elválaszt. [...] Az *Emberek a kövek között* rögtön feltárta az író erős tehetségét. – Életet tud adni az egyszerű dolgoknak és a mozdulatlan dolgoknak, mondta róla Anatole France, mint ahogy nagyon kevés férfi és egyetlen nő sem tudott soha. – Második könyve még nagyobb sikert aratott: *A régi ház* (1914), nyíltan magyar regény, néhányan Tormay főművének tartják. Három nemzedék története, történelem, amely párhuzamosan zajlik az új főváros történetével, [...] amely hozzákapcsolódik a modern Pesthez. Thomas Mann regénye, a *Buddenbrook-ház* valószínűleg megihlette az írónőt, akinek azonban sikerült teljesen egybeolvasztania ezt a hatást a magyar témával. A regényt díjazta a Magyar Akadémia, 30.000 példányt adtak el belőle és tizennégy nyelvre fordították le, és »ez az egyszerre szerény és erőteljes művészetű könyv, amely egy sor csodás választóvízre emlékeztet, Tormay Cecile-t a legkiválóbb magyar írónők közé emelte« (S.Rho). »Itt Tormay Cecile kölészete – írja Hankiss János professzor – megmutaja már-már mágikus képességé abban, hogyan tud megszemélyesíteni és lelket önteni a tárgyakba és korszakokba. A régi ház minden atomja él, szeret és szenved; és az álomszerűen csillogó köntösben a valódi élet lüktet, egy érzékeny lélek által inkább felismerve, mintsem megfigyelve. Ami az objektív és pszichológiai valóságot illeti, Tormay versenyre kel a legnagyobb modern realistákkal; és költői és művészi ihlet szemponjából majdnem az összes kortársát felülmúlja. Az ihlet intenzitása növeli a regény hasonlóságát azokkal az epikus poémákkal, amelyekre szüksége van. *A régi ház* generációk regénye: az Ulwingok három generációjában egy család végzete jelzi az idők változását. Ezért *A régi ház* Thomas Mann *Buddenbrook*-jával együtt, de tőle függetlenül, és Galsworthy előtt, az utóbbi időben a műfaj leggrandiózusabb alkotása.« Követik: *Viaszfigurák* (1918), *Álmok* (1920), *Megállt az óra*, három változatos, tetszetős, eredeti novellákból álló gyűjtemény, melyek közül több olasz témájú, képecskék és hangulatrajzok antik miniatúrák finomságával és szeretetével ábrázolva.

Tetszetek D'Annunzióknak is – aki miután egy firenzei szalonban megismerte őt, Tormay iránt különösen őszinte és gyengéd barátságot táplált – és lefordította két »meséjét«; *A furulya és a drámát* és *Miasszonyunk Árkádiában*, ahol a görög téma és a keresztény érzés merészen, szilárd egységben olvad össze. A háború szenvedései után, 1918-ban Károlyi Mihály árulása, aztán a proletárdiktatúra és a tömegek nyugtalansága. Zavar, bizalmatlanság, káosz. A fenyegetésnek és a kétségbeesésnek ebben a szomorú korszakában, amelyben a félelem a legjobb energiákat bénítja meg, Tormay Cécile azon kevesek között volt, akik mertek. Ír az újságokba, beszél a tömeghez, és mindig életveszélyben – mivel a komunisták felírták a halálos bűnt elkövetők listájára – egységbe szervezi a nőket és megalapítja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét, hogy megpróbálja gátat vetni a katasztrófának, hogy az ország ne váljon az anarchia prédájává, hogy megmentse szeretett Hazájának presztízsét. Elsőként jelenti ki, hogy minden női tevékenység alapjai a kereszténység és a nemzeti gondolat. Ez a mag – amely ma hívek ezreit számlálja – több min húsz éve küzd Istenért, a Hazáért, a családjáért és dolgozik egy szebb jövő eléréséért, Magyarország feltámadásáért, amelyhez Itália – a Duce akaratából – olyan tevékenyen és határozottan hozzájárult az utóbbi években. A *Bújdosó könyv*, két kötetben, éppen a kommunizmus tragikus napjainak az elbeszélése, Tormay Cécile menekülésének megható naplója, zárandoklat keresztül a háborútól és a vörösterrortól megtépázott országon, ama szomorú időszak eseményeinek egymásutánja. Ez a mű, a leglángolóbb nacionalizmustól inspirálva, akkor jelent meg, amikor éppen helyreállt a rend Magyarországon, és nagy sikert aratott, 20.000 példányban kelt el és több nyelvre lefordították. A mű figyelmeztető hatással volt Európa számos országában. Az USA-ban való széles körű elterjedésének köszönhető, ha Károlyinak nem sikerült végigvinni kommunista propagandáját. 1922-ben Tormay Cécile keresztény-nacionalista irodalmi folyóiratot alapított: a Napkeletet, amely konzervatív, de modern szellemiségű. 1935-ben a Népszövetség Tanácsa Tormay Cecile-t jelölte Madame Curie helyére az Értelmiségi Együttműködés Nemzetközi Bizottságába. Ez a kiválasztott író, a ferences jubileumra ómagyarból átdolgozta Assisi Szent Ferenc *Kis Virágait (Fioretti)* megőrizve az eredeti mű duecentós báját és ezután az általa lérehozott műfajban, átírta latinból három magyar szent történetét: Istvánét, Gellértét és Imrét. A magyar legendáknak ez a kötete 1930-ban jelent meg, és rövid idő alatt 20.000 példányban kelt el. Betegen, visszavonulva a Mátra hegyei közt lévő házába, termékeny elmélyülésben, megírja élete legnagyobb művét, népének, a tragikus magyar sorsnak hőseposzát, amely mindig megújul: *Az ősi küldöttet*. A regény háttere a

középkori Magyarország. Három részből áll: *A csallóközi hattyú* (1934), *A túlsó parton* (1936) és *A fehér barát*. Erőteljes kép a tatárjárás korabeli Magyarországról. »Az árnyalatok gazdagsága és mélysége olyan fokú, hogy minden egyes lapja megérdemelné, hogy helyet kapjon az antológiákban. Igazi regény, mindazonáltal Vörösmarty és Arany után a legharmonikusabb magyar költemény is.«(Hankiss J.) Életművével, Tormay Cécile feltámasztotta a magyar irodalom régi szellemét és földjének elfojthatatlan életét. Apostoli lélek, modern kultúra, széles látókör, a gondolat határozottsága egyesülnek a legszebb női sorokkal, ezek jellemzik ennek a világhírű írónőnek a személyiségét. Egész munkássága során, minden művében ő elsősorban egy magyar nő, aki harcol a hazájáért és a Nagy Magyarország feltámasztásán munkálkodik.»¹⁰²

A Tormay-életrajzokban nincs nyoma annak, hogy az írónő pályázott volna a San Remo-díjra, bár olasz kapcsolatai révén kétségtelenül ismerhette azt. A fentiek alapján pedig elég jó esélyekkel indult ezen az 1935-ös pályázaton, bár a pályadíj elnyeréséhez nem volt elegendő a két „hatásos leírásokban bővelkedő” útirajz.

A másik magyar pályázó – Mester János – neve a neveléstörténészek számára csenghet ismerősen. Mester János 1879-ben született a mai Romániához tartozó Magyarpécskán (érdekesség, hogy Klebelsberg Kunó kultuszminiszter is ebből a helységről származott). Szülei jómódú gazdálkodók voltak, akik nagy gondot fordítottak fiuk nevelésére. Öt elemi végzett szülőfalujában, majd Zádorlakra küldték németet tanulni. Innen Temesvárra került, ahol a Katolikus Főgimnázium diákja lett. 1899-ben felvételt nyert a csanádi egyházmegye papnövendékei közé, püspöke Rómába küldte tanulni. 1905. október 28-án szentelték pappá, 1902-ben filozófiai, 1906-ban teológiai doktorátust szerzett. Római évei alatt rendszeresen írásokat küldött a Magyar Néplapba. Hazatérése után szolgálatát Temesváron kezdte meg, ahol káplán és zárdalelkész, majd 1908-ban tanulmányi felügyelő lett, és a papi szemináriumban etikát, filozófiát és különböző teológiai tárgyakat oktatott és középiskolai hitoktatási felügyelőként is tevékenykedett. 1910-ben belépett a jezsuita rendbe. Először Nagyszombatra, majd a belgiumi Tronchiennesbe helyezték, hazatérése után a pozsonyi rendházban szolgált. 1915-ben a budapesti egyetemen filozófiai doktorrá avatták. Doktori értekezésének címe *Rogierius Baco (Bacon) fejlődése, jelleme és szerepe az emberi művelődés történetében*. Doktorátusát pedagógia és olasz irodalom mellékszakkokkal tette le.

¹⁰² LOSCHI, Maria A., *Scrittrici D'Ungheria*, Arti Grafiche Ditta Fratelli Pozzo, Torino, 1939, 53-84..

Disszertációja könyv alakban is megjelent, a szakirodalom elismeréssel üdvözölte. Különböző egyházi tevékenységek után 1922-től kinevezett professzor a budapesti Erzsébet Nőiskola filozófiai és pedagógiai tanszékén, ahol lélektan, logika, filozófiatörténet, neveléstörténet és etika tárgyakból tart előadásokat, ezen kívül tanított a Fővárosi Pedagógiai szemináriumban is. Ez utóbbihoz kapcsolódott a Lélektani Laboratórium 1925-ben, amelyben az elméleti lélektan szakosztály egyik vezetője lett. Feladata az általános lélektani tudományos tételek demonstráló bemutatása, vagyis az ingerküszöb-mérések, reakcióidő-mérések, emlékezet, figyelem, fantázia és tanulási módok vizsgálatai. Mester elsősorban a tanítás és a tanulás lélektanával, valamint az akarat és a jellem pszichológiai vonatkozásával foglalkozott. 1926-tól az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán tanított, amely 1928-ban Szegedre települt át. Itt Mester már a pedagógiai és filozófiai tanszék élére került. 1930-ban a szegedi egyetemen nyilvános rendkívüli tanárrá nevezték ki, és rábízta a filozófiai tanszék vezetését is. A tankerület nevelésügyi folyóiratának, a Nevelésügyi Szemlének szerkesztésében is részt vett, majd 1943-ban ő lett a Délmagyarországi Nevelők Egyesülete folyóiratának szerkesztője. A szegedi egyetem közismert professzoraként többször volt dékán (1938-39, 1946-47) és prodékán (1947-48), papi pályája is magasra ívelt, 1938-ban pápai prelátus lett, egyházmegyei cenzorrá is kinevezték, majd a Szent Imre Kollégiumot igazgatta. Az 1937-38-as tanévben a Magyar Pedagógiai Társaság rendes tagjává választották. A második világháború után még 1949-ig tanított, de aztán már nem kívánt részt venni a politikai csatározásokban. 1949-ben, 70 éves korában nyugdíjba vonult és Szegedről Solymárra költözött. 1954-ben Budapesten hunyt el.

A San Remo-díjra pályázó műve, *Az olasz nevelés a XIX. és XX. században* 1936-ban jelent meg, a kortársak jelentős műnek, hiánypótlásnak tartották a 35 ív terjedelmű kötetet, amely például Montessori mellett az Agazzi nővérek munkásságát is tárgyalja, valamint egyebek mellett ismerteti a fasizmus és a Vatikán küzdelmét az ifjúságért (a fasiszta állam, ugyanis megszüntette a katolikus cserkész szervezeteket és megtiltotta a vallási egyesületi életet). Elsőként mutatta be tudományos igényességgel Don Bosco munkásságát is. Mester János is kiváló olasz kapcsolatokkal rendelkezett, személyesen ismerte többek között Benedetto Crocet, akivel Rómában töltött egyetemi éve alatt találkozott, valamint könyvet írt *Giovanni Gentile művészetbölcselete és a mai olasz esztétika* irányjai címmel. „Mester János számára Mussolini sohasem lett szimpatikus. Ő is élesen támadta az olasz fasizmust, különösen ott, ahol a katolikus egyház érdekeit sértette.”¹⁰³

¹⁰³ A Mester Jánosról szóló bekezdések Dr. OLÁH János, *Mester János élete és munkássága* című tanulmánya alapján készültek, http://nagyistvan.pecska.ro/letoltesek_Mester_Janos.pdf

1935-ben további ismertetésre méltó pályázók voltak Adolf Caspary *Die Geburt der siebentem Grossmacht (A hetedik nagyhatalom születése)* című művéért, vagy Emidio Tirraferri *Un medico argentino alla fronte italiana (Egy argentin orvos az olasz fronton)*, Luciano De Taxonera *Per l'Italia di Mussolini (Mussolini Olaszországának)*, vagy J. San German Ocana *Judios, nasones y marxistas contra l'Italia (Zsidók, szabadkőművesek és marxisták Olaszország ellen)*. Utóbbi két szerző azért került a sorba, mert benyomásaik és megállapításaik az olasz hétköznapi életről, a Duce kiemelkedő alakjáról, ha nem is jutnak el különleges mélységekbe vagy eredetiségbe – szól a zsűri jelentése – „dolgaink világos megértéséről” tesznek tanúbizonyságot.

A zsűri olyan művekkel is találkozott, melyek a fasiszta Olaszország organikusabb, nagyobb lélegzetű és egységesebb vízióját adják. Ilyen Alexander Szana csehszlovák kutató német nyelvű kézírata, a *Romolos erbe – Magna Roma (Romulus öröksége – Magna Roma)* című tanulmány, amely a mindennapi olasz élet legszélesebb és legkülönbözőbb megnyilvánulásai foglalkozik, bár a számos jegyzet és információgazdagsága ellenére sem felel meg minden esetben a gondolat és a stílus erényének. Alfred Nortier *Etudes Italiennes* című munkája 1930-ban született, ismert szerzője a kortárs olasz színház nagyjairól szóló tanulmányait gyűjtötte össze benne Pirandellótól kezdve, és bár értékes, „csak az élő Olaszország egy oldalát vizsgálja”. Marcel Ouessant *La Revolution des chemises noires (A feketeingesek forradalma)* a fasiszmus győzelmének világos, rendezett, megfelelő dokumentumokon alapuló krónikája. Raymond Luce Gilson művének, a *Le corporatisme est il viable?*-nak középpontjában a fasiszta forradalom emberi, szociális és politikai bemutatása áll, amelyben a „korporativizmust hasznosnak tartja abból a szempontból, hogy folyamatos forradalom”, a jövő társadalmi rendszere, amely megvalósítja az emberek egyenlőségét a munkában, amelyet kötelességnek és jognak tekint. A második részben a szerző megvizsgálja a rezsím legfőbb törvényeit, és „a Duce művének és zsenijének magasztalásával” zárul. „Összességében meglehetősen figyelemreméltó könyv”- írja Marpicati.

Blandine Ollivier *Jeuness fasciste (Fasiszta ifjúság)*. A könyv az akkori Olaszországban megélt személyes élmények alapján született, a történelmi és politikai ítéleteket alátámasztja a szükséges statisztikai adatokkal. „A szerzőnő intelligenciával és azzal a melegséggel ír, amelyek jól illenek az általa választott témához”.

Jean Godfrin pályaművét, a *Les contrastes de Rome*-ot azért találták érdekesnek, mert az akkori Róma életteli leírását adja, különösen a vallási életét, szent ünnepeit, a Vatikánon belül és kívül, „ahol a katolikus szerző okot talál, hogy Mussolini alakjának és művének, mégha távlatból is, de meglehetősen hatásos dicsőítést nyújtja”.

A Der Narr aus den Maremmen e Littoria című mű szerzői (C.u.M. Scharten – Antink) egy holland házaspár, akik – Marpicati szerint – nem kevés művészi képességről tesznek tanúbizonyságot, nem beszélve az olasz nép új élete iránt érzett lelkesedésükről. A regénytrilógia egy spirituális fejlődés története, amely Maremmából indulva a Marcia su Roma eseménysorában csúcsosodik ki, Mussolinival a főszerepben. A második kötet a munka és az olasz föld győzelmét ünnepli. Szerzői úgy tűnik „valóban magukba szívták az új fasiszta élet eredeti nedveit”, olyannyira, hogy könyveik „megérdemelnék, hogy lefordítsák és széles körben is ismertté tegyék őket.

A legelső Külföldi Szerző-díj nyertese Ernesto Giménez Caballero (1899-1988) spanyol író lett, a Franco győzelme utáni Spanyolország esszéistája, „aki a spanyol nép hivatását a római hagyomány folytatásában, egy világfascio létrehozásában látja”¹⁰⁴ A spanyol kritikus, publicista Madridban született. Első műve, az afrikai háborúról szóló 1923-as *Notas marruecas de un soldadót*¹⁰⁵. 1928-ban jelent meg *Yo, inspector de alcantarillas*¹⁰⁶, mely a freudiánus irodalom első jelentkezése a spanyol irodalomban. Legjelentősebb műve az 1932-es *Genio de Espana. Exaltaciones a una resurrección nacional y del mundo*¹⁰⁷. Ebben a kilencvennyolcas válsághangulat ellen fordul, a katolicizmus és az impérium egységében látja a jövő alapját. Fontos műve még a *Nueva catolicidad. Teoría sobre el fascismo en Europa y en Espana*¹⁰⁸. Két folyóirat „protofasiszta, majd megszállott fasiszta alapítója”¹⁰⁹, az első, a *La Gaceta Literaria* (Irodalmi Újság) címmel 1927-ben jelent meg, a második, a *Cruz y Raya* (Kereszt és Vonal) 1934-ben. Giménez Caballero „esetében az általa támogatott politikai ügy győzelemre jutása örökre végzett írói mivoltával”¹¹⁰.

A pályázaton *Roma resucitada en el mundo* című kéziratban maradt művével vett részt, amelynek a jelentés szerint

„[...] első és legfontosabb erénye azoknak a vallási, filozófiai, történelmi okok összességének a keresésében rejlik a különböző korszakokban, amelyekből sorsszerűen erednie kellett a Fasizmus jelenségének, amely természetes székhelyét Rómában találva meg, abban az olvasztótégelyben, ahol összeolvadnak az individualista Nyugat és a kollektivistá Kelet ellentmondásos irányzatai. A Fasizmus lelke itt vált lüktető életté.

¹⁰⁴ Szerb Antal, *A világirodalom története*, Bp., Magvető, 1989⁷, 877.

¹⁰⁵ Egy katona marokkói jegyzetei

¹⁰⁶ Én, a csatornafelvigyázó

¹⁰⁷ Spanyolország szelleme. A nemzeti és világmérvű megújulás magasztalása

¹⁰⁸ Új katolikusság. Az európai és a spanyol fasizmus elmélete, 1933.

¹⁰⁹ ALVAR, Carlos –MANIER, José-Carlos – NAVARRO, Rosa, *A spanyol irodalom rövid története*, Bp., 2002, 407-408.

¹¹⁰ Uo.

Annak a doktrínának költői szintézise, amelynek gyakorlati megvalósítása átformálta Itália arcát, és az egész világon más országokéit is átformálja majd. Eredeti gondolkodó, egyéni stílus, fantáziadús és ragyogó, képes lelket önteni költészettel átszótt műve belső ritmusába. Szükséges azonban feltárni, hogy itt-ott a munkát elárulja a sietség, így akkor veszít belső szükségességéből, amikor a szerző túlságosan hosszú részeket illeszt be olyan olasz szerzőktől, akik eléggé különböznek az egész mű stílusától. Mindenesetre, így is a többi fölött áll a központi gondolat miatt, ami éteti, és az erőfeszítés miatt, amivel mindannak okait keresi, ami Olaszországban végbemegy. Az újfajta és váratlan megközelítések és néhány meleg hangon és a kifejezés szép heveségével megírt kritikai oldal miatt felmenthető azok túlságosan rövid szándékos kontrasztja miatt. Himnusza az élet milíciájához, harci temperamentuma, úgy beszélgetik, mintha egy meegdönthetetlen pulpituson állna, de ez a lángoló nyelvezet a hit lehelletét mutatja, amely írás közben úrrá lett a szerzőn. Azok az oldalak, amelyeket a Ducénak szentelt, akit úgy láttat, mint egy hőst, mint az Ég küldöttjét, nem könnyen felejthetők, annyira ihletettnek tűnnek és távol vannak a szokásos üres magasztalásoktól.¹¹¹

A zsűri, melynek tagjai: Arturo Farinelli, Angiolo Silvio Novaro, Giuseppe Bottai, Emilio Bodrero és Arturo Marpicati voltak, a második díjat Vicente Gay *Madre Roma (Róma Anya)* című művének ítélte, a harmadik díjat Louise Diel *Mussolinis Neues Geschledhs* és Paul Gentizon *La Revanche D'Adoua* művei kapták megosztva. A második helyezett írását Marpicati így ismerteti: „Vátozatos, nagy spirituális komolyságú könyv. A híres szerző, Spanyolországának állapotai miatt érzett aggodalmától szorongatva, Itália világos és rendezett városain keresztül utazik, majd Rómában megáll, a centrumban, ahonnan kisugárzik a nagy fény. Itt látja megnyílni és megvilágosodni életének új útját. Az írást átszövik a fasiszta intézményekről és az új korporatív társadalomról szóló éles szemű megfigyelések. A mű, bár hiányzik belőle az eredeti művészi fluidum, és egyfajta magasabb rendű élénkség, vitathatatlanul az egyik legjobb a bemutatott könyvek között, a Zsűri méltónak tartja arra, hogy A San Remo Díjak Állandó Bizottságának ajánljuk az első háromba.”¹¹²

Az egyik harmadik helyezett, Luise Diel írásáról (*Mussolinis Neues Geschledhs*) így ír Marpicati: „A Duce szép előszavával, ez a könyv hévvel és mozgással van megírva.

¹¹¹ Arturo Marpicati jelentése Giovanni Cappelletto számára (Roma, Archivio Centrale 11/58/XIII)

¹¹² Arturo Marpicati jelentése Giovanni Cappelletto számára (Roma, Archivio dell'Accademia dei Lincei 11/58/XIII)

Összességében sikerül komplex és élő képet adnia Németországnak Itáliának a fasizmus által megújított mély és változatos életéről. Tehetséges író, de gyakran homályos mondatokba bonyolódik. Mindazonáltal az egyik legérdekesebb könyv Mussolini művéről és nem nélkülözi az irodalmi erényt.”¹¹³

A megosztott harmadik díj nyerteséről (Paul Gentizon *La revanche d'Adoua*) a következőket állapítja meg a jelentés: „Élesszemű és intelligens megfigyelője az olasz hadműveleteknek Afrikában, [...] a vállalkozás merészségéről és a Fasizmus elképesztő bátorágáról a háborúban, amely egy civilizációs és fejlődés misszió. Érzékkel és írói tehetséggel ábrázolja az új olasz életnek ezt a szakaszát. A vállalt téma és az anyag miatt, mely szükségszerűen szűkösebb más Mussolini Olaszországról szóló munkáknál, mindazonáltal kétségtelenül az egyik legvonzóbb és legfontosabb az itt vizsgált művek közül”¹¹⁴.

Látható, hogy már az verseny legelső évében rendkívül vegyes volt a pályázók sora, hiszen a pályaművek a költői útleírástól kezdve, neveléstörténeti munkán keresztül a politikai regényig terjednek.

1936-ban nem változtatták meg a versenykiírást, a téma ugyanaz maradt. A díjat Mirko Deanovic jugoszláv nyelvész kapta. Győzelméről a *Corriere della Sera* 1937. február 27-i száma így számol be: „A díjat Mirko Deanovičnak ítélték [...] több mint húszéves fáradhatatlan és felvilágosult kutatói, fordítói, kritikusi és az olaszágot népszerűsítői munkájáért. [...] Körülbelül harminc íróinkról szóló, vagy Itáliával kapcsolatban lévő témákról szóló könyv szerzője.”

Deanović győzelmének kihirdetése után tiltakozó magánlevél érkezik Ante Petrović jugoszláv tudóstól, aki az idézett sorokat kifogásolva tiltakozik Deanović győzelme ellen. „Egy szép és jó ámításról van szó – írja levelében – amellyel megtévesztették a közönséget és mindazokat [...], akiknek döntenük kellett a díjról.”¹¹⁵ „A harminc mű íróinkról mégcsak nyomtatott papír formájában sem létezik. Van rosszabb is: nem létezik Deanovičnak mégcsak harminc cikke sem. Azokat, amelyeket valójában megírt és megjelentek, és amelyek száma nem túl nagy, kis értékűek és érdektelenek vagy csak összeállítások. Mirko Deanović [...] csak Pascoli néhány dalocskáját fordította le. [...] Deanović soha nem volt semmilyen műfaj kritikusa, sem a mi, sem az olasz irodalom számára, sem nem ismert, mint nagytudású tudós, és még kevésbé mint a mi írónk. Sőt, jobban mondva: ha Ön megvizsgálja a könyvtáraink

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Talán Federzoni (?) levele Cianóhoz Petrović levelének másolatával

vagy kiadónk összes katalógusát, csak egy kortárs jugoszláv költészetet bemutató antológiát talál tőle, amellyel, a vállaimon felkapaszkodva, a nevémet kihasználva tette ismertté magát az irodalmi- és könyvpiacra”.¹¹⁶

Ha ma kutatunk Deanović után, azt deríthetjük ki róla, hogy Dubrovnikban született, érdemeit a jugoszláv italianisztika megalapozásával szerezte. Több összehasonlító nyelvészeti tanulmány fűződik a nevéhez,¹¹⁷ illetve ő állította össze az első szerbhorvát-olasz szótárt. A győzelméhez kapcsolódik egy – titkos diplomáciai kulisszák mögött zajló – közjáték, mivel Petravić fent közölt levelének hatására 1938. május 8-i levelében az Akadémia elnöke, Federzoni, magától Galeazzo Ciano külügyminisztertől kér segítséget. A válasz 1938. május 22-én meg is érkezik.

„Deanović olaszt oktatott a Spalatói Loceo Gimnáziumban 1913-tól 1915-ig – szól a levél –; a háború után folytatta a tanítást 1927-ig, amikor is a zágrábi egyetemen felvették az olasz lektorátusra. 1930-ban magántanárnak, 1934-ben rendkívüli tanárnak nevezték ki. Az olasz kultúra terjesztése érdekében végzett munkáját elsősorban egy a zágrábi egyetemen létrehozott olasz könyvtár és szeminárium jelenti és számos történelmi és irodalmi témájú publikáció, amelyek belső folyóiratokban és újságokban jelentek meg. Petravićnak az Őexcellenciája által jelzett levélben kifejezett támadása lényegében személyes rivalizálásnak tudható be. Petravics tényleg egy ideje rossz viszonyban van Deanovićcsal egy Jugoszláv költészeti antológia miatt, melyet néhány évvel ezelőtt a két író együtt állított össze. Kétségtelen, hogy Deanović irodalmi érdemei nem tűnnek kiemelkedőnek. Mindazonáltal, ha figyelembe vesszük azokat a

¹¹⁶ (Ezzel kapcsolatban lásd „Novo Doba – Split 12. számában, 1926. január 21-én megjelent cikkemet „Pro domo sua” címmel, amelyre Deanović nem bátorkodott egy szótaggal sem válaszolni).

Mirko Deanović – az olaszság fáradhatatlan népszerűsítője több mint húsz évig! Igen, népszerűsítője olyan amilyen; de kezdve 1916-tól, vagyis amikor megjelentette szakdolgozatát Gledevićről Jagić „Archivio”-jában és egy cikkekét a «grada za hrvatsku Knjizevnost»-ban lévő tarsolyokról, az az igazság, hogy 1930-ig egy jó 14 évig tartó üresség van, amit egy zsűri sem tud feltölteni.

Deanović itt élt 1918-tól 1928-ig, (ahol én lakom 1917 óta), és nincs olyan élő ember Jugoszláviában, aki ismerné egyetlen művét is «a mi íróinkról» az alatt az évtized alatt. Egy biztos, ő is elkezdte a munkáját, de később, amikor a végszükség rákényszerítette, hogy álláshoz jusson az egyetemen. Mindenesetre ez a munka sem tartozott az irodalomhoz, vagy az igazi kritikához, hanem a professzorkodáshoz, amellyel az esetek nagy részében már ismert vagy önmagukban jelentékeny dolgokat dolgozott újra. Valóban képes papírra vetni néhány tanulmányt, mint azt, amit Leopardi és Tonelli összehasonlításáról írt, de nem képes saját ítélet formálására és kiadására.

Ami pedig egy *Atlasz* illetve egy *Mediterrán szótár* kiadásáról szóló terveit illeti, amihez mostanában látna hozzá, az eljövendő kérdése, és a jövő (ahogy keresztényen Carducci mondja a *Rime e ritmi* egyik jegyzetében) Isten kezében van.”

Segélykérő levél Cianónak bemásolva Petravić levele, Róma, Archivio dell'Accademia dei Lincei

¹¹⁷ pl. *Concordanze nella terminologia marinara del Mediterraneo* ('Egyezések a mediterrán térség tengerészeti szaknyelvében'), 1937., *Osservazioni sulle origini dei calchi linguistici* (1934)

különleges körülményeket, amelyek az 1936-os San Remo-díj odaítélését motiválták egy jugoszláv író számára, nem lehet azt sem mondani, hogy Deanovićnak ne lenne ténylegesen érdeme, ami a kultúránk terjesztését illeti Horvátországban. Helyesen jegyzi meg az olasz felelős Miniszter Belgrádban, hogy a neki ítelt jelentős díj nagyon sok irigységet és vitát kavart különösen a kollégák részéről, akiknek, akárcsak Petravićnak, okuk van a szakmai ellenszenvre a díjazottal szemben.”¹¹⁸

Rendkívül érdekes a levélnek az a megállapítása, hogy „különösen, ha figyelembe vesszük azokat a különleges körülményeket, amelyek azt motiválták, hogy az 1936-os San Remo-díjat egy jugoszláv szerzőnek ítéljék oda”. Úgy tűnik tehát, hogy 1936-ban a „Külföldi Szerző” kategória fődíját leginkább az éppen aktuális külpolitikai mozgások szabták meg.

Az 1937. év versenytémája már egyáltalán nem mondható semlegesnek: „annak a kritikai tanulmánynak” ítelték oda, „amely a leghatékonyabban érvel a kommunizmus elmélete és gyakorlata ellen”. Azonban az ebben az évben bekövetkező változások (pl. az ekkoriban kezdődő már tárgyalt sajtóvita) azt is magukkal hozták, hogy a külföldi irodalmi szekció témája jóval semlegesebbre változott. Egyszerűen egy olyan „kritikai vagy történelmi, vagy elbeszélő műnek” szánták, „amely az olasz történelem egy aspektusát illusztrálja”. Mindenesetre az olasz újságok üdvözölték a díjra pályázó tekintélyes számú külföldi szerzőt. A La Stampa 1938 májusában összesen 96 szerző 19 országból érkezett 103 pályaművéről ad hírt, és egy különleges, japán versenyzők írásairól készült fényképet is közöl.

„A külföldi sajtó szíves együttműködésének köszönhetően a San Remo Díjak Állandó Bizottsága bejelentette a világ minden nyelvén – olvasható a közleményben – pályázatát egy megoszthatatlan ötvenezer lírás díjra, amelyet egy a kommunizmus elmélete és gyakorlata ellen szóló külföldi szerző által írt műnek ítélnek oda. Ennek a versenynek a sikere, amely következő június 30-án fog lezárulni, és már minden várakozást fölülmúl, mivel az írók száma, akik elküldték műveiket, igazán egyedülálló. A mai napig 19 nemzet 96 szerzője 103 művel pályázott. Idézzük a belgákat: N. Belina-Podgaetsky, Charles Fosselart és Alf. Lambrecht; a bolgárokat: K. Bouyouklicieff és Luben Kazandjicic; a csehszlovákokat: P. Kalika, K. Dub, A.S. Mrzloski és J. Sedlak; az észtek: Eldor Faklmann, Berta Wabbe-Linde és L. Mühlen; a franciákat: Léonard de Santi, Madeleine de Loverdo, Raoul Follereau és Raoul Louis Marchetti; az angol

¹¹⁸ Segélykérő levél Cianonak bemásolva Petravic levele

E.G.S. Trotter; a jugoszláv Basil Kekalo; a lett Nikolai Rominsky; a hollandokat: Petrus Blumberger, P. Boschi és E. Van Dieren; a lengyeleket: Jam Dumicz és J. Meschek; az oroszokat: N. Alexeiev és B. Nikitine; a németeket: W. Andrejew, Walter Boje, Antin Falluad, Willi Fehse, Freiherr von Fribeisz, Giuseppe Greinwald, Herbert Heimann, Ernst von Hippel, Walter Hoss, E. Jander, Egle Milaner, Muller-Giuscard, Franz Oppenheimer, Viktor Schmidtke, Eva Schoch, Robert Sturm, Sepp Sommers, Eduard Stadtler, Franz Thoma, Hug Paul Uhlenbusch, Erna Weissenborn, Karl Franz Wilde és Otto Zierer; a japánokat: Ebaraki Ken Ota Machi, J. Murata, M. Aoki, Sakae Sawada, Kogin Ishizaki, Kizo Kitagawa; az észak-amerikaiakat: S.M. Gertrud, John Ernes Gribbin, Morris Kelmenson, Alys Kudson, Nicola Maggio, Frank J. Morrel, Maximus Poppy, Joseph Priolo és L. P. Reynolds. Mint látható, harcosok nagyszámú és bátor csoportja lép fel a kommunizmus ellen az ideák földjén, és mindez hatásos hozzájárulás az Olaszország, Németország és Japán között létrejött egyezmény felértékeléséhez, a világon a civilizáció győzelme és védelme érdekében.”¹¹⁹

A nyertes ebben az évben – a fenti listában láthatóan nem szereplő – Hans Carossa (1876-1956), német író lett. Olasz eredetű családból származott, orvostudományt tanult. Előbb Passauban és Nürnbergben, majd 1914-től Münchenben folytatott orvosi gyakorlatot. Az első világháborúban mint katonarvos teljesített szolgálatot. A háború után a Passau melletti Rittsteigbe költözött, és itt élt élete végéig. Hitler uralomra jutása után elutasította ugyan az akkori náci alapokon újjászervezett Porosz Költészeti Akadémia tagságát, de 1941-ben már, a nyomásnak engedve, elvállalta a fasiszta Európai Íróközösség elnökségét. Műveiben és magatartásában azonban távol maradt a náci eszméktől, ezért hazájában és gyakran külföldön is a másik, a „jobb Németország” képviselőjének tartották. Minden bizonnyal San Remo-díja is ennek a reprezentatív szerepnek tudható be.¹²⁰

A Babitsot érintő 1938. évi téma a következő volt: „díj annak az írónak, aki tudománnyal és hozzáértéssel a legméltóbban illusztrálja az olasz irodalmat, vagy egyet annak legnagyobb

¹¹⁹ *I Premi San Remo – Scrittori di 19 nazioni contro il comunismo*, La Stampa, 1938. május 18.

¹²⁰ „A hitlerizmus hatalomra jutásakor Carossa a nyugat-európai közvélemény szemében a legelismertebb német írók közé tartozott. Ezt a hírnevét és írásainak semleges, apologetikus jellegét használta fel céljaira a náci kultúrpropaganda akkor, amikor Carossát a Harmadik Birodalom reprezentatív írójaként akarta kijátszani. Carossa sokáig visszautasította a hivatalos elismerést: 1933-ban megtagadta, hogy belépjen az újjászervezett Porosz Költőakadmiába, s egy, 1938-ban Goethéről tartott beszédében diplomatikusan elhatárolta magát a hitleri rendszertől. 1941-ben mégis elfogadta az újonnan alapított Európai Írószövetség elnöki tisztségét, s ezzel nevét és tekintélyét lényegében Hitler rendelkezésére bocsátotta. Később öngazolásként bocsátotta közre *Ungleiche Welten*, 1951 (*Különböző világok*) című kötetét, amely a visszaemlékezés tükrében elemzi és magyarázza magatartását a nemzetiszocializmus éveitől.”
Halász Előd, *A német irodalom története*, Bp., 1987², 786.

szervezői közül”. Az összesítésből kiderül, hogy a versenyre összesen 44 pályamű érkezett. „Németország, Anglia, Franciaország, Jugoszlávia, Románia, Portugália, Magyarország és más országok irodalmárainak, költőinek és tudósainak kiváló művei vettek részt a versenyen”.¹²¹ Biztosan volt magyar pályázó, ez kiderül Babits díjazásának hazai sajtóvisszhangjából is, de Babits Mihály maga nem küldött művet erre a pályázatra.

Babits San Remo-díjának másik rendkívül érdekes mozzanata, hogy sem az író, sem a magyar sajtó nem ejtett szót az 1940. évi díjátadás másik „Külföldi Szerző” nyerteséről, az 1939. évi győztes román Alexandru Marcurol (1894-1955), noha a díjátadó ünnepség alkalmából készült, a hagyatékban őrzött fényképeken többször látható együtt a két győztes.

„Alessandro Marcu 1894-ben született Bukarestben, ahol él, a román irodalom egyik legismertebb alakja: és a külföldi tudósok közül kultúránk egyik legjobb ismerője. A legihletettebb és legtájékozottabb tanúsítója azoknak a szellemi kötelékeknek, melyek hazáját Olaszországhoz kötik. Ezen a területen végzett tevékenysége 1924-től datálható, és nyelvünk tanításával veszi kezdetét a bukaresti egyetemen. Lefordította az *Isteni Színjátékot*: a reneszánszról és a legnagyobb olasz költőkről és írókról szóló tanulmányok szerzője. Számos cikket szentelt a Ducénak román folyóiratokban és napilapokban, valamint részleteket fordított le az *Arnaldo életéből*.¹²² Alessandro Marcu állította össze az első román-olasz szótárt, ezen kívül egy nagy értékű, a fasizmusról szóló tanulmány szerzője.”¹²³ – írta a pártlap *Corriere della Sera* a győztes nevének közzététele alkalmából. A későbbi irodalomtörténet írás is úgy tartja számon Marcut, mint kitűnő román italianistát, akinek tudományos tevékenységét beárnyékolta ideológiai elkötelezettsége. Számos olasz-román kapcsolatról szóló tanulmány fűződik a nevéhez: pl. *V. Alexander és Itália. az olasz-román kapcsolatok története a XIX. században* (1929); *Tassótól Eminescuig. Azonos tematikák* (1937); *A román reneszánsz és Itália a románok latinságának keresésében* (1940)¹²⁴.

Mindezen felül ő volt a bukaresti Kulturális Intézet és a Római Egyetem Román Bizottságának titkára, valamint az első román-olasz szótár összeállítója.

Végigtekintve a San Remo-díjjal kitüntetett irodalmárok panteonján, láthatjuk, hogy a korszakban többé-kevésbé európai hírű, ám ideológiailag is elkötelezett szerzők kapták meg a

¹²¹ *Il Premio San Remo 1938 per autore straniero all'ungherese Michele Babits*, L'Eco della Riviera, 1940. március 9.

¹²² Mussolini regénye

¹²³ *Il Premio San Remo per autore straniero al romeno Alessandro Marcu*, *Corriere della Sera*, 1940. március 13.

¹²⁴ Bucur, Martin, *Istoriografia literara romaneasca*, Bukarest, 1973, 281-282.

díjat, hiszen Giménez Caballero, Carossa és Marcu is hosszabb-rövidebb időre a fasizmus bűvkörébe került. Ebből a szempontból Babits Mihály semmiképpen sem illik bele a kategória díjazottjainak sorába. Ő az egyetlen, aki kizárólag költői teljesítményéért kapta a díjat. Az is szembetűnő, hogy – míg a magyar szakirodalomban és a korabeli sajtóban többször is így említik – a San Remo-díjat nem nevezhetjük irodalmi díjnak, hiszen amellet, hogy egy nyelvész is megkapta, a pályázatokon történelmi-filozófiai témákkal is találkozhatunk.

Joggal vetődhet fel a kérdés, miért ennyire megkésve, az *Isteni Színjáték* lefordítása után jó másfél évtizeddel (!)¹²⁵ kapott olasz elismerést az író.

Ezen a ponton tegyünk egy kis politikai-történelmi kitérőt. Feltétezzük, hogy a már említett „különleges körülmények” nemcsak Deanović díjazásánál játszottak közre, sőt kijelenthetjük, hogy a San Remo-díj Külföldi Szerző győztesének kiválasztása mindig az aktuális olasz külpolitika mozgásait tükrözte, és odaítélésének diplomáciai gesztusértéke lehetett.

Az 1935. évi első nyertes, Giménez Caballero díjazása (1937) éppen a spanyol polgárháború (1936 nyara – 1939) idejére esik, amelyet a fasiszta Olaszország „önkéntes” csapatokkal támogatott Francisco Franco tábornok oldalán.

Ami az 1936. évi nyertes, a horvát Deanović díjazását illeti, magyarázata az akkori speciális olasz-jugoszláv kapcsolatokban keresendő. Mussolini már 1928-tól kezdve együttműködött a horvátokkal, de a '30-as évek elejére elhalt a hivatalos diplomáciai vonulat és támogatása nem hivatalosan a radikálisok felé fordult. Az 1932-es Mussolini-Gömbös találkozó egyik pontja többek között az volt, hogy mindkét fél a horvát-kérdés kapcsán a szélsőséges verziót, vagyis az usztasa terroristacsoportokat támogassa¹²⁶. 1934. október 9-én Marseilles-ben sikeres merényletet hajtanak végre I. Sándor jugoszláv uralkodó ellen¹²⁷, akinek temetésén a könnyező (!) Göring megjelenése végképp bebizonyítja, hogy Mussolini

¹²⁵ A teljes fordítást 1923-ban fejezte be.

¹²⁶ „A két kormányfő «Jugoszlávia belső szétesésének elősegítése céljából» megállapodott abban, hogy fokozzák a horvát és macedón szeparatistáknak nyújtott támogatást.”

RÉTI György, *Budapest-Róma Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940*, Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 1998., 22.

¹²⁷ „A merényletet követő nyomozás szálai Németországba, Olaszországba és Magyarországra is elvezettek. Bizonyítást nyert, hogy a merényletet szervező horvát usztasák egy részét a magyarországi Jankapusztán képezték ki. A gyilkosságot követő nemzetközi felháborodás és a nyomozás eredményei nehéz helyzetbe sodorták a magyar kormányt, annál is inkább, mert Franciaország és a kisantant országai – nem akarván rontani kapcsolataikat Németországgal és Olaszországgal – arra törekedtek, hogy csak Magyarországot ültessék a vádlottak padjára. A Magyarország elleni kampány élén a királyát Jugoszlávia állt: éles sajtókampányt folytattak Budapest felelősségét illetően, és számos magyart utasítottak ki az országból.

A német sajtó, hogy saját kormányáról elterelje a gyanút, Magyarországot vádolta a merénylet megszervezésével. A Berlin politikájával szembeni magyar elégedetlenséget fokozták a magyar hírszerzés révén kapott értesülések, miszerint Göring a jugoszláv király temetésén közölte a jugoszláv régenssel és a román királlyal, hogy Németország nem támogatja az országaikkal szembeni magyar területi követeléseket.”

RÉTI György, *Budapest-Róma Berlin árnyékában...*, i.m., 54.

reményeivel ellentétben Jugoszlávia német érdekerület. Tehát 1935-től a Ducénak mindenképpen jó kapcsolatot kellett ápolnia Jugoszláviával (és így a horvátokkal is). Még akkor is, ha a háttérben az olaszok 1935 elejétől fenntartották az usztasa-vonalat, de korlátozzák őket (pl. vezetőjüket, Paveličet Bolognában háziőrizetben tartották, az Appenineken pedig gyűjtőtáborokat létesítettek a számukra) Ennek a diplomáciának a csúcspontja az 1937. március 25-én aláírt olasz-jugoszláv barátsági szerződés, amely azonban csak „halott betű” maradt, a jugoszláv kormányt a másik oldalról Hitler nyomasztó „barátságának” megnyilvánulásai szorongatták. A diplomáciai „hétfátyoltáncnak” ez a korszaka egészen 1941-ig, az önálló horvát állam kikiáltásáig tartott.¹²⁸ Mindebből logikusan következhet, hogy Deanović díjazása is ennek a jugoszláv kormánynak „udvarló” külpolitikának az egyik gesztusa volt. A másik – közvetlenül Horvátországra vonatkozó – lehetséges magyarázat, hogy 1936-ban Mussolininek az volt a terve, hogy azért, hogy az Anschluss veszedelmet ne jelentsen, „nem marad más hátra, mint felállítani az önálló Horvátországot és ezzel gátat vetni a német-szerb barátságnak. A korabeli diplomáciai iratok arról vallanak, hogy „Mussolini ezen tervének megvalósítása érdekében foglalkozott a Jugoszlávia elleni támadás gondolatával [...] Ez a terv azonban az akkori helyzetben irreális volt.”¹²⁹

Az 1937. évi győztes, Hans Carossa 1938-as díjazása már bőven a Berlin-Róma-tengely kialakulása utánra, vagyis a német-olasz barátkozás korszakára esik.¹³⁰

Az 1938. évi győztes Babits és az 1939. évi győztes Marcu együttes díjazása tényének is nagy jelentősége van. A második világháború első hónapjaiban a Teleki-kormány három fő célja között szerepelt a Romániával szembeni területi revízió megvalósítása, ami az olasz félben meglehetősen aggodalmat keltett, egyrészt mivel meg akarták őrizni ezzel az országgal a fennálló nem túl jó, de korrekt kapcsolataikat, másrészt annak tudatában, hogy a magyar követelések ellenkeznek Hitler szándékaival. „Márpedig ebben az időben Németország összehasonlíthatatlanul többet nyomott az olasz ’külpolitikai’ latban, mint Magyarország. Ezért az olasz kormány igyekezett mérséklőleg hatni a Romániával szembeni területi követeléseit érvényesíteni kívánó magyar kormányra.”¹³¹ Ezzel a céllal került sor többek között 1940 januárjában Ciano és Csáky gróf külügyminiszterek velencei találkozására, majd ugyanez év március 23-28. között Teleki Pál második római látogatására. Elképzelhető, hogy

¹²⁸ PERICH, Giorgio, *Mussolini nei Balcani*, Milano, Longanesi & Co., 1966, 17-29.

¹²⁹ RÉTI György, *Budapest-Róma Berlin árnyékában...*, i.m., 82.

¹³⁰ 1936. október 27-én kötötték meg a német-római egyezményt, amely a külpolitika összehangolásáról és a két ország gazdasági érdekerületeinek elhatárolásáról szól.

¹³¹ RÉTI György, *Budapest-Róma Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940*, Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 1998., 186.

az olaszok szerint egy közös magyar-román kulturális díjátadásnak gesztusértéke lehetett. Ne feledjük, hogy a San Remo-díj teljes mértékben a fasiszta kultúrpropaganda eszköze volt, és megfelelt annak a külpolitikának, amely ebben az időszakban a két ország között lavírozott. Azonban valószínűleg az akkori erőteljesen románellenes magyar közhangulat miatt is a korabeli hazai lapok hallgattak Marcu győzelméről.

A magyar irodalom Olaszországban a két világháború között (1920-1945)

Antonio Widmar¹³² a vele készült 1969-es interjúban Tóbiás Áronnak, az interjú készítőjének arra a megjegyzésére, hogy Babits „tulajdonképpen mindenféle kulissza nélkül is megérdemelte volna” a San Remo díjat, úgy válaszolt, hogy „megérdemelte volna, ha [...] a magyar irodalmat jobban ismerték volna Olaszországban. De nem is ez a baj, hogy nem ismerték eléggé a magyar irodalmat, mert ugye magyar irodalom alatt ugye én úgyszólván eltekintve a klasszikus művektől, úgyszólván csakis a nyugatisták irodalmát ismertem magam a saját ítéletem szerint. Viszont mi történt? Történt az, hogy Olaszországban kezdték fordítani, mert ugye az indítást én adtam ezekkel a folyóiratokkal, aztán persze látták, hogy ez egy érdekes valami és Olaszország tényleg ma is szomjas idegen irodalmakra. Úgyhogy persze más fordítók kezdték fordítani olyan műveket, amelyek jobban feküdtek volna mondjuk a nagyközönségnek.”¹³³ Azt leszámítva, hogy Widmar szokásához híven eltúlozza a saját szerepét, a két világháború közötti helyzet pontos leírását kapjuk: bár mind Babits mind a Nyugat körének műveiből jelentek meg fordítások, az átlag olasz olvasó nem őket, hanem ma már ismeretlen, a korszakban mégis rendkívül nagy sikert arató, az irodalmi kánonon kívül eső másod-, harmad- vagy akár huszadrangú bestseller írók műveit olvasta. Az olasz kiadóházak szinte ipari mennyiségben fordították a magyar könyveket, a biztos haszon reményében. Úgy gondolom, megállja a helyét az az állítás, hogy a magyar irodalom sokat köszönhet a ponyvának, hiszen a könyvsikerek mellett a kiadók hajlandóak voltak publikálni olyan nem feltétlenül gyors sikerre számító alkotásokat is, mint Babits vagy Kosztolányi regényei. A magyar (ponyva) irodalomnak ezt a bő két évtizednyi külföldi diadalmenetét a 1945 után szinte teljes csönd követi.

Mi volt az oka a magyar írásművek iránt feltámadt hirtelen érdeklődésnek? Hogyan alakultak ebben az időszakban az olasz-magyar irodalmi kapcsolatok? Ahhoz, hogy megértsük a korszakot, érdemes egy kicsit messzebből indulnunk, hogy folyamatában lássuk, milyen szerzők találták meg az utat az itáliai olvasóközönséghez.

¹³² Vidmár Antal, Antonio Widmar (1899-1980), irodalomtörténész, műfordító. 1924-től a budapesti olasz követség sajtófőnöke volt. 1925-29 között írt a Nyugatba. Lefordította Kosztolányi *Nőját*, Madách *Tragédiáját* olasz nyelvre, 1925-ben pedig Babits Mihály *Gondolat és írás* c. művét. 1928-ban ő ismertette a Nyugatban Gino Sirola fordításkötetét, melyben Babits-versek is megjelentek, többek között a *Danaidák* és az *Esti kérdés*. Sirola 1941-ben lefordított egy részletet *Az európai irodalom történetéből* olasz nyelvre. mint neves Petőfi-fordító, 1923. február 18-án részt vett a Petőfi Társaság ülésén az Akadémián.

¹³³ Tóbiás Áron rádióinterjúja Antonio Widmarral, 1969., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hangtár

Paolo Santarcangeli, a magyar irodalom olaszországi recepciójának szakértője és egyben a két ország irodalmi kapcsolatainak kulturális mediátora, a következő korszakfelosztást javasolja: 1. 1849-től, vagyis a szabadságharc bukásától az 1910-es évekig 2. 1920 és 1945 között, majd 3. a második világháború végétől napjainkig.¹³⁴ Ez a felosztás sikeresen alkalmazható a magyar irodalom általános recepciótörténetére. A XIX. század közepét megelőzően ugyanis gyakorlatilag nem vettek tudomást a magyar irodalomról. A *Szigeti veszedelem* néhány részlete jelent csak meg valamikor 1808-ban, ezen kívül a XIX. század irodalmából (de már a XX. sz. elején) lefordították például a *Toldit* és a *Balladákat* Aranytól, Vörösmarty *Csongor és Tündéjét*, antológiákban megtalálhatjuk Berzsenyi, Tompa, Vajda stb. nevét, mindazonáltal ne ringassuk magunkat illúziókba, ami a magyar irodalom ismertségét illeti. Érdekes módon három szerző van, aki mind a három korszakban megjelenik: Petőfi, Jókai és Mikszáth.

Ami más népek irodalmait illeti, „Itália majdhogynem lázasan lelkesedett a francia romantikáért”¹³⁵ – írja Santarcangeli, a Risorgimentót jellemző általános szabadságvágy légkörében csak erősödött pl. Victor Hugo politikai botrányainak visszhangja, illetve számos szerzőnek, pl. a franciák közül Chateaubriand-nak, vagy Lamartine-nak, az angol romantika képviselői közül Byronnak és Shelley-nek is személyes kötődése volt Itáliához. Ugo Foscolo és D. G. Rossetti politikai emigránsok jóvoltából érdekes nyitás következett be az angol irodalomhoz, ehhez hozzájárultak Sir Walter Scottnak, a „tavi iskola” költőinek vagy Dickensnek irodalmi teljesítményei. A német irodalom iránt például sokkal kisebb volt az érdeklődés, egyrészt, mivel a németet kevésbé ismerték, másrészt, bár Schillert és Heine műveit meglehetősen hamar lefordították, némi fáziskésés figyelhető meg. Ezekon az irodalmakon kívül szinte semmilyen más nemzeti irodalom nem kapott figyelmet, leszámítva az oroszok általános nagy berobbanását az európai irodalomba. Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij vagy Csehov ráadásul erősen kötődtek Itáliához.

Tehát a XVII-XVIII. és a XIX. század első felének magyar irodalma egyáltalán nem keltett említésre méltó visszhangot Itáliában, legfeljebb csak filológiai tanulmányokat végzők foglalkoztak velük. Felmerült az a probléma is, hogy hiányoztak a műfordítók: nem akadt senki, aki megfelelő módon tudta volna tolmácsolni költőinket.

Más volt a helyzet Petőfivel, akiről – mint Santarcangeli megállapítja – egy erősen mitizált, rosszul hangsúlyozott, töredékes kép alakult ki Itáliában (is).¹³⁶ Petőfi első

¹³⁴ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában: Tanulmányok és előadások*, Bp., Akadémiai, 1990., 105.

¹³⁵ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, I. m., 106.

¹³⁶ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m. 107.

népszerűsítője Helfy Ignác volt, Kossuth titkára, aki az 1860-as években az *Alleanza* (Szövetség) című újságban közölt fordításokat, és ismertette műveit. *A falu jegyzője*-nek első fordítását is ő készítette el. A már említett Petőfi-mítosz Alearo Aleari *A hét katona* (*I Sette soldati*, 1861) című elbeszélő költeménye sikerének és Giosué Carduccinak köszönhető, aki az olasz himnusz szerzőjéről, Goffredo Mameliről írt tanulmányában Petőfit az európai szabadság Tirteusaként mutatja be. Petőfi legtermékenyebb fordítója Giuseppe Cassone volt. Petőfi a magyar irodalomnak az a képviselője, akitől szinte minden évtizedben kiadtak egy válogatáskötetet. A magyar írók korai sikere nemcsak Petőfinek, hanem a 40 évig Torinóban élő Kossuth Lajos itáliai népszerűségének is köszönhető.

Bár az említett korszakok mindegyikében felbukkan a nevük, Jókai és Mikszáth ismertségével kapcsolatban se legyenek illúzióink, hiszen műveiket lényegében kellemes szórakozást ígérő lektúrként fogadta a nagyközönség. Bár számos fordítás található Jókaitól,¹³⁷ jó részük csonka, német közvetítőnyelvvvel készült, vagy egyszerűen csak rossz. Mikszáthnak öt regénye jelent meg, ebből *A Szent Péter esernyője* négy féle fordításban is. De ezzel bezárul a kör. Rajtuk kívül Eötvös Józseftől szerepel még *A zsidók emancipációja* két fordításban az 1840-es évekből, és *A falu jegyzője* 1856-ból¹³⁸.

A színpadi művek közül *Az ember tragédiája* első átültetése 1908-ban jelent meg, ezt egy (Santarcangeli találó kifejezése szerint) „ügyeletes fumei”, Antonio Fonda készítette nyersfordításból.¹³⁹

Ami a magyar költészet korai olasz tolmácsolását illeti, a *Toldi* szintén Fiumében jelenik meg 1904-ben Francesco Sirola tolmácsolásában, illetve a *Balladák*, meg a *Toldi estéje* 1931-ben, Umberto Norsától. Ezekon kívül megjelent két antológia 1882-ben illetve 1893-ban Tommaso Cannizzarótól a *Fiori d’oltralpe*, vagyis *Alpokon túli virágok, Ízelítő versfordításokból* alcímmel. Rajta kívül Paolo Emilio Pavolini¹⁴⁰ adta ki 1889-ben *Magyarból, újjörögből és kisoroszból fordított versek* című kötetét. Mindezek azonban még nem voltak a megfelelő művészi színvonalon, „bátortalan próbálkozások, amelyek ma már alig élvezhetők”.¹⁴¹

A századforduló és a XX. század első felének olaszországi magyar irodalmi sikereit nem tárgyalhatjuk, illetve nem érthetjük meg anélkül, hogy ne beszéljünk Fiume szerepéről. Ez a

¹³⁷ Összesen 26 Jókai-fordítás van a Pálincás József-féle bibliográfia alapján.

Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese: bibliografia italiana / cura di László PÁLINKÁS. – Napoli, Ed. Cymba, 1970.

¹³⁸ u.o.

¹³⁹ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m., 107.

¹⁴⁰ Akadémikus, a San Remo-díjak „Külföldi Szerző” kategóriájának egyik zsűritagja.

¹⁴¹ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m., 109.

város volt, amely – már csak földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően is – a kultúrák igazi találkozási pontja lehetett.

Fiumében már a napóleoni háborúkat követő évtizedben elkezdődött a magyar nyelv és irodalom olasz nyelven való oktatása. 1830 és 1840 között a gimnázium magyartanára Császár Ferenc volt. Bár őt a magyar irodalomtörténet elsősorban Petőfi-ellenes kritikái miatt tartja számon, igazi kultúrtörténeti szerepe az olasz irodalom magyarországi népszerűsítésében állt. Ő készítette az olaszok számára az első magyar nyelvkönyvet, amelynek 1833-as kiadásához Bajza, Berzsenyi, Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty és más korabeli magyar költők műveiből irodalmi antológiát is csatolt. Az igazi „kulturális áttörés” az 1870-es években következett be, amikor a huszonnégy évig tartó horvát megszállás után a kis halászfalu negyvenezer lakosú, dinamikusan fejlődő kereskedelmi központtá vált, melynek olasz és más nemzetiségű értelmisége tanulmányai során megismerkedhetett a magyar nyelv és kultúra értékeivel is. Ez az új fiumei értelmiség nem vált magyarrá – tagjai megmaradtak olaszoknak, ugyanakkor ismerték a magyar nyelvet és érdeklődtek a magyar kultúra iránt, kötődtek hozzá. A fél évszázadon át tartó olasz-magyar kulturális szimbiózis „termelte ki” a magyarországi italianisztika olyan jelentős képviselőit, mint: Pietro és Alajos Zambra, Antonio Widmar, Fest Aladár, Körösi Sándor stb.. Nekik köszönhető, hogy a századfordulón a két fiumei kiadó (Mochovich, Battara) egymás után jelentette meg olaszul a magyar irodalom klasszikusait.¹⁴²

A második korszak, avagy az 1920-tól 1945-ig terjedő, azaz a közvetlenül e dolgozat tárgyát érintő időszak különös figyelmet érdemel, hiszen Olaszországban soha azelőtt és azután sem volt tapasztalható a magyar írók iránt akkora érdeklődés, mint azokban az években. Valóságos divathullám indult el, s legyenek máskor megmagyarázhatatlanok a közízlés hullámvásai, Santarcangeli szerint jó néhány tényező segítette ezt a hatalmas érdeklődést.

Az első és talán a legfontosabb ok politikai. Magyarország első világháború utáni elszigeteltségét Mussolini oldotta fel, amikor a nyugati hatalmak közül elsőként elismerte: „A békeszerződések nem lehetnek egy nemzet örökké tartó sírjai”¹⁴³. A két nép barátságának egyik szimbolikus dátuma, amikor 1926-ban Magyarország elkezdte nagymértékben használni a fiumei kikötőt nemzetközi áruforgalmi céljaira¹⁴⁴. Az 1927-es barátsági szerződés

¹⁴² SÁRKÖZY Péter, *Magyar irodalom Olaszországban*, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00058/sarkozy.htm>

¹⁴³ BARCZA György, *Diplomataemlékeim 1911-1945*, Bp., Európa-História, 1994.,II, 198.

¹⁴⁴ PETRACCHI Giorgio, *Mediatori culturali italiani in Ungheria negli anni trenta. L'istituzione della cattedra di "Storia della civiltà italiana" presso l'Università di Budapest*, In="Hungarica varietas": mediatori culturali tra Italia e Ungheria : [atti del convegno] : [Udine, 7-8 novembre 2002] / a cura di Adriano PAPO e Gizella

ennek a barátsági politikának hivatalos deklarációja lett, és végérvényesen véget vetett hazánk első világháború utáni elszigeteltségének. Persze Mussolini „jóságos nagybácsi” szerepe mögött reálpolitikai célok húzódtak meg, amennyiben támaszt keresett a szomszédjává vált, olasz területeket is bekebelező Jugoszláviával szemben. Bethlen István magyar miniszterelnök ellenben az ország revizionista célkitűzéseire keresett támogatót. Természetesen a nyilvánosság előtt Mussolini csakis a „hagyományos olasz-magyar barátságot emlegette”.¹⁴⁵ 1930-ban ezt az egyezményt egy hasonló egészítette ki, amely Ausztria és Olaszország között jött létre, keretet biztosítva egy háromoldalú együttműködéshez, amelyet az 1934-es római jegyzőkönyv öntött formába, vámuniót teremtve a három ország között, némi gazdasági és politikai biztonságot nyújtva Magyarországnak. „Mussolini titokban abba is beleegyezett, hogy eljuttat Magyarországra nagyobb mennyiségű osztrák-magyar fegyverzetet, amely a világháború végén Olaszországban maradt.”¹⁴⁶

A baráti kapcsolatok a harmincas években tovább szélesedtek. Minden, ami magyar volt, nagy figyelmet kapott Olaszországban, és fordítva. Az 1934-es bécsi puccs után az olasz sajtónak és magának Mussolininak heves kirohanásai a nemzetiszocializmus ellen, sokakban azt a benyomást keltették, hogy a biztonságosabb modellnek tűnő fasizmus alternatívája lehet a német expanzionizmusnak közép-kelet európai térségben. Jellemző példa, hogy a pécsi egyetem Jogi és Társadalomtudományi Karának néhány professzora Mussolinit 1935-ben Béke Nobel-díjra (!) javasolta.¹⁴⁷

Külön figyelmet érdemel az 1935. február 16.-án aláírt magyar-olasz kulturális egyezmény, amely számos ma is működő kulturális intézmény működésének alapjait rakta le.¹⁴⁸

NEMETH; [publ. da] Università degli studi di Udine Facoltà di lingue e letterature straniere, Associazione culturale italoungherese del Friuli Venezia Giulia "Pier Paolo Vergerio". - Mariano del Friuli : Ed. della Laguna, 2003., 104.

¹⁴⁵ *Magyarország 1921-1941* ZSITVAY Tibor emlékiratai, Bp., Palatinus Ráday Gyűjtemény, Korok és Dokumentumok sorozat, 1999., 136.

¹⁴⁶ CARTLEDGE, Bryan, *Trianon egy angol szemével*, Bp, Officina, 2010, 138-139.

¹⁴⁷ PETRACCHI Giorgio, *Mediatori culturali italiani in Ungheria negli anni trenta. L'istituzione della cattedra di "Storia della civiltà italiana" presso l'Università di Budapest*, In="Hungarica varietas" : mediatori culturali tra Italia e Ungheria: [atti del convegno] : [Udine, 7-8 novembre 2002] / a cura di Adriano Papo e Gizella Nemeth ; [publ. da] Università degli studi di Udine Facoltà di lingue e letterature straniere, Associazione culturale italoungherese del Friuli Venezia Giulia "Pier Paolo Vergerio". - Mariano del Friuli : Ed. della Laguna, 2003.,104.

¹⁴⁸ Többek között ehhez az egyezményhez fűződik a budapesti Olasz Intézet megalapítása (ld. 1. cikkely), a római és budapesti kultúrintézetek adó-, illeték-, és vámmentessége (2. cikkely), az ösztöndíjas helyek számának növelése (3. cikkely), olasz és magyar diplomások magyarországi és olaszországi nyári egyetemekre való kijutásának támogatása (4. cikkely), a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen olasz tanszék olasz tudós vezetésével, valamint egy római magyar tanszék felállítása magyar tudós vezetésével (5. cikkely) valamint a budapesti mellett a szegedi és debreceni olasz tanszék felállítása (ld. 6. cikkely), magyar és olasz lektorok

A politikai légkörhöz hozzájárult egy másik tényező is: Magyarország turisztikai felfedezése. „Tudjuk persze, hogy jórészt amolyan operett-Magyarországot akartak volna látni, egy olyan országot, amely kötelezően «vidám és szórakoztató»; kialakult a közismert torzkép egy nemes, lovagias lelkületű, jószívú, gáláns stb. népről; ugyan ki olvasta akkoriban a *Puszták népét!*”¹⁴⁹ Bárhogyan is, de megélné a Magyarországot iránt.

A harmadik tényező, amely megalapozta a magyar lektúr sikerét Olaszországban, az ún. „fehér telefonos” filmek sikere volt, amelyek világába tökéletesen beleillettek Heltai Jenő, Herczeg Ferenc vagy Molnár Ferenc vígjátékai. Az is előfordult, hogy ugyanannak a magyar regénynek elkészült előbb a magyar, majd az olasz filmváltozata, mint ahogy ez történt Török Rudolf *Péntek Rézi* című vígjátékával, aminek a magyar változata 1938-ban debütált, és amiből Vittorio De Sica forgatott filmet 1941-ben (*Teresa Venerdi*). Ezek a filmek – bár kétségtelenül nem készítik nézőjüket életének újraértékelésére – frappánsan megírt, kiváló dramaturgiával rendelkező, szórakoztatásra szánt és valóban szórakoztató darabok voltak.¹⁵⁰

Pálinkás József 1970-ben készült felbecsülhetetlen értékű összeállítása¹⁵¹ beszédes adatokkal szolgál a magyar irodalom két világháború közötti olaszországi helyzetét illetően. A bibliográfia adatai szerint a tárgyalt időszak legtöbb publikációt megért szerzője Földi Mihály (1894-1943) volt, akinek összesen tizenkét műve¹⁵² jelent meg Itáliában, némelyik négy (!) kiadásban, vagy több fordításban is. Földi 1919-től, Babits Mihály mellett a Nyugat segédszerkesztője, 1924-től a Pesti Napló munkatársa, majd 1930-tól 1939-ig szerkesztője volt. Magyarországon is hihetetlen népszerűségnek örvendő bestseller író, aki eseménydús regényeit a közönségigényre építve, morális célzattal írta, ám a fordulatos cselekmény mögött általában könnyen felejthető etikai tartalom húzódik. Hasonló sikerrel büszkélkedhetett a

biztosítása az egyetemek számára (7. cikkely), munkaasztal egy magyar tudós számára a nápolyi zoológiai állomásán, ugyanennek biztosítása egy olasz kutatónak a tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézetben (8. cikkely), tanácsere szervezése (9. cikkely), a középiskolai olaszoktatás megszervezése, egy olasz nyelvű középiskola alapítása (ld. 10. cikkely), fontosnak tartott tudományos és irodalmi művek jegyzékének kölcsönös cseréje (11. cikkely), színpadi művek és filmeknek a másik országban való bemutatásának elősegítése (12. cikkely), a két ország levéltári anyagai tanulmányozásának kölcsönös segítése (13. cikkely), kölcsönös könyvtárgyarapítás (14. cikkely), közvetlen könyv- és kézirat-kölcsönzés biztosítása (15. cikkely), csoportok utaztatásának kölcsönös elősegítése (16. cikkely), művészeti kiállítások rendezésének támogatása (17. cikkely), hivatalos, valamint egyetemi kiadványok cseréje (18. cikkely), rádióállomások kölcsönösen közvetítsenek műsoraikból (19. cikkely).

¹⁴⁹ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m., 109.

¹⁵⁰ SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m., 111.

¹⁵¹ *Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese: bibliografia italiana*, i.m.

¹⁵² Kádár Anna lelke (*L'anima di Anna Kádár*, 1933; 1934; 1938, 1942); *Isten országa felé* (*L'angelo dell'inferno*, 1934; 1940, 1945); *A meztelen ember* (*L'uomo nudo*, 1935); *A házaspár* (*Sposi amanti*, 1937; 1941; 1945; 1955); *A viszony* (*Tutto per l'amore*, 1938); *A század asszonya* (*La donna del secolo*, 1939, 1941); *A miniszter* (*La menzogna*, 1940; 1941); *Övök az élet* (*Inquietudine*, 1941; 1945); *Menekülők* (*L'autunno del cuore*, 1941, 1945); *A csábító* (*Il seduttore* 1941; 1945; majd egy másik fordításban 1945); *Magánügy* (*Affare privato*, 1945); *Mámorosak* (*Ebbri*, 1946)

korszak abszolút sztárja, Herczeg Ferenc, akinek (csak ebben az időszakban) összesen tizenhárom¹⁵³ műve jelent meg, némelyik több kiadást, vagy több fordítást is megért. A kiadások és fordítások számát tekintve hasonló népszerűséget ért el az itthon is rendkívül népszerű Zilahy Lajos, tíz olaszra fordított regénnyel.¹⁵⁴ Heltai Jenő (1871-1957) is listánk elején szerepelhet hét olasz kiadású művel.¹⁵⁵ Íróként, újságíróként, dramaturgként a budapesti kulturális élet egyik fontos szereplője és népszerű szerzője volt. Novelláinak és regényeinek alakjai a polgári élet körén kívül eső világból valók: könnyűvérű bohémek, művészek, színésznők, kokottok, ártalmatlan kalandorok, vidám fiatalok, komikus nyárspolgárok. Az író bölcs megértéssel áll felettük, nem háborodik fel erkölcsükön, elfogadja az életet bűneivel, szomorúságával és szépségével együtt. Mindenképpen említésre méltó Molnár Ferenc külföldi diadalmenete is, akinek összesen hét művét¹⁵⁶ adták ki Olaszországban. Közülük máig példa nélküli sikert hozott a *Pál utcai fiúk*, amelynek 1930 és 1945 között legalább tíz, majd a háború után újabb tíz fordítása készült el¹⁵⁷ és legalább két generáció kultuszkönyvévé vált. Herczeg Ferenchez hasonlóan, Molnár színdarabjai is évtizedeken keresztül az olasz színházak repertoárjában maradtak.

A korszak legnépszerűbb regénye, a *Budapesti kaland* (1932), egy a magyar közönség számára ma már teljesen ismeretlen szerzőtől, Körmendi Ferentől származik. Körmendi (1900-1972), akárcsak az előzőekben említett kortársai szintén újságíró volt, dolgozott a Magyarországnak, de A Hétnek is, majd a Pesti Napló munkatársa lett. Igazi szenzáció volt, hogy 1932-ben megnyerte három nagy angol könyvkiadó által hirdetett nemzetközi regény pályázatot a már említett *Budapesti kaland*dal, amelyet összesen huszonkét nyelvre fordítottak le. (Hasonló nemzetközi sikert ért el Földes Jolán (1903-1963), aki 1936-ban *A halászó macska uccája* című regényével „tarolt” a londoni Pinker-cég nemzetközi pályázatán. Az ő regényét 12 nyelvre fordították le) Körmendi 1939-ben Londonba menekült, a BBC

¹⁵³ *Pogányok* (Pagani, 1929); *Az élet kapuja* (*La porta della vita*, 1929); *A milói Vénusz karja* (*Le braccia della Venere di Milo*, 1929); *A Lánszky-motor* (*Il motore Lánszky*, 1930); *Arany hegedű* (*Il violino d'oro*, 1932); *A Gyurkovics-lányok*, 1932); *A csoda* (*Il miracolo*, 1933); *Fenn és lenn* (*Il perduto amore*, 1933; 1942; 1944; 1946); *Északi fény* (*Bianchi e rossi*, 1934); *A honszerző* (*Il naufrago*, 1940); *Pro libertate* (*Il ribelle*, 1940) *Álomország* (*Il paese dei sogni*, 1942); *Napnyugati mesék* (*Sirius e altre narrazioni*, 1943)

¹⁵⁴ *A szökevény* (*Il disertore*, 1929; 1932; 1946); *Két fogoly* (*Due prigionieri*, 1930; 1939); *Valamit visz a víz* (*Qualcosa galleggia sull'acqua*, 1933); *Halálos tavasz* (*Primavera mortale*, 1933, 1947); *A lélek kialszik* (*L'anima si spegne*, 1933; 1937; 1945); *A földönfutó város* (*La città che cammina*, 1935; 1946); *A fegyverek visszaneznek* (*Il bastone bianco*, 1937, 1946); *Csendes élet* (*Vita serena*, 1942; majd *Etel* címmel 1945)

¹⁵⁵ *A 111-es szoba* (*La donna ridente. La camera 111*, 1925, 1933); *Family-hotel* (*Pensione di famiglia*, 1928; 1931); *Az utolsó bohém* (*L'ultimo bohémien*, 1929); *Az én második feleségem* (*La mia seconda moglie*, 1931); *Nyári rege* (*Sogno d'estate*, 1931; 1932, majd *Una favola d'estate* címmel, 1944); *Jaguár* (*Giaguaro*, 1933)

¹⁵⁶ *A zenélő angyal* (*L'angelo musicante*, 1934); *Egy gazdátlan csónak története* (*La barca abbandonata*, 1936); *A zöld huszár* (*L'ussaro azzurro e altri racconti*, 1945); *Őszi utazás* (*Viaggio in autunno*, 1946); *Andor* (*Andor*, 1947)

¹⁵⁷ SÁRKÖZY Péter, *Magyar irodalom Olaszországban*, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00058/sarkozy.htm>

magyar osztályának munkatársa volt, 1946-ban Brazíliába, majd az USA-ba emigrált és az Amerika Hangja munkatársa lett. Nem tért haza, Amerikában halt meg.

A *Budapesti kaland* sikere azért is figyelemre méltó, mert tökéletesen illusztrálja a magyar lektűr irodalom olaszországi sikerének egy másik aspektusát. A történet azt meséli el, hogy egy külföldre szakadt, és ott nagy szerencsét (de legalábbis egy gazdag feleséget) találó pesti fiú sok év után hazatér. Egykori osztálytársai – léha, vidám srácokból mára a családi és hivatali élet robotjába belefásult férfiak – azt latolgatják, vajon melyikük milyen hasznot húzhat ebből a látogatásból: bele akarják rángatni különböző vállalkozásokba, de akad olyan osztálytárs, akinek a húga férjhez menne a befutott külföldihez, akár anyakönyvvezető nélkül is. A történet hol komikus, hol tragikus kavarodásba torkollik. Körmendi a korabeli pesti polgárság színes, élvezetes arcképcsarnokát nyújtja, egyszóval még ma is érződik rajta az az „íz”, amely miatt a regény ekkora külföldi könyvsiker lehetett, de a mai olvasónak már semmilyen kapcsolata nincs a benne ábrázolt világgal, és a korabeli szleng gyakori használata miatt olvasni is meglehetősen fárasztó. Sikeréhez az is hozzájárulhatott, hogy tele van a főszereplő gyakori hódításait taglaló, fülledt erotikájú szerelmi jelenetekkel.

Sárközy Péter tanulmányában hangsúlyozza, hogy „a fasiszta Olaszország agyonszabályozott világából nézve a két háború közötti Magyarország «liberális» polgári társadalomnak látszott, és az irodalmi életet sem nehezítették olyan szigorú szabályok, mint a katolikus egyház erkölcsi és a fasiszta cenzúra politikai ellenőrzése alatti olaszt. Így a német, angol, amerikai és francia irodalomtól egyre inkább elzárt középpolgári réteg nagy élvezettel olvasta a jól megírt, szerelmi kalandokban bővelkedő korabeli magyar regényeket, melyek vonzerejét egy «romantikus» ország izgató helyszínei is fokozták, ahol a budapesti nagypolgári élet eleganciája a vidéki földbirtokosok úri szokásaival és a pusztai világának paraszti romantikájával keveredett.”¹⁵⁸ Körmendi Ferencről összesen hat mű¹⁵⁹ jelent meg Itáliában ebben az időszakban.

Végigtekintve a Pálincás féle bibliográfián az alábbi listát állíthatjuk össze az 1920 és 1945 között publikált nem élvonalbeli szerzők jelenlétéről: Aszlányi Károly (2 mű), Balassa Imre (1), Barabás Pál (2), Bársony István (1), Berend J. Miklósné (1), Bíró Lajos (1), Bohuniczky Szefi (1), Bús-Fekete László (1), Csathó Kálmán (3), Dénes Gizella (1), Erdős Renée (3), Fábíán Béla (1), Feliczián Vilmos (1), Földes Jolán (2), Földi Mihály (12), Fóthy János (3), Gulácsy Irén (1), Harsányi Zsolt (3), Heltai Jenő (7), Hunyady Sándor (2), Ignác

¹⁵⁸ U.o.

¹⁵⁹ *A budapesti kaland* (*Un'avventura a Budapest*, 1932; 1942); *Ind. 7h15' via Bodenbach* (*Via Bodenbach*, 1933, 1942); *Boldog emberöltő* (*La generazione felice*, 1934; 1941; 1942); *Bűnösök* (*Peccatori*, 1936); *Találkozás és búcsú* (*Incontrarsi e dirsi addio*, 1938; 1945); *A tévedés* (*L'errore*, 1938, 1942)

Rózsa (2), Just Béla (1), Katona Ilona (1), Kerekesházy József (1), Körmendi Ferenc (6), Kósa János (1), Kovács J. (1), Kovács T. Hermin (1), Lakatos László (1), Latzkó Andor (1), Markovits Radion (1), Marschalkó Lajos (1), Medveczky Bella (2), Molnár Ákos (1), Nádler Pálma (1), Nagy József (1), Nagyiványi Zoltán (1), Paradise Viola (1), Passuth László (2), Pekár Gyula (3), Possony László (1), Rab Gusztáv (4), Rákosi Viktor (1), Surányi Miklós (2), Szabó Dezső (2), Székely Júlia (1), Szili Leontin (2), Szitnyai Zoltán (3), Tormay Cécile (3), Török Rudolf (3), Török Rezső (1), Török Sándor (3) Üchtritz-Amade Stefania (1), Vaszary Gábor (3), Wlassich Gyula (1), Zsigray Julianna (2). A listához tartozhatna még egy bizonyos Fenyődi Sándor, a *La più bella donna di Budapest (Budapest legszebb asszonya)* című regény szerzője, ám róla Pálinkás feltételezi, hogy azonos a regény állítólagos fordítójával, Bruno della Mottával, aki magyar névvel, művét fordításnak álcázva szerette volna jobban eladhatóvá tenni a könyvét¹⁶⁰. Ez nem volt idegen gyakorlat ebben az időszakban. A harmincas évek olasz napilapjainak kulturális mellékletei tele voltak magyarországi „társasági” hírekkel, magyar tárgyú írásokkal. Nem volt ritka, hogy az olasz szerzők – amellett, hogy szívesen választották hazánkat történeteik színteréül – magyar álnevekkel közölték írásaikat.

Elnézve a magyar lektúr írók hosszú listáját, összehasonlításképpen álljon itt a Nyugat köréhez tartozó írók olaszországi publikációinak sora. Mint majd részletesebben is látni fogjuk, Babits négy regénye jelent meg olasz fordításban: *A gólyakalifa (Il califfo della cicogna, 1934)*, *Tímár Virgil fia (Il figlio di Virgilio Timár, 1939)*, *Halálfiái (I figli della morte, 1943)*, *Hatholdas rózsakert (Sei jugeri di rose, 1944; majd Il rosaio di donna Ilka* címmel, 1945). Az olaszok két Kosztolányi regényt ismerhettek meg. 1933-ban jelent meg a *Néró, a véres költő (Nerone, il poeta sanguinario)*, majd 1937-ben az *Édes Anna (Anna Édes)*. Máraitól ebben az időszakban szintén két regény jelent meg: a *Válás Budán (Divorzio a Buda)* 1938-ban, majd a *Vendégjáték Bolzanóban (L'amante del sogno)* 1941-ben. Móricz Zsigmondnak csupán egy (!) regényét fordították le, a *Rab oroszlánt: Tentazione* címmel jelent meg 1940-ben és 1941-ben. Szép Ernő két kötettel volt jelen: *Október (Autunnale, 1936)*, *Dali dali dal (Dali, dali, dal, la bella canzone, 1938)*. Török Sophie-től 1943-ban megjelent a *Hintz tanársegéd úr (Il professor Hintz)*. Megjelent az olasz könyvpiacra Karinthy is az *Utazás a koponyám körül*-t 1937-ben adták ki olasz nyelven.

Rajtuk kívül megjelent még Bánffy Miklós, Kodolányi János, Kuncz Aladár egy-egy könyve, Tamásitól az *Ábel-trilógia (Abele cervello fino, 1941)*, Gárdonyi két regénye, *Az a*

¹⁶⁰ *Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese: bibliografia italiana / cura di László PÁLINKÁS. – Napoli: Ed. Cymba, 1970.*

hatalmas harmadik (Quel misterioso terzo, 1934) és az *Isten rabjai (Gli schiavi di Dio, 1939, 1941)*. Jókaitól öt mű jelenik meg 1920 és 1945 között, némelyik csak részleges fordításban: Rövid elbeszélések (*Brevi racconti, 1925*), *Erdély aranykora (La morte per un bacio, 1935)*, *Fekete gyémántok (I diamanti neri, 1939)* *A kőszívű ember fiai (Baradlay, 1944)*. Mikszáth három regénye jelenik meg ekkor olaszul: a *Szent Péter esernyője (L'ombrello di San Pietro, 1943, 1944)*, *A szelistei asszonyok (Le donne di Selistie, 1926, 1929)*, *A vén gazember (Il vecchio farabutto, 1931)*. Meg kell említenünk *Az ember tragédiája* újrafordítását is Antonio Widmartól (1931). Az arányok magukért beszélnek.

Ami a magyar költészet ismeretét illeti, sokkal kevésbé volt széles körű, a tekintélyes számú fordítás ellenére, „Olaszországban elmaradt a Nyugat akkoriban alkotó első és második nemzedékének asszimilációja”.¹⁶¹ Három fontos versgyűjtemény is megjelent azonban a korszakban. Az első Schöpflin Aladár válogatása volt, amit Gino Sirola jelentetett meg 1928-ban Triesztben *Accordi magiari*, vagyis *Magyar akkordok* címmel. A kötetben Petőfi Sándor, Endrődi Sándor, Kiss József, Gárdonyi Géza, Szabolcska Mihály, Vargha Gyula, Heltai Jenő, Ignotus, Ady Endre, Babits Mihály, Gellért Oszkár, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kemény Simon, Kosztolányi Dezső, Nagy Zoltán, Tóth Árpád, Kafka Margit, Lesznai Anna, Szenes Erzs, Pásztor Árpád, Kassák Lajos, Gyóni Géza, Erdélyi József, Sárközi György, Áprily Lajos és Reményik Sándor versei kaptak helyet.¹⁶² Sirola még egy válogatáskötettel jelentkezett 1932-ben *Amore e dolore di terra magiara*, azaz a *Magyar föld szerelme és fájdalma* címmel. Ehhez a válogatáshoz Babits írt előszót.¹⁶³ Ebben az antológiában Ady, Babits, Füst Milán, Gellért Oszkár, Keleti Artúr, Kosztolányi Dezső, Nagy Zoltán, Tóth Árpád, Molinary Gizella, Szenes Erzs, Reichard Piroska, Török Sophie, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Marconnay Tibor, Simon Andor, Sárközi György, Szabó Lőrinc és Reményik Sándor versei kaptak helyet. Még egy antológia megjelent a harmincas években: Márffy Oszkár válogatása *Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura (A magyar szív dobbanásai irodalmában)* címmel 1938-ban.¹⁶⁴

Kik voltak a magyar irodalom olasz „tolmácsai”? Leginkább a fiumei fordítók, akik ténylegesen kultúrák találkozási pontjában tevékenykedtek, egy olyan helyen, ahol mind a magyar, mind az olasz irodalom hozzáférhető volt. Mind nyelv- mind irodalomismeretük, „kulturális kétnyelvűségük” alkalmassá tette őket arra, hogy „jól ismerve az olasz közönség

¹⁶¹ SANTARCANGELI, Paolo, *Magyarok Itáliában...*, i.m., 112.

¹⁶² SIROLA, Gino, *Accordi magiari*, Casa Editrice „Parnaso”, Trieste, 1928.

¹⁶³ SIROLA, Gino, *Amore e dolore di terra magiara*, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1932.

¹⁶⁴ MÁRFFY Oscar, *Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura (Antologia in versioni italiane)*, G.B. Paravia & Co, Torino-Milano-Padova-Firenze-Roma-Napoli-Catania-Palermo, 1937.

ízlését, kívánalmait”,¹⁶⁵ tökéletesen ültessék át a magyar regényeket. Ebben a magyar-olasz kulturális szimbiózisban tevékenykedtek: Ernesto és Mario Brelich, Nicola és Vincenzo Gelletich, Riccardo és Silvino Gigante, Guido Depoli, Francesco és Gino Sirola, Edoardo Susmel, Antonio Widmar, Silvia és Luigi Rho, valamint Nelly Vucetich is.

Kultúráközvetítő folyóiratok közül a két világháború között a Vedetta d’Italia maradt a legnagyobb példányszámú helyi lap, de a magyar újságok még ekkoriban is kaphatók voltak, sőt, valószínűleg olvasták is őket, hiszen akkor nemcsak hogy éltek ott magyarok, de nagyon sokan tudtak magyarul. A napilapok mellett az első világháborút követő években több kulturális lap is megjelent, némelyik rövid ideig ugyan, de mindenképpen az értelmiségiek útkeresésére, a kultúrák közötti közvetítés igényére utal. Ilyen volt a La Fiumanella, melynek nevét egy kölni kapcsán D’Annunzio találta ki. A La Fiumanella folyóirat három 1921-es száma alapján az olasz kultúrát Jugoszláviában, Magyarországon, Csehszlovákiában, Ausztriában és Németországban akarta terjeszteni, s e nemzetek irodalmát és művészetét kívánták megismertetni Olaszországban. A fennmaradt számok tanúsága szerint magyar szerzők is megjelentek. 1924-ben rövid ideig kiadtak egy másik irodalmi és művészeti lapot, Bruno Vukso szerkesztésében a Vita Nova-t, amelynek közreműködője volt Antonio Widmar és Burich is publikált benne. Ennek az időszaknak a legjelentősebb folyóirata volt a Delta¹⁶⁶. A Termini, Fiume 1936-ban induló havonta megjelenő irodalmi folyóirata szintén a kultúrák közötti közvetítést tűzte ki célul. 1937-ben a horvát irodalomról, 1938 januárjában Romániáról lehetett benne olvasni. Főleg a második világháború kitörése után érdeklődésük egyre inkább a magyar irodalom felé fordult, ebben nyilván közrejátszottak a két ország közötti kapcsolatok. Az 1941-es különszámot a Ministero della Cultura Popolare (Nemzeti Kultúra Minisztériuma) felkérésére készítették. A kötet két részből áll: az első az olasz irodalmat, művészeteket mutatja be magyar nyelven, a második pedig a magyarokat olaszul. A kötet létrehozói közül a szerkesztő bevezetője kiemeli: Hankiss János debreceni franciaprofesszort, Ternay Kálmánt a trieszti Egyetemről, Oláh Gábort, Gino Sirolát és Silvino Gigantét.

Maga Babits is méltatta Fiume szerepét a magyar irodalom olaszországi terjesztését illetően *A magyar irodalom Olaszországban* című tanulmányában: „Kezd divatba jönni külföldön a magyar költészet is; talán legláthatóbban jelentkezik ez a divat Olaszországban. Valóban feltűnő azoknak a régi és modern magyar könyveknek nagy száma, melyek az utolsó évben olasz fordításban megjelentek. Itáliában kétségkívül többen ismerik nyelvünket és

¹⁶⁵ SÁRKÖZY Péter, *Magyar irodalom Olaszországban*, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00058/sarkozy.htm>

¹⁶⁶ Id. az Antonio Widmarról és Arturo Marpicatiról szóló fejezeteket

irodalmunkat, mint más idegen hazában, s ezt talán csak részben Fiumének, részben az olasz temperamentumnak s bizonyára némi részben politikai rokonérzéseknek is köszönhetjük”.¹⁶⁷

A második világháború teljesen elsöpörte a népszerű regényekben ábrázolt, varázslatos polgári világot, és az az olasz társadalom is gyökeresen megváltozott, amely néhány évvel azelőtt csak úgy falta a magyar könyveket, most az újdonság, az addig tiltott angol, amerikai és francia regények világa felé fordult.¹⁶⁸

¹⁶⁷ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, Budapest, Ponte Alapítvány, 2001.

¹⁶⁸ SÁRKÖZY Péter, *Magyar irodalom Olaszországban*, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00058/sarkozy.htm>

Babits Mihály recepciója Olaszországban (1920-1945)

Felmerül a kérdés, hogy a korabeli Olaszország művelt, vagy kevésbé művelt olvasója mennyit tudhatott Babits munkásságáról, milyen fórumokon keresztül ismerhette meg őt. Török Sophie-nak Bordigherában kelt levele (amelyet Basch Ilonának és Editnek írt) megemlékezik egy kedves kis San Remó-i közjátékról: „[...] Mihály nagyon jól mondta a beszédjét, s nagy sikere volt, valósággal ünnepeltek minket, Pavolini miniszter s a másik előadó (Formichi) is beszédjük nagyobbik részében Mihállyal foglalkoztak, magasztalóan, erre bizonyíték, hogy itt a fodrász megkérdezte tőlem, hogy ugye az én férjem az a nagy magyar író, aki olyan, mint Dante? Ezt azért írtam le, hogy lásd, milyen mulatságosan kedvesek itt az emberek.”¹⁶⁹

Már az előzőekben is láttuk, hogy noha Babits ismertsége meg sem közelítette a magyar bestseller irodalomét (tehát egy San Remó-i fodrász érhető módon nem ismerhette), írásai nem voltak ismeretlenek a műértő közönség, vagy az irodalommal professzionálisan foglalkozók számára. A Pálinkás-féle összeállítás szerint ebben az időszakban az írónak összesen négy regénye jelent meg olaszul: 1934-ben *A gólyakalifa (Il califfo della cicogna)* Kristóf Irén és Armando Tiplaldi fordításában, a *Tímár Virgil fia (Il figlio di Virgilio Tímár)* 1939-ben Nelly Vucetich fordításában, 1943-ban a *Halálfiái (I figli della morte)* Silvino Gigante fordításában, végül 1944-ben a *Hatholdas rózsakert (Sei jugeri di rose)* ismét Nelly Vucetich tolmácsolásában. Ez utóbbit Vucetich még egyszer kiadatta egy válogatás kötetben 1945-ben *Il rosaio di donna Ilka* (Ilka asszony rózsakertje) címmel.¹⁷⁰ Ami a verseket illeti,

¹⁶⁹ TÉGLÁS János, *Az utolsó dicsőség és remény. Babits Mihály San Remóban – Török Sophie levele*, Tekintet, 2011/3, május-június, 142.

¹⁷⁰ *Hungarica. Raccolta di grandi scrittori ungheresi* (a cura di Nelly VUCETICH e Rina DE CARLO), De Carlo, Roma, 1945.

Kisregény válogatás, amelyben Babitsé mellett a következő művek szerepelnek: Zilahy Lajos, *Vita silenziosa*; Körmendi Ferenc, *Le sorelle Farago*; Herczeg Ferenc, *L'invisibile Pokorny*; Márai Sándor, *Il testamento di Ester*; Jókai Mór, *Il vecchio castello*; Heltay Jenő, *Family Hotel*; Kodolányi János, *La bella Susanna*. A könyv bevezetőjének ismeretlen írója az alábbi gondolatokkal indokolja a válogatás összeállítását.

„Ennek a magyar kisregényösszeállításnál elsősorban arra ügyeltünk, hogy olyan szerzőket gyűjtsünk össze, akik amellet, hogy jól ismertek Itáliában, bemutatják hazájuk legelőbb lelkét, tradícióit, tulajdonságait, a XIX. század második felétől a második világháború kezdetéig. A neveik? Jókai, Herczeg, Zilahy, Marai, Heltay, Babits, Kodolányi, Körmendi, nincs szükségük különleges bemutatásra az olasz közönség számára, amely már ismeri és szereti őket, ezért csak néhány életrajzi megjegyzésre és fontosabb műveik megemlézésére szorítkozunk. (...) Ami a többiekét illeti: ki ne lett volna ott a *Kék róka* bemutatásánál, amely az összes olasz színpadon nagy tapsot kapott? Ki ne olvasta volna Zilahytól *Az árulót* vagy a *Két fogolyt*? És a *Via Bodenbachot*, a *Boldog emberöltőt* vagy a *Budapesti kalandot* Körmenditől? Ezek voltak az utóbbi évek talán legemlékezetesebb kiadói sikerei Olaszországban. Mindazonáltal valami újat mindig hozzá lehet adni egy író nevéhez. (...) Utolsóként néhány szó Babits Mihályról; olvassák el az *Ilka asszony rózsakertjét*: egy kis remekmű, nem alacsonyabb rendű a legfontosabb műveknél, amelyek a Nobel-díjat teremték ennek az egyedülálló írónak. És nem is kell többet

biztosan szerepel a korszakban kiadott két fontos válogatásban: az egyik az *Accordi magiari*, amely 1928-ban jelent meg, a másik az *Amore e dolore di terra magiara* 1932-ből. Mindkét kötetet Gino Sirola szerkesztette. Ezen kívül még Massimo Spiritini 1939-ben készült összeállításában (*Poeti del mondo*)¹⁷¹ kapott helyet a költő. Mindezekon kívül belekerültek Babits-versek különböző olasz folyóiratok magyar számaiba:¹⁷² 1925-ben ilyen az I Nostri Quaderni november-decemberi száma, amelyhez Antonio Widmar, Wolfgango Giusti és Alberto Roncevic írt előszót, a versek Widmar és Giusti fordításai. A Termini két számában is helyet kapott Babits, először 1939-ben, majd 1942-ben. Megjelent *Del carattere ungherese (A magyar jellemről)* című tanulmánya is 1942-ben.¹⁷³

A következőkben végigtekintjük a Babitsról az 1920-tól 1945-ig terjedő időszakban Olaszországban megjelent írásokat.

I. Magyar irodalomtörténetek olaszul

Babits neve a közvetlenül a második világháborút megelőző időszakban nem csengett ismeretlenül az irodalomértők számára, sőt, bárki könnyen utánanézhette irodalmi munkásságának. Annál is inkább, mivel az író helyet kapott a Giacomo Prampolini-féle gigantikus világirodalom-történetben¹⁷⁴ is, amelynek utolsó, a magyar irodalmat is taglaló, ötödik kötete 1938-ban jelent meg. Mint az elkövetkezőkben látni fogjuk, a korszakban íródott magyar irodalomtörténetek számára a Nyugat köre mintha „Ady köpönyegéből bújt volna elő”, Babits pedig általában Ady ellenpontjaként, mindig Adyval összehasonlítva szerepel, mint egyfajta keresztény-konzervatív idealizmus megtestesítője.

„L’influsso di Ady si irradiò su tutti i nuovi poeti che si strinsero intorno a »Nyugat«, senza soffocarne i temperamenti: Babits Mihály (nato nel 1883, nella regione detta Oltredanubio o Pannonia), cattolico, nutrito di coltura classica, traduttore della »Divina Commedia«, si distingue per una lirica chiara e serena, intimista e meditativa, con palesi tendenze verso la poesia pura; a base fortemente intellettuale; le stesse qualità si

mondani. Egybegyűjtve egyetlen kötetben egymástól ennyire különböző műveket, amelyek mégis egy eléggé széles panorámát alkotnak, hogy képet adjunk a magyar elbeszélő irodalom tendenciáinak és tárgyainak változatosságáról, hisszük, hogy valami olasz közönségnek tetszöt alkottunk. Az fogja megmondani egyértelműen, hogy mennyiben feleltünk meg az elvárásainak.

¹⁷¹ SPIRITINI, Massimo, *Poeti del mondo*, Milano, Garzanti, 1939, 580.

¹⁷² *I Nostri Quaderni, Rivista di pensiero e di poesia*. Dir. da Enrico Pappacena. Lanciano, II/11-12, nov—dic.; *Termini* (Fiume), III/32-33, aprile-maggio 1939.; *Termini*, V/53-61, gennaio-settembre, 1941.; *Termini*, VI/65-67, gennaio-febbraio, 1942.

¹⁷³ BABITS Michele – SZEKFŰ Giulio, *Degli ungheresi. Due saggi*, Budapest, 1942, Soviétá carpató-Danubiana, 13-65.

¹⁷⁴ PRAMPOLINI, Giacomo, *Storia universale della letteratura*, Vol. 3., Torino, UTET, 1938, 817.

riscontrano nelle prose narrative e critiche, improntate a un idealismo cristiano e conservatore.”¹⁷⁵

A több ezer oldalas egyedülálló mű a tudós-költő-lektor-fordító Giacomo Prampolini egyszemélyes munkája, mely rendkívüli nyelvismeretének és tájékozottságának köszönhető.

Olaszországban a két világháború között kiadták Császár Elemér *A magyar irodalom fejlődése* című művét, majd *A magyar irodalom történetét*. Ez utóbbiban így ír Babitsról:

„Anche oggi arde sempre la lotta attorno ad Ady. Ma è certo che la maggior parte della nuova generazione di poeti è dalla parte di Ady. I suoi seguaci ed i suoi imitatori sono tanti, da lasciare il loro segno nella moderna lirica ungherese. Per forza di individualità, arte e cultura spirituale, si distingue tra questi Michele Babits (1883). La sua poesia, dallo splendore freddo come quello del diamante, non si nutre di sentimenti; essa, in essenza, rispecchia i piccoli ed insignificanti dettagli del mondo esteriore come li vede l'anima del poeta, irrequieta ma cela la propria inquietudine.”¹⁷⁶

Rökk-Richer István, az általa összeállított és szintén 1929-ben kiadott magyar irodalomtörténet¹⁷⁷ *Az új költészet (La nuova lirica)* című fejezetében, tekintélyes oldalszámot szentel Babits Mihály munkásságának, őt Adyval állítja párba, vele hasonlítja össze, mint a „legfigyelemreméltóbbat” (la personalità più notevole) Ady kortársai közül. Mintegy Ady ellenpontjaként tekint Babitsra, akivel csak a számukra folyamatos ösztönzést jelentő „nyugtalanág” (l'inquietudine) és az „elégedetlenség” (malcontento) köti össze, de mind származásuk, mind vallásuk elválasztja őket.¹⁷⁸

¹⁷⁵ „Ady hatása kisugárzik az összes új költőre, akik a Nyugat körül csoportosultak, anélkül, hogy elfojtaná temperamentumukat: Babits Mihály (született 1883-ban, a Dunántúlnak vagy Pannóniának nevezett régióban), katolikus, klasszikus műveltségből táplálkozó, az *Isteni Színjáték* fordítója, kiválik közülük világos és derűs, intim és meditatív költészete miatt, amely [...] hajlik a tiszta költészet irányába; erősen intellektuális alapon; ugyanezek a tulajdonságok jelennek meg kritikai és elbeszélő prózáiban, amelyeket keresztény és konzervatív idealizmus jellemez.”

PRAMPOLINI, Giacomo, *Storia universale della letteratura*, i.m., 817.

¹⁷⁶ „Ma is lángol a vita Ady körül. De biztos, hogy az új generáció költőinek legnagyobb része Ady pártján áll. Követői és utánczóik sokan vannak, hogy otthagyják jegyüket a modern magyar lírán. Minden biztonnal egyéniség, művészet és szellemi kultúra szempontjából kiválik közülük Babits Mihály (1883). Költészete, hideg ragyogású, akár a gyémánt, nem érzelmekből táplálkozik, hanem lényegében visszatükrözi a külső világ kis és jelentéktelen részleteit, ahogy azokat a költő látja, nyugtalan, de eltitkolja a saját nyugtalanágát.”

CSÁSZÁR Elemér, *Storia della letteratura ungherese*, Roma, Istituto per L'Europa Orientale, 1929, 51.

¹⁷⁷ RÖKK-RICHTER, Stefano, *La letteratura ungherese*, Paolo Cremonese, Roma, 1929.

¹⁷⁸ „La personalità più notevole fra i coetanei di Ady è Michele Babits (1883). Il suo carattere, la sua origine, il contenuto delle sue idee, la sua maniera di pensare sono del tutto indifferenti da Ady col quale egli ha in comune solo l'inquietudine e ed il malcontento che sono anche per lui dei continui stimoli. Babits viene dallo strato sociale più conservatore: da quello degli impiegati di stato, nobili, il cui concetto di vita era basato sui pilastri di un solido tradizionalismo ed il cui stile era dominato da una rispettabilità ristretta in modesti limiti materiali. Al contrario del calvinismo di Ady, egli portava con sé un'atmosfera cattolica e, al contrario dell'impetuosità piena di temperamento dell'ungherese orientale, la cultura più tradizionale, più spirituale dell'ungherese occidentale

Adyval ellentétben Babits egy konzervatívabb társadalmi rétegből érkezik: az államhivatalnokok és nemesek rétegéből, akiknek világlátása a tradicionalizmus biztos alapjaira épül; ősei „könyvek fölé görnyedő főpapok, akiknek homlokát a gondolkodás ráncai barázdálják”.¹⁷⁹ Ady fiatalsága a szerelem, a küzdelmek és az alkohol mámorában telt, Babitsé pedig a könyvtár csendjében, meditációk és az élet élvezete utáni vágy között őrlődve.¹⁸⁰

„Lo squilibrio di proporzione fra la sua capacità mentale straordinariamente grande e la sua limitata energia attiva , è lo stato lirico tipicamente caratteristico di Babits. Già in una poesia del suo primo volume egli chiama se stesso il poeta della «mai-società» e con queste parole esprime l'essenza del suo essere psicologico.”¹⁸¹

Röck-Richter szerint kész csoda, hogy Babits nem vesztette el az eredetiségét azáltal, hogy a fent említett nyugtalansága a világirodalomban való elmélyedésre sarkallta. Ez az, amely nagy utazásokra viszi, nemcsak olyanokra, amelyek távoli országokba vezetnek, hanem azokra is, amelyek a múltba, ahol nagy szellemek gondolatai vonzzák. Így jut el egészen addig a képzetig, hogy belső korlátok által behatárolt, bebörtönzött életet él. „És ez a csillapíthatatlan nyugtalanság megtölti őt azzal a felfokozott feszültséggel, amely mindent, amit érint: érzéseket, képeket, gondolatokat, érzelembe olvaszt. Lírája ezt az ellentmondást fejezi ki: egy passzív lélek telve egy határtalanul megélt élet utáni vággyal.”¹⁸² Babits személyiségének ebből a felépítéséből fakad, hogy lírája tisztább, világosabb, mint Adyé. Ady az életből tanul, nyitott, mindent azonnal magába szív. Babits – akárcsak a tüdő a levegőt – előbb megszűri az életből szerzett benyomásokat és úgy dolgozza őket verssé. „Ady az esetek többségében elementáris természeti jelenség benyomását kelti, Babits pedig kulturális jelenségét”.¹⁸³

Babits költészete az „intelligens ember lírája”. Bár foglalkoztatják a modern civilizáció emberének problémái, a világgal szemben elzárkózik, inkább egyfajta távolságtartás jellemzi.

cis-danubiano. Ady ereditava il sangue denso degli avi agricoltori, gli avi di Babits erano giudici, modici, sacerdoti, vissuti curvi sui libri, colle fronti solcate dalle rughe del pensiero.”

I.m., 149.

¹⁷⁹ I.m., 149.

¹⁸⁰ „La giovinezza di Ady era passata tra le ebbrezze delle lotte, dell'amore e dell'alcool, quella di Babits fra le meditazioni di una silenziosa sala di biblioteca e fra le esitazioni desiderose di una vita tumultuosa.”

I.m., 149.

¹⁸¹ „Az aránybéli kiegyensúlyozatlanság, amely különösen nagy mentális képességei és korlátozott aktív energiája között van: ez Babits tipikus lírai állapota. Már első kötetének egyik versében «soha-ország» költőjének hívja magát, és ezek a szavak kifejezik pszichológiai létének lényegét.”

I.m., 150.

¹⁸² I.m. 150.

¹⁸³ I.m., 151.

„non si confonde con esse e specialmente non si ispira ad esse per l'eccitamento lirico. Quell'eccitamento prorompe da lui stesso, da grande profondità, e agisce sul mondo intiero, sugli uomini, sulla natura, sulle immagini della vita, e anche sugli oggetti inanimati che trae colla sua fantasia della loro immobilità. Il suo Io interiore, di una sensibilità delicatissima, proietta il suo riflesso su tutta la visione della vita, che si contorce con grande angoscia a causa di questo eccitamento vitale.”¹⁸⁴

Rokonszenvvel, már-már a testvériség érzésével közelít mindahhoz, ami él vagy ami halott, ezáltal nem különül el a világtól, inkább egyéni érzéssé oldja fel magában azt. Van valami tragikus ebben, mert egy magányos és elhagyatott embernek a rajta kívül álló dolgokkal való közösség iránti vágyából fakad, egy passzív lélek szomjából, amely olyan aktivitásra vágyik, amelyre képtelen, és amely éppen ezért vonzza. Nem az emberi kapcsolatok izgatják, hanem egy olyan óriási horizont, amely az Univerzummal való összeolvadásra vágyik.

„È un uomo che reagisce con percezione delicatissima a tutto quanto lo sfiora dall'esterno, e questa reazione è la forma naturale della sua vita, è la sua vita stessa, il solo contenuto della sua poesia; che ciò che lo preoccupa e lo fa reagire sia grande o piccolo, è cosa quasi secondaria, perché riesce ad allargare alla sua misura, con una prospettiva simbolica, anche le cose piccole.”¹⁸⁵

Többé nem az alany a fontos, amely a mű gondolati tartalmát adja, hanem a költőnek az a belső izgatottsága (l'eccitamento interiore), amely belőle kitörve az egész univerzumot elárasztja. Ez az, amely a történéseket, tárgyakat, az őt körülvevő utca, az emberek képét feléleszti, ettől kapnak a gondolatok mozgást és életet.¹⁸⁶ Olyan, mintha a költő bezárva énjé vasúti fülkéjébe, saját tudata ablakán nézne ki, és mindaz, ami körülveszi – akárcsak egy vasúti kocsiban – mozgásban van. Költészetének nincs kapcsolata a gyakorlattal, mélyen, legbelül, életének tartalmát a lázas vágyakozás okozta izgatottságból meríti.

¹⁸⁴ „Nem keveredik össze vele és különösen nem merít ihletet belőle a lírai ösztönzéshez. Az az ösztönzés belőle tör ki, a nagy mélységből és az egész világra hatással van az emberekre, a természetre, az életképekre és az élettelen tárgyakra is, amelyeket kihúz mozdulatlansága fantáziájával. Rendkívül finom érzékenységgű belső énje nagy szorongással vonaglik emiatt a létfontosságú izgalom (eccitamento vitale) miatt”

I.m., 151.

¹⁸⁵ „Olyan ember, aki rendkívül finom észleléssel reagál mindarra, ami kívülről érinti, és ez a reakció életének természetes formája, élete, költészetének egyedüli tartalma, hogy mindaz, ami aggasztja, ami – legyen akár nagy vagy kicsi – reagálásra készíti, már-már másodrendű dolog, mert sikerül felnagyítania a maga mértékére, egy szimbolikus perspektívával, a kis dolgokat is.”

I.m., 152.

¹⁸⁶ I.m., 152.

Babitsot rendkívüli irodalmi műveltségéből fakadó törekvése arra, hogy megtalálja a tökéletes formát elválasztja Adytól, aki a közvetlenség legmagasabb fokán inkább elhanyagolta a technikát¹⁸⁷. Érzékenysége csak közvetve, a forma által tudott kifejezésre jutni.

„L’arte della forma, allora, non era per lui lo scopo, come una gran parte dell’opinione pubblica riteneva, ma solo una possibilità di esprimersi in un’adatta fase della sua evoluzione. Fino a quando aveva bisogno delle forme tradizionali egli le usava con un’originalità senza esempio, ma per lui la forma non era mai né l’esteriorità, né la civetteria di un dantismo poetico, ma qualche cosa strettamente legato colla sua essenza, quasi un modo di esprimersi.”¹⁸⁸

Fejlődésének következő állomása az, amikor ez a belső izgalom áttörve az elszigeteltség falait immár nem képes a hagyományos formákkal élni, a költő elhagyja a metrika és a vershangsúly segítségét, a mondat- és gondolathangsúlyra alapozva. Röck-Richter hangsúlyozza, hogy Babits költészete „tisztá”, őt inkább a belső történések izgatják, passzív személyisége nem kíván politikai és társadalmi harcokba szállni, az élet gyakorlati dolgai számára meglehetősen idegenek. Csak a háború szörnyűsége tudta kiszakítani passzivitásából. Nem a kollektív, hanem inkább a pszichológiai ember kifejezésére törekszik, lírája a saját világ-, élet-, önmeghatározását (látását) emeli fel. Babitsnak az a törekvése, amellyel saját világnézetét fejezi ki, együtt az irodalom és a filozófia iránti szenvedélyes érdeklődésével egyrészt az irodalomtörténeti tanulmányok, másrészt a regény műfaja felé viszi.

Tanulmányai korának egyik legmélyebb filozófus-irodalmárjának mutatják, aki elmerülve a legkülönbözőbb jelenségek vizsgálatában saját irodalmi benyomásairól vall. „Regényeiben és novellában egy mélyrehatóan tanulmányozott valóság van, kötve egy fantasztikus-filozófiai

¹⁸⁷ „Tutto questo aveva da un lato origine nella coscienza e nella venerazione delle forme da parte di un poeta di profonda cultura letteraria e nella ricerca di una espressione anche tecnicamente adeguata; un poco anche nell’ambizione di separarsi da Ady che, con una tecnica più trascurata, era immediato al massimo grado; d’altro lato la vera causa era nella psicologia del poeta: in lui la grande sensibilità e il bisogno di esprimersi erano legati pel loro stesso contrasto e per questo la sua sensibilità si poteva manifestare solo mediatamente, attraverso l’apparecchio della forma.”

I.m., 153.

¹⁸⁸ „A forma művészete akkor nem volt számára cél, mint ahogy a közvélemény nagy része tartja, csak egy kifejezési lehetőség fejlődésének egy adott szakaszában. Amíg szüksége volt a hagyományos formákra, példa nélküli eredetiséggel használta azokat, de számára a forma soha nem volt sem külsőség, sem kacérkodás egyfajta poétikai danteizmussal, hanem valami, ami szorosán össze van kötve a lényegével, majdnem az önkifejezés egy formája”.

I.m., 154.

műfajhoz kötve, mely kapcsolatban van lírájának fantasztikus elemeivel; lényegében nem más, mint belső izgatottságának besűrűsödése az objektív formák anyaga fölött.”¹⁸⁹

Mély világirodalmi érdeklődésének tudható be fordítói munkássága, amelynek csúcspontja kétségtelenül az *Isteni Színjáték* művészileg tökéletes fordítása. „A magyar nyelv rugalmassága, a verstechnika, és [Babits] rátermettsége, hogy kifejezze a legkülönfélébb spirituális világokat és legkülönfélébb stílusokat – egyszerűen a fordítás művészete – a magyar irodalom eddig elért legmagasabb tökéletességére emelik.”¹⁹⁰

A Hankiss János-féle irodalomtörténet más nézőpontból ábrázolja Babits Mihályt. Hangsúlyozza, hogy a római kultúra egykori virágzásának helyéről származik. Összehasonlítási alapja nem Ady, hanem XIX. századi magyar költők (Adyt egyébként Petőfivel rokonítja).¹⁹¹

„Egli era professore, anima osservatrice, traduttore studioso, artista al massimo grado come Giovanni Arany o Vörösmarty dal quale ereditò una lingua ricca e musicale. Sta vicino pure ad Arany perché la sua apparente oggettività pacifica ed artistica nasconde sempre i tormenti dell’animo. Come dice un suo critico: «Una lotta fra due temperamenti estremi che non viene mai né perduta né vinta, dona alla sua poesia un’originalità eccitante: il classicismo e il romanticismo s’intrecciano in lui con l’immobilità divincolantesi della lotta a forze pari».”¹⁹²

Első köteteinek (*Levelek Iris koszorújából*, 1909; *Herceg, hátha megjön a tél is* 1911) intellektualizmusa után „csupán a kiválasztottaknak szóló” művészete háborúellenes tiltakozással mutatkozik be (*Recitativo*, 1916), majd Ady halála után átveszi tőle ő lesz a

¹⁸⁹ „Nei suoi romanzi e nelle sue novelle, si trova una realtà osservata con penetrazione, unita ad un genere fantastico-filosofico in rapporto cogli elementi fantastici del suo lirismo; in fondo non è altro che la condensazione del suo eccitamento interiore sul materiale delle forme oggettive.”

I.m., 155.

¹⁹⁰ „La flessibilità della lingua ungherese, la tecnica del verso, la sua attitudine ad esprimere i più varii mondi spirituali e i più varii stili – insomma l’arte del tradurre – lo innalzano alla più grande perfezione finora raggiunta nella letteratura ungherese.”

I.m., 155.

¹⁹¹ „In un certo senso questi continua Petőfi, quando abbatté ogni diga e diffonde sui paesaggi magiari la sua anima che considera più importante di ogni altra cosa. ma egli in un certo senso va più lontano, perché non è l’araldo o il portabandiera ma l’impaziente e dolorosa Cassandra d’un’epoca che, più stabile di quella di Petőfi, assume quasi apparenza stagnante.”

HANKISS, Giovanni, *Storia della letteratura ungherese* (Filippo Faber fordítása), Paravia, 1937, 296.

¹⁹² „Tanár volt, megfigyelő lélek, tudós fordító, a legmagasabb szintű művész, mint Ahogy Arany János vagy Vörösmarty, akitől egy gazdag és zenei nyelvet örökölt. Közel van Aranyhoz is, mert látszólagos békés és művészi objektivitása mindig a lélek szenvedéseit rejtí. Ahogy egy kritikusa mondja: «Egy harc két szélsőséges temperamentum között, amely sohasem lesz győztes vagy vesztes, ad költészetének izgalmas eredetiséget: a klasszicizmus és romanticizmus találkoznak benne az egyenlő erők küzdelmének vonagló mozdulatlanságával.»”

I.m., 301.

válságba zuhant Európa és a magyar sors tolmácsolója, telve a nyomorultak iránti együttérzéssel (*A nyugtalanság völgye*, 1920; *Sziget és tenger*, 1925). Hankiss kiemeli, hogy míg Ady egyre inkább a gyötrő magány felé tart, Babits élete derekán találja meg a boldogságot, és esztergomi visszavonultsága, akár egy kimagasló sziget óvja őt mások szenvedéseinek tengerében.¹⁹³

Hankiss megemlékezik arról a tényről (és ez általában a San Remo-díj kapcsán sem jelent meg), hogy Babits tulajdonképpen újra lefordította magyarra Dantét, hiszen már létezett egy Szász Károly (1829-1905) által készített fordítás. Ami fordítását megkülönbözteti, hogy „modern technikával és csodálatos konzsenialitással” készült.

„È innegabile la sua affinità collo spiritualismo dantesco (Psicoanalisi cristiana) e coll'idealismo che lentamente trionfa sulla materia e sul dubbio, e inoltre col suo senso cosmico. Il suo cristianesimo dalle sfumature romane, che viene per così dire consacrato anche dalla raccolta di traduzioni di inni religiosi latini intitolata *Amor Sanctus*, cristianesimo che lo tiene sempre più discosto dai poeti minori della rivista «Occidente» e da quel gruppo che si lasciava attrarre dal «nuovo illuminismo» francese, gli dà per lontana stella da seguire la verità immutabile e trionfatrice, mentre Ady con tutto sé stesso sentiva essergli compito affidato dalla sorte lo afferrare la Vita e le sue manifestazioni così terrene come quelle al di là della morte.”¹⁹⁴

Az irodalomtörténet írója szerint a költő számíthat arra, hogy külföldön nagy érdeklődést fog kelteni eredeti gondolatainak és ötleteinek grandiózus gazdagsága miatt. Ezen állítás bizonyításaképpen idézi a *Hazám* című vers utolsó versszakát,¹⁹⁵ mely Hankiss szerint a

¹⁹³ „Mentre Ady si è innalzato sempre più verso le cime della solitudine tormentosa, Babits nel mezzogiorno della sua vita trova la felicità e nel suo ritiro di Esztergom non teme nulla: o meglio, teme soltanto che «l'isola» nella quale si è ritirato «non sia abbastanza alta» da non essere sopraffatta dal vortice della sofferenza altrui.” I.m., 301.

¹⁹⁴ „Tagadhatatlan rokonsága a dantei szellemiséggel (*Psicoanalisi Christiana*) és az idealizmussal, amely lassan győzelmet arat az anyag és a kétség felett és a kozmikus érzékével. Római hatásokat mutató kereszténysége az, amely egyre távolabb viszi a Nyugat kisebb költőitől és attól a csoporttól, amely enged a francia «új felvilágosodás» vonzásának, és ez adja neki mint egy távoli követni való csillagot a változatlan és győzelmes igazságot, míg Ady teljes valójával azt érzi a sorstól kapott feladatának, hogy az Életet és annak megnyilvánulásait ragadja meg, mind a földieket mind a halálon túliakat.” I.m., 302.

¹⁹⁵ EPILOGUS

Mégis, lelkem, szeressed hazámat!
Nem neked való az űr hidegie!
Itt a glóbus, a meleg szigetke
s lélekágya szent Európának.
Soha el nem hagyhatod hazámat;
útjaidat akármerre bolygod,
egy országot hordozol magaddal,
veled jön egy makacs íz, egy halk dal
viszed, mint egy kárhozott a poklot;

magyar költészet legismertebb szimfonikus hangjai rezegnek (Madách: *Az ember tragédiája* és (Vörösmarty *Szózata*; Petőfi; Arany).¹⁹⁶

Babits újkonzervativizmusa a regény műfajában is maradandót alkotott. A *Gólyakalifa* (1913) a freudi problémába emberi és szociális problémát illeszt be: „a gazdag nem lehet boldog, ha a szegény szenved mellette”¹⁹⁷. A *Tímár Virgil fia* (1922) története egy jó papé, aki nagy gondossággal egy züllött nő fiát neveli, és szembekerül annak igazi apjával, egy radikális újságíróval, aki végül elszakítja a fiút nevelőapjától. „És az érzelmi válság mögött ott van a civilizáció válsága, vagyis az összeesküvés az öreg európai civilizáció és az élet új «modern» felfogása között. A *Kártyavár* (1924) „a szerző «modernizmus» iránt érzett undorát (disgusto) fejezi ki”¹⁹⁸. A *Halálfiai* (1927) kísérlet a lírikus, alanyi regény felélesztésére, amennyiben egy fiatalság meséjének keretében a regényíró meglepően sok és mély véleménnyel lepi meg az olvasóközönséget¹⁹⁹.

„Mentre Ady sta più vicino ai francesi – sfumatura simbolica «decadente» e «maledetta» nello stesso tempo – Babits, pur ben conoscendo i poeti francesi cari a tutta la pleiade dell’«Occidente», ha delle affinità elettive coi tedeschi moderni, più riservati, più delicati, meno intensi, e soprattutto col mondo romano, dalla Roma antica di cui riconosce le tracce persino nella sua regione natale, la Pannonia (*La tomba di Hegeso*), fino alla Roma del Medioevo e del Rinascimento.”²⁰⁰

de haláig, mint ki bűn között él,
várja híven az Éden sugáros
türelme; úgy vár reád a város
és a kis ház, melyben megszülettél.

BABITS Mihály *Összegyűjtött versei* (s.a.r. KELEVÉZ Ágnes), Bp., Osiris-Századvég, 1995², 310.

¹⁹⁶ „In queste strofe vibrano i più noti suoni sinfonici della poesia ungherese: la scena dello spazio della *Tragedia dell’Uomo*; e l’*Apello* di Vörösmarty, antenato d’anima di Babits: «O, Magiario, sii incrollabilmente fedele alla tua patria. È stata la tua culla e un giorno sarà la tua tomba che ti curerà e ti coprirà. All’infuori di questo per te non c’è poston el vasto mondo. Che la mano della sorte ti benedica o ti percuota, qui devi vivere e morire». È il desiderio di Petőfi e di Arany di tornare nei luoghi natii, nell’ambiente familiare.”

HANKISS, Giovanni, *Storia della letteratura ungherese*, i.m. 302.

¹⁹⁷ „Un ragazzo intelligente e ben educato non può liberarsi d’un incubo che ogni notte lo preme e gli fa commettere nell’immaginazione i gesti e gli atti stupidi e disgustosi di un apprendista magnano. La lezione che scaturisce da questo studio psicopatologico dello sdoppiamento dell’anima è che il ricco non può essere felice se il povero soffre accanto a lui: le loro esistenze sono intimamente ed inestricabilmente congiunte.”

I.m. 303.

¹⁹⁸ Uo.

¹⁹⁹ Uo.

²⁰⁰ „Míg Ady közelebb van a franciákhoz – «dekadens», ugyanakkor «elátkozott» felhanggal – Babits, akkor is ha jól ismeri a francia költőket, amelyek drágák a Nyugat egész köre számára, választott rokonság fűzi a zárkózottabb, finomabb, kevésbé intenzív modern németekhez, de legfőképpen a római világhoz, az antik Rómától kezdve, melynek jól ismeri nyomait már szülőföldjéről (*Hegeso sirja*), a középkor és a reneszánsz Rómájáig.”

I.m., 303.

Hankiss szerint a kevés számú költő közül, akik Babits szellemi rokonainak tekinthetők, Tóth Árpád emelkedik ki. A két költőt fordítói munkásságuk is egymás mellé emeli.²⁰¹

A *Mai Magyarország (Ungheria d'oggi)* című 1939-es tanulmánykötetben szintén Hankiss írta a *Pillantás a magyar irodalomra* című fejezetet. Ebben a nagyon rövid összefoglalóban Babitsról így emlékezik meg: „Babits Mihály, latin lelkű, a majdnem objektív költészettől és a tiszta esztetizmustól indul, hogy megállapodjon egy mélyen emberi, már-már humanitárius költészetnél. Ő Kosztolányival együtt nagy mint elbeszélő (regény, tanulmány) és mint költő.”²⁰² Ugyanitt Várady Imre *Kulturális kapcsolatok Olaszországgal (Rapporti di cultura con l'Italia)* című cikkében, noha megemlíti Babitsot mint fordítót, a Dante-fordítások közül csak Szász Károlyéra utal.²⁰³

II. Újságok és folyóiratok.

A Pálincás-féle összeállítás szerint Babits Mihályról 1943-ig összesen tíz kisebb - nagyobb újságcikk és tanulmány jelent meg, azonban olaszországi kutatásaim során további cikkeket találtam, feltételezhető, hogy ez a lista a továbbiakban még bővülni fog.

²⁰¹ „Con Tóth e Babits la traduzione artistica, che nella letteratura ungherese si è tanto nobilitata da acquistare quasi importanza di genere originale, ha avuto la degna continuazione di Arany”
I.m., 304.

²⁰² „Mihály Babits, d'animo latino, parte dalla poesia quasi obiettiva e dall'estetismo puro, per affermarsi con una poesia profondamente umana e quasi umanitaria. Egli è con Kosztolányi, grande e come prosatore (romanzo, saggio) e come poeta.”
HANKISS, Giovanni, *Uno sguardo alla letteratura ungherese*, ib. *Ungheria d'oggi*, Roma, Edizioni Roma, 1939, 98.

²⁰³ „I nostri veri maestri del verso cominciano a rivolgersi verso il vate fiorentino e in genere verso i sommi scrittori italiani solo dopo il centenario dantesco del 1865. Che questi siano ancora poco accessibili in lingua ungherese viene deplorato sempre più dalle nostre riviste letterarie; e quando Carlo Szász e Gustavo Jánosi uscirono con le loro apprezzabili traduzioni della Divina Commedia e della Gerusalemme, colmarono certamente una lacuna sentita dal pubblico colto, come dimostra la favorevole accoglienza che esse ebbero. Accanto a questi due si guadagnò meriti duraturi Antonio Radó, pubblicando una ricca antologia lirica italiana, e traducendo l'Orlando Furioso, tutti i sonetti del Petrarca, i canti del Leopardi, poeti italiani moderni e gli scrittori del teatro verista. Quando nel 1896 uscì la storia della letteratura italiana in due volumi del Radó, i lettori ungheresi avevano già a loro disposizione delle buone traduzioni per tutti gli autori italiani più significativi, e d'allora in poi da una parte si diffonde una conoscenza sempre migliore della lingua, dall'altra un crescente numero di traduttori congeniali (per es. Michele Babits e Desiderio Kosztolányi) si industria a colmare i vuoti per la letteratura antica e a presentare scrittori moderni.”
VÁRADY Imre, *Rapporti di cultura con l'Italia*, ib. *Ungheria d'oggi*, Roma, Edizioni Roma, 1939, 118.

Az első Babitsról szóló írás éppen Antonio Widmar tollából jelent meg 1925-ben a *fiumei I Nostri Quaderni* című folyóiratban.²⁰⁴ Rövid, nagyjából másfél oldalas ismertetőt szentel a költőnek, akitől három vers (*Vértanúság vágya; Utca, délelőtt; Utca, este*)²⁰⁵ és *Az erdő megváltása*²⁰⁶ című elbeszélés fordítását is közli. Az ismertetőben Babitsot „legreprezentatívabb élő magyar költőnek” nevezi, aki a magyar költészet lehető legmagasabb csúcsaira jutott,²⁰⁷ valamint megemlíti a Dante-fordítást is:

„Strano tipo di erudito letterario, non lascia passare inosservato nessun campo della sapienza umana, che, sia pur da lontano, lo possa interessare. Ha percorso così il campo della matematica e dell’astronomia e non è arrischiato asserire che egli è giunto alla poesia dalle scienze più esatte: ad una strana poesia che è un connubio di classicismo e del più azzardato modernismo, traverso esperienze – che rimasero sempre pure esperienze, rarissime volte diventando influenze – di quasi tutte le letterature europee, fra le quali preferisce la nostra. Egli ha dato all’Ungheria una stupenda traduzione della *Divina Commedia* di Dante.”²⁰⁸

Widmar Babitsot elsősorban stilisztának tartja, aki nem futamodik meg a nyelvi nehézségek elől és olyan fogalmakat is képes kifejezni, amelyek lefordítása a magyar nyelv számára eddig lehetetlennek tűnt. Megemlékezik költői, regény- és tanulmányírói munkásságáról is, valamint megemlíti, hogy annak a magyar irodalmi mozgalomnak a vezetője, amely a magyar költészet bemerevedett formáinak megújítására törekszik. A költő pacifizmusának tudja be, hogy bár a legjobb magyar költő, mégsem kapja meg a számára elvárható megbecsülést az »úgynevezett keresztény írókból álló« hivatalos irodalmi köröktől.²⁰⁹

²⁰⁴ WIDMAR Antonio, *Mihály Babits*, I Nostri Quaderni, II/11-12, nov.-dic. 1925, 387-388.

²⁰⁵ *Desiderio di martirio; Strada di mattina; Strada, di sera*

²⁰⁶ *La redenzione della selva*

²⁰⁷ „Nato nell’anno 1889, è il poeta ungherese vivente più rappresentativo ed ha raggiunto certamente i limiti massimi che oggi si possa concedere la poesia magiara.”

WIDMAR Antonio, *Mihály Babits*, i.m., 387.

²⁰⁸ „Furcsa tudós irodalmár, aki az emberi tudás egyetlen területét sem hagyja figyelmen kívül, amely – ha távolról is – de érdekelheti őt. Így bejárta a matematika és az asztronómia területét és nem túlzás azt állítani, hogy a legezaktabb tudományoktól jutott el a költészetig: egy furcsa költészetig, amely klasszicizmus és a legmerészebb modernizmus egyesülése, majdnem az összes európai irodalom élményén keresztül (amelyek mindig tisztán élmények maradnak és csak nagyon ritkán válnak hatásokká). Ezek közül leginkább a miénket kedveli. Dante *Isteni Színjátékának* egy csodálatos fordítását adta Magyarországnak.”

I.m., 387.

²⁰⁹ „È strenuo pacifista e lo è stato specialmente durante la guerra. Perciò oggi, pur essendo il miglior poeta ungherese, non gode forse la dovuta considerazione presso i circoli ufficiali della letteratura magiara, che sono rappresentati dai cosiddetti «scrittori cristiani», fra i quali, pur essendovene alcuni eccellenti, non vi è nessuno, che abbia raggiunto Babits sia per espressione che per argomenti.”

u.o.

„Babits in Ungheria è l'unico scrittore che possa essere definito «cattolico», e tale egli si dichiara anche nella prefazione al suo ultimo volume di liriche. «Cattolico» perché nel suo pacifismo, nell' «amore fra tutti gli uomini» che egli canta con la sua lirica, intende comprese tutte le possibilità che l'universo, inteso come creazione divina, può offrire alla bontà, alla comprensione ed alla fantasia dell'essere umano.»²¹⁰

Az írás záró sorai érezhető nosztalgiával emlékeznek az esztergomi kis házra, ahol az író magányát csak társával a „gondolattal teli írónővel” osztja meg, aki „tisztában van azzal, hogy el kell érni egyfajta mélységet, mielőtt az ember papírra vetné az elméjében megszülető gondolatokat”. Itt írja Babits műveit, melyek – Widmar szerint – azért születnek, mert velük „nyomot akar hagyni a földön”.²¹¹

„Il solco scavato però anche finora da Mihály Babits è uno di quelli che non scompaiono. Ed egli ne è perfettamente conscio, perché dai suoi occhi e dalla sua faccia spira sempre quella grande quiete che, immagino, debba avere avuta sul volto, mettiamo, un Goethe, dopo gli attimi di creazione. È modesto e calmo, Babits, e non alza mai la voce... In silenzio lavora, in silenzio ama la sua patria ed ama soprattutto l'umanità.»²¹²

A következő írás Bóka Lászlótól származik, aki a Corvinában szentelt rövid tanulmányt a költőnek 1938-ban,²¹³ amelyhez egy Dante-fordításról írt Sótér István-cikk²¹⁴ és két Babits vers fordítása (*Itália; Dal az esztergomi bazilikáról*)²¹⁵ kapcsolódik szintén ugyanabban a lapszámban.

²¹⁰ „Magyarországon Babits az egyetlen író, akit «katolikusként» lehetne meghatározni, és ezt ő is kijelenti legutóbbi verseskötetének előszavában [ld. Sziget és tenger]. «Katolikus», mert pacifizmusába, és «a minden ember közti szeretetbe», amelyet költészetével énekel, minden lehetőséget beleért, amelyet az univerzum, mint isteni teremtés, felkínálhat a jóságra, a megértésre és a képzeletre.”

WIDMAR Antonio, *Mihály Babits*, i.m., 388.

²¹¹ „Vive solitario piuttosto, confortato dal bene della sua compagna, che è pure una scrittrice piena di pensiero e conscia della necessità di saper raggiungere certe profondità, prima di porre sulla carta le idee che ci nascono nel cervello. Ha una casetta ad Esztergom, la città santa dell'Ungheria, in vetta ad una colle, dal quale si scorge il grosso Danubio, che va a perdersi lento e quieto verso le colline, fino alla fine della guerra ungherese, ed ora cecoslovacche. Nella sua casetta trascorre parecchi mesi dell'anno e ivi lavora e prepara le opere, nella quali, secondo le sue parole, vuol lasciare il segno del proprio passaggio sulla terra.”

u.o.

²¹² „Az a barázdanyom, amelyet Babits Mihály eddig húzott egy azok közül, amelyek nem tűnnek el. És ő ennek tudatában van, mert a szemeiből, az arcáról az a nyugalom olvasható ki, amely, mondjuk Goethe arcán is látható lehetett, az alkotás pillanatainak után. Babits szerény és nyugodt, soha nem emeli fel a hangját... Csöndben dolgozik, csendben szereti a hazáját és szereti mindennekfelett az emberiséget.”

WIDMAR Antonio, *Mihály Babits*, i.m., 388.

²¹³ BÓKA Ladislao, *Michele Babits*, Corvina NS I/6-7, giugno-luglio 1938, 439-443.

²¹⁴ SÓTÉR, Stefano, *Dante nella versione di Michele Babits*, Corvina NS I/6-7, giugno-luglio 1938, 444-448.

²¹⁵ *Italia, Canto sulla Basilica di Esztergom*

Bóka abban látja Babits jelentőségét, hogy kiegyensúlyozó elem tudott lenni, az „arany középszer” a magyar költészet megújításának egyben a régi értékek megőrzésére törekvő kettős harcban.

„Il destino ha riservato al Babits la missione di essere al tempo stesso conservatore di valori antichi e creatore di nuovi, ruolo pieno di assurdi e di contrasti che profondamente amareggiarono l’anima del poeta. Gli epigoni del conservativismo non si peritarono di lanciargli l’accusa di aver rinnegato la tradizione e di aver marciato con i distruttori, compromettendo persino le basi della sua esistenza fisica: al tempo stesso i compagni di lotta lo sospettarono di passatismo, di desiderare in segreto il ritorno sulle vecchie strade. Ma questi contrasti non lasciarono nessuna traccia sulla nobile struttura dei suoi versi, sull’ordine classico delle sue composizioni: e questa è una prova della grandezza di Babits! Egli seppe combattere da valoroso per l’avvenire della poesia ungherese, ma non tradì mai il passato.”²¹⁶

1941-ben Babits halála után szintén a Corvinában megjelentetett egy rá emlékező írást,²¹⁷ amelyben az író „goethei szellemnek” nevezi. „Csak most, hogy elment látjuk, milyen keveset kapott a világtól. A tekintetünk, amely eddig aggódó félelemmel függött fájdalomtól megkínzott testén, most egyfajta megkönnyebbüléssel és felszabadulással időzik írói művének csodálatában; a részvét, amellyel lassú és fájdalmas agóniáját követtük, most átalakul a legteljesebb elismeréssé az írást, amit tett” – írja Bóka. „Amikor Babits feltűnt, Ady Endre gigantikus alakja uralta a magyar költészetet”, így csak kevesen vették észre az akkor még „a modern magyar költészet nagy üstökösének fényével átitatott költőt”. Ady Magyarország keleti részéből jött, a kálvinista hagyomány örököse, a minden hagyomány ellen lázadó, aki a magyar megújulást hirdette, de úgy, hogy inkább zsenijének ösztönével mintsem a szisztematikus tudatosság logikájával fordult az új világ felé. Babits ezzel szemben mintha mindenben Ady ellentétének tűnne (dunántúli, katolikus, apolitikus, a klasszikus formák felé fordul, aszketikus elhivatottsággal tanulmányozza a múlt legnemesebb hagyományait stb.). Bóka szerint sem akkor, sem később „nem értette meg senki, hogy Ady irodalmi forradalma

²¹⁶ „A végzet azt a küldetést tartogatta Babits számára, hogy egyszerre legyen a régi értékek őrzője és újak teremtője, egy olyan szerepet, amely tele van abszurdításokkal és ellentétekkel, amelyek mélyen megkeserítették a költő lelkét. A konzervativizmus epigonjai nem haboztak azzal vádolni, hogy megtagadta a hagyományt és a rombolóival masírozott, egészen fizikai létének alapjait kompromittálva ezzel: ugyanakkor harcostársai maradisággal gyanúsították, azzal, hogy titokban a régi utakra való visszatérésre vágyik. De ezek az ellentétek semmilyen nyomot nem hagytak verseinek nemes szerkezetén, kompozíciójának klasszikus rendjén: és ez Babits nagyságának az egyik bizonyítéka! Ő hősiessé tudott harcolni a magyar költészet előrejutásáért, de soha nem árulta el a múltat.”

BÓKA Ladislao, *Michele Babits*. In Corvina NS I/6-7, giugno-luglio 1938, 439-443.

²¹⁷ BÓKA Ladislao, *Michele Babits*, In Corvina NS IV/9, sett. 1941, 612-619.

nem lett volna teljes Babits Mihály nélkül, hogy Babits képviselte a biztonságot, a harmóniát, a mértéket, a magyar költészet folytonosságát”. Babitsnak az volt a „hálátlan” missziója, hogy megmentse ezt a forradalmat attól, hogy a múlt örök értékei nélkül anarchiává torzuljon. Hálátlan volt ez a küldetés – írja Bóka – hiszen ezért bélyegezték retrográdnak vagy tartották zárkózott poeta doctusnak. „Végül maga Ady volt az, aki felismerte és elismerte [...] misszóját. [...] A forradalom meghajtotta zászlóit az végtelenség sziklája előtt”. Babits abban az időben nem volt igazán népszerű, ha tagja is volt irodalmi köröknek, fizikailag távol volt tőlük: vidéki gimnáziumokban tanított görögöt és latint, Isten háta mögötti határmenti kisvárosokban olvasgatott, fővárosi társai sorsát irigyelve. Hangját csak néhány fiataalkori barátja (Kosztolányi, Juhász Gyula) hallotta meg. Az első világháborúban „A szavakat, amelyeket az aszkéták ártatlan őszinteségével mondott, [...] tetteit az ő tiszta szellemiségéhez méltatlan szempontok alapján ítélték meg; és egy időben ő volt az a vad, amelyre a magyar társadalom vadászott.” Ekkor veszik észre az olvasók, hogy nemes formái mögött nemesség van, egy klasszicizmusba burkolózott égő és érzékeny lépett a magyar szellemi életbe. „Így történt, hogy a hagyomány tiszteletében és kultuszában antik szellemet ismertünk fel benne, katolicizmusában a szilárd hívőt, széles és mély műveltségében az európai szellem lelkiismeretes őrzőjét.” Ady halála után nagyon sokan áhítoztak a magyar irodalom királyi trónusára. Babits nem volt köztük, de mégis ő vált vezetővé, vezérré, de nem azért mert „áhítozott erre a szerepre, hanem mert csak Benne volt meg az ehhez szükséges három erény: kész legyen arra, hogy alázatosan vállalja ezt az új kötelességet, a legmagasabb szintű felelősségtudat, és zsenialitása”. Bizonyos kötetei (pl. a *Nyugtalanság völgye* vagy a *Jónás könyve*) a cikk írója szerint az e szerep elől menekülő költő fájdalmas belső harcairól tanúskodnak. Megajándékozta megcsonkított hazáját az *Isteni Színjáték* fordításával, a *Halálfi* Szekfü Gyula *Három nemzedéke* mellé helyezendő grandiózus mű, amely „nagy hatással volt az ideológiák tisztulására”. Tanulmányaival olyan szerepet játszott a magyar irodalomban, mint Goethe a németben, vagy Arany János a XIX. században. A Nyugat főszerkesztőjeként és a Baumgartner Alapítvány kurátoraként az utána következő generáció megértő és őszinte barátjának bizonyult. „A tanulásnak és alkotómunkának szentelt aszketikus élete, hogy irtózott minden külső pompától és minden taktikától, élete, amelyet a «szecesszió» szenvedélyes kora excentrikusnak és furcsának tartott, most jelenik meg valódi jelentőségében: Babits egy egész generációt szoktatott munkafegyelemre, és egy egész generáció számára lett felejthetetlen példa.” Alakja –legalábbis Bóka számára – goethei abban az értelemben, hogy a kevés számú alkotók egyike volt, akiknek rendkívül széles rálátása volt saját korára, illetve benne élt az ideális Európa szellemisége, de álma nem az üres

internacionalizmus volt: sohasem tagadta meg magyar nemzetiségét, sőt, megajándékozta vele az emberiséget. Cikke végén Bóka László megemlékezett a San Remo-díjról is:

„Negli ultimi anni della vita, il Babits ebbe numerosi riconoscimenti pubblici. Le società letterarie, le accademie gareggiavano per averlo tra i propri membri. Ma il riconoscimento più ambito fu il Premio San Remo: il riconoscimento ufficiale della patria di Dante. Fu in quest’occasione che il Babits, già da tempo votato irrevocabilmente alla morte, rivide l’Italia. Laggiù [...] Egli lasciò un ultimo giudizio sulla poesia ungherese: «La poesia nazionale ungherese è piena di tormenti e di dubbi; la resistenza le conferisce un grado di calore intensissimo, come all’amore che è tanto più forte ed ostinato quanto più combatte con sé medesimo». Michele Babits donò all’umanità i versi più belli di questo patriottismo tormentato e ardente.»²¹⁸

A tízből összesen négy cikket Babits egyik olasz fordítója, Nelly Vucetich írt, aki a költő olaszországi népszerűsítésének elkötelezett híve volt. Havas Vucetich (Vučetić) Nelly 1906-ban született Fiumében. Több olasz irodalmi folyóirat munkatársa volt (pl. Fiera Letteraria; Maestrale, Italia Letteraria; Circoli; Raccolte; Oggi). Babits és Török Sophie mellett más magyar írók műveit is fordította. Így Bohuniczky Szeffi *Három év* című művét (*Contrasti*, Roma, La Caravella, 1944) vagy Szabó Dezső *Segítség-ét* (*Aiuto*, Roma, De Carlo, 1946), valamint Maurizio Korach mellett Rákosi Mátyás *A Rákosi per* (*Dinanzi al Tribunale speciale*, Roma, Ed. Di Cultura sociale, 1951) kötet, illetve Umberto Albinivel közösen Illyés Gyula *Petőfi-jének* olasz nyelvű fordításában (*Petőfi*, Milano, Feltrinelli, 1960) is közreműködött. A harmincas években nemcsak Babits, hanem általában a magyar irodalom sokat köszönhetett a fordítónőnek, aki sokat tett azért is, hogy Magyarországon megismerhessék a fiatal olasz irodalom képviselőit is. Nem véletlenül szerepel a neve a fiumei Termini folyóirat kortárs olasz és magyar irodalmat reprezentáló 1941. évi számában, amelyben két olasz költő (Adriano Grande és Titta Rosa) két versét, valamint Török Sophie *Nem vagy igazi* című novelláját fordította le. A negyvenes évek elején érdeklődni kezdett az erdélyi irodalom iránt, 1941 októberében Kolozsvárra utazott, ahol megismerkedett Nyíró Józseffel, akinek *Jézusfaragó ember* címmel kiadott elbeszéléseit már korábban lefordította.

²¹⁸ „Életének utolsó éveiben Babits számos nyilvános elismerést kapott. Irodalmi társaságok és akadémiák versengtek, hogy tagjaik között tudhassák. De a leginkább óhajtott elismerés a San Remo-díj volt: Dante hazájának hivatalos elismerése. Ebből az alkalomból látta viszont a már visszavonhatatlanul halálra szánt Babits Itáliát. Odalent [...] hagyott egy utolsó üzenetet a magyar költészetről: «A magyar költészet tele van szenvedéssel és kétségekkel; az ellenállás ad neki rendkívül intenzív meleget, mint a szerelemnek, amely minél erősebb és makacsabb, annál inkább harcol önmagával». Babits Mihály ajándékozta az emberiségnek ennek a szenvedő és lángoló hazafiságnak legszebb vesszorait.”

BÓKA Ladislao, *Michele Babits*, Corvina NS IV/9, sett., 1941, 617.

Egy vele készült interjúban²¹⁹ elmondta, hogy újabb Nyíró-kötetek fordítását tervezi, valamint azt, hogy erdélyi utazásának célja volt az is, hogy a magyar közvélemény ismerje meg a fiatal olasz irodalom képviselőit. Ez ügyben tárgyalt is az Erdélyi Helikon köréhez tartozó írókkal. Ezek a kötetek azonban nem jelentek meg, Vucetich műfordítói tevékenysége az ötvenes évektől gyakorlatilag szinte megszűnt.

Vucetich mind a négy Babitsról szóló cikke a Meridiano di Roma című lapban jelent meg, az első 1938. szeptember 11-én *Mihály Babits* címmel.²²⁰

„Il maggior poeta e scrittore vivente d’Ungheria è Mihály Babits. »La sua poesia è la sintesi più perfetta dello spirito europeo del secolo ventesimo...« dice di lui un altro insigne scrittore M. Földi in un recente studio critico. Come traduttore di Dante egli merita un capitolo a se, come poeta fin dall’epoca di E. Ady, e cioè dal 1919, è stato considerato il più puro rappresentante della poesia ungherese conservativa.»²²¹

E néhány soros bevezető szól általában Babitsról. Az írás nem valamiféle általános pályaképét adja, hanem a *Tímár Virgil fia* című regény ismertetése és párhuzamba állítása Török Sophie egy meg nem nevezett regényével.²²² Vucetich szerint a regény a férfiaknak az apaság utáni „leküzdhetetlen, égő, atavisztikus” vágyáról szól. Vagyis a szerzetes Tímár Virgil igyekszik tanítványának átadni a legjobbat, amit „intellektuális apai örökségként adhat”.²²³ „In fondo questi suoi sforzi non sono del tutto privi di una certa vanità; vanità umanissima, dei veri padri che nutrono l’ambizione di essere superati dai propri figli.”²²⁴ Majd mindezt veszni látja, amikor felbukkan a gyermek igazi apja egy zülött újságíró személyében: bár a szellemnek erősebbnek kéne lennie az anyagnál, mégis ez utóbbi győz, és Tímár Virgilnek fel

²¹⁹ MÉHES György, *Nelly Vucetich, az ismert olasz írónő beszélget „szeretett erdélyi íróiról”*, Keleti Újság, 1941. október 19.,9.

idézi: BÁNFI Szilvia, *Adalékok Babits Mihály Irodalomtörténetének olasz kiadástörténetéhez*, Irodalomtörténeti közlemények, 109 (2005.)

²²⁰ VUCETICH, N., *Mihály Babits*, Meridiano di Roma, 1938. szeptember 11., IX.

²²¹ „Babits Mihály Magyarország legnagyobb élő költő-írója. «Költészete a huszadik század európai szellemiségének legtökéletesebb magyar szintézise...» mondja róla egy másik jelentős író, M. Földi egy nemrégiben megjelent tanulmányban. Mint Dante fordítója megérdemel önmagának egy fejezetet, mint költő egészen Ady E. korszakától, azaz 1919-től a konzervatív magyar költészet legtisztább képviselőjének tartották.” VUCETICH, N., *Mihály Babits*, Meridiano di Roma, 1938. szeptember 11., IX.

²²² Feltehetően a *Nem vagy igazi* – val. Vucetich egyébként Török Sophie-tól a *Hintz tanársegéd úr* című kisregényt fordította (*Il professore Hintz* címmel jelent meg a Garzanti Kiadónál) és az írónőről is megjelentetett két cikket:

VUCETICH, Nelly, *Sophie Török*, Meridiano di Roma, 1938. szeptember 18. (egy héttel a Babitsról szóló írás után)

VUCETICH, Nelly, *Sofia Török*. Meridiano di Roma, 1940. február 25.

²²³ VUCETICH, N., *Mihály Babits*, Meridiano di Roma, 1938. szeptember 11., IX.

²²⁴ „Valójában ezek az erőfeszítései nem mentesek teljes mértékben a hiúságtól; az igazi apák nagyon is emberi hiúságtól, akiknek az a vágyuk, hogy a fiaik megelőzzék őket.”

VUCETICH, N., *Mihály Babits*, i.m.

kell ismernie, hogy a vér szerinti kötelék minden másnál erősebb. Vucetich szerint a regény azért állítható párhuzamba Török Sophie-ével, mert itt két apa, abban két anya harcol egymással, és a regények e két harc alapvető különbségét is rögzítik:

„Se le due madri lottano per il possesso fisico della creatura (è da notare che anche la madre adottiva s’addolora più per non poter allattare la creatura, anziché di non poter eventualmente comprendere la sua anima) i due uomini sostengono una lotta ancora più importante: quella di prevalere sull’animo del fanciullo, di essere la sua guida o modello morale e spirituale, di possedere e formare o deformare quest’anima ancora malleabile, secondo la loro propria immagine: opera plasmatrice quindi che perfeziona l’opera creatrice della donna.”²²⁵

A két regény tehát az anyaság és az apaság hasonló problémáival foglalkozik, amelyek közül kiemelkedik az a kérdés, hogy a férfi vagy a nő számára helyettesíthető-e a saját gyerek öröme mások gyerekeivel? A fordítónő szerint a két regény erénye a mély és kifinomult pszichológiai elmélyülésben van, amely akárcsak a sebész szikéje, feltárja a két főszereplő lelkének legfájdalmasabb részeit.

„Se la Török è riuscita a creare un romanzo psicologico di prim’ordine da uno degli argomenti più scabrosi, M. Babits ci ha dato col suo protagonista *Virgilio Tímár*, una figura immortale. La lotta interiore di quest’ecclesiastico tra l’amore sacro e l’amore profano è completamente nuova, in quantoché il suo amore terrestre è quasi altrettanto puro ed innocente quanto quello divino.”²²⁶

A második Vucetich-cikk *Due romanzi di Mihály Babits (Babits Mihály két regénye)* címmel 1939. augusztus 27-én jelent meg, egyfajta hírverésként az éppen akkoriban megjelenő általa fordított *Tímár Virgil fiá*-nak. Ebben az írásban Babits két másik, olaszul soha meg nem jelent regényét ismerteti: a *Kártyavárt* és a *Halálfiat*.

²²⁵ „Ha a két anya a teremtmény fizikai birtoklásáért harcol (megjegyzendő, hogy az örökbefogadó anya jobban elszomorodik azon, hogy nem tudja szoptatni a gyermeket, mint azon, hogy esetleg nem tudja majd megérteni a lelkét): a két férfi még fontosabb harcot folytat: azért [küzdenek], hogy győzedelmeskedjenek a kisfiú lelke felett, hogy spirituális vagy morális vezetői vagy modelljei legyenek, hogy birtokolják és formálják vagy deformálják ezt a még jól alakítható lelket, a saját képük szerint: alakító munka ez tehát, amely tökéletesíti a nő teremtő munkáját.”

VUCETICH, N., *Mihály Babits*, i.m.

²²⁶ „Ha Töröknek sikerült az egyik legkényesebb témából elsőrangú pszichológiai regényt alkotnia, Babits főszereplőjével, Tímár Virgillel egy igazi halhatatlan alakot adott nekünk. Ennek a papnak a belső harca a szent és a profán szerelem között teljesen új, amennyiben az ő földi szerelme legalább annyira tiszta és ártatlan, mint az égi.”

VUCETICH, N., *Mihály Babits*, i.m.

„È imminente presso l'Editore Corbaccio la pubblicazione di un singolare romanzo «Il figlio di Virgil Tímár» di Mihály Babits, il maggiore scrittore vivente d'Ungheria. Ma per chi voglia conoscere più profondamente l'arte narrativa del Babits parleremo di altri due suoi romanzi. Questo scrittore, oggi cinquantacinquenne, ha dato del resto poche opere narrative: quattro romanzi in tutto, e due volumi di novelle; ma numerosi sono i suoi saggi letterari, la traduzione della Divina Commedia, delle opere di Kant, Shakespeare, Wilde e Meredith; sei o sette volumi di liriche ed «Storia della letteratura europea» studio acutissimo che abbraccia tutti i problemi e tutte le tendenze della letteratura da Omero a Pirandello, dall'Aretino a Sant'Agostino, da Marc'Aurelio a Villon.»²²⁷

Ami a regényismertetésekkel illeti – a rendkívül szerény újságírói és még szerényebb irodalomkritikai érzéssel rendelkező – Vucetich megállapítja, hogy a *Kártyavár* olyan korszakban íródott, amikor még nem születtek filmszerű regények (romanzi-cinematografici), de vitathatatlan irodalmi erényei mellett azok egyik előfutára. A fordítónő szerint azért, mert „az egész mozgalmas cselekmény [...] negyvennyolc óra alatt játszódik.” A fordítónő véleménye szerint „a *Kártyavár* bátor írás, amely figyelmeztet az intrikákból és csalásokból épült hamis metropoliszok hamis csillogása ellen: tiltakozás a könnyű erkölcsök ellen, a felelőtlen világ ellen tehát, amelyet egy szellemileg öntelt tömeg, mely nincs szerénységre, becsületességre és jóézésre nevelve épít éppen most is a világ sok részén.”²²⁸ *A Halálfiái*

²²⁷ „Küszöbön áll a Corbaccio Kiadónál Babits Mihály, Magyarország legnagyobb élő írója egyedülálló regényének, a *Tímár Virgil fiá*-nak kiadása. De annak, aki szeretné mélyebben megismerni Babits elbeszélő művészetét, másik két regényéről fogunk beszélni. Ez az író, ma ötvenöt éves, egyébként kevés elbeszélő művet adott: összesen négy regényt és két novelláskötetet; de számosak irodalmi tanulmányai, *Isteni Színjáték* fordítása, [fordításai] Kanttól, Shakespeare-től, Meredith-től; hat vagy hét verseskötet és *Az európai irodalom története* éleslátó tanulmány, amely Homérosztól Pirandellóig, Aretinótól Szent Ágostonig, Marcus Aureliustól Villonig az irodalom minden problémáját és irányzatát felöleli.”

VUCETICH, Nelly, *Due romanzi di Mihály Babits*, Il Meridiano di Roma, 1939, augusztus 27.

²²⁸ „»Castello di Carta« che è un romanzo di indiscusso valore letterario ed è stato scritto in cui non si scrivevano romanzi-cinematografici ne è il precursore.

Come mai a un'opera di valore letterario si può dare questo aggettivo degradante? Sogghigneranno alcuni che non perdonano nemmeno che i romanzi abbiano un intreccio definito, una trama, uno scopo morale e sociale. Non entriamo in nessuna polemica in merito, domandiamo solo modestamente perché il romanzo cinematografico che deve suscitare le stesse emozioni e commozioni della lettura di un lavoro letterario di buona lega, non debba contenere psicologia di personaggi più profondità di pensiero, più descrizione di un'epoca passata e di tipi di cui almeno uno è immortale (conosco un carattere simile creato da un vecchio romanziere italiano, Rovetta, che io da tanto tempo aspetto di vedere apparire sullo schermo: il fondatore della Cisalpina).

Oso affermare che il «Castello di Carta» è un modello di romanzo cinematografico, malgrado il suo alto valore letterario, anzi l'ideale di questi, prima di tutto perché l'intera dinamica vicenda congegnata di mille episodi logoco, ma piena d'imprevisti si svolge in quarantotto ore. [...]Scritto coraggioso è il «Castello di Carta», ammonitore contro i falsi splendori di false metropoli costruite di truffe e di intrighi: protesta contro i facili costumi, contro quel mondo spregiudicato insomma che una massa vanagloriosa spiritualmente non educata alla modestia, onestà e buon senso in molte parti del mondo va costruendo tuttora”

I.m.

tehát „nem más, mint himnusz a földhöz való ragaszkodáshoz, a föld megőrzéséhez” [...] És ha a *Kártyavár* a háború előtti vidéki magyar polgárság erkölcsének hű tükré, a *Halálfi* ugyanazon korszak egy másik társadalmi rétegének világos képe, a nagybirtokos, előítéletekkel teli, a nagybirtokaikkal kapott nemesi kiváltságaihoz fanatikusan ragaszkodó kisnemességé, amelyeket nem haboznak eljátszani egy cigányzenés éjszakán.”²²⁹ A regényben a fiatalokat figyelmezteti az őket megelőző generáció, hogy ne engedjék át a földet, amelyet „végzetesen újra be kell ültetni a régi ideákkal”.

Természetes, hogy Babits San Remó-i díjazása kapcsán a római lap ismét Vucetichet kérte fel, hogy ismertesse az író munkásságát. „Kicsoda Babits Mihály? Erre a kérdésre azzal a meghatározással lehet válaszolni, amelyet maga az író használt más nagy költőkkel kapcsolatban az *Európai irodalom történetében*, egy író, aki a Világirodalom arisztokratikus családjához tartozik, ami azt jelenti, hogy a kiválasztott, a legnagyobb költők egyike, akik egymás munkájának folytatói. [...] Babits elmélyült Dante-kutató, akinek sikerült az egyik legnehezebb keleti nyelven, magyarul, megcsodálatni a művet. De Babits Mihály nagy teremtő és újító is, akkor is, ha az olyan nagy magyar költők hagyományinak hű őre, mint Arany és Vörösmarty.” A fordítónő szerint, ha a Babits irodalomtörténetének hiányossága van, az az, hogy ő maga nem tudta a saját nevét a magyar költők közé írni. De a magyar irodalom először, és a San Remo-díj érdeméért az európai irodalom sem teheti meg, hogy nem vesz tudomást a mai magyar költészet legnagyobb képviselőjéről. Babits művei közül Olaszországban eddig csak egy regény ismert: a *Tímár Virgil fia* (Corbaccio kiadó). Ennek értéke – írja Vucetich – a mély pszichológiai kutatásban és a főszereplő belső harcában áll, ahogy a szent szerelem és a világi szerelem között örlődik. Mindez az újdonság erejével hat, mivel az ő földi szerelme majdnem ugyanolyan tiszta és ártatlan, mint az égi [szerelem]. És a közeljövőben megjelenik a Garzanti Kiadónál *Az európai irodalom története*, a műfaj egyedülálló tanulmánya, amelyben a szerző az irodalom történetének és eredetének megismertetésére vállalkozik a nagyközönség számára, nem didaktikai nézőpontból, hanem ahogy ő mondja: »Senki nem írta még meg úgy a világirodalom történetét, ahogyan én értem. A közepes műveltségű ember, ha tájékozódni akar erről a témáról, nem tud hova fordulni. Az

²²⁹ „[...] in fondo altro non è che un inno all’attaccamento alla terra, alla conservazione della terra. Se «Castello di Carta» è lo specchio fedele dei costumi morali d’anteguerra di una certa borghesia della provincia ungherese «I figli del destino» è il quadro chiaro di un’altra categoria sociale dello stesso periodo, quella dei piccoli nobili latifondisti, pieni di pregiudizi, fanaticamente attaccati ai privilegi di nobili, che provenivano dai loro latifondi, e che pure non esitano a giocarseli in una notte di buldoria al suono della musica di zingari.[...] Ne «I figli del destino» invece i giovani vengono ammoniti dalla generazione che li precede a non cedere la terra, con le vecchie idee devono essere fatalmente piantate da nuova.”
I.m.

eddigyi kísérletek nem mások voltak, mint az egyes nemzetek irodalmának szemléi. Én szándékosan nagy sietségben írtam meg. Nem akartam magamnak időt hagyni túlzott tanulmányozásra, meditációkra. Itt adom az európai, vagyis a világirodalom történetét, ahogy az bennem él, ahogy én láttam meg egy villámcsapásszerű megvilágosodás fényében. Vallomás az enyém, egy nagy esemény naplója.«” – idézi Vucetich Babits szavait és kiemeli a Meridiano di Roma érdemeit, mely „az első az olasz folyóiratok közül, amelyik kimerítően foglalkozik azzal, hogy megismertesse Babits Mihály nagy értékű irodalmi műveit, megállapítva, hogy a legnagyobb magyar költőről van szó, és örül, hogy üdvözölheti a díjazott író, aki műveinek hamarosan bővebb tanulmányt szentel majd.” Cikke végén a fordítónő Cs. Szabó Lászlónak a Nyugatban megjelent szavait idézi: „A San Remo-díj, mondja a híres magyar kritikus Cs. Szabó, a Nyugat folyóiratban, nemcsak egy költő érdemeinek elismerése, hanem annak a mediterrán kultúrának, amelynek ma Itália a szerencsés és értékes őrzője, annak a görög-római-keresztény kultúrának, amelyben együtt dolgozott a déli Pitagorasz, a szicíliai Tacitus, a laticai Catullus, a milánói Ambrus, a firenzei Dante és a marchei Leopardi. »Ezt a díjat az az Olasz Birodalom adta neki, amely ma a Brenner hágótól Etiópiáig nyúlik. A San Remo-díj átadásával Magyarország újra jegygyűrűt váltott a latin kultúrával«. Hozzáteszik: azzal a latin és keresztény kultúrával, amely mindig modell és inspiráció volt Babits, a par excellence katolikus költő számára” – zárul Nelly Vucetich írása.²³⁰

A fordítónőnek az íróról szóló utolsó cikke 1942 júniusában jelent meg a római lapban, *Michele Babits* címmel.²³¹ Az írás némileg megkésett apropója a *Babits emlékkönyv* megjelenése,²³² amellyel Vucetich végre „dokumentálni” tudja mindazokat a megállapításokat, amelyekkel több éve az író olaszországi népszerűsítésére törekszik.

„Noi che da anni andavamo affermando le sue qualità e cercavamo di presentarlo al pubblico italiano, accentuando ripetutamente su riviste letterarie che Egli era il Maestro della moderna letteratura magiara, di quella stessa ai cui discepoli, Italia, caso strano, ma non unico della storia, tanto generosamente aperse le porte, ignorando il Maestro ed applaudendo ai satelliti infinitamente minore valore, ora siamo lieti di poter documentare ufficialmente la nostra affermazione.”²³³

²³⁰ VUCETICH Nelly, *Michele Babits, premio San Remo*, Il Meridiano di Roma, 1940. március 24.

²³¹ VUCETICH Nelly, *Michele Babits*, Il Meridiano di Roma, 1942. június 21., IV.

²³² *Babits emlékkönyv*, szerk. ILLYÉS Gyula, Bp., Nyugat, 1941. (!)

²³³ „Mi, akik évek óta folyamatosan arra törekedtünk, hogy a képességeit hirdessük és próbáltuk őt bemutatni az olasz közönségnek, irodalmi folyóiratokban ismétlődően hangsúlyozva, hogy Ő a modern magyar irodalom Mestere, akinek tanítványai számáram, furcsa, de nem az egyedüli eset a történelemben, Olaszország, annyira

Amellett, hogy Vucetich üdvözli, hogy az általa *Antológiának* nevezett *Emlékkönyv* lapjain keresztül végre kirajzolódik az író igazi nagysága, felteszi a kérdést: mivel magyarázható, hogy Olaszországban eddig annyira kevésbé ismert Babits neve? Az általa felsorolt okok a következők: Babits első Itáliában megjelent regényét²³⁴ egy „vámügyintéző” és egy „lelkiismeretes konzulátusi alkalmazott” fordította, akik nem értettek eléggé az irodalomhoz ráadásul egy „másodrangú kiadóház” adta ki, és így történhetett, hogy a fordításnak nem volt akkora sikere, mint amekkorát az eredeti regény megérdemelt volna. Ezen kívül megjelent néhány Babits-vers, különböző antológiákban, és a Termini nem sokkal azelőtt megjelent kétnyelvű számában, és (különösen az utóbbi esetben) a választott másodlagos kis versek nem alkalmasak arra, hogy bemutassák a nagy költőt, nem beszélve arról, hogy a fordítók görcsös igyekezete, hogy az eredeti szöveget minél hűségesebben adják vissza, azt eredményezik, hogy nem tudják hűen tolmácsolni a Babits költészetében rejlő erőt.²³⁵ Az általa fordított „két vagy három évvel” korábban megjelent *Tímár Virgil fia* esetében a reklám „teljes hiánya” okozta, hogy a sajtó nem figyelt fel a regényre.²³⁶ A sikertelenség okát végső soron abban jelöli meg, hogy a középszerű lelkek menekülnek „az arisztokratikus szellemi fölény” elől.²³⁷

Vucetich vízváltástonak tartja a San Remo-díjat, szerinte a díj elnyerése miatt figyelt fel végre „egy intelligens kiadó” az író értékére és ezért van előkészületben a *Halálfiái*²³⁸ és a *Kártyavár*²³⁹ megjelenése Garzanti kiadásában, valamint *Az európai irodalom története*.²⁴⁰

nagylelkűen ajtót nyitott, míg ignorálta a Mestert és megtapsolta a végtelenül kisebb értékű követőket, most boldogok vagyunk, hogy dokumentálhatjuk a megállapításunkat.”

VUCETICH Nelly, *Michele Babits*, i.m.

²³⁴ BABITS, Mihály, *Il califfò della cicogna*, ford. KRISTÓF Irén és Armando TIPALDI, Milano, Genio, 1934.

²³⁵ „Esisteva per dire il vero romanzo di Babits, edito da una casa editrice secondaria, nella traduzione di un impiegato doganale in collaborazione con una zelante funzionaria consolare, fervida ammiratrice del poeta, lontani però entrambi da intendimenti letterari, forse si deve appunto a questo fatto se il romanzo non ebbe quel successo che l'originale meritava. Esistevano altresì alcune liriche babitsiane tradotte in italiano in varie antologie ed anche recentemente nel numero bilingue della rivista Termini; ma queste, e specie le ultime, un po' per la loro scelta (si tratta di poesie minori, impressioni secondarie, le meno adatte cioè alla presentazione di un grande poeta in una lingua straniera) ed un po' anche perché il traduttore si era troppo preoccupato di rendere fedelmente il testo originale, non potevano assolutamente dare un'idea della potenza lirica del Babits.”

VUCETICH Nelly, *Michele Babits*, Il Meridiano di Roma, 1942. június 21., IV.

²³⁶ „Due o tre anni fa uscì un suo breve romanzo nella traduzione dell'autore di questo scritto: Il figlio di Virgilio Tímár, ma, data la modesta edizione e la totale mancanza di lancio pubblicitario, anche questo passò inosservato alla Stampa.”

I.m.

²³⁷ „Non spetta a noi indagare sui motivi di quest'ignoranza, tanto più che personalmente abbiamo parlato troppe volte del caso, ma le ragioni sono tali e tante per cui un autore è conosciuto ed un altro lo è meno che sarebbe difficile elencarle, una delle principali però è sempre stata indiscutibile aristocratica superiorità dell'ingegno, da cui gli spiriti mediocri (vale a dire il pubblico delle riviste settimanali di grido di tutto il mondo) rifuggono.”

I.m.

²³⁸ BABITS Michele, *I figli della morte*, ford. Silvino GIGANTE, Milano, Garzanti, 1943.

²³⁹ A *Kártyavár* 1939-ben jelent meg a milánói Corbaccio kiadónál!

²⁴⁰ *Az európai irodalom története* ekkor nem jelent meg (az okokról ld. később)

A *Babits emlékkönyvből* világosan kiderül, mit veszített a magyar irodalom Babits halálával – erről, vagyis az író érdemeiről szól Vucetich cikke további részében. Különösen irodalomszervező tevékenységét emeli ki, mondván az irodalom legtermékenyebb korszakai mindig azok voltak, amikor egy-két állócsillag körül csoportosultak a tanítványok. Ilyen állócsillag volt Ady és Babits a magyar irodalom számára, utóbbi az új hangok felfedezőjeként és a Baumgarten Alapítvány lelkiismeretes kurátoraként is. A fordítónő megemlíti Babits költői-, regényírói-, esszéista munkásságát is és hosszabban elidőz a költő műfordítói örökségénél, megállapítva, hogy hozzá legméltóbb vállalkozás az *Isteni Színjáték*, Shakespeare- és Szofoklész drámáinak lefordítása volt. A költővel való személyes kapcsolatáról pedig így vall:

„Ebberapporti epistolari con Babits da diversi anni, ma lo conobbi solo nel 1940, a San Remo, in occasione della consegna del Premio. Seppi da lui che due anni prima era stato sottoposto ad una operazione e che i suoi anni, forse i suoi mesi, erano contati. Seppi anche che tornato nel suo paese dovette essere ricoverato d’urgenza, a causa delle fatiche sopportate nel viaggio italiano, in Sanatorio.”²⁴¹

A cikk szerint az „*Antológia*” lapjain keresztül kirajzolódik az író szellemi világa, hogyan emlékeznek rá a barátok és a csodálók, a Fogarason, a fővárosban töltött időszakokra vagy éppen Esztergomra, ahol utolsó napjait is töltötte. Az ezekről szóló emlékezéssel zárul az írás.

„Pochi giorni prima della sua dipartita il Canonico L. viene espressamente dalla Cattedrale per confessarlo. Bibits (sic!) che non aveva più voce, da diversi mesi, conversava con i visitatori scrivendo le parole su un foglio. Durante quest’ultima visita con quel corpo completamente estenuato, ma lo spirito vigile lo assalgono dei dubbi: »Ho paura, perché comunicandomi di solito vengo colto da una tremenda crisi di tosse!«. »Oh, come si offuscano nella mente malata perfino i concetti basilari della morale cristiana...« scrive ancora sullo stesso foglio, ultimo manoscritto rimasto. Un rammarico, un sospiro nostalgico della più profonda coscienza cristiana, scritta con mani incerte, eppure con quella stessa caratteristica scrittura che ha tracciato i dubbi e le

²⁴¹ „Évek óta leveleztem Babitscsal, de csak San Remóban ismertem meg személyesen, a Díj átadása alkalmával. Megtudtam tőle, hogy két évvel korábban megoperálták és hogy az évei, talán a hónapjai meg voltak számlálva. Azt is megtudtam, hogy hazájába visszatérve sürgősen szanatóriumba kellett szállítani az olasz út fáradtságai miatt.”
I.m.

pene di Sant'Agostino di quelle stesse mani che con la penna combatterono quarant'anni per la Buona Causa!"²⁴²

A *Meridiano di Roma* 1940. január 14.-i számában a Külföldi Irodalmak rovatban F. Nicosia ír hosszabb lélegzetű cikket a *Novecento magyar irodalma* címmel. Az ismertetést kiegészíti összesen kilenc versfordítás: *La barca sul mare morto*, *Il parente della morte*, *I carri lontani* Adytól; *Parco* címmel Babits Mihály *Ligetben* című verse; Juhász Gyulától a *Girasole di paese*; *La sera* és az *Il dolore s'è presa mia sorella* című versek Kosztolányitól, valamint Ápriliy Lajostól a *Primavera* és egy József Attila vers, *La madre*. Nicosia rögtön azzal indítja cikkét, hogy a XX. századi magyar líra születése Ady és Babits nevéhez köthető, életműveik által nyerte vissza elsőbbségét, az 1867-től 1890-ig tartó időszakban, a XIX. századi klasszikus hagyomány viszonylagos elszegényedése, kiüresedése után. Az új polgári osztály, amely a dualizmus által kiépített rendszerből húzta a legnagyobb hasznot, amely szkeptikusan, materialistán, kozmopolita ízléssel úgy tűnt képtelen értékelni a klasszikus, hagyományos irodalmi irányokat és a kifinomultság pózában forradalmi viselkedéseket (*atteggamenti*) részesített előnyben, jelezte a válságot a magyarok művészi és spirituális fejlődésében, amely mégis jótékonyan hatott a költészetre, melynek legnagyobb képviselői vidéki származásúak, akik az antipolgárság zászlója alatt mély magyarságtudatukat modern formákba öntik. A cikk írója szerint Magyarországon évszázados ellentét feszül a tradicionalista áramlat és a nyugatosság (*l'occidentalismo*) között. Ady számára Babits ellenpár (*controfigura*), származásuk, neveltetésük ellentétek játékát teremti meg. „A kálvinista Adyval szemben, aki Tiszántúli nemes, költő, aki a magyar lírá az impresszionizmustól az expresszionizmushoz vezet, Babits a polgár, katolikus, [...] formákat tekintve klasszikus, és a Dunántúlról származik, abból a régióból, amely Pannónia volt és ahol a barokk templomok alól római kori mozaikok és márványok kerülnek elő.” Nicosia megállapítja, hogy kettőjük közül Babits az, aki ösztönesebben a Nyugat európaizálásán dolgozik: míg Ady Párizs iránt rajong, Babitsot inkább a klasszikus költők absztrakt Nyugata vonzza, akiktől a szép forma szeretetét örökli, megújító törekvései elsősorban a forma szintjén

²⁴² „Néhány nappal az elhunyt előtt L. kanonok jön sürgős gyorsasággal a Katedrálisból, hogy meggyóntassa. Babits, akinek már több hónapja nem volt hangja, látogatóival úgy kommunikált, hogy szavait egy lapra írta. Ez alatt a teljesen kimerült testtel való utolsó látogatás alatt az éber lelket megrohanják a kétségek: «Félek, mert ha beszélek általában szörnyű köhögőroham kap el! ». «Oh, hogy elhomályosulnak a beteg lélekben még a keresztény erkölcs legalapvetőbb elvei is...» írja még ugyanarra a lapra, az utolsó megmaradt kéziratot. Egy panasz, a legmélyebb keresztény tudat nosztalgikus sóhaja, bizonytalan kezekkel írva, de mégis ugyanazzal a jellegzetes írással, amely felvázolta Szent Ágoston kétségeit és fájdalmait, azoknak a kezeknek a jellegzetes írásával, amelyek negyven évig harcoltak a Jó Ügyért!”

VUCETICH Nelly, *Michele Babits*, i.m.

érvényesülnek. Babits egyszerre kortársa és harcostársa Adynak, mindkettőjüket kétségbeejti a világháború, amelyben Babits nyugatosságának igazi bizonyítékát adja az *Isteni Színjáték* tökéletes fordításával.²⁴³ Babits Mihály legszemélyesebb jellemzője, Nicosia szerint a belenyugvás (rassegnazione) – a humanista szkepticizmus és a keresztény ráhagyatkozás elegye, amely a benne lévő nyugtalanságból fakad. Ezt a nyugtalanságot hatalmas szellemi képessége és életlehetőségének (possibilità per la vita) teljes hiánya adja és ez a nyugtalanság viszi vissza az időben a múlt nagyjainak gondolatai és formái felé, hogy azokon keresztül nyisson egyre több tért a fantáziája számára.²⁴⁴ Az 1919-es események (Trianon) hatására előtérbe kerül a mindig, Ady forradalmisága alatt is létezett konzervatív irány, amelynek képviselői: Szabolcska Mihály, Juhász Gyula, Oláh Gábor, Harsányi Kálmán és mások. „A tiszta magyarság nevében reagálnak most a háború előtti korszak európai áramlataira. A stilisztikai kutatásokat, az esztétikai problémákat elhanyagolják a tartalom javára, amely nacionalista, szociális, vallásos és irredentista. A dekadens líra sorsa megpecsételődik, és a kelet győz a nyugat felett” – szól a szerző megállapítása. Az irodalom ezáltal a városból a faluba költözik, köre az addigi elitizmus helyett kiszélesedik. Ennek a változásnak azonban az eddigi tapasztalatok nem lesznek áldozatai. Nicosia egyébként – túl azon, hogy az eddigi „hagyományokhoz” hűen Ady ellenpontjaként tekint Babitsra – a katolikus költők csoportjába sorolja: „egy másik csoport, amely erőt és presztízst merít a keresztény nemzeti Magyarország

²⁴³ „inalberarono l'insegna dell'antiborghesismo e calarono in forme moderne il sentimento della loro profonda magiarità, chiarendo in questo modo il valore che per l'Ungheria ha avuto ed ha tuttora il secolare contrasto tra la corrente tradizionalista e l'occidentalismo, e significando che «Europa» sta a indicare progresso letterario, disciplina formale.

Di Ady, Michele Babits è in un certo senso il complemento ed anche la controfigura. La diversità tra le origini, le formazioni spirituali, i caratteri poetici di questo binomio inscindibile, crea un giuoco di contrasti esatto e perfette nelle corrispondenze. Di fronte ad Ady calvinista, nobile dell'Oltretibisco, poeta che condusse la lirica magiara dall'impressionismo alle soglie dell'espressionismo, Babits è il cittadino, cattolico, celante sotto il velo della rassegnazione l'intima scontentezza, classico nelle forme, e proviene dall'Oltredanubio, regione che fu la Pannonia e dove da sotto le chiese barocche vengono alla luce mosaici e marmi romani.

Tra i due chi più istintivamente opera secondo il programma europeizzante della rivista Nyugat, è Babits: la ammirazione di Ady per Parigi, di cui tutto l'Occidente beneficia, è stupore e amore di provinciali, quello che attrae Babits è invece l'Occidente astratto dei poeti classici da cui eredita il compiacimento per la bella forma, dei poeti cristiani medievali, dei poeti italiani, inglesi, francesi. Le preziosità del suo linguaggio derivato da Vörösmarty e da Arany, sono quelle di un raffinato, di un letteratissimo che talvolta gode di trasformarsi in destro giocoliere della parola, del ritmo e della rima. La sua azione di rinnovatore ha soprattutto grande efficacia sul piano formale.

Contemporaneo e compagno di lotta di Ady, sente anch'egli il dissidio tra oriente e occidente che la guerra mondiale esaspera sino a farne nella sua coscienza un conflitto tragico fra nazione magiara e universalità cattolica. Fa fulgida testimonianza del suo occidentalismo la traduzione della Divina Commedia, condotta con mirabile e rara perfezione, proprio durante la guerra.”

²⁴⁴ La nota più personale di Michele Babits è la rassegna – un misto di scetticismo umanistico e di abbandono cristiano – nella quale egli vuole appiacere l'irrequietezza in lui determinata dal contrasto tra una grandissima capacità spirituale e l'assoluta mancanza di possibilità per la vita. Quell'irrequietezza che gli dà «la bramosia di lunghi viaggi col pensiero» che lo riportano indietro nel tempo alle forme e alle idee dei grandi del passato, amplia sempre più il campo delle sue conoscenze da cui egli trae molteplici mezzi di ispirazione, elevandoli a lirica, mediante il giuoco della sua prodigiosa fantasia.

visszaállított elképzeléséből, a katolikus íróké, amelynek vezetői Babits és Prohászka, akik távolról a nagy barokk hagyományhoz kapcsolódnak. Közülük Sík Sándor a kevésbé intellektuális, míg misztikusabbnak és egyszerűbb ihletettségűnek tűnik Harsányi Lajos, aki szimbolista, színekben és liturgiai felhangokban, formai finomságokban gazdag.”²⁴⁵

A Pálinkás-féle bibliográfiából kimaradt Maria Adelaide Passeri Babitsról szóló 1943-as cikksorozata, amely a *Rassegna Danubiana* című történelmi-politikai-irodalmi folyóiratban jelent meg. Mindjárt az első rávilágít, hogy igazából Babits a San Remo-díj elnyerésével vált ismertté Olaszországban, a szerző ugyanis megállapítja, hogy „nem emlékszem, hogy a neve ismert lett volna előttem 1938 (sic!)²⁴⁶ előtt; kétségtelen, hogy a San Remo-díj fedeztette fel velem, akinek költői és fordítói hírére már korábban fel kellett volna figyelnem”.²⁴⁷ A második cikk Babits részletes életrajzát adja,²⁴⁸ a harmadik pedig a Dante-fordításról szól.²⁴⁹

Mint látható, az olasz irodalomtörténetek és a nagy valószínűség szerint azokat alapul vevő újságcikkek kedvelt nézőpontja volt Babits Mihály Adyval való szembeállítás, a klasszikus formák, antikvitás iránti vonzódásának, spiritualitásának, katolikus voltának kihangsúlyozása.

²⁴⁵ „Con il 1919 il contraccolpo degli avvenimenti politici si fa sentire forte nel campo della letteratura dove viene a prevalere l’indirizzo conservativo sempre esistito e rappresentato, nel periodo rivoluzionario di Ady, da Michele Szabolcska, Giulio Juhász, Gabriele Oláh, Colomanno Harsányi e altri. In nome della pura magiarità tradizionale si reagisce ora agli indirizzi europeistici dell’anteguerra. Le ricerche stilistiche, i problemi d’estetica, sono trascurati a beneficio del contenuto che è nazionalista, sociale, religioso irredentistico. Il destino della lirica decadente sembra segnato e l’oriente vince sull’occidente. La poesia – come letteratura – si rivolge dalla «città» al «villaggio», non rappresenta più l’appanaggio di una casta, ma è diretta a tutta la collettività nazionale. Con questa trasformazione, le esperienze già fatte non vanno però perdute: da un lato le mantengono i poeti di Nyugat che proseguono il loro sviluppo, dall’altro passano – per il tramite di Desiderio Szabó, portabandiera della reazione e paladino dell’antieuropa – alle nuove generazioni sulle quali egli ha avuto e ha tuttora grande ascendente. [...] Un altro gruppo che prende forza e prestigio dal restaurato concetto dell’Ungheria nazionale cristiana, è quello degli scrittori cattolici a capo del quale sono Babits e Prohászka, e che da lontano si riattacca alla grande tradizione barocca. Di questi Alessandro Sík è il poco intellettuale, mentre più mistico e più semplice d’ispirazione appare Luigi Harsányi, simbolista, ricco di colorito, d’echi liturgici e di finezze formali. I poeti cattolici più giovani, raggruppati attorno alla rivista *Vigilia*, si rivelano seguaci del moderno misticismo di Francia e quasi a dare alla loro lirica un voluto valore di attualità, sponano coi temi più caratteristicamente religiosi, problemi sociali.”

NICOSIA, F., *La letteratura ungherese del Novecento*, Il Meridiano di Roma, 1940. január 14.

²⁴⁶ Igaz ugyan, hogy Babits az 1938. évi Külföldi Szerző díj nyertese lett, de a díjazását csak 1940-ben döntötték el!

²⁴⁷ PASSERI, Maria Adelaide, *Introduzione allo studio di Babits*, In: *La Rassegna Danubiana* 1943 II/6 giugno, 268.

²⁴⁸ PASSERI, Maria Adelaide, *La vita di Michele Babits*, *Rassegna Danubiana*, 1943 II/7 novembre, 282-284.

²⁴⁹ PASSERI, Maria Adelaide, *Michele Babits e la sua versione Ungherese della «Divina Commedia»*, *Rassegna Danubiana* 1943 II/12 dicembre, 297-298.

Babits Mihály olaszországi recepciója a levelezések tükrében

Mario Puccini

A Babitsról Olaszországban megjelent cikkek közül kettőt Mario Puccini²⁵⁰ írt, aki az író igazi rajongója volt és Nelly Vucetichhez és Antonio Widmarhoz hasonlóan szintén küzdött a Babits-művek olasz kiadásáért. Levelezésük kezdete nagyjából 1924-re tehető, amikor Puccini, még ismeretlenül kereste fel levelével – ahogy Babits írja Puccini Magyarországon megjelent egyik regényének előszavában – „mint ahogy egy távollakó testvért felkeresünk: mert testvérenek érez mindenkit, aki ma, a megtépett, szomorú Európában, a Szellemért harcol”.²⁵¹

²⁵⁰ Puccini, Mario, olasz író (Senigallia 1887 - Roma 1957). A *Voce* című lap munkatársa. Pályafutását költői prózával és vidéki hátterű erkölcsi portrékkal kezdte (*Novelle semplici*, 1907; *Faville*, 1914); majd az elbeszélés és a regény felé fordult. (*Dov'è il peccato è Dio*, 1922; *Cola o il ritratto dell'italiano*, 1927, 1935-től. Il soldato Cola címmel; *Ebrei*, 1931; *Comici*, 1935; *Una donna sul Cengio*, 1940; *Questi italiani*, 1955; *La terra è di tutti, post.*, 1958). Elismert tanulmányíró és útikönyvek szerzője (*Dal Carso al Piave*, 1918; *Davanti a Trieste*, 1919; *L'Argentina e gli Argentini*, 1939; *Milano, cara Milano!*, 1957) Foglalkozott spanyol irodalommal, kritikusként (*Miguel de Unamuno*, 1924) és műfordítóként is.

²⁵¹ „Mario Puccinit tulajdonképpen nem is kellene külön «bemutatni» a magyar közönségnek. A nevét bizonylyan sokan ismerik már: mindazok, kik úgy lesik a távol nevek fellobogását, mint a pásztorok a csillagokat. Hisze egyike e név a legfényesebbeknek azok közül, melyek mostanában egymásután keltek fel az Appeninek felől. S aki a nevet nem ismerné: az megismeri az embert, az író, ebből a könyvből, mely többet mond róla, mint amennyit akármilyen bemutatás vagy előszó mondhatna.

Mégis Puccini, mint szerény és udvarias ember, ki egy társaságban először jelenik meg, ragaszkodik a formásághoz, hogy bemutatassák; s engem tisztelt meg azzal, hogy e kedves feladat vállalására megkért.

Nem térhettem ki a megtisztelés elől, mely nemcsak nekem szól. Puccini fontos ügynek tekinti művének magyar fordítását, s noha már az egész világon olvassák, a magyar olvasó legkevésbé sem közömbös előtte. Puccini figyelemmel kíséri irodalmunkat – amennyire az fordításokból lehetséges – s magas véleménye van a magyar kultúra színvonaláról. Alig ismerek szellemet, kiben oly elevenen él az európai kultúra egységének tudata, mint benne. Évekkel ezelőtt ismeretlenül keresett fel levelével, mint ahogy egy távollakó testvért felkeresünk: mert testvérenek érez mindenkit, aki ma, a megtépett, szomorú Európában, a Szellemért harcol.

Akkor még csak egy ifjúkori műve volt a magyar közönség kezében, s Puccini már ez első levelében jelezte, hogy érzése szerint ez a könyv - *A Szűz és az Utca Lánya (La Vergine e la Mondana)* – önmagában nem méltóképpen reprezentálja őt. S csakugyan, művészete e régi könyv óta óriási utat tett meg. Ennek az útnak egyes állomásai voltak azok a komoly tanulmányok, melyek a fiatal Itália szellemi képét rajzolták meg, s a gyönyörű novelláskötetek (*L'Inganno della Carne, Avventure e Ritratti Primavera*), - hogy csak a legújabbakat említsem meg), melyekben az olasz kisváros lelkét tükrözi, az igazi tükör tisztaságával: az igazi művész egyszerűségével.

De talán egy könyve nem adja őt annyira teljességében, mint ez a regény, melynek eredeti címe: *Dove è il Peccato è Dio*. Hisszük, hogy a magyar közönségnek, mely csak a Múzeumok és Palazzók Itáliáját ismeri, nagy meglepetést fognak hozni e lapok.

Puccini két főtémája ölelkezik itt. Az egyik a fiatalság: a serdülő kor sejtelméi, ébredései és megrázkódtatásai: az egész modern költészet egyik főproblémája, mely az emberi lélek legmélyebb s legprimitívebb rétegeibe enged behatolni. A másik a vallás: a vallás kételyei, küzdelmei és istenkeresés, úgy, amint egyszerű lelkekben megjelenik: egy gyermekében, egy öregasszonyában. S a két téma különös összeolvadását jelképezi a két millió érintkezése is: a kisváros piacainak, házainak és üzleteinek egyszerű élete, s másrésről a papnevelő intézet elzárt, fojtott különös levegője.

Bizonylyan: a regény legjobban fog szólni magáért. Puccini a naturalizmus eszközeivel dolgozik, de célja távol van a naturalista írók megszokott céljaitól: aminthogy azoktól mind távolabb jut az egész modern irodalom. A naturalizmus a mechanikus világnézet irodalma volt: s a mechanikus világnézet kora mindenképpen lejárt. Az élet senki előtt sem pusztá fizika már; s a lélektanban a végső következményeket a freudisták vonták le, kik még az idegbetegségeket is lelki okokra vezetik vissza s lelki gyógymóddal orvosolják.

Mario Puccini úgy „találkozott” először Babitscsal, hogy 1914-ben megjelent *Foville* című regénye, amiről egy svájci szanatóriumban élő magyar író, Charles Picker, azt írta, hogy a benne tárgyalt problémát „egy bizonyos magyar író, Babits Mihály” már korábban feldolgozta egy regényében. „Figyelemreméltó tény – hangsúlyozta az a kritikus – hogy két majdnem egykorú író, akik egymástól nagyon távoli országokban élnek, ugyanabban a pillanatban, ugyanazzal a problémával szembesülnek.”²⁵² Bár rendkívül izgatta ez a szellemi rokonság az olasz író, nagyjából tíz év telt el, mire Puccini felvette a kapcsolatot Babitscsal. E késlekedés oka egyrészt az volt, hogy kitört az első világháború, ezen kívül akkoriban Babitstól még semmi nem jelent meg olasz nyelven. Visszatartotta az is, hogy félt „bemutatkozni a külföldinek, az ismeretlenek olyan művekkel, amelyek nem mutatják be méltóképpen”.²⁵³

Bár Puccini első levele nem található a Babits-levelezésben, a másodikból kiderül, hogy az első „találkozás” után Puccini két barátjának, Erdős Renée-nek „lelkes szavain” és Antonio Widmar újságcikkén keresztül ismerkedett Babits Mihály művészetével.²⁵⁴ Az olasz író

Mario Puccini is a lélek írója: melynek legrejtettebb titkait és zavarait nem csekélyebb merészséggel és hozzáértéssel leplezi le, mint a modern orvos. E legrejtettebb lélekzugokba vergődnek a Szerelem és Vallás különös vágyai, mint szomjas madarak, s a kis Aroldo Corleoni belső küzdelmei bizonyára minden önmagához őszinte emberi lélekben mély visszhangra lelnek.

Budapest, 1926. február

Babits Mihály

PUCCINI, Mario, *Megváltó bűn*, Bp., Athenaeum, 1926, 5-7.

²⁵² PUCCINI, Mario, *Michele Babits, poeta ungherese*, Termini, 1940. nov.-dec., 1067-68.

²⁵³ I.m.

²⁵⁴ Drága és nagy Költő,

Nem tudom elmondani Önnek, milyen nagy örömet okozott az Ön mai levele! Mert én sok éve ismerem Önt: jó barátnőm, Erdős Renée lelkes szavain keresztül: és tudom mennyire nemes és magas az Ön művészete és milyen nagy az Ön szeretete Olaszország iránt. Aztán elolvastam az Ön erőteljes verseit Widmar barátom cikkében: erőteljesek és szuggesztívek. Egy nap eljön Itáliába? Oh, milyen szép lenne zarándoklatunk, az enyém és az Öné Recanatiba! Ön már volt ott; és én is (napokkal ezelőtt megismételtem a zarándoklatot német fordítómmal, Fenigsteinnel: és a meghatottság őszintén olyan sovány volt és nem ért semmit!); de együtt: Ön, a nagy magyar Költő, én, az alázatos, de híres olasz prózáíró – néhány igazán mély órának örülhetnénk. Innen, Falconaraban rövid és örömteli az út: csak Tondától ideléd nehéz a lépés!

Mondjon igent, Maestro, egy nap nem számít! Mivel közös bennünk a Leopardi iránt érzett szeretet (Dantééről felelsleges megemlékezni): és egy kissé az én földim nagy szelleme van bennünk. Az én prózám szárazsága hajlamos a lehető legjobban megcsomósítani az érzést; és az Ön költészete már szintézis és szárnyaló, akárcsak Leopardinál.

Meg kell mondanom Önnek, hogy büszke vagyok az Ön ígéretére? hogy az engem boldoggá tesz? Babits egy ítéletének, még ha nagyon szigorú is, számomra olyannak kell lennie, mint egy keresztelőnek: és nem csak Magyarországgal szemben.

Köszönöm, mindig, köszönöm.

Amiben tudok (és már mondtam Widmarnak) Ön számíthat rám. És ha Widmar lefordítja az Ön műveit – nagy örömmel lesznek azok sikereinek segítője itt Olaszországban: cikkekkel stb. És drága, nagyon drága számomra az Ön barátsága.

az Ön olaszúsága kitűnő; itt-ott már-már kifinomult. De én, szegény én, nem tudok egy szót se Petőfi és Arany nyelvén, akiket szintén nagyon szeretek! Őszinte híve

u.i.: ne mondja nekem, hogy Maestro, Én még iskolás vagyok, még akkor is, ha sok kötetem megjelent és a negyvenhez közeledem (36). Ön igen, az új Magyarország igazi Mestere!”

Caro e grande Poeta ,

leveleinek diákos rajongása és lelkes szavai sokszor megmosolygatnak.²⁵⁵ Több levelében is fényképet követel az írótól. De már ebben a második levélben is felveti: szívesen segít, hogy Babits művei Olaszországban megjelenjenek. „Amiben csak tudok (és már mondtam Widmarnak is) Ön számítsen rám. És ha Widmar le fogja fordítani az Ön műveit – boldog leszek, ha segíthetem a sikerüket itt Olaszországban: cikkekkel stb. És mert drága, nagyon drága nekem az Ön barátsága.”²⁵⁶ Puccini a Carabba kiadóháznál szerette volna kiadatni Babits műveit, azonban a kiadó által ajánlott jogdíj nagyon alacsony volt.

„Illustre e caro Babits

Falconara Marche 29.7.25

L'editore Carabba mi scrive ora che Widmar gli ha domandato 2000 lire per le vostre opere. Dopo che io gli avevo parlato di voi, e detto chi siete e quanto valete, Carabba era risposto a pubblicare almeno un paio delle vostre opere più significative. Ma questo editore pur tanto coscenzioso ed onesto (e forse appunto per questo) non può assolutamente pagare grosse cifre: ed è difficile, traduzione compresa, possa andare oltre le 400 lire. Egli è vedete che i Suoi volumi, legati, egli li vende a bassissimo prezzo di quattro lire e grosse tirature non azzarda. D'altra parte io vorrei vedere cose vostre in italiano; e sarebbe l'ora! In autunno vi manderò il mio nuovo libro. Potrei avere una vostra fotografia per conoscervi davvicino? La ricambierei di gran cuore. Vostro [onesto?] amico Puccini”²⁵⁷

Non so dirLe quanto piacere mi abbia fatto la Sua lettera di oggi! Perché io La conosco da tanti anni: attraverso la parola entusiasta della mia buona amica Renée Erdős: e so quanto sia nobile e alta la Sua arte e quanto grande il Suo amore per l'Italia. Ho poi letto le Sue potenti liriche nell'articolo del mio amico Widmar: potenti e suggestive. Verrà Lei in Italia un giorno? Oh, come sarebbe bello un pellegrinaggio nostro [?], mio e Suo a Recanati! Ella vi è già stato; e anch'io (giorni fa ho ripetuto il pellegrinaggio con il mio traduttore tedesco Fenigstein: e la commozione è stata onesta così sottile e mora!); ma insieme: Lei, il grande Poeta magiaro, io, l'umile, ma farnoso prosatore italiano – godremmo qualche ora veramente profonda. Di qui, a Falconara, breve è la strada e gioiosa: e solo da Vonda [Tonda?] a qui il passo è grave!

Mi dica di sì, Maestro, e per un giorno non contano! Poiché noi abbiamo in comune questo amore per Leopardi (quello di Dante inutile ricordarlo): e il grande spirito del mio conterraneo è un poco in noi, credo. La secchezza della mia prosa tende a raggrumare la sensazione il più possibile; e la Sua Poesia è già sintesi e alato, appunto come in Leopardi.

Debbo dirLe che sono fiero e orgoglioso della Sua promessa? che essa mi rende felice? Un giudizio di Babits anche severissimo, vuol essere per me un battesimo: e non solo di fronte alla Ungheria.

Grazie, sempre, grazie.

Per quello che posso (e l'ho già detto a Widmar) Ella conti su di me. E se Widmar tradurrà opere di Lei – ben lieto io sarò di aiutarne il successo qui in Italia: con articoli etc. E mi è cara carissima la Sua amicizia.

il suo italiano è eccellente; e qui e là anche assai fine. Ma io, povero me, non so una parola sola sulla lingua di Poetoeffi e di Arany che pure amo tanto! Voglio vedermi Suo devoto.

P.S. non mi dica Maestro, Io sono ancora uno scolaro, per quanto abbia pubblicato molti volumi e mi avvicini ai 40 anni (36). Ella sì è il vero Maestro della nuova Ungheria!”

Mario Puccini levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1026/10

²⁵⁵ OSZK Fond III/1026/10

²⁵⁶ OSZK Fond III/1026/10

²⁵⁷ „Illusztris és drága Babits

Falconara Marche 25.7.29.

A Babits-levelezés egyik darabja „Babits levele ismeretlen olasz fordítójához” OSZK Fond III/104 számon, minden kétséget kizáróan egy Puccininek szóló levél Babits által kézzel írt másolata vagy vázlatának összessége.

„Egregio amico,

Ho avuta la sua lettera, ed ho avuto occasione di parlare con Widmar. Ambedue siamo del parere che il compenso richiesto da Carabba non è esagerato in quanto che, ad esempio, dal mio editore tedesco ho avuto per un solo romanzo un compenso in anticipo di 600 marchi. ad ogni modo noi non escludiamo un eventuale intesa col Signor Carabba, ma anch'egli dovrebbe venire a più miti consigli. Widmar del resto parte domani per Milano ove tratterà un'eventuale edizione delle mie opere presso Mondadori. Non ci dispiacerebbe però di uscire anche presso Carabba. sarebbe bene perciò che anche Lei, egr. amico, influiste presso l'editore Carabba per renderlo disposto a farci condizioni migliori. Le ho scritto sinceramente perché Lei sa bene, che la situazione finanziaria degli scrittori in Ungheria non differente da quella degli scrittori italiani.

Ho avuta la traduzione di eschilo e non mancherò di leggerlo con attenzione.

Son arrivato oggi dalla Germania ed è perciò che Lei mi deve escusare il ritardo della mia risposta.

Con i più cordiali saluti

Egr. Signore! Tornato da poco dall. esterg. trovo la sua bella traduzione di Eschilo, che qua e là ho già esaminato. Conosco e so rimeritare le difficoltà che si presentano ad un traduttore di drammi greci, perché anch'io ho traversato la scabroza <?> regione con una prova intorno all'Edipo Re di Sofocle. ad ogni modo La ringrazio assai e La saluto con tutta cordialità.

Illustre Collega!

tornato da poco dall'Ester trovo la sua lettera e rispondo subito. Se alla verità che io già da parecchio mi preparo a scrivere uno studio sulla sua opera. Dato però che ora mi tiene occupatissimo un mio romanzo che uscirà ad autunno. il mio scritto sulla sua opera

Carabba kiadó most írja, hogy Widmar 2000 lírát kért tőle az Ön műveiért. Azután, hogy én beszéltem neki önről és elmondtam, hogy ki Ön és mennyit ér, Carabba kész volt legalább lettőt kiadni az Ön legjelentősebb művei közül. De ez a kiadó, akkor is ha lelkiismeretes és becsületes (és talán éppen ezért) egyáltalán nem tud nagy összegeket fizetni: és nehéz, a fordítást is beleértve, 400 líra fölé menni. A könyveit kötvé, négy líráért adja, és nem kockáztat nagy példányszámú nyomtatást. Másrésztől én szeretném az ön dolgait olaszul látni: ideje lenne!”

OSZK Fond III/1026/4

subisce un certo ritardo. lo scritto –La avverto in precedenza – più che uno studio vero e proprio sarà un esame della sua opera di prosa narrativa, col quale più che altro intendo vestare l’attenzione dei lettori magiari sui suoi romanzi. Naturalmente, appena pubblicato Le farò pervenire il mio scritto

Con cordiale senso di collegialità mi creda suo nel quale non mancherò di esprimere la mia ammirazione per la sua forte e profonda opera di romanziere.²⁵⁸

A levél azért is érdekes, mert bemutatja, hogy például Antonio Widmar milyen elszántan igyekezett Babits műveinek olaszországi terjesztőket találni. Ő volt, aki közvetített a Mondadori kiadóházzal, míg Puccini a levelek tanúsága szerint a Carabba kiadóházzal való együttműködés lehetőségéről győzködte Babitsot. Mint az előzőekben már láthattuk ezek a

²⁵⁸ „Tisztelt barátom,

megkaptam a levelét, és volt alkalmam Widmarral beszélni. Mindketten azon a véleményen vagyunk, hogy a Carobbától kért összeg nem túlzott, amennyiben, például, német kiadótól csak egy regényemért 600 márka előleget kaptam. Mindenesetre nem zárunk ki egy lehetséges megegyezést Carabba úrral, de neki is <....?> Widmar egyébként holnap Milánóba utazik, ahol műveim esetleges kiadásáról fog tárgyalni Mondadorinál. Nem lenne ellenünk azonban ha megjelennék Carabbánál is. Jó lenne, ha Ön is, tisztelt barátom, befolyással lenne Carabba kiadónál, hogy kész legyen jobb feltételeket adni nekünk. Őszintén írok Önnek, mert Ön jól tudja, hogy az írók anyagi helyzete Magyarországon nem különbözik az olasz írókétól.

Megkaptam az Aiszkhülosz fordítást és figyelmesen el fogom olvasni.

Ma érkeztem haza Németországból és ezért van, hogy Önnek meg kell bocsátania a válaszom késéséért. a legszívélyesebb üdvözléssel.”

Ezután vonallal elválasztva egy másik, szintén ceruzával írt fogalmazvány következik.

„Tiszt. Uram! Nemrég tértem haza Eszterg.-ből és találtam meg az ön szép Aiszkhülosz fordítását, amelyet itt-ott már átnéztem. Ismerem és értékelni tudom a nehézségeket, amelyek egy görög dráma fordító számára jelentkeznek, mert én is átmentem a kényes <?> területen, amikor megpróbálkoztam Szophoklész *Odipusz királyának* fordításával. Mindenesetre nagyon köszönöm Önnek és szívélyesen üdvözlöm”

A ceruzás fogalmazványhoz tartozik a levélnek még egy változata:

„Illusztris Kolléga!

Nemrég tértem vissza Eszterg. és találom az ön levelét és rögtön válaszolok. Az az igazság, hogy már régóta arra készülök, hogy tanulmányt írjak az ön művéről. De mivel jelenleg rendkívül lefoglal egy regényem, amely ősszel jelenik majd meg, az ön munkásságáról szóló írásom némi késedelmet szenved. Az írás – előre figyelmeztettem Önt – nem egy igazi tanulmány, inkább elbeszélő prózájának vizsgálata lesz, amellyel az a szándékom, hogy felkeltsem a magyar olvasók figyelmét az ön regényei iránt. Természetesen, ahogy megjelenik, elküldöm Önnek az írásomat.

A collegialitás szívélyes érzésével őszinte híveként nem mulasztom el, hogy kifejezzem csodálatomat az ön erős és mély regényírói műve iránt.”

törekvések kudarcot vallottak, hiszen Babits művei végül a Genio, a Corbaccio és a Garzanti kiadóházaknál jelentek meg.²⁵⁹

Puccini válaszlevelében megígérte, hogy közbenjár Carabbánál.

„Caro Maestro ed amico,

Grazie della Sua lettera e della Sua fotografia. Scrivo subito a Carabba nel senso da Lei desiderato. In ogni modo, qualcosa si vorrà combinare. Se poi lei cedesse a Mondadori le Sue opere più importanti e lasciasse a Carabba li minori contentandosi per queste Vi un modesto compenso, la casa si risolverebbe con soddisfazione sua e dell'editore. Carabba ha una collezione che a mio parere durerà e mette conto guadagnare un po' meno e trovarsi nel bel numero degli autori suoi, Io stesso lascerò probabilmente Mondadori per Carabba; con la certezza di avere meno lettori oggi, ma di più domani. La mia arte, del resto, è la meno adatta per piacere al pubblico d'oggi: vanesio, curioso di patologia, strambo e sensuale. Basta: Lei mi ferira non appena Widmar avrà combinato con Mondadori: dicendo mi quali opere Lei darebbe al Carabba ed a che condizioni. Come va la Sua salute? Spero meglio: e mi auguro di vederLa a Roma, presto (io vado a stabilirmi conl'ottobre nella capitale).

Ho visto annunciato in Ungheria il mio romanzo "Dov'è il peccato è Dio" con la Sua prefazione? Io non so come ringraziarLa di questo grande onore. Spero di renderLe qui qualche servizio adeguato. Mi abbia caro Maestro, con ammirazione ed affetto Suo
Mpuccini

Falconara marche 18 sett 25"²⁶⁰

²⁵⁹ GYŐRI Cecília Éva, *Babits Mihály olasz nyelvű levelezése*. Szakdolgozat. Témavezető: Mátyus Norbert, PPKE-BTK, 2010., 28.

²⁶⁰ „Drága Mesterem és barátom,

köszönöm a levelét és a fényképét. Rögtön írok Carabbának abban az értelemben, ahogy kérte. Bárhogyan is, valamit össze tudunk hozni. Ha aztán ön átengedné legfontosabb műveinek jogait Mondadorinak és hagyná, hogy Carabba megelégedjen a kisebbekkel, ezért egy szerényebb jogdíjjal, az ügy a kiadó és az ön elégedettségével oldódna meg. Carabbának van egy gyűjteménye, amely véleményem szerint tartós lesz és megéri kevesebbet keresni, és szép számú írói között lenni. Én valószínűleg otthagynom Mondadorit Carabbáért; a bizonyossággal, hogy kevesebb olvasóm lesz ma, de több holnap. A művészetem, egyébként, a legkevésbé felel meg a mai közönségnek: [amely] hiú, betegesen kíváncsi és érzéki. Elég: Ön beszámol majd nekem, alighogy Widmar intézkedett Mondadorival: elmondja majd mely műveit adná Carabbának és milyen feltételekkel. Hogy van az egészsége? Remélem jobban: és azt kívánom magamnak, hogy Rómában láthassam, hamarosan (én októberben a fővárosba költözöm).

A levelezésük nagyjából 1926 körül megszakad, de fennmaradt Puccinitől egy budapesti képeslap 1935-től, amely bizonyítja, hogy az olasz író egy alkalommal Budapesten járt és bár nem kereste fel Babitsot, reményét fejezte ki, hogy egy későbbi időpontban találkozzanak.

„Illustre Scrittore

Michele Babits

Budapest V.

Vilmos császár u. 34.

Nyugat szerkesztősége

Caro Babits,

un affettuoso saluto prima di partire da Budapest dove purtroppo (una così meravigliosa città; una così cara, vicina popolazione) mi sono trattenuto solo due giorni. Ma in novembre ritornerò ed allora spero di vederLa. Si ricordi del Suo vecchio ammiratore ed amico

Mario Puccini”²⁶¹

Az olasz író Babitsról szóló 1940-ben a Terminiben megjelent első cikkének apropója szintén a San Remo-díj. Az írás jó része – bár Babitscsal való megismerkedésével kezdi a sort (ld. fönt) – valójában nem az íróról, hanem azokról az alkotói problémákról szól, amelyekkel Puccini és vele együtt az olasz irodalom szembesült az első világháború után.²⁶²

Láttam, hogy bejelentették Magyarországon a regényemet „Dov’è il peccato è Dio” az Ön előszavával? Nem tudom, hogyan köszönjem meg ezt a nagy megtiszteltetést. Remélem, hogy tehetek valami megfelelő szolgálatot Önnek. Őszinte híve Mester csodálattal és szeretettel MPuccini”

OSZK Fond III/1026/6

²⁶¹ Drága Babits,

egy szeretetteljes üdvözet, mielőtt elutazom Budapestről ahol sajnos (egy ilyen csodálatos város; ennyire drága, barátságos lakosság) csak két napig tartózkodtam. De novemberben visszatérek, és akkor remélem, láthatom Önt. Emlékezzen az Ön régi csodálójára és barátjára

Mario Puccini-re”

Budapesti képes levelezőlap, a bélyegzőn: 935[?] SEP. 2...[?]

OSZK Fond III/1025

²⁶² „[...] ma i più, e io fui tra questi, tutta quella vita nella quale eravamo stati immersi per quattro anni, ci accorgemmo che non solo aveva fatto dimenticare il giuoco di ieri, ma ce lo faceva ormai vedere come immorale.[...] ci fu un momento che il gettito intemperante ed estemporaneo dell’emozione fu considerato come un segno di ricchezza, di forza; evviva l’anarchia, abbasso l’ordine; domani ci sarebbe trovato il giusto mezzo, oggi non importava; separare intanto l’equivoco di ieri, essere sicuri che la vita parlava più forte della letteratura [...] Conseguenza: la caduta lacrimevole di non pochi scrittori d’ingegno; l’impero di una letteratura da quattro soldi, scarsa di significato e di moralità, e offerta con una scrittura o imprecisa o rettorica.”

„Tegnap történet, de nem csak a miénk, olaszoké; Babits is, amikor visszatért a háborúból és elkezdte folyóiratában, a Nyugatban országa irodalmi értékeinek revízióját és ezzel együtt az irodalom világával való kapcsolatfelvételt, nem sokban különböző problémával találta szemben magát.[...] össze kellett békítenie a hagyományt azzal az új hanggal, amelyet az író a háborúból hoz, vagyis az irodalmat az étellel.” Puccini kifejti, hogy Babits mennyire különbözik a magyar irodalom Nyugat-Európában ismert képviselőitől, amennyiben „sikerült összebékítenie a nyugat klasszikus érzékét a magyar képzelőerő egy kissé keleti természetével. Míg a többi íróban, legyenek azok bár Herczeg, Kosztolányi, Móricz, esetleg Molnár, a kaland önmagában kimerült, és az erkölcsi probléma, ha volt, megédesült a találkonyság külső és ügyes játékában, nem dramatizálódott és élesedett mélységgé.” Az olasz író szerint Babits az, aki a régmúlt mesterei után elsőként tudatos és kontrollált irodalmat kínál és ő az, aki képzelőerejének ajándékait nem önti azonnal szavakba, hanem belsejében hosszan érleli azokat mind spirituálisan mind esztétikailag. És ez a hozzáállás az, ami miatt – bár a Nyugat nem tudja megakadályozni, hogy számos „téves irodalom” szülessen – egy egész korszakot tanít és fémjelez, és azt mutatja, hogy „a legjobb magyar hagyomány, tehát nem kívül van, hanem az is a klasszicizmus pályáján mozog”. Puccini megjegyzi, hogy sajnos Babits nem eléggé ismert Európában mondjuk Herczeggel vagy Körmendivel összehasonlítva, mivel az ő művészete nem az a fajta, amit értékeli a nagyközönség, mely „közömbös azzal a regényprózával szemben, amely nem csak történekekből és intrikákból áll”, költészete pedig nem eléggé hangos és nem kimond, inkább sugalmaz (suggerisce). „Mindenképpen nagy költészet és nagy próza; és az olasz olvasó most észre fogja venni; ott van a *Timár Virgil fia* a kirakatokban, a San Remo-díj amely Babitsot azon kevés írók közé emeli, akiknek Itália anya egy pillanatra felajánlotta figyelmét és gondoskodását. Másrészt Babits sokat tett Itáliáért [...] amióta lefordította az *Isteni Színjátékot*, [...] olyan jósággal, amiért a legjobb olasz írók hálásnak kell lenniük. Folyóiratában jelezte, hogy nagy tekintélyével, bemutatta Magyarországon a műveiket. ” Jellemző módon Puccini itt elsősorban saját regényére gondol, és nem habozik eldicsekedni vele, hogy azt Babits fordította (!) magyarra és ő is írt hozzá előszót! „Az ő szeretete [az olasz irodalom iránt] spontán volt, őszinte és kitartó; olyannyira, hogy nem érdemes szándékos odafordulásra

„[...] a legtöbben, és én közöttük voltam, az élet után, amelybe négy évig belemerültünk, észrevettük, hogy nemcsak, hogy elfelejtette velünk a tegnapi játékát, hanem immár erkölcstelennek láttatja velünk azt. [...] volt számunkra egy pillanat, amikor az érzelem féktelen és rögtönzött papírra vetése a gazdagság és az erő jele volt; éljen az anarcia, le a renddel; holnap majd meg fogjuk találni a megfelelő eszközt, ma nem volt fontos; ugyanakkor meghaladni a tegnapi félreértését, biztosnak lenni abban, hogy az élet hangosabban beszél az irodalomnál [...] Következmény: nem kevés tehetséges író könnyes bukása; egy filléres irodalom birodalma, amely halvány jelentéssel és erkölcsiséggel bírt, mindez egy vagy pontatlan vagy retorikus írásmóddal tálalva.”
PUCCINI, Mario, *Michele Babits, poeta ungherese*, Termini, nov-dec. 1940,1067.

gondolni, inkább érzékenységének egy szükségére, szellemének visszatérthatatlan igényére.”
– zárul Puccini cikke.²⁶³

Gino Sirola

A két világháború közötti időszakban tevékenykedő nagy fiúmei fordítónemzedékhez tartozik Gino Sirola,²⁶⁴ két fontos olasz nyelvű magyar versantológia az *Accordi magiari*

²⁶³ „Storia di ieri, ma non solo nostra, italiana; anche Babits, quando tornò dalla guerra e iniziò sulla rivista *Nyugat*, una revisione dei valori letterari sul suo paese, ed insieme una ripresa di contatto col mondo della letteratura, si trova sulla soglia di un problema non molto diverso da quello che sollecitava noi; anche Babits deve conciliare la tradizione con la nuova voce che lo scrittore porta dalla guerra, cioè la letteratura con la vita. Egli è un poeta ed è un umanista; e d'altra parte aveva già detto prima della guerra una parola non effimera e come poeta e come prosatore: si trattava per lui non di ricominciare, ma se mai appena di correggere. Infatti, i suoi volumi di versi e il suo *Figlio di Virgilio Timar* (che oggi è finalmente apparso in traduzione anche italiana) pei tipi di Corbaccio, presentato con efficacia da Nelly Vucetich) avevano già chiamato sul suo nome un'attenzione tutt'altro che effimera. La letteratura ungherese molto abile, ma piuttosto esterna e avventurosa, da gran tempo non s'è espresso con un così chiaro esempio; come già Ady e come già Jokai, Babits riuscì a conciliare il senso classico dell'occidente con il carattere un poco orientale della fantasia magiara. Mentre negli altri scrittori, fossero Herczeg, Kosztolány, Moricz e magari Molnar, l'avventura assai spesso si esauriva in se stessa; e il problema morale quando c'era, si addolciva nel giuoco abile ed esterno dell'invenzione, non si drammatizzava e acutizzava in profondità. Giuoco bello, talora anche poesia; ma manca una superiore disciplina che regoli e controlli; non si ha un risultato sempre mediocre, ma non si giunge mai a quella gentilezza e a quel garbo che solo si raggiungono quando lo scrittore domina a fondo i propri fantasmi e non corre il pericolo di essere da essi in qualche momento irretito. Ebbene, Babits ripropone per primo e realizza, dopo i maestri di ieri, una letteratura consapevole e controllata; accetta i doni che la fantasia gli porge, ma prima di tradurli in parole e in ritmi, li soffre e vive a lungo spiritualmente e esteticamente. Appunto come i classici; ed è la sua conquista nei confronti di tutto un mondo letterario ricco bensì di colore, ma piuttosto scarso e scarso quanto a coscienza etica.

E vince; vince come l'artista e vince come caposcuola: la rivista *nyugat* non potrà magari impedire che tanta letteratura sbagliata nasca, cammini, circoli; ma determina un'epoca, ma afferma una verità, ma fa soprattutto vedere al mondo che si diverte con un'Ungheria letteraria soltanto intesa al romanzesco avventuroso, alla composizione di puro intreccio, come anche laggiù siano giunti e abbiano agito i contatti con la letteratura mediterranea, la migliore tradizione ungherese insomma non è fuori, è anch'essa nell'orbita del classicismo. Fatica che rimane sommersa, come nascosta; Babits non è tradotto e acclamato in Europa come a un Herczeg, come un Körmendi; un'arte come la sua, lavorata e tessuta in sordina, con gelosa e pavida tenerezza, non può andare troppo oltre; il pubblico di tutto il mondo è piuttosto indifferente di fronte ad una prosa di romanzo che non sia tutta nei fatti e negli intrighi; che anzi dai fatti e dagli intrighi volentieri e decisamente rifugga. E che nella poesia non parla scopertamente e rumorosamente; la poesia di Babits ha una terribile paura dell'enfasi e della retorica, più che a dire, essa si studia di suggerire. Grande poesia e grande prosa, in ogni modo; e il lettore italiano ora se ne accoglierà; c'è *Il figlio di Virgilio Timar* nelle vetrine, c'è il Premio San Remo che solleva Babits nel rango di quei pochi scrittori ai quali l'Italia madre ha ad un momento offerto la sua attenzione e la sua cura. D'altra parte Babits ha fatto molto per l'Italia; egli non ha bevuto alle sue sorgenti, non ha creduto in noi per diletterismo o per l'interesse; da quando tradusse la *Divina Commedia*, da quando, con una bontà di cui tutti i migliori scrittori italiani gli debbono essere riconoscenti. Ha segnalato nella sua rivista e, con la sua grande autorità, presentato in Ungheria la loro opera (personalmente, io ebbi la fortuna di una sua prefazione, fu lui, Babits, che fece tradurre e presentò ai magiari il mio *Dove è il peccato è Dio*). Il suo amore è stato spontaneo, sincero e costante; tanto che conviene pensare non ad un orientamento voluto, ad una curiosità, ma ad un bisogno della sua sensibilità, ad un'esigenza intrattenibile del suo spirito. Mario Puccini

Puccini, Mario, *Michele Babits, poeta ungherese*, Termini, nov.-dic. 1940, 1068.

²⁶⁴ SIROLA Gino (1885-1946) Fiumében született 1885 május 16-án. Még gimnáziumi diákként mélyen átértette a magyar hatalom (prepotenza) és a szláv veszély által szorongatott hazája drámáját, ezért irredentistává vált és nevét az Ifjú Fiume (La Giovane Fiume) kör alapító tagjai között találjuk. Ő is úgy gondolta, hogy az autonómia, több alkalommal megsértve a magyar kormányok által, nem elég, hogy megőrizze Fiume olaszágát. A gimnázium befejezése után a város ösztöndíjával 1904-ben beiratkozott a bolognai egyetem bölcsészkarára, ahol

(1928) és az *Amore e dolore di terra magiara* (1932) összeállítója. Az előbbiről Antonio Widmar írt kötetajánlót a Nyugatban, ahol így jellemzi a fiumei olasz fordítót: „Gino Sirola, amennyire ismernem adatott, sokkal inkább exaktságra hajló szellem, szinte a pedantériáig, és sokkal inkább a mindennapi köntösükben járó szavak egyes és egyszerű szépségeihez kötött író [...] Az idegennyelvű költeményt ő a tanár jellegzetes pontosság szeretével és a teremtőénél nagyobb megértésű költő tökéletesen gyermeki áhítatával közelíti meg. Gino Sirola tudomásom szerint egyike volt Giovanni Pascoli legkedvesebb tanítványainak, s ez a Pascoli egyike a legnagyobb és legmélyebb költőknek, akiket a huszadik századi Itália a világnak adott.”²⁶⁵ Az *Amore e dolore di terra magiara*-hoz Babits Mihály írt előszót, és az alábbi szerzők néhány versét tartalmazza: Petőfi Sándor, Endrődi Sándor, Kiss József, Gárdonyi Géza, Szabolcska Mihály, Vargha Gyula, Heltai Jenő, Ignotus, Ady Endre, Babits Mihály, Gellért Oszkár, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kemény Simon, Kosztolányi Dezső, Nagy Zoltán, Tóth Árpád, Kaffka Margit, Lesznai Anna, Szenes Erzszi, Pásztor Árpád, Kassák Lajos, Gyóni Géza, Erdélyi József, Sárközi György, Árpiliy Lajos, Reményik Sándor, Végvári. Sirola így ír válogatása bevezetőjében: „Így harcol és énekel a tűzzel teli fiatal sereg, és két, uralkodó és szószóló hang emelkedik a többé fölé, Ady Endréé és Babits Mihályé. Adí, aki fiatalon halt meg 1919-ben, ennek a csoportnak lázadó költője, a tiszta költő, aki azért énekel, mert belső démonja erre készíti; versbe önteni szenvedélyét, szenvedését és

Giovanni Pascoli egyik kedves tanítványává vált. 1908-ban az irredentisták nevében beszédet mondott a grazi és bécsi diákok elleni erőszakos cselekmények ellen tiltakozó tüntetésen. Pascoli válaszolt neki, az osztrák állampolgárságú olasz fiatalok hitét éltetve. Diplomája megszerzése után a fiumei Emma Brentari lányiskolában tanított. Az 1911-es helyi választásokon a Giovane Fiume képviselőnek jelöli Isidoro Garofoloval, Riccardo Giganteval és Luigi Cussarral együtt R. Zanella autonóm pártja ellenében. Az akkor kiadott Sirola által írt röpirat nyílt irredentista deklaráció. Az első világháború kitörésekor visszahívták és az orosz frontra küldték ki, ott maradt majdnem egészen a háború végéig. Meggyőződéses mazziniánusként 1918-ban, amikor a városban megalakultak az első pártok, néhány barátjával együtt megalapította a republikánus pártot. Még ugyanabban az évben tagja a Nemzeti Tamács direktív Bizottságának, és ugyanakkor rábízák a Leonardo da Vinci középiskola vezetését is. 1919 szeptemberében felszabadítóként fogadja Gabriele D’Annunziót, de nem vesz részt közvetlenül a költő vállalkozásában. Ellenezte a fiumei Szabad Állam megalapítását és határozottan harcolt R. Zanella kormányzata ellen, amikor az 1921-ben megalakult. Őszinte demokrata volt és az maradt a fasizmus idején is, amihez csak 1932-ben csatlakozott. A második világháború Olaszország számára szerencsétlen végkimenetele Sirola számára fájdalmas trauma volt. Riccardo Giganteval együtt meggyőződve arról, hogy a nyugati szövetségesek győzelme esetén Fiumét Jugoszláviának fogják átadni, abban a kétségbeesett illúzióban, hogy megmentheti a várost Olaszország számára, kollaborált a németekkel, amikor azok 1943. szeptember 8-án elfoglalták a várost. Először elfogadta a biztos/rendőrfőkapitányi (commissario), majd a polgármesteri kinevezést. Nagy önuralmat tanúsított ebben a kényes és nehéz pozícióban, hogy amennyire lehetséges megvédje a város polgárait. Nem tudta megakadályozni a bebörtönzéseket, megtorlásokat, deportálásokat, a végső rombolást. A németek ugyanis nem biztosítottak számára hatalmat, sőt melléhelyeztek egy „berater”-t, tanácsadót. Tito partizánjai megjelenésének előestéjén az életét féltő régi barátai unszolásának engedve úgy döntött, hogy elhagyja a várost. Az angol-amerikaiak és a jugoszláv partizánok uralta Triesztben állapodott meg, ahol egy nap Tito két titkosügynöke felismerte, megállította. Visszavitték Fiumébe, majd néhány nap múlva átszállították Horvátországba. Ismeretlen helyen végezték ki, nem lehet tudni, hogy gyorsított peres eljárás után vagy árulóként.

²⁶⁵ WIDMAR, Antonio, *Accordi magiari*, Nyugat 1928.19. szám In: epa.oszk.hu/00000/00022/00452/14127 (2013. március 25.)

gyűlöletét. Ő a Kelet lázadó fia, aki szerelmes a Nyugat kék egébe, nyugtalan és beteg szellem, mindent megénekel, amit megérint, megsimogatja és megsebzí a lelkét, és ezért lírája hű tükre mindennapi életének, mely hol kétségektől gyötört, hol szerelemtől örömtias, holy szarkazmussal teli. A másik, Babits, mély költő és kifinomult művész. Gazdag, változatos, mély visszhangú líráját áthatja egyfajta intenzív és folyamatos törekvés egy jobb világ felé, amelyet a gondolkodó magányából hirdet és szószólója lesz, és amelyet a művész folytat legszebb és legragyogóbb képeivel. A modern ember magányos szelleme, amely a múltban, a természet és a dolgok szemléletében keres választ a szenvedésre, a szorongásra, a bánatra és a nosztalgiára, amelyek a lelkében visszhangoznak. A klasszikus világ és a modern irodalom pontos ismerője, a dantei poéma legszebb és leghitelesebb fordítását adta hazájának. E két költő körül, akik a legnagyobbak még vannak mások, akik méltók a megismerésre költészetük miatt, amely szerelmes a félárnyékba és a melankóliába.” – írja Sirola.²⁶⁶ A kötetben később Babitsot „a legnagyobb élő magyar költőnek” és „a költők új generációja mesterének” nevezi, aki Adyval összehasonlítva harmonikusabb, „latinabb”, ahol már „nem tudja az ember, hogy a szépséget, vagy a tartalom mélységét csodálja-e jobban”.²⁶⁷ A költő versei közül a következőket közli a kötet: *Sugár (Raggio di sole)*, *Téli dal melyben a költő magát és társait bányászokhoz hasonlítja (Canzone invernale [Dove il poeta assomiglia a minatori sé e i compagni])*, *Régen elzengtek Sappho napjai (Da tanto passarono i giorni risonanti di Saffo)*, *Csonka Magyarország (Ungheria mutilata)*, *A sziget nem elég magas (Non è abbastanza alta l'isola ancora)*, *Temetői tavasz (Primavera di cimitero)*, *Míg kesztyűddel és kalappoddal*

²⁶⁶ „Cosi combatte e canta la giovane schiera, piena d'ardore, e due voci s'alzano sopra tutte, dominatrici e rivendicatrici, quella di Andrea Ady e di Michele Babits.

L'Ady, morto ancor giovane nel 1919, è il poeta ribelle di questo gruppo, il poeta puro, che canta, perché il demone interno lo spinge a cantare; a versare nei versi la sua passione, il suo tormento e il suo odio. Egli è il ribelle figlio dell'Oriente, innamorato del cielo azzurro dell'Occidente, spirito inquieto e ammalato, canta tutto ciò che sfiora, accarezza e fessisce l'anima sua, ed è perciò la sua lirica lo specchio fedele della sua vita quotidiana, ora assillata dal dubbio, ora esultante d'amore, ora piena di sarcasmo. L'altro, il Babits, è un poeta profondo ed un artista finissimo. La sua lirica ricca, varia, dalle risonanze profonde è pervasa da una intensa e continua aspirazione verso un mondo migliore, che il pensatore annunzia dalla sua solitudine e se ne fa banditore, e che l'artista persegue con le immagini più belle e più radiose. Spirito solitario di uomo moderno, che cerca nel passato, nelle cose e negli aspetti della natura la risposta al tormento, all'ansia, alla mestizia e alla nostalgia, che colorano e risuonano nell'anima sua. Conoscitore acuto del mondo classico e della nostra letteratura ha dato alla sua patria la traduzione più bella e più fedele del poema dantesco. Attorno a questi due poeti, che sono i maggiori, altri vi sono ancora, che meritano di essere conosciuti per la loro poesia innamorata della mezza luce, della penombra e della melancolia.”

SIROLA, Gino, *Amore e dolore di terra magiara*, Firenze, „La Nuova Italia” Editrice, 1932, 13-14.

²⁶⁷ „Artista finissimo, da una poesia fantastica nel suo inizio, evocatrice anche di scene e figure del mondo antico, tendente ad una virtuosità esteriore, è asceso ad una visione del mondo e delle cose più ampia di quella dell'Ady e più armoniosa, più latina, dove non sappiamo se più ammirare la bellezza o la profondità del concetto, poichè in tale multicolorde lirica, la fusione della parola dell'immagine col concetto è perfetta.”

SIROLA, Gino, *Amore e dolore...*, i.m., 25.

babralsz (Mentre coi tuoi guanti di trastulli e col cappello), Rádió – Ének és meditáció (La radio – Canto e meditazione).

Ezek az antológiák Fried Ilona szerint „egészen példaértékűek, kár, hogy szinte ismeretlenek maradtak Olaszországban”²⁶⁸. A tanár-műfordító levelezett is a költővel, a Széchényi Könyvtár Kézirattára összesen tizennégy 1928 és 1940 között Babitshoz írott levelét őrzi, ezen kívül 1943-ban, az ő fordításában közölte az *Il Meridiano di Roma* az *Ének és meditáció (Canto e meditazione I-II.)* című verseket.²⁶⁹

Sirola eredetileg Widmar közvetítésével kereste meg Babitsot. Widmar egyik 1923-ban írt levelének tanúsága szerint Giovanni Pascoli, „a nagy költő fiumei tanítványa”, mestere kötetét küldte el Babitsnak, fennmaradt levelezésük azonban csak az *Accordi magiari* megjelenése után, vagyis 1928-ban kezdődött, úgy, hogy Sirola lefordította Tompa Mihályt a Delta című folyóiratnak, s „nagyra becsülné, ha Babits írna neki, s esetleg elküldené számára fényképét”.²⁷⁰

„Fiume, 23 luglio 1928

Illustre Signore,

Dono gradito-, che mi sprona a continuare nell’opera mia di rendere nella lingua di Dante, non idegnamente, almeno tale è la mia speranza, la poesia magiara moderna, così profonda nella sua umanità e mestizia e così bella nella sua spontaneità e sincerità da non essere forse superata da nessun’altra lirica moderna.

Fatica dolce per me questa, di trovare ed ammirare nella poesia magiara l’eterna anima umana, così diversa da popolo a popolo, eppure sempre così universale nelle sue aspirazioni più pure e più nobili.

E della mia fatica io sarò ben lieto e contento se l’opera mia di traduttore potrà far conoscere agli italiani l’ignorata bellezza della lirica magiara, lieto e contento non soltanto per me, ma per i poeti magiari, veramente degni d’essere conosciuti oltre la breve cerchia dei confini della loro Patria.

MA perché io possa continuare nell’opera mia, io dovrò ricorrere spesso alla Sua bontà e gentilezza e a quella degli illustri scrittori del Nyugat.

Confidando dunque anche per l’avvenire nella Sua benevolenza e quanto mai gradita amicizia accolga i sentimenti del mio grato animo e della profonda mia stima.

²⁶⁸ FRIED Ilona, *Emlékek városa*, Fiume, i.m., 224.

²⁶⁹ BABITS Mihály, *Canto e meditazione*, I-II. ford. Gino SIROLA, Meridiano di Roma, 1943. június 6.

²⁷⁰ FRIED Ilona, *Emlékek városa*, i.m., 224.

Il suo fedele ammiratore

Gino Sirola²⁷¹

Az 1928. szeptember 7-én kelt második levél már arról tanúskodik, hogy Babits járt Fiumében és személyesen is találkozott Sirolával, akinél néhány kötetet hagyott. Sirola beszámol az írónak egy jelentős trieszti irodalomkritikus, Silvio Benco az *Accordi magiari*-t méltató kritikájáról, amelyben elismerően emeli ki Babits művészetét is. A levél fontos dokumentum abból a szempontból, hogy jelzi Babits immár nemzetközi irodalmi presztízsét, hiszen a modern magyar líra mondhatni egyetlen olaszországi fordítója őt kéri: ajánljon további fordításra érdemes versesköteteket. Az is figyelemre méltó, hogy a fiumei Sirola rendszeresen olvasta a Nyugatot, ez kötetének összeállításán is látszik, hiszen válogatásain a folyóirat erőteljes hatása érzékelhető.

„Fiume, 7 settembre 1928

Illustre Signore,

in data odierna Le spedisco una copia del Piccolo della Sera con un articolo sui miei "Accordi Magiari", scritto da uno dei migliori nostri critici viventi, da Silvio Benco, con la certezza, che Le farà piacere leggere il giudizio sincero e meritato sulla odierna poesia magiara e specialmente sulla Sua poesia, e la lode verso l'opera mia di traduttore. Nell'articolo poi troverà cancellate quattro righe, che per mia svista del critico, non riguardano me, ma bensì un'altra persona.

²⁷¹ „Tisztelt Uram,

engedje meg, hogy köszönetet mondjak azért a szívesen fogadott ajándékért, amelyet igazán kedves levele jelentett.

Szívesen fogadott ajándék –, amely arra ösztönöz engem, hogy folytassam azt a munkát, hogy Dante nyelvére átültessem, nem méltatlanul, legalábbis reményeim szerint, a modern magyar költészetet, mely annyira mély emberségében és bánatában és olyan szép spontaneitásában és őszinteségében, hogy talán egyetlen más moden költészet sem szárnyalja túl.

Édes fáradság számomra ez, hogy megtaláljam és megcsodáljam a magyar költészetben az örök emberi szellemet, amely népenként olyan különböző, és ugyanakkor legtisztább és legnemesebb törekvéseiben mégis annyira univerzális.

És a fáradozásom miatt nagyon boldog leszek, ha fordítói művem megismertetheti majd az olaszokkal a magyar líra ismeretlen szépségét, boldog, hogy nem csak a magam számára, hanem a magyar költők számára, igazán méltók rá, hogy Hazájuk határainak kis körén kívül ismertek legyenek.

DE, hogy folytathassam a munkámat, sokszor az Ön és a Nyugat írónak jóságához és kedvességéhez kell folyamodnom.

Bízva tehát az Ön eljövendő jóakarátában és örömmel fogadott barátságában, fogadja hálás lelke és mély nagyrabecsülésem érzéseit,

Hü esodálója

Gino Sirola”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143

Nello stesso tempo assieme al giornale *Le restituisco*, in verità con un po' di ritardo, ma vorrà scusarmi, i suoi libri, portatimi così gentilmente e che ho dovuto tenere così a lungo e che ho sfogliato tante volte con diletto e commozione.

All'amico comune Widmar, che il mese scorso passò per Fiume, diedi una nota di libri, che desidererei leggere, ma ho paura, che essendo egli troppo occupato, se ne dimentichi, o mi faccia attendere parecchio.

Perciò mi rivolgo a Lei, perché al suo ritorno a Budapest, in cambio di 20 copie dei miei "Accordi Magiari,, che tra giorni spedirò in dono alla redazione *Nyugat*, cerchi di farmi avere l'ultimo suo volume di poesie e quello del Gellért e del Kosztolányi o qualche altro libro di poesia che non conosco e che merita di essere conosciuto, così pure qualche lavoro critico sull'Ady e sulla moderna poesia magiara.

Desidererei anche di ricevere i numeri del *Nyugat*, se possibile naturalmente, che non mi sono stati spediti a suo tempo, e cioè i numeri 5,6,7,8,9,10,11,12,13 di quest'anno.

Se Lei poi avesse il desiderio di qualche libro di autore nostro, mi scriva, senza riguardo, che io sarò ben lieto di poter contraccambiare così alle gentilezze usatemi finora da Lei e dagli altri illustri suoi amici.

Con ammirazione

suo

Gino Sirola²⁷²

²⁷² Tisztelt Uram,

a mai napon elküldöm Önnek az *Il Piccolo della Sera* egy példányát, benne egy az én *Accordi Magiarim*ról szóló cikkel, amelyet az egyik legjobb ma élő kritikusunk, Silvio Benco írt, azzal a bizonyossággal, hogy szívesen olvassa majd az őszinte és megérdemelt ítéletet a mai magyar költészetről és különösen az Ön költészetéről, és az én fordítói munkám dicséretét.

A cikkben talál majd négy kihúzott sort, amelyek a kritikus tévedéséből nem rám vonatkoznak, hanem valaki másra.

Ugyanakkor az újsággal együtt visszaadom Önnek, igazából egy kis késéssel, megbocsát nekem, a könyveit, amelyeket olyan kedvesen elhozott nekem, és amelyeket olyan sokáig kellett magamnál tartanom és amelyeket örömmel és meghatottsággal sokszor lapozgattam.

Közös barátunknak, Widmarnak, aki a múlt hónapban Fiumében járt, odaadtam azoknak a könyveknek a jegyzékét, amelyeket el kívánok olvasni, de félek, hogy mivel nagyon elfoglalt, elfelejti, vagy nagyon sokáig várat majd.

Ezért fordulok Önhöz, hogy amikor visszatér Budapestre, az én *Accordi Magiarim* 20 példányáért cserébe, amelyet néhány nap múlva ajándékként küldök a *Nyugat* szerkesztősége számára, kérem, próbáljon meg eljuttatni hozzám egy példányt az utolsó verseskötetéből, egyet Gellértétnől és Kosztolányiéából vagy néhány más verseskönyvet, amelyet nem ismerek, és amely megérdemli, hogy ismert legyen, és így néhány kritikai munkát Adyról és a modern magyar költészetről.

Szeretném megkapni a *Nyugat* azon számait is, természetesen ha lehetséges, amelyeket annak idején nem küldtek el nekem, azaz az idej 5.,6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.,13. számokat.

Ha aztán Önnek az a kívánsága lenne, hogy szeretne néhány kötetet szerzőinktől, bátran írjon, boldog leszek, ha ily módon viszonzhatom az eddig Öntől és tisztelt barátaitól kapott kedvességeket.

csodálattal az Ön Gino Sirola-ja"

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/2.

A következő levél 1929. április 12.-i keltezésű. Sirola „nagy Mesterének”, Pascolinak latin nyelvű verseit tartalmazó kötetet küld Babitsnak, valamint beszámol arról, hogy éppen az *Accordi magiari* második kötetén dolgozik.

„Fiume, 12 aprile 1929

Illustre Signore,

con la posta odierna Le spedisco una raccolta di cento poesie del mio grande Maestro ed un volume dei suoi carmi latini, tradotti abbastanza fedelmente, d’argomento cristiano, che certamente sono tra le cose sue più belle.

I due volumi però non vogliono essere un dono, ma la mia testimonianza di ammirazione e di affetto per Lei, che benché di stirpe diversa, sento così vicino al mio Maestro, per la fede in una Umanità migliore, che cerca la propria salvezza ed ascesa non nella matta bestialità, ma nella comprensione del dolore e nell’ amore fraterno.

L’ottima accoglienza che hanno avuto le mie traduzioni mi sprona a continuare nella mia opera e così sto preparando un secondo volume di *Accordi magiari*.

Ho già tradotto una trentina di liriche, tra le quali una decina di Gelléri, che mi piace tanto per la sua originalità, e cinque del Kassák, dove già vibra l’armonia futura.

Così con questo secondo volume di accordi spero di poter rivelare ancora meglio al pubblico italiano la vera anima magiara moderna.

Nelle ”nouvelles litteraires” leggo della sua prossima partenza per Parigi, per teneris delle conferenze sulla moderna poesia magiara, e non posso non augurarLe il buon viaggio ed invidiare i suoi uditori parigini.

Confidando ancora sempre nel Suo ricordo e nella sua benevolenza

accolga i miei più cordiali saluti.

Con profonda stima

suo

Gino Sirola²⁷³

²⁷³ „Tisztelt Uram,

a mai postával elküldök Önnek egy száz versből álló gyűjteményt az én nagy Mesteremtől és latin költeményeinek egy kötetét, melyek fordításai kellően hűek, keresztény témájúak, melyek bizonyosan a [Mester] legszebb dolgai között vannak.

A két kötetet nem ajándéknak szánom, inkább az Ön iránt érzett csodálatom és szeretetem tanújelének, akit bár más népből származik, annyira közel érzek Mesteremhez, az egy jobb Emberiségbe vetett hitt miatt, amely a saját megváltását keresi és nem az örült bestialitásba száll alá, hanem a fájdalom megértésébe és a testvéri szeretetbe.

A kitűnő fogadtatás, amelyben fordításaim részesültek, arra indít engem, hogy folytassam a művemét és így éppen az *Accordi magiari* második kötetét készítem.

Sirola rendkívüli irodalmi érdeklődését és tájkozottságát mutatja, hogy a Nyugat mellett rendszeres olvasója volt a Nouvelles Litteraires-nek, az általa kedvelt és fordított szerzők folyamatos olvasásával.

A következő levél már 1930. január 4-én íródik, és Sirola új válogatáskötetének előrehaladott állapotáról számol be, valamint fordítási tanácsokat, segítséget is kér, ez a levél bepillantást enged az olasz fordító nehézségeibe, valamint beavat fordítói elveibe is. Mint később látni fogjuk, Sirola alaptalanul volt optimista, a kötet kiadására még két évet várni kellett.

„Fiume, 4 gennaio 1930

Illustre Signore

mi abbia per iscusato se finora non Le ho risposto, nemmeno con un grazie, al gentile invio del volume dei suoi versi, con l'affettuosa dedica, ma ho atteso un po', per poterLe dare insieme al mio grazie più sentito e più fervido, la nuova che il mio secondo volume di traduzioni del magiaro è ormai a buon posto e che per la fine di marzo potrò certamente già darlo alle stampe.

Accluso nella lettera Lei troverà l'indice delle poesie, che ho tradotto, e che formeranno per così dire la parte più grossa del volume, perché ripresento al pubblico italiano i poeti da me preferiti, che certamente nel loro insieme esprimono i più forti, i più soavi, i più profondi ed i più diversi accordi, che risuonano nella lirica moderna magiara.

A questi sei poeti, poi aggiungo come chiusa, una decina tra poetesse e poeti, che con le loro fiorita varia e gentile, faranno meglio rivibrare nei lettori, l'armonia multiforme della poesia che li precede.

Qui so però di commettere delle ingiustizie e mancanze, ma la colpa è in parte soltanto mia, perché se invero di taluni, anche forse valenti poeti, non ho tradotto nulla, è, o perché la mia concezione della vita e del mondo è ben diversa dalla loro, o perché mi sento incapace di riprodurre nemmeno lontanamente la forma; onde è rivestita la

Már lefordítottam harminc verset, közöttük tizet Gelléritől, aki nagyon tetszik nekem eredetisége miatt és ötöt Kassáktól, amiben már a jövő harmóniája vibrál.

Így az *Accordinak* ezzel a második kötetével remélem még jobban meg tudom majd mutatni az olasz közönségnek az igazi modern magyar lelket.

A Nouvelles Litteraires-ben olvastam közelgő párizsi útjáról, hogy előadásokat tartson a modern magyar költészetről és nem tudom megállni, hogy ne kívánjak Önnek jó utat és ne irigyeljem párizsi hallgatóit.

Még mindig bízva az Ön emlékezésében és jóakarátában

fogadja legszívélyesebb üdvözetemet
mély tisztelettel

Gino Sirola-ja”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/3.

loro poesia, oppure, e qui la colpa non è mia, non ho potuto finora averne i volumi (come per il Füst Milan per es.), e nelle Antologie, che ho a disposizione sono troppo scarsi i saggi, o tali, che non mi piacciono, o che non so tradurre.

Ritornando poi ai poeti da me preferiti, io spero che la presente mia scelta delle poesie dell'Ady rappresenti meglio la sua poesia e la sua anima di quello che ne rappresentasse la scelta apparsa negli "Accordi Magiari". Quanto alle sue poesie, illustre signore, non so, se ne sarà contento, in ogni caso io ho cercato di tradurre quello che più sentivo e che pensavo potesse più piacere all'anima italiana, perché traducendo un poeta, io credo che si debba più di tutto guardare all'armonia intima della poesia, quella del contenuto, affinché non vada smarrita, e che la risonanza che sorge nell'anima del lettore non straniero, o per meglio dire, si deve cercare nel poeta eterna nota umana, che ci fa fratelli, benché così diversi di stirpe e di linguaggio.

Quanto io mi sia avvicinato a questo mio principio, io non lo so, ma è certo, che ho cercato di fare del mio meglio, e che come il primo volume ha avuto una accoglienza, veramente per me lusinghiera, anche se ha destato qua e là piccole inevitabili invidie e se hanno fatto finta di non accorgersene, beatamente non curanti, quelli che credono di rappresentare il legame spirituale tra i nostri due popoli, così questo secondo volume, come spero, non mancherà di destare ancora di più interesse e l'ammirazione per quella poesia lirica, che come ben dice Lei nel suo ultimo libro, Vita e Letteratura, è tra le più ricche e più profonde.

Ed ora nel tradurre qua e là ho trovato qualche passo difficile o qualche incertezza nell'interpretazione e perciò mi rivolgo a Lei, certo che nessuno meglio mi potrebbe aiutare e che Lei non se ne avrà a male per il disturbo che Le reco.

I dubbi e le incertezze sono le seguenti: e comincio con l'Ady.

1) Nella poesia "Absolon boldog szégyene" io ho tradotto l'ultimo verso in due maniere, e vorrei sapere qual è la buona, se la prima o la seconda.

I. Oh vespertius soffio di vento
fa che lietamente si culli.
tra le splendide braccia di Leda
il corpo fremente
del duce beffato.

II. Oh vespertius soffio di vento
fa che lietamente ondeggi
appeso alle splendida braccia di Leda
il corpo fremente
del duce deriso.

2) nella poesia "az eltévedt lovas" il verso secondo della strofa sesta suona così: csupa nyomások, csupa ősök, ora come deve intendersi la parola "nyomások", ha il significato

qui di oppressione angheria oppure di traccia od orma? Le mie due varianti sono le seguenti:

I. tutto oppressione, ed avi soltanto,

II. orme tutto di avi soltanto,

3) Nel tradurre le sue poesie mi sono imbattuto nella seguente difficoltà d'interpretazione. Nella poesia "Temetői tavasz" la szépszemű fekete néni del verso settimo va bene tradotta così:

I. "vecchierella buona a bruno vestita" oppure devo tradurre altrimenti, forse così: signora dagli occhi belli a bruno vestita.

4) Altre due difficoltà ho trovate nelle seguenti poesie del Kassák. Nella poesia segnata col num. 77. comparsa nel Nyugat del 1 agosto 1917 la fine del primo verso suona così:

megdicsérjelek kezeim érintésével, che io ho tradotto così: Sono uscito di casa per salutarti e per lodarti con la carezza delle mie mani, ora vorrei sapere se ho tradotto bene, oppure se invece di carezza, devo mettere qualche altra espressione, toccare o il tocco delle mie mani, che però suona male.

5) Nella poesia segnata col num. 85 apparsa nel Nyugat del 1 ott. 1927 l'ultimo verso suona così: "három elvetemedett kölyök a felhőkben tántorogtunk életünk felé." ora la mia traduzione è la seguente:

„andavamo su nelle nubi in alto tra temerari ragazzi barcollando verso la nostra vita” oppure invece di tre temerari ragazzi si deve tradurre „tre sulleati [scellerati?] furfanti, quale delle due interpretazioni è la migliore?

Come vede, illustre Signore e Maestro, il disturbo che Le reco non è piccolo, ma vorrà tenermi per iscusato ed essere così gentile di chiarirmi i passi oscuri e d'essermi la guida sicura verso la verità e la bellezza.

Con i migliori auguri per l'anno novello e

con distinti orrequi [ossequi?] mi creda

suo devotissimo

Gino Sirola”²⁷⁴

²⁷⁴ „Tisztelt Uram,

bocsássa meg, ha eddig nem válaszoltam Önnek egy köszönömmel sem verseskötete kedves elküldésére, amelyet szeretettel dedikált, de vártam egy kicsit, hogy leghálásabb köszönetemmel együtt adhassak hírt róla, hogy második magyar fordításkötetem immár jó helyen van és biztosan nyomdába adhatom március végén.

A levélhez csatolva találja az általam lefordított versek jegyzékét és amelyek úgymond a kötet legnagyobb részét adják majd, mert újra bemutatom az olasz közönségnek az általam kedvelt költőket, akik bizonyosan

Sirola következő, 1930. május 12-i levelében arról számol be, hogy Fiumében nagy sikerű felolvasóestet tartott az eddig elkészült fordításokból és arra kéri Babitsot, hogy ő írjon előszót a válogatáskötet elé.

„Illustre Signore

Fiume, 12 maggio 1930

együtt fejezik ki a legerősebb, leglágább, legmélyebb és legkülönbözőbb akkordokat, amelyek a modern magyar költészetben hangzanak.

Ehhez a hat költőhöz, aztán hozzáteszek zárasképpen tíz költőnőt és költőt, akik változatos és kedves személyeikkel a legjobban megrezegettik az olvasókban annak a költészetnek a sokszínű harmóniáját, amely [a kötetben] megelőzi őket.

Itt tudom, hogy igazságtalanságokat és mulasztásokat követek el, de ez csak részben az én hibám, mert ha egyes és talán értékes költőktől nem fordítottam semmit, vagy azért mert az én életfelfogásom teljesen különbözik az övéktől, vagy pedig alkalmatlannak érzem magam, hogy akár részben visszadhassam verseik formáját, amelybe öltöztették őket, vagy, és ez nem az én hibám, eddig nem sikerült kötetekhez jutnom (például Füst Milán esetében), és a birtokomban lévő antológiákban a tanulmányok túlságosan szegényesek, vagy olyanok, hogy nem tetszenek, vagy nem tudom lefordítani őket.

Visszatérve az általam kedvelt költőkhöz, remélem, hogy jelen versválogatásom Adytól jobban mutatja be a költészetét és a lelkét az *Accordi magiari*-ban megjelentnél. Ami az Ön veseit illeti, tisztelt uram, nem tudom, hogy boldog lesz-e, mindenestre azt próbáltam meg lefordítani, amiről azt éreztem és gondoltam, hogy jobban tetszhet az olasz léleknek, mert egy költőt fordítva azt hiszem, hogy leginkább a vers legbelsőbb harmóniáját kell nézni, a tartalomét, hogy ne vesszen el, és hogy a visszhang, ami keletkezik a nem külföldi olvasóban, jobban mondva, az embernek a költőben az örök emberi jelet (nota) kell keresnie, amely testvérré tesz minket, akkor is, ha ennyire más népből és nyelvből származunk.

Hogy mennyire közeledtem ehhez az elvemhez, nem tudom, de biztos, hogy igyekeztem a minden tőlem telhetőt megtenni, és minthogy az első kötetnek számomra igazán hízogó visszhangja volt, akkor is ha itt-ott némi elkerülhetetlen irigységet keltett, és ha úgy tettem, mintha nem vették volna észre, boldogan nemtörődömök, azok akik azt hiszik, hogy a mi két népünk közötti szellemi kötelékeket képviselik, így ez a második kötet, ahogy remélem, még több érdeklődést és csodálatot fog kelteni az iránt, amely, mint ahogy Ön mondja utolsó könyvében, az *Élet és irodalom*-ban, a leggazdagabbak és legmélyebbek között van.

És most a fordításban itt-ott találtam néhány nehéz passzust, vagy néhány értelmezési bizonytalanságot és ezért fordulok Önhöz, biztos, hogy senki nem tud Önnél jobban segíteni nekem, hacsak nem veszi rossznéven, hogy ilyesmivel zavarom. A kételyek és bizonytalanságok a következők: Adyval kezdem.

- 1) Az „Absolon boldog szégyene” című versben az utolsó versszakot két módon fordítottam le, és szeretném tudni, hogy melyik jó, az első vagy a második. [...]
- 2) „Az Eltévedt lovas” című versben a hatodik versszak második sora így hangzik: csupa nyomások, csupa ösök, mit kell érteni a „nyomások” szó alatt [...]
- 3) Az Ön verseinek fordítása közben a következő értelmezési nehézségbe ütköztem. A „Temetői tavasz” című versben a hetedik sorban a „szépszemű fekete néni” fordítása jó lesz így: [...]
- 4) Másik két nehézséget találtam Kassák következő verseiben. A 77. számú versben, amely a Nyugat 1917. augusztus 1-jei számában jelent meg, az első verssor így hangzik: „megdicsérjelek kezeim érintésével”, amit én így fordítottam: [...] most azt szeretném tudni, hogy jól fordítottam-e, vagy a [...] helyett valamilyen más kifejezést kell használnom, [...] -t, ami pedig rosszul hangzik.
- 5) A 85. számú vers, amely a Nyugatban 1927. október 1-jén jelent meg utolsó sora így hangzik: „három elvetemedett kölyök a felhőkben tántorogtunk életünk felé”, namármost az én fordításom a következő: [...] vagy [...] helyett [...] -t kell fordítani, melyik a két értelmezés közül a jobb?

Mint látja, tisztelt Uram és Mesterem, a kényelmetlenség, amelyet Önnek okozok nem kicsi, de bocsásson meg ezért nekem és legyen kedves megvilágítani a számomra sötét passzusokat és legyen biztos vezetőm az igazság és a szépség felé.

Az új évre a legjobbakat kívánva
legnagyobb tisztelettel üdvözlöm:
az Ön elhivatott

Gino Sirola-ja”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/4.

pensavo di poter finire per la fine d'aprile il secondo volume di *Accordi magiari*, ma la scuola, abbastanza numerosa, 300 alunni, mi ha dato durante questi due mesi tanto lavoro, che appena adesso ho finito di tradurre le ultime poesie.

Venerdì sera ho tenuto qui una lettura delle poesie tradotte, ho letto quattro liriche di Ady, quattro sue, tre del Gellért, 3 del Kosztolányi, 2 di Szabó Lőrinc e 2 di Kassák, gli applausi che hanno coronato la mia lettura naturalmente non vanno a me, ma ai poeti che ho presentato.

Le allego alla presente l'Indice delle poesie, che faranno parte del volume, perché vorrei pregarLa d'un favore, a dirLe il vero, non ho troppo coraggio di chiederlo, cioè se Lei volesse cortesemente premettere al mio volume poche parole, una o due pagine soltanto, sulla moderna lirica magiara, o sulla poesia lirica in generale.

Io so che il favore che domando è grande, ma per l'amore che io porto alla moderna lirica magiara chiedo perdono del mio ardire al Poeta, che sa così nobilmente comprendere ogni voce fraterna ed amica, anche se, come la mia, ignota e modesta.

Con distinti ossequi

suo

Gino Sirola²⁷⁵

Babits igent mondot a felkérésre. Sirola ujjongva mond köszönetet május 23-i levelében, valamint beszámol arról is, hogy szeretné a kötetet az erdélyi költők néhány versével is bővíteni, ehhez segítséget (köteteket) kér. Az *Accordi magiari* megjelenésekor – a már idézett könyvismertetésben – Widmar egyik kifogása az volt, hogy a válogatásba nem kerültek be

²⁷⁵ „Tisztelt Uram,

azt gondoltam, hogy április végére be tudom fejezni az *Accordi magiari* második kötetét, de a népes iskola, 300 növendék, ebben a két hónapban annyira sok munkát adott nekem, hogy éppen csak most fejeztem be az utolsó versek fordítását.

Péntek este tartottam itt egy felolvasást a lefordított versekből, felolvastam Ady négy versét, négyet Öntől, hármat Gellértől, hármat Kosztolányitól, kettőt Szabó Lőrinctől és kettőt Kassáktól és a tapsok, amelyek megkoronázták a felolvasásomat természetesen nem nekem szóltak, hanem azoknak a költőknek, akiket bemutattam.

Csatolom Önnek a jelenlegi jegyzéket azokról a versekről, amelyek a kötetben szerepelni fognak, mert szeretném megkérni Önt egy szívességre, az igazat megvallva, nincs túl sok bátorságom, hogy ezt kérjem, azaz, hogy írna-e a kötetemhez egy néhány szavas, egy-két oldalas előszót, a modern magyar líráról, vagy a líráról általánosságban.

Tudom, hogy a szívesség, amit kérek nagy, de a modern magyar líra iránt érzett szeretetem miatt elnézést kérek a merészségem miatt a Költőtől, aki ennyire nemesen meg tud érteni minden testvéri hangot, akkor is ha az, mint az enyém, tudatlan és szerény.

Hódoló tisztelettel
az Ön

Gino Sirola-ja”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/5.

olyan nevek, mint: Reményik Sándor, Mécs László, Komjáthy Aladár, Szabó Lőrinc, Szenes Erzsébet egy verse ellenben igen²⁷⁶ (ő megjelent az *Amore e dolore...*-ban is).

Illustre Signore,

Fiume 23 maggio 1930

non so come ringraziarLa per la promessa prefazione, per la sua gentilezza e bontà, se non col promettere che continuerò nell'opera mia di traduttore delle poesie magiare, così che L'Italia potrà meglio d'ogni altro popolo conoscere ed ammirare l'anima fraterna del popolo magiaro.

Quanto alla data per la consegna della prefazione che io non mancherò di tradurre il più fedelmente possibile, mi basta ch'io l'abbia per il 20 giugno perché vorrei frattanto tradurre ancora cinque o sei poesie dei poeti transilvani, per dare anche in questo volume non soltanto la voce della piccola patria magiara, ma anche le voci dei suoi poeti irredenti. Ma in questo mio desiderio devo ricorrere nuovamente, e non se ne abbia a male, alla sua bontà e cortesia, perché vorrei aggiungere al volume che non intitolero come il primo "Accordi Magiari", ma bensì, "Amore e dolore di terra magiara", due o tre poesie per ciascuno dei seguenti poeti, Reményik Sándor, Tompa László e Mécs László, perciò vorrei pregarLa di volermi procurare qualcuno dei seguenti volumi, del Reményik, Egy eszme indul, Atlantisz harangoz, Két fény között, del Tompa, "Erdély hegyei közt", "Éjszakai szél", del Mécs "Hajnali harangzó".

Veramente del Mécs ho già tradotte due poesie, ma vorrei trovarne qualche più bella, dato che nell'antologia che ho a mia disposizione, non ci sono che tre sue poesie soltanto.

Se poi nella libreria del Nyugat o in quella dell'Athenaeum ci fosse qualcuno di questi volumi, potrebbe pregare la direzione delle rispettive librerie di inviarmeli alla Libreria popolare di Fiume, Minerva, mediante la quale ho già fatto venire parecchi volumi da Budapest, ed io non mancherò con ogni sollecitudine, di spedire il denaro per i libri e per la spesa dell'invio.

nell'elenco dei poeti che Le ho mandato può aggiungere anche il nome di Illyés Gyula di cui sto ora leggendo il volume "nehéz a föld, e che mi piace e che certamente includerò nel mio nuovo volume.

Con riconoscenza e ammirazione
cordialmente

²⁷⁶ WIDMAR, Antonio, *Accordi magiari*, Nyugat 1928.19. szám In: epa.oszk.hu/00000/00022/00452/14127

suo

Gino Sirola”²⁷⁷

Babits 1930 júniusában, Esztergomban megírta az előszót, Sirola azonban csak szeptemberben válaszol rá, elküldi az olasz változatot és egy igazán különleges ajándékkal, egy Gabriele Rosetti által illusztrált Dante-kötettel kedveskedik az írónak. beszámol arról is, milyen költőkkel bővítette válogatását (Reményik, Tompa).

„Illustre Signore

Fiume, 8 sett.

1930.

chiedo scusa per il lungo silenzio, e per non averLe risposto immediatamente, con un grazie vivissimo per la bella prefazione, così profonda e così chiara, nobile adornamento del mio volume.

Io spero di averla tradotto fedelmente, e per scrupolo di coscienza, Le allego una copia della prefazione tradotta, e se c'è qualche svista o erronea interpretazione del suo pensiero mi renda avvertito, perch'io possa fare le debite correzioni.

Volevo scriverLe già da tanto, ma mi pareva, dopo la cortesia usatami, che risponderLe semplicemente, e non inviarLe qualche cosa, come ricordo, e come testimonianza

²⁷⁷ „Tisztelt Uram,

nem tudom, hogyan mondjak köszönetet Önnek a megígért előszóért, a kedvességéért és jóságáért, ha nem azzal az ígérettel, hogy folytatni fogom munkámat mint a magyar versek fordítója, úgy, hogy Olaszország bármilyen más népnél jobban megismerhesse és csodálhassa a magyar nép testvéri lelkét.

Ami az előszó leadásának dátumát illeti, amelyet igyekszem majd a leghűebben lefordítani, elég, ha június 20-ra megkapom, mert szeretnék még öt vagy hat verset lefordítani az erdélyi költőktől, azért, hogy ebben a kötetben ne csak a kis magyar haza hangjait adjam, hanem irredenta költői hangjait is. De ebben a vágyamban megintcsak az Ön jóságához és kedvességéhez kell fordulnom, ha nem bánja, mert szeretnék hozzátenni a kötethez, amelynek nem azt a címet fogom adni, mint az elsőnek, *Accordi magiari*, hanem inkább *Amore e dolore di terra magiara*, két vagy három verset az alábbi költők mindegyikétől, Reményik Sándor, Tompa László és mécs László, ezért szeretném Önt megkérni, hogy gondoskodjon számomra a következő könyvek valamelyikéről, Reményiktől *Egy eszme indul*, *Atlantisz harangoz*, *Két fény között*, *Tompától Erdély hegyei közt*, *Éjszakai szél*, *Mécstől a Hajnali harangszó*.

Valójában Mécstől már lefordítottam két verset, de szeretnék találni néhány szebbet, mivel a rebdelkezésemre álló antológiában csak három vers van tőle.

Ha esetleg a Nyugat vagy az Athenaeum könyvesboltjában meglenne valamelyik az említett kötetek közül, meg tudná kérni az említett könyvesboltok vezetőségét arra, hogy küldjék el nekem őket a fiumei Libreria popolare, Minerva címére, akiken keresztül már számos kötetet kaptam Budapestről, és én elküldöm a kötetek és a postázás költségeit. A költők listájához még hozzátehetné Illyés Gyulát is, akitől éppen most olvasom a *Nehéz a föld-et*, ami tetszik és amelyet biztosan beleveszek majd az új kötetembe.

Elismeréssel és csodálattal
szívélyesen üdvözlö

az Ön Gino Sirola-ja”

d'affetto, sarebbe stato troppo poco, ed allora diedi l'incarico al libraio di qui di trovarmi una copia dell'edizione del Canzoniere di Dante, con i quadri del Rosetti, che io ho nella mia biblioteca, perché ero certo, che essendo Lei, illustre Maestro, ammiratore del libro, avrebbe gradito con piacere il dono, che benché piccola cosa, Lei avrebbe ricordato l'affetto e la riconoscenza d'una lontano ammiratore del suo pensiero e della nobilissima sua arte.

Ed ora, che al mio ritorno dal silenzio e dalla quiete delle Dolomiti, trovo sul mio tavolo il libro ordinato e la gentile sua cartolina da Esztergom, sento vivo il rimorso di non averLe scritto subito e di avere atteso tanto, e chiedo perdono.

Il mio volume è pronto già da un mese ed è ancora in cerca di un editore, perché come ben dice Lei, non essendo questa l'ora propizia alla Poesia, le grandi case editrici sono restie a pubblicare dei versi e tanto meno delle traduzioni di versi.

Con tutto ciò io spero di trovare un editore per il mio volume quanto prima.

Nel volume ho incluso il Reményik (3 poesie) e l'Illyés Gyula (2 poesie), è rimasto fuori invece il Mécs, perché le due poesie già tradotte, trovate in una antologia, non mi appagano, e il suo volume di versi non ho potuto avere, essendo l'edizione esaurita, come mi scrisse un libraio di Miskolcz.

Ringrazio anche gli amici del Nyugat per l'invio dei volumi del Reményik e del Tompa e mi dispiace di non poter contraccambiare in qualche modo alla loro gentilezza.

Con i saluti più cordiali
mi creda suo devotissimo
Gino Sirola²⁷⁸

²⁷⁸ „Tisztelt Uram,

elnézést kérek a hosszú csönd miatt, és hogy nem válaszoltam azonnal, egy heves köszönőmmel a szép előszóért, amely annyira mély és annyira világos, nemes dísz a kötetemnek.

Remélem, hogy hűen fordítottam és lelkiismereti aggályból, csatolom Önnek a lefordított előszó egy példányát, és ha van benne néhány hiba vagy gondolatának téves értelmezése, értesítsen, hogy elvégezhessem a szükséges javításokat.

Már régóta akartam írni Önnek, de úgy gondoltam, hogy az általam kihasznált kedvessége miatt, hogy egyszerűen válaszolni Önnek és nem küldeni Önnek valamit, emlékül, és mint a szeretet tanúbizonyságát, túl kevés lett volna, és akkor felhatalmaztam az itteni könyvtárust, hogy találja meg nekem Dante Daloskönyvének egy példányát Rosetti képeivel, amely megvan nekem a könyvtáramban, mert biztos voltam benne, hogy mivel Ön, tisztelt mester a könyv csodálójaként örömmel fogadja majd az ajándékot, amely bár kis dolog, emlékeztetni fogja Önt nemes művészetére és gondolataira egy messzi csodálójának elismerésére és szeretetére.

És most, hogy visszatértem a Dolomitok csöndjéből és nyugalmaiból, az asztalomon találok a megrendelt könyvet és az Ön kedves képeslapját Esztergomból, élőnek érzem a lelkiismeretfurdalást, hogy nem írtam azonnal Önnek, és sokat vártam, bocsánatát kérem. A kötetem már egy hónapja készen van és kiadót keres, mert ahogy Ön jól mondja, mivel most nincs kedvező időszak a Költészet számára, a nagy kiadóházak nem hajlandóak verseket kiadni, még kevésbé versfordításokat.

Mindezzel együtt remélem, hogy előbb-utóbb találom kiadót a kötetem számára.

1930. december 30.-i keltezéssel képeslap érkezett Fiuméből Sirola ezúttal magyar nyelven kívánt boldog újesztendőt a költőnek.²⁷⁹ Időközben a fordító azzal küzd, hogy kiadót találjon a fordításkötetnek, hiszen – mint a levélben írja – az olvasók többsége inkább a prózai alkotásokat kedveli, így a líra kiadása jelenleg nem ígér nagy hasznot a kiadók számára. Mindezzel együtt Sirola nemcsak fiumei illetőségű lapokban jelentek meg, hanem bergamói vagy torinói újságokban is.

Gino Sirola kultúraközvetítő tevékenysége nem csak a magyar költőkre korlátozódott, a levélben Ada Negri olasz költő verseinek lefordítását javasolja Babitsnak, és küldi a költő legutolsó verseskötetét.

„Fiume, 4 marzo 1931

Illustre Signore,

ho atteso tanto a risponderLe, perché so già che saranno parecchi a disturbarLa con lettere ed altro, ed io non vorrei per nulla essere di questa schiera, per quanto la corrispondenza con Lei sia per me una delle cose più care e tanto gradite.

Il mio secondo volume di traduzioni è ancora sempre in alto mare, ora tratto con una casa editrice di Firenze, e speriamo che possa concludere finalmente qualche cosa di positivo.

Ma gli editori in generale appena sentono, che si tratta di poesia, arricciano il naso, e mi invitano a tradurre invece qualche romanzo, perché questo genere letterario ora va, mentre la poesia e specialmente la poesia tradotta non godono troppo la simpatia della maggioranza dei lettori.

Con un po' di pazienza sono certo che finirò col trovare l'editore e che il successo non mancherà anche a questo volume, che tutti quelli che lo hanno visto finora, ritengono migliore del primo.

Nell'attesa dell'editore, sono già due mesi, ho lasciato un po' da parte la letteratura magiara, sia perché attendo ad altri lavori letterari, ad uno studio sul pensatore ginevrino

A kötetbe belevettem Reményiket (3 vers) és Illyés Gyulát (2 vers), kívül maradt viszont Mécs, mert a már lefordított két verset, amelyeket egy antológiában találtam, nem voltak meggyőzőek a számomra, és az ő verseskötetéhez nem sikerült hozzájutnom, mivel a kiadás már elfogyott, ahogy írta nekem egy miskolci könyves.

Köszönöm a Nyugat barátainak is Reményik és Tompa köteteinek elküldését és sajnálom, hogy nem tudom valamilyen módon viszonzni az ő kedvességüket.

Legszívélyesebb üdvözzel
az Ön híve

Gino Sirola”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/7.

²⁷⁹ Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/8.

Federico Amiel, sia perché dal principio dell'anno non ricevo più il „Nyugat”, ch'era per me un continuo sprone alla lettura delle opere magiare.

Intanto vado pubblicando, su diverse riviste, le mie traduzioni, così è apparsa una poesia di Illyés sul „Pensiero” di Bergamo, ed una del Reményik sul „Radiocorriere” di Torino.

A parte Le invio l'ultimo volume di versi di Ada Negri, „Vespertina”, col desiderio di fare conoscere a Lei ed alla sua gentile signora, delicata poetessa magiara, i versi armoniosi e melanconici della migliore poetessa italiana vivente.

Con cordiali saluti
suo devotissimo ammiratore
Gino Sirola²⁸⁰

A következő levél az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában a III./1143/14. sorszámot viseli, de – bár nincs rajta dátum – a tartalma alapján minden valószínűség szerint Sirola 10. számú levele, amely végre az *Amore e dolore...* megjelenéséről számol be, vagyis nagyjából 1932 őszén íródhatott. A fiumei fordítók aktivitásának dokumentuma, hogy ezúttal Enrico Burich²⁸¹ számára közvetít, aki Móricz *Forró mezők* című művét szeretné lefordítani.

²⁸⁰ „Tisztelt Uram,

sokat vártam, hogy válaszoljak Önnek, mert már tudom, hogy sokan fogják levelekkel és mással zavarni, és én egyáltalán nem akarok része lenni ennek a seregnek, amennyiben az Önnel való levelezés számomra a legdrágább és legörömtelibb dolgok egyike.

A második fordításkötetem még nagy bizonytalanságban van, most egy firenzei kiadóházzal tárgyalok és reméljük, hogy a végre valami pozitív dologgal tud zárulni.

De a kiadók alighogy meghallják, hogy költészetről van szó, felhúzzák az orrukat és azt ajánlják, hogy inkább valami regényt fordítsak, mert most ez a kelendő irodalmi műfaj, miközben a költészet, különösen a versfordítások éppenséggel nem élvezik az olvasók többségének rokonszenvét.

Egy kis türelemmel biztos vagyok benne, hogy végül meg fogom találni a kiadót és hogy ennek a kötetnek a sikere sem fog elmaradni, amely mindazok szerint akik eddig látták, jobb mint az első.

A kiadóra való várakozás közben, már két hónapja, egy kicsit félretettem a magyar irodalmat, egyrészt mert más irodalmi munkákra várok, másrészt egy genfi gondolkodóról, Federico Arnielről szóló tanulmányra, másrészt mert az év eleje óta nem kapom a Nyugatot, amely számomra folyamatos ösztönzés volt arra, hogy a magyar műveket olvassam.

Mindeközben publikálom, különböző folyóiratokban a fordításaimat, így épp most jelent meg egy Illyés-vers a bergamói *Pensiero*-ban és egy Reményik-vers a torinói *Radiocorriere*-ben.

Azon kívül, hogy küldöm Önnek Ada Negri verseinek utolsó kötetét, *Vespertina*, azzal a vágygal, hogy megismertessem Önnek és kedves feleségével a kifinomult magyar költőnővel, a legjobb élő olasz költőnő harmonikus és melankolikus verseit.

Szívélyes üdvözlettel
az Ön elkötelezett csodálója

Gino Sirola²⁸⁰

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/9.

²⁸¹ Enrico Burich (1889 Fiume – 1965 Modena) tanár, fordító. Szülővárosában klasszikus középiskolai tanulmányok után a budapesti egyetem bölcsészettudományi karának hallgatója, majd egy ösztöndíjnak köszönhetően Firenzébe megy, tanulmányait ott fejezi be német irodalmi témájú szakdolgozatával (*Ariosto hatása Wielandra*) A *Voce* című irodalmi folyóirat munkatársa. Munkásságának egyik alapvonása, hogy a

Ennek a fordításnak nincs nyoma a Páilnkás-féle könyvjegyzékben, úgyhogy valószínűleg nem született meg (Móricztól csak a *Rab oroslán* jelent meg *Tentazione* címmel Filippo Faber fordításában).

Illustre Signore

finalmente posso darLe la notizia che tra giorni, entro la prima quindicina di novembre, uscirà il mio secondo volume di traduzioni dal magiaro.

L'attesa è stata abbastanza lunga, due anni, perché ho faticato parecchio prima di trovare un editore disposto a stampare le mie traduzioni.

L'antologia sarà edita dalla Casa Editrice la "Nuova Italia,, di Firenze, una casa giovane, ma già bene avviata.

Attendo con impazienza l'arrivo delle prime copie per poterle subito spedire ai poeti, che ho tradotto e così mostrare col mio modesto lavoro a Lei, illustre signore, tutta la mia ammirazione e la mia simpatia per la lirica moderna magiara.

Durante le vacanze estive ho ripreso a leggere il *Nyugat*, che ora ricevo regolarmente, e così benché lontano dalla terra magiara, leggendo le pagine veramente belle di questa rassegna dell'anima magiara, mi sento vicino, e ricordo i due anni passati in Ungheria, sui Carpazi e nella pianura magiara.

Ho acquistato anche parecchi volumi di prosa moderna magiara, e un mio amico, il prof. Burich, che ha già tradotto un romanzo ungherese e bene, i "ragazzi della via Pál" del Molnár, e al quale ho prestato il "Forró mezők" di Móricz Zsigmond, ha espresso il desiderio di far conoscere agli italiani questo prosatore, così profondo e così vivo.

Desidererebbe perciò tradurre il "Forró mezők" per l'editore "Mondadori ,, che è uno dei più grandi editori d'Italia.

Ora siccome nel "Forró mezők ,, edito dall'Athenaeum, non c'è nessuna menzione di diritti d'autore, e cioè di permesso o no di tradurre, l'amico mio desidera sapere se il

fiumei kérdésre irányítsa a figyelmet a magyar hatóságok egyre erősebb „elnemzetietlenítési” törekvéseivel szemben. 1912-ben visszatért Fiumébe, ahol egy évig tanárként működött, majd Olaszországba kellett menekülnie. 1913-15 között Cataniában tanított német nyelvet, közben folyamatosan írt a *Vocénak* is. 1915-ben számos nagy sikerű cikke jelenik meg a fiumei kérdésről. A háború alatt önkéntesként vonul be, magyar és német nyelvtudásának köszönhetően tolmácként dolgozik. A katonai szolgálat után visszatért a tanításhoz, német nyelvet tanított a fiumei reálgimnáziumban. Fordítói tevékenysége jelentős, németből fordította például A. Zweig regényeit, magyarból pedig Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk*-ját. 1934 és 42 között a kölni Petrarca Haus vezetője, 1942-ben tér vissza Olaszországba, ahol egyévi római tartózkodás után iskolaigazgatóként tér vissza Fiumébe. 1946-ban elhagyja Fiumét, először Modenába, majd Rómába menekül, ahol 1949 és 59 között a német tanulmányok intézetét vezeti és német nyelvet tanít az egyetemen. Utolsó éveiben leginkább Fiume emlékei összegyűjtésének szentelte magát, közreműködve a *Fiume* című folyóirattal, amelynek 1952-től szerkesztőségi bizottsági tagja, ezen kívül a Fiumei Tanulmányi Társaság (Società di studi fiumani) alelnöke, majd elnöke lett.

signor Móricz Zsigmond acconsente ad essere tradotto in italiano, e quanto richiede per i suoi diritti d'autore.

se il signor Móricz acconsente lo pregherei tanto di scrivere direttamente s'intende in lingua magiara, al seguente indirizzo:

prof. Enrico Burich

R. Liceo Scientifico Fiume

comunicando i suoi desideri e le condizioni per il permesso di traduzione.

Con la speranza di poterLe inviare, illustre Signore, quanto prima il mio volume

accolga i miei piú rispettosi saluti

cordialmente suo

Gino Sirola²⁸²

A várva-várt fordításkötetet végül csak 1932. december 8-án adta postára Sirola, a lefordított szerzőknek szánt tiszteletpéldányokkal együtt. Azt javasolja Babitsnak, hogy az általa írt jól sikerült előszót a Nyugatban is jelentessék meg.

„Fiume, 2 dicembre 1932

Illustre Signore

²⁸² Tisztelt Uram,

végre hírt adhatok Önnek arról, hogy néhány nap múlva, november 15-ig kijön a második magyar fordításkötetem.

A várakozás meglehetősen hosszú volt, két év, mert sokat fáradoztam azzal, hogy olyan kiadót találjak, aki hajlandó kiadni a fordításaimat.

Az antológiát a firenzei Nuova Italia Kiadóház fogja kiadni, fiatal kiadóház, de már jól be van vezetve. Türelmetlenül várom az első példányok megérkezését, hogy rögtön elküldhessem azokat a költőknek, akiket lefordítottam és így megmutathassam szerény munkámmal Önnek, tisztelt Uram, minden csodálatomat és rokonszenvemet a modern magyar líra iránt.

A nyári vakáció alatt újra elkezdtem olvasni a Nyugatot, amit most már rendszeresen kapok, és így bár messze vagyok a magyar földtől, a magyar lélek e folyóiratának igazán szép lapjait olvasva, közel érzem magam és arra a két évre emlékezem, amit Magyarországon töltöttem, a Kárpátokban és a magyar alföldön.

Vettem számos modern magyar prózakötetet, és egy barátom, Burich professzor, aki már jól lefordított egy magyar regényt, Molnár *Pál utcai fiúk*-ját, és akinek kölcsönadtam Móricz Zsigmond *Forró mezők*-jét, azt a kívánságot fejezte ki, hogy megismertesse az olaszokkal ezt az ennyire mély és élő prózáirót.

Ezért szeretné lefordítani a *Forró mezőket* a Mondadori kiadó számára, amely Olaszország egyik legnagyobb kiadóháza.

Mivel a *Forró mezők*ben, az Athenaeum kiadásában, nincs semmiféle említése szerzői jogoknak, vagyis az, hogy megengedett-e vagy nem, hogy lefordítsák, a barátom azt szeretné tudni, Móricz Zsigmond úr hozzájárul-e az olasz fordításhoz, és mennyit kér a szerzői jogaiért.

Ha Móricz úr egyetért, arra kérném, hogy közvetlenül erre a címre írjon magyarul:

prof. Enrico Burich

R. Liceo Scientifico Fiume

komunikálva a kívánságait és a fordítási engedély feltételeit.

Abban a reményben, hogy hamarosan elküldhetem Önnek a kötetemet fogadja legtiszteletteljesebb üdvözetemet: Gino Sirola”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/14.

insieme con questa mia Le spedisco una copia del mio secondo volume di traduzioni, sono certo che proverà piacere ricevendo il mio modesto lavoro, che con la magnifica prefazione d'un grande poeta e maestro, va sereno e fiducioso incontro alla critica italiana e magiara.

Ho faticato parecchio prima di vederlo pubblicato, ma infine eccolo comparire tra il pubblico, con la soddisfazione di non avere chiesto l'aiuto finanziario di nessuno, per poter anche in avvenire essere libero nella scelta delle poesie e dei poeti da tradurre.

Con lo stesso corriere spedisco alla rivista Nyugat 30 copie del mio volume, con la preghiera di voler trasmettere ai seguenti signori le copie loro destinate, Füst milán, Gellért Oszkár, Kelethi Arthur, Kosztolányi Dezső, Nagy Zoltán, Mollinár Gizella, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Marconnay Tibor, Simon Andor, Sárközi György, Szabó Lőrincz, Reményik Sándor, le rimanenti copie invece le dono al Nyugat, perché le possa vendere tra i suoi fedeli lettori, che comprendono ed ammirano la nostra lingua.

Ed ora un desiderio: forse sarebbe bene pubblicare la sua prefazione, nell'originale, cioè in magiario, nel prossimo numero del Nyugat, per farla conoscere a tutti quelli che non conoscono l'italiano e che non potranno leggerla nella mia traduzione.

Se Lei è d'accordo, e se non ha l'originale, io posso spedirLe immediatamente la copia in mio possesso.

Accolga, illustre Signore, i più cordiali

saluti dal

suo

Gino Sirola²⁸³

²⁸³ „Tisztelt Uram,

ezzel a levéllel együtt küldök Önnek egy példányt második fordításkötetemből, biztos vagyok benne, hogy örülni fog, ha megkapja szerény munkámat, amely egy nagy költő és mester fenséges előszavával derűsen és bizakodva néz az olasz és magyar kritika elé.

Sokat fáradoztam mielőtt kiadva láttam, de végül íme, megjelenik a közönség között, azzal az elégedettséggel, hogy nem kértem anyagi segítséget senkitől, azért hogy szabadságom legyen a fordítandó versek és költők kiválasztásában.

Ugyanezzel a futárral küldöm a Nyugat folyóirat számára kötetem 30 példányát azzal a kéréssel, hogy közvetítsék őket a következő urakhoz a nekik szánt példányokat: Füst Milán, Gellért Oszkár, Kelethi Arthur, Kosztolányi Dezső, Nagy Zoltán, Mollinár Gizella, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Marconnay Tibor, Simon Andor, Sárközi György, Szabó Lőrincz, Reményik Sándor, a maradék példányokat a Nyugatnak adományozom, hogy eladhassa azokat leghűségesebb olvasói között, akik értik és csodálják nyelvünket.

És most egy kívánság: talán jó lenne publikálni az előszavát eredetiben, vagyis magyarul, a Nyugat következő számában, hogy megismertessük mindazokkal, akik nem tudnak olaszul és nem fogják tudni elolvasni az én fordításomat.

Ha Ön egyetért, és nincs meg [Önnek] az eredeti, azonnal elküldhetem Önnek a birtokomban lévő példányt.

Fogadja, tisztelt Uram, legszívélyesebb üdvözlőmetem:

az Ön Gino Sirola-ja”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/10.

Babits késlekedik a válasszal, és mikor az nem érkezik, Sirola 1933. január 17-én aggódó levélben érdeklődik az író hallgatásának miéjtje felől. Az aggodalom oka, hogy míg a tiszteletpéldányt kapott szerzők közül többen levélben megköszönték Sirola munkáját, Füst Milán minden kommentár nélkül visszaküldte a neki szánt kötetet. Valószínű, hogy az író nemtetszését a róla szóló, versei elé helyezett jellemzés váltotta ki, amely így szól: „Füst Milán 1888-ban született, a szabad vers első művelője a magyar költészetben. Versei azonosak megélt benső világával; távol vannak a kortársaktól. Olvasásuk közben óhatatlanul a középkori szerzetesek sötét, melankolikus költészetére gondolunk, akik az emberiség örök boldogtalanságáról és a végtelennel szembeni kicsinységéről beszélnek. Szomorú, komor, gyötrelmekkel teli költészet.”²⁸⁴ Sirola azt javasolja Babitsnak, hogy jobb lenne, ha nem olasz, hanem magyar kritikus írna a kötetéről a Nyugatban, mert az előző kötet olasz – egyébként prózafordító – bírálója eléggé fukarkodott a dicséretekkel. Nem tudjuk ki lehetett ez a „konkurens” fordító, a fiumeiek közül esetleg Silvino Gigante jöhet szóba (ő fordította le többek között Körmendi *Budapest kalandjái*-t, de ugyanígy lehetett a Milánóban élő fordítók valamelyike.²⁸⁵

„Fiume, 17 gennaio 1933

Illustre Signore,

ai primi di dicembre Le spedii il mio volume „Amore e dolore di terra magiara” ed una lettera accompagnatrice e siccome finora non ho ricevuto risposta alcuna, sono nell’incertezza, o che non abbia ricevuto nulla, per disguido postale, oppure perché le sue condizioni di salute non Le hanno permesso di scrivermi.

Però c’è un altro dubbio, ed è quello che più mi tormenta, e che mi spinge a scriverLe d’aver forse involontariamente commesso qualche cosa che non va, errore o svista, nella compilazione della antologia, tanto più che il signor Milán Füst mi ha rimandato il volume senza dirmi la ragione del suo atto.

Io penso che forse si sarà offeso per quelle poche mie righe premesse alle sue poesie, e se forse così, mi dispiacerebbe molto, perché con quelle io non ho inteso minimamente di deprezzare l’opera sua di poeta, anzi avendolo incluso nell’antologia è segno che la sua poesia mi piace e che è di mio gradimento.

La signora Mollináry, il sig. Gellért e il sign. Kosztolányi, quest’ultimo anche a nome degli altri poeti, m’hanno scritto molto cortesemente ringraziandomi per l’invio del

²⁸⁴ SIROLA, Gino, *Amore e dolore di terra magiara*, „La Nuova Italia” Editrice, Firenze, 1932, 43.

²⁸⁵ FRIED Ilona, *Emlékek városa Fiume*, i.m., 225.

volume, vorrei però sapere se la redazione del Nyugat ha ricevuto le 15 copie, inviatele in dono, e si desidera d'averne ancora delle altre, che io ben volentieri sono disposto a spedirle.

Per la critica sul mio volume nel Nyugat sarebbe meglio la facesse qualche critico magiaro, perché già il mio primo volume fu lodato a denti stretti da chi del tradurre dal magiaro in italiano ne fa un mestiere, che frutta discretamente, ma che dal lato artistico e della fedeltà dell'interpretazione lascia molto a desiderare.

Chiedendo tante scuse per il disturbo gradisca, illustre signore, accogliere i miei più cordiali auguri d'ogni bene e di completa guarigione.

devotissimo

Gino Sirola²⁸⁶

Ezután mintegy hét év szünet következik a levelezésben, azonban 1940-ben, amikor Babits elnyeri a San Remo-díjat, február 27-én Sirola is az első gratulálók között van (valószínűleg a Corriere della Serában megjelent cikkből értesült az író díjazásáról). Beszámol arról is, hogy időközben folytatta fordítói munkáját, sőt, a Termini magyar számában is közreműködik. Csodálatra méltó tény, Sirola mennyire igyekezett lépést tartani a magyar kultúrával: folyamatosan olvasta a Nyugatot és a magyar rádiót is naponta hallgatta (!).

„Fiume, 27 febbraio 1940

²⁸⁶ „Tisztelt Uram,

December első napjaiban elküldtem Önnek *Amore e dolore di terra magiara* kötetemet egy kísérőlevéllel és mivel mostanáig nem kaptam választ, bizonytalanságban vagyok, hogy vagy téves postai kézbesítés miatt nem kapott semmit, vagy pedig egészségi állapota nem engedte meg, hogy válaszoljon nekem.

De van egy másik kétség is, és ez az, amely jobban gyötör engem, és arra indít, hogy írjak Önnek, hogy talán akaratlanul elkövettem valamit, ami nem megy, hibát vagy tévedést, az antológia összeállítása közben, annál is inkább, mert Füst Milán úr visszaküldte a kötetet, anélkül, hogy megmondta volna tettének okát.

Én azt gondolom, hogy talán megsértődött néhány sorom miatt, amelyeket a versei elé írtam, és ha ez talán így van, nagyon sajnálnám, mert azokkal egyáltalán nem állt szándékomban, hogy leértékeljem az ő költői művét, sőt, az, hogy belevettem az antológiába, annak a jele, hogy kedvelem a költészetét és szívesen foglalkozom vele.

Mollináry asszony, Gellért úr és Kosztolányi úr, ez utóbbi más költők nevében is, nagyon kedvesen írtak nekem, megköszönve a kötet elküldését, de szeretném tudni, hogy a Nyugat szerkesztősége megkapta-e a 15 ajándékba küldött példányt, és hogy szeretne-e még belőlük, amelyeket örömmel elküldök.

Ami kötetem a Nyugatban megjelenő kritikáját illeti, jobb lenne, ha azt valamelyik magyar kritikus csinálná, mert már az első kötetemet is összeszorított foggal dicsérte az, aki mesterségszerűen fordít magyarról olaszra, ami szerényen gyümölcsözik, de ami művészi oldalról és az értelmezési hűség szempontjából sok kívánnivalót hagy maga után.

Elnézését kérve a zavarásért, kérem fogadja, tisztelt Uram, legszívélyesebb üdvözetemet, minden jót és teljes gyógyulást kívánok.

Elkötelezett híve

Gino Sirola²⁸⁷

Illustre Signore,

permettete che anch'io Vi mandi le mie congratulazioni per essere stato prescelto, tra i poeti e scrittori stranieri, per il premio San Remo, premio che in verità meglio non poteva essere conferito, dato il vostro amore per la nostra lingua e per il suo più grande rappresentante, Dante, che avete così mirabilmente tradotto.

Io continuo, quando il tempo e la scuola me lo permettono, nel mio modesto lavoro di traduttore dei moderni poeti magiari, e grazie alla rivista "Nyugat", e ai volumi che regolarmente mi giungono e alla voce della radio di Budapest, che ascolto ogni giorno posso dire che il contatto spirituale con l'anima e la poesia magiara non mi manca, e così è sempre più vive in me l'ammirazione per Voi e per i Vostri compagni.

La rivista "Termini" che si pubblica qui a Fiume, per incarico del Ministero della Cultura popolare, prepara per il mese di maggio un numero dedicato all'Ungheria e ai rapporti culturali italo-magiari.

io ho l'incarico di tradurre e di presentare i poeti moderni magiari.

Sceglierò specialmente tra le poesie pubblicate tra gli anni 1930-1940, in parte tra quelle che sono nell'antologia edita dal Nyugat, nel 1932, con la vostra prefazione.

Ho già tradotte una ventina, spero di essere abbastanza felice nella scelta.

Rinnovando le mie congratulazioni
con cordiali saluti
Gino Sirola²⁸⁷

Gino Sirola utolsó Babitsnak írott levele 1940. augusztus 1-jei keltezésű. Ebben köszönetet mond egy Babits által számára küldött könyvért (?) és beszámol róla, hogy felkérték, állítsa

²⁸⁷ „Tisztelt Uram,

engedje meg, hogy én is gratulációimat küldjem Önnek, amiért kiválasztották a külföldi szerzők közül a San Remo-díjra, a díjra, amely igazán nem lehetett volna jobbnak átadni, figyelembe véve szeretetét a nyelvünk, és annak nagy képviselője, Dante iránt, akit olyan csodálatraméltóan lefordított.

Én folytatom, amikor az idő és az iskola megengedi, szerény munkámat, hogy lefordítsam a modern magyar költőket és a Nyugat folyóiratnak köszönhetően és a köteteknek, amelyek eljutnak hozzám, és a budapesti rádió hangjának, amelyet minden nap hallgatok, mondhatom, hogy szellemi kapcsolatban vagyok a magyar lélekkel és költészettel, nem hiányzik [belőlem] és egyre inkább él bennem a csodálat Ön és társai iránt.

A Termini folyóirat amely itt Fiumében jelenik meg, a Népkultúra Minisztériumának megbízásából, májusra egy Magyarországnak és az olasz-magyar kapcsolatoknak szentelt számot készít, engem bíztak meg azzal, hogy lefordítsam és bemutassam a modern magyar költőket.

Elsősorban az 1930 és 1940 között megjelent versek közül fogok válogatni, részint azokból, amelyek megjelentek a Nyugat 1932-ben kiadott antológiájában az Ön előszavával.

Már lefordítottam húszat, remélem, hogy eléggé szerencsésen választottam.

Ismételten gratulálok és szívélyesen üdvözlöm:
Gino Sirola”

össze ő a Termini folyóirat ekkoriban készülő magyar számának modern magyar líráról szóló részét. Ez ügyben kér megint fordítási segítséget az írótól.

„Fiume, 1 agosto 1940 a XVIII.

Illustre Signore,

non so come ringraziarVi per il graditissimo dono, che mi conferma in modo così gentile la vostra benevolenza e cortese amicizia.

È un legame questo, che si fa sempre più stretto e che accresce la mia ammirazione per la vostra poesia e quella dei vostri compagni.

L'editore Garzanti, di Milano, mio compagno di Università, sarebbe disposto a pubblicare una antologia della vostre liriche nella mia traduzione, una trentina di liriche, ma naturalmente chiede il consenso vostro e del vostro editore.

Il numero unico italo-magiara della rivista Termini, io spero che potrà essere pronto entro l'autunno, il mio lavoro riguardante la lirica magiara moderna, che figurerà con circa una cinquantina di poesie tradotte, è quasi ultimato, così pure il lavoro del prof. Gigante, che si è assunto la parte della prosa moderna magiara.

È ora, chiedendovi scusa per il disturbo, vengo a chiedere il vostro valido aiuto nella interpretazione dei seguenti tre versi su cui sono in dubbio, e non volendo tradire il pensiero dei poeti che traduco.

Due passi riguardano l'Ady e sono nelle seguenti sue poesie:

- 1) A föl-földobott kő, verso 15 "te orcádra ütök ,, , ch'io interpreto così, "io ti rassomiglio, o mio piccolo paese, in modo esemplare ,, , e non ti colpisco al viso.
- 2) Távolról a Mostba verso 5 költözni indult, tébolyos zene, ch'io traduco così, "musica da pazzi, tutta protesa verso l'alto , e non sorta per distruggere.
- 3) il terzo riguarda il titolo di una poesia del Kosztolányi, Egy rossz költő mily megindító , Poesie complete pag. 291.

ch'io traduco, Come commove un oscuro/o misero / poeta, e non cattivo poeta.

Se la vostra salute Ve lo permette mi farete una grande cortesia col togliermi da queste incertezze.

Dall'amministrazione del Nyugat ricevo regolarmente la rivista e i libri, e così posso tenermi al corrente della vostra vita letteraria e spirituale.

RingraziandoVi ancora una volta per il dono gentile, perdonate il disturbo che vi reco con questa mia. Serbatemi la vostra gradita amicizia e con gli auguri migliori per la vostra salute

credetemi vostro

Gino Sirola”²⁸⁸

A magyar irodalom nagyon sokat köszönhet Gino Sirolának, aki a mindennapi iskolai gondok elől a modern magyar líra fordításában talált felüdülést és egész életében azon fáradozott, hogy az általa felfedezett kincset honfitársai is megismerhessék. Giovanni Pascoli költőtanítványaként pedig művészileg és technikailag is készen állt a kihívásokra. Babitscsal folytatott levelezése annak tanúbizonysága, hogy a valódi kultúremlők, távolságtól, országtól, nyelvtől függetlenül egymásra találhatnak.

Az Istituto Tecnico Leonardo da Vinci iskolaigazgatóját, aki háború utolsó évében Fiume polgármestere is volt, 1945-ben a jugoszláv megszállás alatt agyonlőtték.

Látható tehát, hogy Babits művészete a két világháború közötti időszakban Olaszországban nem volt teljesen ismeretlen, de nem is volt széles körben ismert. A korabeli magyar irodalomtörténeteket magyar irodalmárok állították össze, a megjelent újságcikkek és könyvismertetések valamint versfordításokat olasz barátai, egyben csodálói írták, vélhetően azzal a céllal, hogy az író Itáliában is népszerűvé tegyék. A széles olasz

²⁸⁸ „Tisztelt Uram,

nem tudom hogyan köszönjem meg Önnek az örömteli ajándékot, amely ilyen kedves módon igazolja számomra az ön jóakarát és kedves barátságát.

Ez egy kötelék, amely egyre szorosabbá válik és növeli a csodálatomat az Ön és társai költészete iránt.

A milánói Garzanti kiadó, egyetemi társam, kész lenne kiadni verseinek egy antológiáját az én fordításomban, harminc verset, de természetesen kéri az ön és kiadójának beleegyezését.

A Termini folyóirat egyetlen magyar-olasz száma, remélem kész lehet őszig, modern magyar lírát áttekintő munkám, amelyben körülbelül ötven versfordítás szerepel, már majdnem készen van, így van ezzel Gigante professzor is, aki a modern magyar prózáról szóló részt vállalta.

És most, elnézését kérve a zavarásért, kérem az ön értékes segítségét a következő három verssor helyes értelmezésében, amelyekről kétségeim vannak, és nem akarom [hűtlenül] elárulni az általam fordított költők gondolatait.

Két passzus Adyra vonatkozik:

- 1) *A föl-földobott kő*, 15. sora „te orcádra ütök” [...]
- 2) *Távolról a Mostba*, 5. sor „költőzni indult, tébolyos zene” [...]
- 3) a harmadik Kosztolányi egy versére vonatkozik, *Egy rossz költő mily megindító* [...]

Ha az egészsége megengedi, megtenné azt a nagy szívességet, hogy megszabadít ezektől a bizonytalanságoktól.

A Nyugat szerkesztőségétől rendszeresen kapom a folyóiratot és a könyveket, így az önök irodalmi és szellemi életének áramában tudom tartani magam.

Még egyszer köszönöm Önnek a kedves ajándékot, bocsásson meg a zavarásért. Őrizze meg az irántam való barátságát és fogadja jókívánságomat a kedves egészsége miatt

őszinte híve
Gino Sirola”

Gino Sirola levelei Babits Mihályhoz OSZK Fond III/1143/13.

közvélemény azonban csak a San Remo-díj elnyerése kapcsán ismerhette meg Babits nevét, akkor is „csak” mint a magyar Dante-fordítóét.

Antonio Widmar

Mint már a San Remo Díjak szabályzatában olvashattuk, a Külföldi Szerző kategória volt az egyetlen ahol a nyilvános pályázati kereteken kívül, a zsűri tagjai javasolhattak szerzőt és művet. Babits minden a díj elnyerésének alkalmából készült interjújában azt nyilatkozta, hogy ő maga nem pályázott a díjra, annak elnyerése teljes meglepetésként érte.

Tóbiás Áron az 1960-as években rádióinterjút készített Antonio Widmarral, aki elmondta, hogy Babits neki köszönhette a San Remo-díjat, ő volt az, ugyanis, aki régi ismerősének, Arturo Marpicatinak írt hosszú levelében az író ajánlotta a díjra.²⁸⁹

Ki volt ez a fiumei olasz, aki tökéletesen, szinte akcentus nélkül, választékosan beszélt magyarul, ismerte a két világháború közötti Magyarország kulturális és irodalmi színe-javát, aki Babits egyik legnagyobb csodálója volt? Ha van a két világháború közötti magyar irodalmi élet pezsgésében fürdőző és azt pezsegető „civiliek” között érdekes alak, az Antonio Widmar, akit ellentmondásokkal teli személyisége, és minden lében kanál természete az e dolgozatban tárgyalt „ügy” egyik főszereplőjévé tett. Fried Ilona *Emlékek városa, Fiume* című könyvében egy egész fejezetet szentelt a kalandos életű fiumeinek, akinek életét egymásnak ellentmondó vallomásai és önfényezésre és túlzásokra hajlamos személyiségének köszönhetően meglehetősen nehéz rekonstruálni. „Widmart a dokumentumok alapján hol hősnek látta a kutató, hol szélhámosnak, személyiségében mindenképpen azt a déli, olasz charmeurt testesítette meg, akire a legbanálisabb elképzelések szerint gondoltak akkoriban az emberek, sikerei nemcsak a nők körében voltak, hanem általában nagyon jól tudott bánni az emberekkel. Bizonyára érdeklődő, vibráló intellektus volt, aki sok mindenféléhez hozzá tudott szólni, a kultúrában ráérzett értékekre, kultúraterjesztőként jelentős műveket támogatott. Ellentmondásos személyisége, élete egy olyan korszak képét tükrözi, amelyben a kultúra és a politika igen gyakran összefonódott, sorsfordító pillanatokban az egyéni választások különösen bonyolultaknak mutatkoztak.”²⁹⁰

Annyi bizonyos, hogy Fiumében született 1899-ben. Már tanulmányai rekonstruálásánál zavarba ejtő, hogy nem lehet tudni, pontosan milyen iskolákat végzett, és csak homályos utalásokat tesz arra vonatkozóan, hogy az első világháborúban az olasz hadseregben harcolt.

²⁸⁹ „[...] egyenesen neki írtam egy hosszú levelet, [...] megmagyaráztam neki a helyzetet [...], hogy Babits Mihály beteg és hogy hát nem lehet eltenni sokáig, várni amíg ezt a díjat adjuk, ugye a legnagyobb [...] magyar költőnek és amellet Dante fordítójának. Mert megmagyaráztam, hogy mi az értéke ennek a fordításnak. Hosszadalmasan írtam egy talán 5-6 oldalas, sűrű oldalas levelet. És be kell vallanom, hogy azonnal reagált. Tekintettel arra, hogy amellet volt az Olasz Akadémiának is titkára, úgy sikerült neki nagyon rövid idő alatt megvalósítani ezt az óhajomat, hogy Babitsnak jusson a San Remo díj.”

Tóbiás Áron rádióinterjúja Antonio Widmarral, Petőfi Irodalmi Múzeum, Hangtár

²⁹⁰ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 245.

A nehézséget az jelenti Widmar önvallomásai esetében, hogy bár kalandvágyó természete ide-oda dobálta a világban és a történelem viharában, múltját úgymond újra és újra értelmezte, az aktuális helyzetnek megfelelően szemlélve akkori szerepét. Felnőtté válása például gyakorlatilag egybeesett a város történelmének egyik fordulópontjával. A fiumei megszállás (1919. szeptember – 1921. január) alatt a légionáriusok névjegyzékében tizedesként szerepel, aki D’Annunzio külügyi irodáján dolgozott. D’Annunzióról, akit abban az időben Pascolihoz és Carduccihoz hasonlít és a legnagyobb költők között említi egy cikkében, a hivatkozott rádióinterjúban mégis megvetéssel nyilatkozik róla, „semmi jelét nem adja, hogy saját fiatalkori énjét, politikai tevékenységét a legcsekélyebb mértékben is vállalná, ráadásul akkor még nem is igazán divatos, sokan politikailag megbélyegzettnek tekintik”²⁹¹. Kochnitzky, az iroda vezetője így emlékezett a fiatal Widmarról: „fiatal elégikus és szentimentális költő, aki nem érti a helyzetet, amikor szülővárosába oly sok argonauta érkezik”²⁹².

1921-ben publikált a *La Fiumanella* című folyóiratban, de más irodalmi lapokban is sorra jelennek meg írásai, fordításai, többek között 1923-ban a *Corvina* (a Corvin Mátyás Egyesület folyóirata) közli Reviczky Gyula *Pán halála* című versének Widmar által készített fordítását és még abban az évben a Petőfi Társaság meghívására Budapestre látogatott, ahol Balla Ignácéknál vendégeskedett, aki szintén a Társaság tagja volt. Ekkor ismerkedett meg Babitscsal és Kosztolányival.

Hazatérte után olaszul írt Babitsnak (valószínűleg még nem tudott tökéletesen magyarul). Kapcsolatuk barátsággá mélyült. Török Sophie naptáraiban 1923-ban bukkan fel Widmar neve, de 1925 és 1928 között a család gyakori vendége volt, mind Budapesten, mind Esztergomban. Aztán nagy szünet következik és csak 1940-ben, a San Remo-díj elnyerésének időszakában jelenik meg újra.²⁹³ A rádióinterjúban Widmar meleg szavakkal beszél az íróval eltöltött órákról. Nemcsak hogy bejáratos volt a családhoz, de gyakori vendég lehetett az esztergomi házban is, Török Sophie javította az ingeit és Widmar visszaemlékezései szerint egyszer Babitscsal együtt építettek egy kerti lépcsőt, amiről a költő tréfásan azt mondta, hogy „Widmar-lépcsőnek” fogja elnevezni. „Babits tökéletes ember volt. Igazán mély humora volt és szinte kirobbant belül, de olyan csendesen és olyan „alattomosan”, hogy szinte mindig kicsit később neveltünk, de olyan jóízűen”²⁹⁴ – emlékezik vissza.

²⁹¹ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 235.

²⁹² FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 235.

²⁹³ *Török Sophie naptárai, 1921-1941* (szerk., a szöveget gond., a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta PAPP Zoltán János), Argumentum, Budapest, 2010.

²⁹⁴ Tóbiás Áron rádióinterjúja Antonio Widmarral, Petőfi Irodalmi Múzeum, Hangtár

„Babits fölötte állt a dolgoknak. Én nem hallottam soha Babits szájából egy rossz szót senki ellen. Természetesen irodalmi ítéleteiben kegyetlen volt. Ha valaki nem volt jó író, megmondta, de nem azzal a rosszakarattal, amit az ember fölfedez sokszor a kritikusokban. Ő egyszerűen megállapította. Valahogyan tényleg egy ilyen rendkívüli jelenség volt, akitől az ember várta, hogy ilyen ítéletekkel ítélje meg, akármiről volt szó. Mindig egy kissé följebb állt azoknál az embereknél, akik mellette vagy körülötte voltak. Nagyon zárkózott volt, természetesen, csak akkor nyílt ki, amikor érezte, hogy vele szemben barátok állnak. Ha a barátok között volt egy kettő, akit nem kedvelt mondjuk, de nem emberileg nem kedvelt, hanem tisztára mindig irodalmi okok miatt, akkor inkább hallgatott, minthogy mondta volna ilyen nyílt véleményeket, hangos véleményeket. Ezekre képtelen volt.”²⁹⁵

Widmar beszámol arról is, hogy Karinthyval, Szomory Dezsővel, Ambrus Zoltánnal, Illyés Gyulával, Gyergyai Alberttel és Németh Lászlóval is Babitson keresztül ismerkedett meg.

Szintén az 1923 márciusában jelent meg a Delta, a korszak legjelentősebb folyóiratának első száma. Szerkesztői Arturo Marpicati, Bruno Neri és Widmar. A névválasztás nem véletlen, Fiume akkori sajátos, átmeneti helyzetére utal, hiszen még nem tartozott Olaszországhoz, bár már zajlottak a tárgyalások. Célja az volt, hogy kijelölje a „delta” kultúráinak találkozási pontjait és megismertesse az olvasókkal. A programadó vezércikk szerint „az a célja, hogy a modern olasz, magyar, szláv, német, csehszlovák irodalom jobb megismerését segítse elő. Fiume különösen alkalmas arra, hogy céljainkat valóra váltsuk, mivel a valóságban is deltaként jelenik meg, amelyben ősi civilizációnk kapcsolatba kerül a forrásban lévő újakkal.”²⁹⁶ A lap támogatói között elsősorban a helybeli olasz értelmiséget találjuk, de jelen volt az olasz szellemi élet néhány prominens képviselője is, illetve Widmar egy levelében megemlékezik Benito Mussolini, a lap alakulása alkalmából küldött üdvözlő sorairól.²⁹⁷ Az első számban Widmar meglehetősen nacionalista hangnemben írt recenziót Arturo Marpicati *Fiumei irredenták arcképei – Mario Angheben, Ipparo Baccich, Annibale Noveri* című könyvéről. Bizonyítható tehát, hogy Widmar és Marpicati a Delta szerkesztőségében ismerkedhettek meg, és legalább egy évig együtt is dolgoztak a szerkesztőbizottság tagjaiként.

A főszerkesztői tisztet a második év első számától kezdve Marpicati látta el. A lap kétéves fennállása alatt a tematikus valamint dupla számok kivételével minden szám 34 oldalból állt

²⁹⁵ uo.

²⁹⁶ FRIED Ilona, *Emlékek városa*, Fiume, i.m., 197.

²⁹⁷ FRIED Ilona, *Emlékek városa*, Fiume, i.m., 197.

és azonos módon épült fel: olasz irodalom, valamely idegen ország irodalma, recenziók és hírek. 1923-ban a következő külföldi irodalmak jelentek meg: magyar, jugoszláv, német, magyar, orosz, jugoszláv, román; egy hármass filozófiai szám, majd az újhellén irodalom. Végül 1924-ben csehszlovák, román, jugoszláv, egy Mario Anghebennek ajánlott, majd az utolsó, egy Venezia Giulia tartomány irodalmát bemutató lapszám. A két megjelent magyar számot Widmar szerkesztette „s többféle áramlat került egymás mellé: főleg a nyugatosokat közölte, de a Pesti Hírlap és a Napkelet köre is képviselve volt Rákosi Jenő, Bethlen Margit, Tormay Cécile írásaival. Több fordítás és cikk jelzi a folyóirat politikai nyitottságát”²⁹⁸. Az I. évfolyam 3. számában Babbitstól megjelentették a *Zsoltár férfihangra* című verset. Az egyes számok végén megjelölték a hozzájuk érkezett vagy az őket megemlítő műveket, azaz a folyóiratokat, amelyekkel kapcsolatot tartanak, a könyveket, amelyeket érdekesnek találnak. Ezen a listán Babbitstól a *Gondolat és írás*, a *Gólyakalifa*, a *Karácsonyi Madonna*, a *Tímár Virgil fia* és az *Isteni Színjáték, III. rész. Paradicsom* szerepel. „A magyar irodalom iránti érdeklődésük nem egészen világos: vajon személyes kapcsolatoknak, vagy Babits Dante fordítása iránti rokonszenvüknek volt-e köszönhető. Annyi bizonyos, hogy a széles olvasóközönség nem ezeket a műveket kereste, ezek nem arattak piaci sikert, sőt több közülük politikai szempontból sem jelenthetett jó pontot: Fiume szerepe az olasz nyelvű könyv- és folyóirat kiadásban igen fontos.”²⁹⁹ Való igaz, hogy Widmar a Dante-fordítás igazi rajongója volt, erről tanúskodik Babbitshoz írt első levele is, de életének sok mozzanatával ellentétben ezt a rajongást később sem tagadta meg. Tóbiás Áronnak arra a kérdésére, hogy annyi év távlatából mi a véleménye az *Isteni Színjáték* magyar fordításáról, így nyilatkozott:

„Az egy remekmű. Az az egyetlen külföldi fordítás – mert én ismerem a német fordítást, ismerem az angol fordítást és ismerem a francia fordítást, ismerem, [...] költő barátomnak a segítségével, [...], aki kitűnően beszél horvátul., szóval a horvát fordítást is átnéztük itt-ott. A magyar fordítás azért remekmű, mert Babits Mihálynak sikerült Dantét magyarul [...] átadni? Világosan ott ahol Dante világos, sötéten és mondjuk miszteriózusan ott, ahol Dante miszteriózus. Ez az egyetlen fordítás, amely olyan mélyen megfogta Danténak a szellemét. Az igazi szellemét. Mert ott, ahol Dante mondjuk titokzatos, mert vannak ilyen helyek, ahol Dante titokzatos, ő tudta nagyon jól, hogy titokzatosá teszi a verset, de olyan értelemben, hogy nemcsak az ő idejében titokzatos volt, és lesz, hanem mindenkor titokzatos. Tehát ez a titokzatosság, amely nem annyit jelent, hogy értelmetlenség, mert hogyha az ember beleéli magát az *Isteni*

²⁹⁸ I.m., 199.

²⁹⁹ I.m., 200.

színjátéknak a szellemébe, akkor rá is jön. persze ezek körül a titokzatos vagy sötét helyek körül kommentátorok egy hadserege dolgozott, pláne az évszázadokon keresztül. Babits nem törődött soha a kommentátorokkal. Néha-néha úgy kérdezett tőlem ott, mikor Esztergomba voltam egy-egy szót, hogy hát megfogta-e helyesen. Soha nem kellett egy kifogást jel <...>, mert annyira mélyen megértette nemcsak Dantét, hanem az olasz nyelvnek a szellemét. Ezek a képességei voltak azok, amelyek engem, rábírtak arra, hogy úgy nézzek Babitsra, mint egy rendkívüli zsenire. Mert csak egy zseni képes ilyen hihetetlen megértésre, hogyan lehet a nyelv legmélyebb szellemébe furakodni, hogy kihúzza egy szónak, sokszor egy szónak az igazi értelmét.³⁰⁰

A „deltások” a magyar írók közül Kosztolányi *Néró, a véres költő* című regényének megjelentetését is tervezték, Widmar fordításában, Thomas Mann méltatásával. A vállalkozás csak terv maradt, de a regény 1933-ban – némileg megváltoztatott szöveggel, de Widmar fordításában- megjelent a Genio Kiadónál.³⁰¹

1924-ben érkezik Widmar Budapestre, azután hogy a szintén fiumei fordító, nagyon jó magyarországi kapcsolatokkal rendelkező Riccardo Gigante ajánlólevelére megkapja a kitűnő állásnak számító sajtóreferensi munkakört az olasz nagykövetségen. Giganténak egyébként jól jött, hogy egyik ismerőse ilyen pozícióba került, Widmart pedig valószínűleg az is vonzotta, hogy a kisváros után végre nagyvárosi életet élhetett. Érdekes momentum, és jellemző Widmarra, hogy az 1969-es rádióinterjúban már úgy mesélte Budapestre kerülését, mintha a római külügyminisztériumból kérték volna fel az állás betöltésére, ennek azonban sehol nincs nyoma, és a pozíció sem követelte volna meg.

³⁰⁰ Tóbiás Áron rádióinterjúja

³⁰¹ Kosztolányi levele Widmarhoz:

Kedves Barátom!

Kimondhatatlan örömmel tölt el, hogy regényem olasz öltözékben is megjelenik. Az ötlete Rómában érlelődött meg bennem, amikor is az örök városban bolyongva láttam a mai latinokat: az olaszokat, s hallottam a mai latint: az olaszt, s elképzeltem, hogy a klasszikus múlt nem is ahhoz hasonlatos, amelyről olvasunk a verses drámákban s a rideg történelmi tanulmányokban, és hogy Néró és Seneca bizonyára nem úgy beszéltek, mint a tiszta latin klasszikusok, hanem a múlt is a jelen mása, és az egzaltált, beteg császár és csodálatos mestere valójában egy régi irodalmi kávéház hősei: az Aragno Kávéházé. Szent meggyőződésem, hogy a latin kocsis egy mai olasz kocsisból semmiben sem különbözött. A bor és a szó pontosan úgy folydogálhatott a füstös kocsmákban, mint ma. Ennek az érzésnek, ennek az ihletnek adtam formát a *Néró, a véres költő* című regényemben, amelyet mint barátomnak, különlegesen figyelmébe ajánlok, mivel ezt a könyvet tényleg az olaszok és Olaszország számára írtam.

Thomas Mann, a világhírű német író ma küldte el nekem csodálatos levelét, amelyet mellékelek, s úgy gondolom, kitűnő bevezetés lenne. Bizonyára ismeretesek Ön előtt olasz vonatkozású művei, valamint azok a kötetlékek, amelyek őt ehhez a nemzethez fűzik. Írásait a világ valamennyi nyelvén olvassák.

Közös könyvünkhöz –engedje meg, hogy így nevezzem: Néró, a véres költőhöz olasz öltözékben – Thomas Mann levele hasznos lehet.

Üdvözlettel: Kosztolányi Dezső

KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek, naplók* (Egybegyűjtötte és sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta: RÉZ Pál), Budapest, Osiris Kiadó, 1996, 483.

Boross Elemér visszaemlékezésében első találkozásukkor (a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének vacsoráján) Widmart „tornyozott hajú, markáns fiatalemberként” írja le. „Így rövidre fogva, pár sorba sűrítve könnyed, bohém figurát mutat a rajz. Pedig egyáltalán nem volt az. Sokkal inkább komoly, sőt komor, fiatalon is túlrejtett férfiember, mindig kihúzott, egyenes derékkal. Egy centrális, szertartásos póz körül villódnak a hangulati elemekből előugró újabb és újabb pózok. Ezek a pózok nem megszerkesztettek, soha nem az előre felkészülés hozza létre őket.”³⁰²

Widmar megkérte, hogy vezesse őt végig a magyar „sajtófészkeken” és segítse őt „kitűzött programjában, hogy megismerkedjék az újságírás és az irodalom jeleivel”.³⁰³ Kis idő elteltével Widmar már vezető nélkül is eligazodott, és a róla alkotott képhez illően tájolta be magát: „elsősorban és szívesen a haladó szellemű írók és művészek ismeretségét, barátságát kereste és szerezte meg, kivált olyanokét, akik maguk is fölfedezték és tapasztalták a művelt, okos és sohasem okoskodó fiatalember övékével azonos, vagy azonosítható felfogását.”³⁰⁴ Bejáratos lett a különböző újságírói körökbe, felolvasóestekre járt, kávéházi törzsasztalok rendszeres vendége volt, és ekkor kezdődött a költő haláláig tartó barátsága Babits Mihállyal. Boross szerint „a vonzalom kölcsönös volt, Babits nemcsak a lelkes irodalmi propagandistát, az igazi kultúrattasét becsülte Widmarban, de becsülte benne az írótehetséget is.”³⁰⁵

Az a kultúraközvetítő szerep, amely már Fiumében is jellemezte, Budapesten is megmaradt, továbbra is publikált különböző lapokban és mind a magyar, mind a fiumei értelmiséggel jó kapcsolatot ápolt. Figyelemreméltó adalék, mind Widmar jelleme, mind a korabeli kulturális viszonyok szempontjából az a történet, hogy 1925-ben megjelentetett egy kortárs olasz színházról szóló cikket a Nyugatban, ami, Fried Ilona kutatásai szerint Adriano Tilgher, a kor egyik legjelentősebb olasz színházesztétájának egy korábban a Deltában már megjelent cikkének szinte szó szerinti fordítása volt. „Ha Widmar, döbbenetes módon, ki merte adni a saját neve alatt ezt a munkát, az akár arra is enged következtetni, hogy a fiumei folyóiratot Magyarországon nem ismerték, Fiumében pedig nem olvasták a Nyugatot, sőt, hogy nem kellett attól tartani, hogy a kor egyik legjelentősebb olasz színháztörténésének munkásságát Magyarországon figyelemmel követnék.”³⁰⁶

³⁰² BOROSS Elemér, *Velük voltam*, Budapest, Szépirodalmi, 1969, 246.

³⁰³ I.m., 243.

³⁰⁴ I.m., 249.

³⁰⁵ I.m., 249.

³⁰⁶ I.m., 237.

Egy családi elbeszélés szerint Widmar Babitséknál ismerkedett meg Sziráky Judittal, becenevén „Patyuskával”³⁰⁷ akivel 1925-ben házasodtak össze. Esküvői tanújuk maga Babits volt. A nagy szerelemből azonban hamarosan válás lett, külön éltek, Lucia lányuk az édesanyjával nevelkedett, feljegyzéseiben alig említi őket. Fried Ilona szerint „nem zárható ki, hogy a családi viszály csökkentette Babits Widmar iránti rokonszenvét, hiszen Sziráky Juditot igen nagyra tartotta”.³⁰⁸

Ugyanebben az évben, még a nászútjáról arról ír Babitsnak, hogy Milánóban találkozik Pirandellóval. Nem lehet tudni, hogy létrejött-e ez a találkozás, mindenesetre még 1925-ben megjelenik a *Gályaisten ünnepe* című Pirandello-mű, Widmar magyar fordításában.³⁰⁹ 1926-ból fennmaradt egy néhány soros levél, amelyben Pirandello fiának, Stefano Pirandellónak felveti, hogy Pirandello és társulata jöjjön el Budapestre. A decemberi három budapesti előadásról Kosztolányi számolt be a *Pesti Hírlapban*. Megint csak Widmarra jellemző momentum: negyven évvel később úgy állítja be magát, mintha Luigi Pirandello kérte volna meg őt (!), hadd jöjjön el társulatával Budapestre.

A harmincas évek elejétől Widmar figyelme a színház felé fordul, 1932 és 1937 között a Scenario, a kor egyik legjelentősebb olasz színházi lapjának tudósítója, élettársa pedig ekkoriban Lánczy Margit színésznő. 1934-ben kezd hozzá *Az ember tragédiája* fordításához, amely állítása szerint csupán néhány (két?) hét alatt készült el és „az ideális Évá”-nak (vagyis Lánczynak) dedikálja, „a Szent Gellért-hegyi kis villában a Madáchnak szentelt esték emlékére”.

Ebben az időszakban jelenik meg *Dante és Madách* című tanulmánya, melynek alaptétele, hogy „mindkét alkotóra jellemző, hogy az isteni szellem lényegét megérti, művében közvetíti”.³¹⁰ Widmar később arra utal, hogy erre a tanulmányra az egyetem befejezéséhez volt szüksége. Ennek ellentmond, hogy egy későbbi, a hatvanas években az olasz külügyminisztériumnak írt feljegyzése szerint az egyetemi diplomát már öt évvel korábban, vagyis 1931-ben megszerezte filozófiából. Érdekesség, hogy barátjának, Boross Elemérnek visszaemlékezései szerint Widmar művészettörténész végzettséggel rendelkezett.

1936-ban a Popolo d’Italiában képzőművészeti tárgyú cikke jelenik meg a milánói triennálé magyar részvétele kapcsán, amelyben Gerevich Tibort, a Római Magyar Akadémia igazgatóját is megszólaltatta. Fried Ilona megjegyzi, hogy „Widmar publikációi szemlátomást

³⁰⁷ Sziráky Judit (1907? – 1992) író. Az Est-lapokban versekkel, a Nyugatban novellákkal jelentkezett. *Tisztességes János* c. ifjúsági regényével 1954-ben díjat nyert. Házassága Widmarral a nagy érzelem ellenére hamarosan megromlott. Második férje Hárs László író volt.

³⁰⁸ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 238.

³⁰⁹ Az Újság, 1925. 139.sz.

³¹⁰ WIDMAR Antal, *Dante és Madách*, Bp., Sárkány Ny, 1936.

a legkülönbözőbb politikai beállítottságú folyóiratokban szerepeltek, így erősen fasiszta lapnak is dolgozott, bár 1936-ban a Popolo d'Italia még nem teljesen különbözött egy átlagos olasz napilaptól, másrészt Widmar cikke kulturális jellegű volt. Ugyanakkor Boross Elemér visszaemlékezésében arról ír, hogy Widmar a Népszava köréhez kötődött. Könnyen feltételezhetjük, hogy különböző politikai és kulturális körökben mozgott, amelyeket szigorúan elkülönített egymástól, s tudatosan, vagy öntudatlanul, de egyik előtt sem fedte fel a másikat. Így érthetjük meg, hogy Boross Elemér baloldaliként jellemzi Widmart, bár 1969-ben, Boross könyvének megjelenésekor, egyébként sem lett volna célszerű múltjának esetleges fasiszta mozzanatairól beszámolnia”.³¹¹

1937-ben *Az ember tragédiája* fordításáért megkapta a Magyar érdemrend tisztii keresztjét.

Widmar neve 1939-ig szerepel a magyarországi külföldi diplomaták jegyzékében, hogy állása megszűnésének mi lehetett az oka, nem lehet pontosan tudni. 1969-es visszaemlékezésében azt állítja, hogy magával Cianóval, az olasz külügyminiszterrel (Mussolini vejével) különbözött össze. A történet (amely nemcsak a rádióinterjúban, hanem Boross Elemér emlékirataiban is helyet kapott)³¹² a következő: Ciano gróf budapesti

³¹¹ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 240.

³¹² De maradt egészen másfajta emlékem is. Mint például egy testi inzultussal végződött konfliktus, a követség vendéglakosztályában, Widmar és Ciano gróf, Mussolini veje között. Az apostoli külügyminiszter, akit a pesti viccgárdók egyből elneveztek após-tóli külügyminiszternek, háromnapos látogatásra érkezett Budapestre. Az ifjú gróf otthon felejtette a feleségét – az Arizona előző látogatáson megismert sexbombája tudta, hogy nem véletlenül -, de csak a kipakolásnál vette észre, hogy a szmokingját is.

(Az előző látogatás nehéz feladatot rótt a jóképű, naplójából megállapíthatóan nem is fantáziátlan fiatalemberre. A feladatot nem a tengelypolitika, hanem az Arizona adta fel. Ciano gróf, nejével, Edda grófnéval az oldalán barátsági szerződést kötött – no persze észrevétlen szemvillanások, diszkrét üzenetek révén – a kiszemelt szép táncosnővel. A szerződést másnap a gróf szerette volna realizálni, de hol találjanak titkos helyet annak, akire polgármesteri rendelettel fellobogózott, plakátokkal és fényképekkel teleaggatott város – ügyel. Nosza. Összedugták a fejüket a legtitkosabb tanácsosok. A rekedt Rozsnyai, az Arizona tulajdonosa felajánlotta szeráját délelőtt, elvetették az ötletet. Hogy jusson el délelőtt a Nagymező utcába? Di Franco késznek mutatkozott – ejsza!ejja! -, hogy míg az ifjú kegyelmes odafent, az ő dolgozószobájában... addig ő lent vigyáz az utcán... Lecsengetve, volt jobb. A dolgozószoba még hagyján, de az utca, ahol a Di Franco család lakik. Aztán... az ötlet nem tudom, kié volt, de mindenesetre diszkrét volt. Senki nem tudott róla. Csak az a hadtestnyi detektív, aki átfésülte és körülzárta a Kamaraerdőt, hogy senki ne zavarja meg a műsoron kívüli programot –Edda grófnét Bugacra vitték, a pusztára -, amíg a „lángvörös hajú fiatal idegenvezető” megmutatja neki az erdő szépségeit.)

Turkálás a táskákban, izgatott keresés, szmoking nincs. Behívatta Widmart, megkérdezte, tudna-e egy szabót, aki huszonnégy óra alatt megvarrja a ruhát. Widmar telefonál „udvari” szabójának, a belvárosi híres Balognak. Balog vállalja, produkált már hasonlót a windsori hercegnél, és ami még ennél is izgalmasabb feladat volt, a kis Zolira frakkot, a méretkönyvből, Amszterdamba.

Balog ki nem mozdul a műhelyéből, de szívesen látja az urakat. Taylor for men. Odarohannak hozzá, mértéket vesz, gratulál a jó alakhoz. Meghajlás, expresszmunka. De meglesz. Próba nélkül, ahogy a gróf úr kívánta.

Balog leszállította a ruhát. Ciano a követtel tárgyalt, nem jött ki, hogy felpróbálja a szmokingot. A szabót kifizették, a szabó el.

Távozása után jóval, Ciano behívatta magához Widmart. Rögtön rákiabált:

-Milyen szabót ajánlott maga nekem?

Forgolódott a tükör előtt, kritizálta a ruhát, a szabót és – Widmart. Widmar hallgatott, túrta a kemény, majd mind érdesebbre váltó gorombaságokat. Aztán tovább már nem tudta visszatartani magát, és azt mondta:

- Szkúza, excellenza! Nincs a legáció szabályzatában, hogy nekem a szabóságot is meg kell tanulnom.

látogatása során egy nap alatt akart frakkot varratni, s ez ügyben kérték Widmar segítségét, aki nagy nehezen rávette a saját szabóját, hogy vállalja el a lehetetlennek látszó megbízatást. Amikor a külügyminiszter felpróbálta a ruhát, minősíthetetlen hangon fejezte ki elégedetlenségét, amit Widmar kikért magának. Nem tudjuk, hogy mennyi lehet az igazság ebben a történetben, kétségtelen azonban, hogy Widmar ebben az időszakban elvesztette sajtóreferensi állását. Egy 1964-es feljegyzésében arról számolt be, hogy nem fogadták el a pályázatát az olasz külügyminisztériumban (addig beosztott tisztviselő volt), jóllehet alkalmasnak minősítették.

Babits Mihály *Beszélgetőfüzeteiből* tudjuk, hogy 1940-ben Widmar is jelen akart lenni a San Remo-i díjkiosztó ünnepségen, de erre végül nem került sor.³¹³

Bár státusza megváltozott, Widmar továbbra is aktív résztvevője maradt a magyar kulturális életnek. 1940-től a Petőfi Társaság kültagjai között szerepel a neve, 1941-ben pedig a Madách Színház kiadásában megjelent újabb Pirandello-fordítása, a *IV. Henrik*. Érdekes, hogy a darab első felvonásának végének szövegét némileg megváltoztatta. Püskösti Andor rendezésében a mű náciellenes felhangot kapott,³¹⁴ lehetséges, hogy az új fordítás is szerepet játszott az új koncepció kialakításában. Mindez azt mutatja, hogy milyen nehéz hiteles képet festeni Antonio Widmar személyéről, aki „a hivatalos Olaszország képviselőjén át a baloldali,

Ciano – Widmar utólagos megállapítása szerint a követtel való tárgyalás felidegesíthette őt – teljesen kiborult, előbb lemarházza Widmart, majd – pofon ütötte.

A szobainas később megsúgta, hogy amikor a nagy zajra benyitott, a földön hemperegtek: a külügyminiszter és a követségi sajtóattasé.

Megőrizte titkát a követségi palota.

De a tettegesség nem maradt következmények nélkül. Ciano otthon kiderítette, hogy Widmarnak (az egyetemi végzettségű, több nyelvet beszélő, másfél évtizede praktizáló követségi beosztottnak) nincs diplomáciai képzése.

Megjött a selyemzsinór: egy leirat, hogy azonnal íratkozzék be a római akadémiára. vagy kérjen más beosztást.

Widmar elrepült Rómába. Bejelentkezett audienciára. Nem mondta el az összefüggést összekarmolt arca, a külügyminiszter letapasztott füle – és a gyors leirat között.

Az engedély, amit Widmar kapott, hogy iskolán kívül, posztján maradva teszi le vizsgáit, kivételes volt. És megerősítette őt, most már „szabályosan” diplomáciai pályáján.”

BOROSS Elemér, *Velük voltam*, i.m., 263-266.

³¹³ Ugy látszik, ép most támadtak meg a jobboldali lapok a san remói díj miatt. Nem voltam rá méltó, destruktív vagyok, stb.

Nem tudom. A Magyar Nemzet hosszú cikkben véd, (nagyon rossz cikk)

Widmart zsenirozni fogja

pedig az volna az egyetlen, s ő számított is rá, el is akart jönni. Én azt mondtam neki akkor, hogy majd fölhívjuk.

Ez még tavasszal volt. Ő kért tőlem valamit, amit én nem tettem meg, s fanyalogva feleltem (Keleti Artur)

De hát elegendő vagyunk!

Widmarnak is van szabadjegye

(24-es számú jegyzet: Keleti artúr (1889-1969) költő; sokáig élt Olaszországban. A szöveget úgy is lehet érteni, hogy Widmar kért tőle valamit Keleti Artúrral kapcsolatban.)

Beszélgetőfüzetek, 182.

³¹⁴ FRIED Ilona, *Emlékek városa, Fiume*, i.m., 240.

liberális kultúráig sokfelé kötődik, és akinek szinte lehetetlen igazi arcát megtalálni, vagy meglehet, hogy nincs is ilyenje”.³¹⁵

1943-tól, a második világháború alatt Widmar ténylegesen és aktívan szerepet vállalt a diplomáciában. 1944. október 7-én a Bonomi-kormány megbízásából létrehozta a Svéd Királyi Követség Olasz Királyság Érdekeinek Képviselői szekcióját. Mint írja, a követségi iroda célja az volt, hogy támogassa az ivánci táborba internált királyhű monarchistákat, akik nem esküdtek fel a Mussolini-féle Salói Köztársaságra, menlevelekkel lássa el a még nem internáltakat és egyáltalán „mindazon olaszok segítése, akiknek nincsenek meg a megfelelő anyagi lehetőségei”.³¹⁶ Sziráky Judit, a volt feleség – miután Widmar átengedte neki a lakását – ott zsidókat és más menekülteket bújtatott.

A svéd és az olasz követség is elismerte Widmar embermentő tevékenységét,³¹⁷ ennek ellenére a Szabadság című lap 1945. március 22-i számában névtelen cikk jelent meg azok ellen, akik úgymond a volt fasisztákat a demokratikus Olaszország védelme alá helyezik. „Ez a bizottság a Kass Ivor utcában székel, és vezetője az a Widmar Antonio, aki több mint egy évtizeden át a fasiszta olasz követség sajtóattaséja volt, és az alatt minden alkalmat megragadott, hogy a fasiszta »kultúra« sajtó- és irodalom-bacilusaival eláraszsa Magyarországot....”³¹⁸

Widmar ebben az időszakban is szerzett ellenségeket, ugyanis a cikk megjelenését követően nem sokkal letartóztatták. Az ügy háttérében valószínűleg Giovanni Rossival, a Comitato per la Liberazione (Felszabadítási Bizottság) nevű szervezet vezetőjével való rivalizálása áll. A Widmaréhoz hasonló célokkal (a Magyarországon lévő olasz katonaszökevények és hadifoglyok érdekképviselője) rendelkező szervezet az Olasz intézetben székelt, és Rossi valószínűleg azért jelenthette fel Widmart és a vele dolgozó Mosca professzort, mert egyedül szeretett volna az olasz kormány képviselője lenni. A diplomáciai iratok szerint a szovjet hatóságoknál kérték az olasz külügyminisztérium közbenjárását a kiszabadításuk érdekében. Nem csodálkozhatunk, hogy mint életének oly sok más fontos eseményéről, erről a momentumról is egymásnak ellentmondó elbeszélései,

³¹⁵ I.m., 241.

³¹⁶ I.m., 241.

³¹⁷ De Ferraris olasz követ például így nyilatkozott róla: korábban a sajtóreferens helyettese volt a Királyi Olasz Követségen, ezen munkáját folytatta az újjászerveződő Királyi Olasz Követségen is 1943 szeptembere és 1944 márciusa között, rendkívül értékes munkatársam volt, nem csupán a fentebbi területen, hanem minden tevékenységünkben, különösképpen a védelmünk alatt álló olasz katonák ügyében. Azt kívánom tanúsítani, hogy Widmar magatartása és tettei a legmagasabb elismerést érdemlik, amiért érdek nélkül vállalt el nehéz és veszélyes feladatokat, azért a hazaszeretetért, amelyet rendkívül nehéz körülmények között is megőrzött, és azért a kemény viselkedésért, amelyet minden pillanatban kimutatott a náci-fasiszta hatóságokkal szemben.

I.m., 241.

³¹⁸ I.m., 242.

nyilatkozatai maradtak fönt. 1946-ban Rómában megjelent művében (*Ungheria 1938-1946*), amelynek egy része az ostromról szóló memoár, arról ír, hogy a szovjetek elvitték autóval, de ő azonnal tisztázni tudta, hogy „nem kém”. Egy 1949-es, Mindszentyről szóló cikkében viszont arra utal, hogy a magyar hatóságok tartóztatták le, végül 1969-ben már egyenesen azt meséli, hogy maga Péter Gábor hallgatta ki az Andrássy út 60-ban!³¹⁹

1946-ban Rómában a Duna menti országok és a Közel-Kelet híryanagával foglalkozó sajtóirodát szeretett volna nyitni, de erre nem került sor. 1947-ben Japánba helyezték. Elutazása előtt még segítséget kért az olasz külügyminisztériumon keresztül Lucia lánya számára, aki „vissza akar menni Magyarországra”, és ott munkát szeretne vállalni az olasz nagykövetségen. Az akció azért érdekes és értelmetlen, mivel Lucia (aki később Karsai Lucia néven ismert dramaturg és műfordító lett) el sem hagyta Magyarországot. Az apa feltehetően egy jó állást szeretett volna biztosítani a lányának a bizonytalan helyzetben.

Widmar utolsó Magyarországgal foglalkozó cikke 1949-ben jelenik meg a *l'Osservatore Romano*-ban, a Mindszenty-per kapcsán, névtelenül. Többet nem foglalkozik a magyar politikával, Japán tartózkodása idején az ottani kultúra rajongójává válik, írásaiban is azzal foglalkozik.

1964-ben nyugdíjazták. Néhány hónapig Svájcban dolgozott, majd a Ligur-tenger partjára költözött, a Genova melletti Chiavariba, újra megnősült. Itt kereste fel 1969-ben veje, Tóbiás Áron, hogy elkészítse a híres rádióinterjút, melyet ma a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtára őriz. Widmar kapcsolata lányával és unokáival a 70-es évektől megromlott.

Még családja sem tudott róla, hogy a nyugdíjazásakor benyújtott iratokból kitűnik, hogy Widmar soha nem volt diplomata státusban, sem Magyarországon, sem Japánban. Éppen ezt, és magasabb nyugdíjat kérvényezett 1964-ben, embermentő tevékenységére hivatkozva. Nincs nyoma annak, hogy ezt a kérést elfogadták volna.

1980-ban halt meg Chiavariban, kalandos, ellentmondásoktól nem mentes hosszú élet után, amely „Fiuméből, az olasz fasizmus kezdeti pillanataitól, D'Annunziótól a nyugatosokon át a hivatalos és nem hivatalos magyar és olasz kultúrától, a háborús megszállás Budapestjétől Tokióig, a japán kultúra csodálatáig”³²⁰ vezetett.

³¹⁹ I.m., 242.

³²⁰ I.m., 245.

Arturo Marpicati

A San Remo-ügy másik főszereplője Arturo Marpicati, a Babits díjazását elhatározó „Külföldi Szerző” kategória zsűrijének tagja 1891. november 9-én született a Brescia provinciában lévő Ghediben, Bortolo asztalosmester és Matilde Guerreschi mosónő öt gyermeke (sorrendben Edvige, Angelo, Giovanni és Michele) közül elsőként. A népes család kezdetben jómódú volt, de később anyagi nehézségeik támadtak, az apa éppen hogy elő tudta teremteni a megélhetésükhöz szükséges javakat, a kis Arturo is már gyermekkorától kezdve – elsőszülöttként – arra törekedett, hogy hozzájáruljon a család bevételeihez. Elemi iskolai tanulmányait egy zseniális tanító, Luigi Bonardi, irányítása mellett végezte. Már ekkoriban megmutatkozott a költészet iránti rajongása. A ghedi-i plébános segítségével az elemi iskola befejezése után egészen a gimnázium második osztályáig a bresciai papnevelde (Seminario) növendéke volt, amit otthagytott, amikor az apologetikatanára kilépett a rendből. Néhány támogató jóvoltából ezután az „Arnaldo” gimnázium diákja és az I. Umberto diákszállás prefektusa lett. A dolgozó diák Marpicati magántanuló volt, de voltak tanulási nehézségei, különösen matematikából.³²¹ Giuseppe Manni piarista szerzetes közbenjárására Firenzébe költözött, ahol iskolai korrepetálásból élt. 1913-ban sikeres érettségi vizsgát tett és beiratkozott a firenzei egyetem bölcsészettudományi karára, ahol 1918-ban védte meg *Nyelvkérdés a XVII. és XVIII. században* című szakdolgozatát. Manni segítségével házitanítói álláshoz is jutott a Rucellai grófi családnál.

Meggyőződéses nacionalistaként az első világháború kitörésekor önkéntesként vonult be. Harcolt többek között Zagorában, Oslaviában, Pecinkában ezüst kitüntetés is kapott. A géppuskalövészekhez (mitraglieri) került később, 1919 márciusától szeptemberéig a *Gazzetta del Mitragliere* című újság igazgatójaként, és sportesemények, valamint műkedvelő színelőadások szervezőjeként tevékenykedett a géppuskalövészek között. Federzoni követőjeként 1919. március 23-án csatlakozott a fasiszta mozgalomhoz, amellet, hogy már 1918-tól a *Popolo d’Italia* munkatársa volt.

1919-ben egyszerű tanárként érkezett Fiumébe, hogy előadásokat tartson.³²² Egy bizonyos Antonio Raicich szerint valószínű, hogy Marpicati az ő apja meghívására érkezett a városba, hogy a harcoló katonák pszichológiájáról tartson előadást. Leo Valiani szenátor is

³²¹ QUAGLIARINI, Barbara, Marpicati, Arturo www.treccani.it/enciclopedia/arturo-marpicati_ (Dizionario – Biografico)

³²² FRIED Ilona, *Emlékek városa Fiume*, i.m., 50.

megemlítette egyik visszaemlékezésében, hogy Marpicati, aki tanára volt, katonai egyenruhában tanított és a fiumei fasiszta párt első titkára lett.³²³

1919 során Fiumében nyilvános gyűléseket tartott, április 2-án pedig a város Nemzeti Tanácsa őt bízta meg azzal, hogy vigyen el egy üzenetet D'Annunziónak. Április 16-i, a bresciai Nagy Színház termében tartott *Passione di Fiume* című beszédét a Géppuskalövészek Parancsnoksága röpirat formájában kinyomtatta és terjesztette. Július 15-ével a Géppuskalövészek sajtó- és Propagandairódájának parancsnoka lett. Számos „antibolsevik” beszédet is tartott katonaházakban és színházakban, Milánóban, Codognóban, Firenzében, Piacenzában, Pisában és Innsbruckban is. 1919 szeptemberében szerelt le, visszatért Fiumébe. D'Annunzio közeli köréhez tartozott.

A már ekkoriban hithű fasiszta rendkívül jó kapcsolatot ápolt a Ducével, akivel versei kapcsán ismerkedett meg. A háború élményét Marpicati a három kiadást is megért *Liriche di guerra (Háborús versek)* című kötetében formálta költészetté oly nagy sikerrel, hogy maga Benito Mussolini írt a kötetéről dicsérő szavakat az *Il Giornale del mattino* 1918. május 22-i számában.³²⁴ Ennek köszönhető az a lehetőség is, hogy együtt dolgozhattak az *Il Popolo*-nál. Erről a jó kapcsolatról árulkodik egy Fiumében, a *Vedetta d'Italia* folyóirat szerkesztőségében kelt levele is, amely válasz volt Mussolini felkérésére: legyen az újság fiumei tudósítója.

„La Vedetta d'Italia

Amministrazione:

Via Gabriele d'Annunzio 1

Fiume 20/11/920

Caro Mussolini,

Meccheri mi porta a tuo nome, e in nome di tuo fratello Arnaldo, l'invito a prendere il posto di Belli come corrispondente del "Popolo".

Accetto e farò il mio meglio.

Col 15 c.m. ho iniziato il servizio. Posso farlo con ogni cura perché sono alla "Vedetta" e conosco uomini e cose da tempo. Anzi alle note di pura cronaca che t'invio per telegrafo come fanno gli altri corrispondenti in questi giorni... pericolosi, farò seguire una lettera, parecchie lettere, in cui ti dirò le mie impressioni e più che le mie quelle

³²³ I.m., 388.

³²⁴ QUAGLIARINI, Barbara, *Marpicati, Arturo*, i.m.

della popolazione (che accetta il tramonto) e quelle del Comando (che non le vuol accettare e va, va...dove? – non lo so; né lo s alui... probabilmente...) Aspetto le credenziali d'urgenza: tessera – carta e buste – e lettera impegnativa con le condizioni che mi proponete e ch'io cederò se posso accettare; io resto qui tutto l'anno, e se appena sono condizioni possibili anche nel programma accetterò.
 tuo aff/mo Marpicati”³²⁵

Marpicati tagja lehetett az 1919-ben alapított La Vedetta d'Italia című fiumei napilap szerkesztőbizottságának is, amely a két világháború között a város legnagyobb példányszámú helyi lapja volt³²⁶.

A „Véres karácsony” során, amely lezárta a fiumei kalandot, Marpicati fontos szerepet kapott. Ekkorra már világhossá vált, hogy Mussolininek esze ágában sincs foglalkoznia az immár elveszett ügyel. Az 1920. december 12-i rapallói szerződés aláírása után D'Annunzio, miután válaszul kihirdette a hadiállapotot, Marpicatit küldte Mussolinihez, hogy kétségbeesetten a segítségét kérje.³²⁷ 1922 más szempontból is fontos év volt számára, Fiumében ismerte meg és vette nőül Antonietta Ladot, akitől két gyermeke született. 1922. december 22-én D'Annunzio Marpicatival üzent Mussolininek. Mikor visszatért Fiumébe, a „Véres Karácsony” után részt vett a kormánnyal való tárgyalásokon, majd a városban maradt azután is, hogy D'Annunzio elhagyta azt, a Carnaro-i Légión parancsnokaként, és 1923 augusztusában a milícia századosaként.

1923 márciusában jelent meg a Delta, a korszak legjelentősebb kulturális folyóirata. Nevéhez híven célja az volt, hogy kijelölje a térség kultúráinak találkozási pontjait és azokat

³²⁵ „La Vedetta d'Italia
 Szerkesztőség:
 Via Gabriele d'Annunzio 1
 Fiume 20/11/920

Kedves Mussolini,
 Meccheri elhozza a nevedben és Arnaldo bátyád nevében a felkérést, hogy vegyem át Belli helyét mint a „Popolo” tudósítója.
 Elfogadom és megteszem, ami tőlem telik.
 E hónap 15.-vel megkezdtem a szolgálatot. Minden körültekintéssel tudom végezni, mert a „Vedettánál” vagyok és régóta ismerek embereket és dolgokat. Sőt, a telegráfon küldött hírjegyzeteken túl, ahogy a többi tudósító csinálja ezekben a ...veszélyes napokban, küldök majd egy levelet, számos levelet, amelyekben elmondom a benyomásaimat és az enyéimen túl a népességét is (amely elfogadja a hanyatlást) és a Parancsnokságét is (aki nem akarja elfogadni azt és megy, megy...hová? – nem tudom; ő se tudja...valószínűleg...). Várom a sürgős megbízásokat: igazolvány – papírt és borítékot- megbízólevelet a feltételekkel, amelyeket ajánlotok és amelyeknek alávetem magam, ha el tudom őket fogadni; én itt maradok egész évben, és ahogy lehetséges feltételek vannak a programban is, elfogadom A legszívélyesebb üdvözlettel Marpicatid.”

Marpicati levele Mussolininek, Roma, Archivio Centrale dello Stato, Segretaria Particolare del Duce, Carteggio Riservato, Arturo Marpicati

³²⁶FRIED Ilona, *Emlékek városa Fiume*, i.m.194.

³²⁷ QUAGLIARINI, Barbara, *Marpicati, Arturo*, i.m.

megismertesse olvasóival. Fiume ebben az időszakban egészen speciális helyzetben volt, mert még nem tartozott Olaszországhoz, bár már folytak a tárgyalások. „Olyan pillanatban, olyan politikai légkörben jött létre, amikor az orientációk még nem voltak teljesen kiforrottak, több olyan lehetőség is nyitottnak tűnt, amely a későbbiek során bezárult.”³²⁸ Mindenesetre megjelenését a Lloyd fiumei fiókja finanszírozta, s habár támogatói körét jórészt maguk a folyóiratban közreműködő szerzők alkották, köztük sok helybéli, soraikban azonban megtaláljuk például Benito Mussolini nevét is.³²⁹ Az újság szerkesztői Bruno Neri, Antonio Widmar és Arturo Marpicati voltak. Innen datálható tehát Widmar és Marpicati ismeretsége, amely Babitsot elvezette a San Remo díjig.

A Delta célja már kezdetektől az volt, hogy előmozdítsa „Olaszország és az adriai hátszágok közötti eszmecsere”.³³⁰ Egy év után a három főszerkesztőből már csak Marpicati marad, aki ezt a célkitűzést kívánta folytatni. „Mivel Olaszország jelenlegi politikai programja létfontosságúnak tekinti a kapcsolatokat ezekkel az országokkal, minél jobb megismerésük elengedhetetlen. Az irodalom segítségével egy nép lelkének a mélyére nézhetünk. [...] A művészet és az irodalom (mint azt Franciaország példája már jó ideje bizonyítja) egyengethetik – gyakrabban is, mint gondolnánk – a politika útját. Ennek tudatában lépünk be a folyóirat életének második évébe”.³³¹

A fentiek azt bizonyítják, hogy Marpicati Antonio Widmar közvetítésével megismerkedett az akkori magyar irodalmi élettel, úgyhogy Babits nevét és Dante fordítását is ismerhette.³³² Szerkesztői tevékenysége mellett irodalmat is tanított és 1925 novemberében a fiumei Dante Alighieri Gimnáziumban Venezia-Giulia tartomány Iskolai Tanácsának tagja lett.

Marpicati kapcsolata Magyarországgal fiumei évei alatt kezdődött. 1929-ben már politikusi minőségben látjuk viszont egy 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc olasz tisztjéről, Alessandro Monti bresciani származású kapitány tiszteletére rendezett megemlékezésen, amelyen mint bresciani konzul, a fasiszta direktórium küldöttje vesz részt. Valószínűleg az 1927-es barátsági szerződés miatti látványos olasz magyar közeledésnek tudható be, hogy magyar oldalról olyan személyiségek vettek részt az ünnepségen, mint Horthy, Bethlen, Walkó külügyminiszter, Klebelsberg, Apponyi. Nem tudjuk, ekkor Widmar

³²⁸ FRIED Ilona, *Emlékek városa Fiume*, i.m., 196.

³²⁹ I.m., 197.

³³⁰ I.m., 197.

³³¹ I.m. 198.

³³² Id. Antonio Widmarról szóló fejezet

és Marpicati találkoztak-e, vagy, hogy előbbi – munkájából eredően – részt vett-e az ünnepség előkészítésében.³³³

Marpicati másik dokumentált látogatását Magyarországon mint a Reale Accademia d'Italia kancellárja (cancelliere) tette, 1930-ban³³⁴, ahol a Corvin Mátyás Olasz-Magyar Egyesület képviselői előtt az Accademia tevékenységéről adott elő. Beszéde megjelent a Corvina folyóiratban is.³³⁵

Hazánkkal való szoros kapcsolatát jelzi az is, hogy *Haditörvényszék* címmel 1935-ben kiadták regényét, Révay József fordításában, a Franklin-Társulat *Olasz-Magyar Könyvtár* sorozatában, olyan szerzők művei között, mint Grazia Deledda, Luigi Pirandello, Massimo Bontempelli, Riccardo Bacchelli, G.A. Borghese, Gino Rocca és Federigo Tozzi. Főhőse, Daniele Denandri főhadnagy, akit az első világháborúban ártatlanul haditörvényszék elé idéznek és egy börtönben kell raboskodnia. A regény a legnagyobb jóindulattal sem tartozik az olasz irodalom csúcsteljesítményei közé, e tény bizonyításaképpen álljon itt egy részlet a szövegből:

„Ölelték egymást és szerették egymást, telhetetlen forrósággal, egy földszintes parasztszobában, friss fűrakáson, amelyet aznap hajnalban kaszált a leány apja. Mellettük az istállóból áthallatszott két kérődző ökör tompa bőgése. A friss és még nedves fű bódító illatot árasztott magából és engedelmesen hajolt és tört a két nyugtalan fiatal test súlya alatt, megfürösztötte és megillatosította őket a gyönyörúségeknek ez a zöld ágya, amely a maga falusi egyszerűségével mintha megsokszorosította és ízesebbé tette volna telhetetlen gyönyörúségeiket. Denandri, akinek mellén ott pihent a leány feje, a csendességben, amelyben szinte hallatszott kigyulladt szíveik dobogása, amelyet halkán aláfestett az istállóban kérődző ökrök bőgése, a testi gyönyörúség csúcspontján gyöngéd hálát érzett Mariú iránt. Csak ennek a leánynak tudott igazán örülni, úgy, ahogy még semminek sem örült életében, úgy, ahogy már nem is remélte.”³³⁶

³³³ I.m. 238.

³³⁴ ”In Ungheria si recò il cancelliere Arturo Marpicati che tenne alla presenza dei migliori rappresentanti dell'arte e della cultura magiara una conferenza alla importante Società italo-ungherese di cultura ”Mattia Corvino” sulla fondazione e le finalità del nostro istituto, e sugli accademici della classe delle lettere.” MARPICATI Arturo, *L'Accademia d'Italia*, Mondadori, Verona, 1934. (Panorami di vita fascista sorozat, XIV. kötet, direttore, Arturo Marpicati),24.

³³⁵ MARPICATI Arturo, *La reale Accademia d'Italia con particolare riferimento alla Classe di Lettere*, Franklin, Budapest, 1931. (Estratto dalla Rivista Corvina, Vol. XIX-XX., 1930.)

³³⁶ MARPICATI, Arturo, *Haditörvényszék (La coda di Minosse)*, ford. Révay József, Bp., Franklin Társulat, 1935.(?), létezik egy 1942-es kiadás is.

A könyv *La coda di Minosse (Mínosz vége)* címmel Olaszországban 1925-ben jelent meg először, ezután többször is kiadták. A történet azért is lehetett ilyen sikeres, mert – amellet, hogy személyes élményeken alapul – kifejezte az egykori lelkes önkéntesnek a „felemás győzelem” miatt érzett kiábrándultságát. A kezdeti nagy siker után azonban feledésbe merült.

Carnaro szövetségi titkára lett és 1928-ban a Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale konzulja. Még ugyanabban az évben Rómába költözött ahol az éppen akkor alapított Olasz Akadémia alkancellárjának (vicecancelliere) nevezték ki, majd egy évvel később az intézmény kancellárjává vált. 1930-ban lett a Nemzeti Fasiszta Kultúrintézet igazgatója Giovanni Gentile elnöklete alatt. Ettől az évtől egészen 1934-ig a Nemzeti Fasiszta Direktórium tagja. 1931 januárjában az Iskolák Fasiszta Szövetségének a feje, és 1934-ig a Párt altitkára és a Nagytanács tagja.³³⁷

A fentiekből látható, hogy Marpicati karrierje látványosan ívelt felfelé, nem csoda, hogy mint befutott pártfunkcionáriust, már 1931-től kezdve megfigyelés alatt tartotta az olasz politikai titkosrendőrség. A jelentések azért is érdekesek, mert túl azon, hogy árnyalják a Marpicatiról közszereplései alapján kialakult képet, bepillantást engednek a harmincas évek fasiszta vezetésének intrikákkal teli mindennapjaiba.

„A collaborare con Achille Starace è stato chiamato uno dei fascisti più belli d’Italia: Arturo Marpicati, uomo in cui il pensiero e l’azione, il fare e il dire sono una cosa sola. Combattente nella grande guerra, fascista tra i primissimi e tra i più puri, scrittore di forza, oratore dei più persuasivi, Arturo Marpicati impersona in sé le più belle qualità di quell’italiano nuovo alla cui formazione tende tutta la nostra attività di educatori e di politici.

La scuola italiana deve essere orgogliosa di dare questo suo figlio al Partito che, potenziando la Rivoluzione delle Camicie Nere, ha dato e dà agli italiani, sotto la guida del Duce, quella compostezza, quell’armonia e quella grandezza che li impone all’attenzione del mondo. I fascisti tutti della Provincia di Pescara salutano il Vice Segretario del Partito con tutta la loro antica e sempre fervida passione.”³³⁸

³³⁷ http://www.lacivicacittadighedi.it/index.php?option=com_content&view=article&id=272:marpicati-arturo&catid=98:personaggi-illustrati&Itemid=59, 2012. október 13.

³³⁸ „Achille Staracével való együttműködésre hívták Olaszország egyik legszebb fasisztáját: Arturo Marpicatit, a férfit, akiben a gondolat, a tett, a tenni és mondani ugyanazt jelentik. A nagy háború harcosa, a legelső és legtisztább fasiszták egyike, az erő írója, a leginkább magukkal ragadó szónokok egyike, Arturo Marpicati megtettesíti annak az új olasz embernek a legjobb tulajdonságait, amelynek formálására egész nevelői és politikai tevékenységünk irányul. Az olasz iskolának büszkének kell lennie arra, hogy ezt a fiát a Pártnak adta, amely a Fekete Ingések Forradalmát felfejlesztve, adta és adja az olaszoknak, a Duce vezetésével, azt a rendet, azt a harmóniát és azt a nagyságot, amely a világ figyelmét rájuk vonja.”

Archivio Centrale dello Stato, Segreteria Particolare del Duce, Carteggio Riservato, Arturo Marpicati

- írta (valószínűleg) a Párt lapja Marpicati kinevezése alkalmából. A rövid cikk mellett fényképet is közöltek a mazziniánusan pózoló „jóképű fasisztáról”. Marpicati magánélete azonban feltehetően nem egészen tükrözte az „új olasz emberét”. A jelentésekből kiderül, hogy a professzor túl sokat jár divatos éjszakai lokálokba, ahol – meglett kora és nő volt ellenére – gyakran teszi magát nevetségessé kamaszos esetlenségével, ahogy a hölgyeknek udvarol. Például „illatos liliomnak” vagy „szemem vakító napjának” nevezi őket, a háta mögött általános derűtséget keltve, illetve, ha egy hölgy a szalonjában igazán szórakoztatni akarja vendégeit, felolvassa a professzor saját kezűleg írt, meglehetősen intim tartalmú madrigáljait (!) és verseit (!)³³⁹.

1931-ben sokszor vendége volt a Washington Szálló táncbárjának, ahol egy ízben egy hölgy bájaitól végzetesen elcsábulva egész éjjel a „one-step” elnevezésű táncot játszatta a zenekarral, „lévén az egyetlen tánc, amit ismert”.³⁴⁰ Ezt a bizonyos hölgyet rendszeresen a Párt automobilján furikázta és fogadta az Akadémián irodájában. Egészen odáig ment, hogy bemutatta a feleségének abban a reményben, hogy jó barátnők lesznek és így „még nyíltabban közeledhet hozzá”.³⁴¹

1933-ban már Marpicati más jellegű ambícióiról szólnak a pletykák. Elterjedt a híre, hogy a Nemzeti Nevelési Minisztériumba szeretne kerülni, bár a jelentést író szerint elképzelhető, hogy ezzel a pletykával csak azt a szándékát próbálja takargatni, hogy a Párt Titkára legyen.³⁴² Mindeközben a Palazzo del Littorio-ban, a Párt Igazgatóságán (Direzione del Partito) dolgozó hivatalnoknők között általános nézetté válik, hogy immár nem Starace, hanem Marpicati a leggalánsabb, aki a legcsinosabbaknak „nemcsak szavak...hanem tapintás útján is kifejezi szimpátiáját”.³⁴³

1933 májusában ellenfelei, legfőképpen Starace, azzal vádolják, hogy nem igazi hithű fasiszta, akit csak a felemelkedés vágya vezérel. Ennek alátámasztására Marpicati fiumei tevékenysége is szóba kerül: „Fiumében eltávolodott a fiumeiektől, a legionáriusoktól és az igaz fasisztáktól; kézzel és lábbal a Giustiniai szabadkőművességhez kötődött, olyannyira, hogy elvette a Fiumei páholy nagymesterének, Lado mérnöknek (renegát olasz lévén magyar alattvaló és a visszacsatolás után újra olasz) a lányát.

Emlékszünk egy szomorú epizódra, vagyis 1922. március 4-ére, a forradalom napjára, a hírhedt Zanella utáni hajszára, amikor Marpicati a szabadkőműves barátai nevében jelent meg

³³⁹ Archivio Centrale dello Stato, Róma, 1932. augusztus 9.-i jelentés

³⁴⁰ Róma, 1932. augusztus 18.-i jelentés, uo.

³⁴¹ Róma, 1932. augusztus 18.-i jelentés, uo.

³⁴² Róma, 1933. március 4.-i jelentés, uo.

³⁴³ Róma, 1933. március 28.-i jelentés, uo.

az akció Parancsnokságán, azért, hogy elmondja, felhagy az általa csak bohóckodásnak nevezett ehhez hasonló megmozdulásokkal, az is igaz, hogy kidobták a Tanács székhelyéről és csak a jó szerencséjének köszönheti, hogy nem lincselték meg.” A jelentés írója még azzal is megvádolja Marpicatit, hogy soha meg nem történt hőstettekkel dicsekszik, nem beszélve arról, hogy Fiumébe sem nem légionáriusként, se nem fasisztaként, hanem egyszerű tanárként érkezett.³⁴⁴

1933 novemberében Marpicati A Párt Altitkára lesz (Vice Segretario del P.N.P.). Az ezután következő jelentések feltárják az egyes pártfunkcionáriusok kicsinyes áskálódását, amely érdekesen festi a fasiszta társadalom mindennapjait.³⁴⁵

Általános derűtséget kelt, és Marpicati karrierjének az a számára sok kínos pillanatot jelentő epizódja, amikor Lorenzo Gigli irodalomtörténész konferenciát szervez az életművéről a firenzei Liceumban „Arturo Marpicati és irodalmi munkássága” (Arturo Marpicati e l’opera letteraria di lui) címmel.³⁴⁶

A rendezvényt bíráló hangok szerint a Duce és a fasizmus szolgálata nem egyeztethető össze az ehhez hasonló exhibicionista megnyilvánulásokkal, melyek leginkább csak a közvélemény nemtetszését válthatják ki.³⁴⁷ Olyan viccek kapnak lábra Marpicati firenzei dicsérgetését követően, hogy „készíthetnének neki a Santa Croce-ban egy fülkét (loculo) az utódok csodálatára”³⁴⁸. A firenzei fiaskó többek között azt is eredményezi, hogy a Párt Sajtóosztályának vezetőjét, Chiavegattit eltávolítják hivatalából, mivel ő volt az, aki hozzájárult a sajtóban megjelent Marpicati-apoteózishoz.

Marpicatit azonban, úgy tűnik, ez az epizód sem állíthatja meg, 1934 áprilisában újra a parlamenti listán a neve.³⁴⁹

1934 novemberében újabb Marpicati érdekében elkövetett igazságtalanság történik: gimnáziumi tanárból a Firenzei Egyetem tanárává nevezik ki, mindenfajta ehhez a címhez szükséges publikáció, illetve képzettség nélkül. A Nemzeti Nevelési minisztériumban is akkora elégedetlenséget generál az ügy, hogy vannak, akik elhagyják az intézményt, mások munkakört váltanak, megint mások azt mondogatják, hogy „minden összevissza megy”.³⁵⁰ Gyakran hallani arról is, hogy arra méltatlanoknak ír magas rangú ajánlásokat, illetve egy

³⁴⁴ Róma, 1933. május 10.-i jelentés, uo.

³⁴⁵ Milánó, 1934. február 12.-i jelentés, uo.

³⁴⁶ Róma, 1934. március 17.-i jelentés, uo.

³⁴⁷ Róma, 1934. március 10.-i jelentés, uo.

³⁴⁸ Róma, 1934. március 12.-i jelentés, uo.

³⁴⁹ Róma, 1934. április 13.-i jelentés, uo.

³⁵⁰ Róma, 1934. november 25.-i jelentés, uo.

Adriani nevű építőipari vállalkozónak szerez meg a Littorio építésekor egy több mint 18 millió líra értékű megrendelést.³⁵¹

Úgy tűnik, ez már sok volt a párttagok többségének, 1934 decemberében Marpicatit leváltják és eltávolítják a pártvezetésből. Az intézkedést fasiszta körökben üdvözik, általános nézet, hogy „a szükségesnél tovább késett”.³⁵² Valószínűsíthető, hogy a Marpicati ellen felhozott legfontosabb kifogás az volt, hogy a Párt kisebbségéhez hasonlóan nem támogatta az egyre szorosabb szövetséget Németországgal. Leváltását emellett feltehetően G. Lombardo Radice ellene indított igazságtalan „boszorkányüldözésének” is köszönhetette.³⁵³

Éppen ebben a mozgalmas időszakban jelennek meg írásai *Nella vita del mio tempo* (*Korom életében*) címmel³⁵⁴. A kötet bevezetőjének címe *Dichiarazione di fede politica e letteraria* (*Politikai és irodalmi hitvallás*):

[...] Politica e letteratura non sono mai state sentite da me come disgiunte, ma bensì come espressione unica di sentimenti, d'ideali, spesso d'illusioni e, al venire della guerra e col sorgere del fascismo, come espressione unica di fede invocata e benedetta, di un nuovo modo di vita, come strumenti volti a suscitare alte passioni e non a vellicare le più basse. Scrivere mi fu sempre, insomma, sinonimo di combattere. Credo, poi, che questa unione di politica e di letteratura, checché dicano certi profeti dell'arte pura tipo Benda o Stefan Zweig, sia l'insegnamento più schietto della nostra tradizione da Virgilio a Dante, dal Macchiavelli ad Alfieri, dal Foscolo al Carducci, da Oriani, a D'Annunzio. Ho sempre avuto in uggia e in odio la grassa letteratura borghese, e qualche pagina del presente libro dichiarerà la mia nausea per l'arte effeminata e corruttrice. [...] profilo foscoliano del letterato ideale: „Niun letterato sarà utile e glorioso, se non conosce le istituzioni sociali, se non vede molti paesi e costumi, se non paragona e illumina i meriti, gli errori e i difetti dei propri concittadini, se non legge nel cuore della filosofia morale e politica, se finalmente non attende all'indipendenza e all'onore della sua Patria”. [...] Modello insuperabile del forte stil nuovo sono gli scritti del Duce, immagine fedele della sua inimitabile personalità, e dimostrazione che la fretta dell'uomo politico non giustifica la mancanza dei riguardi dovuti alla proprietà e alla dignità della nostra nobilissima lingua. Come, adunque, non pregare quei lettori che vorranno leggermi sino alla fine, di tener conto, oltre che della mia fede e della mia passione fascista, anche di questa devozione all'arte, cui non saprei rinunciare, senza

³⁵¹ Róma, 1934. december 24.-i jelentés, uo.

³⁵² Róma, 1934. december 23.-i jelentés, uo.

³⁵³ QUAGLIARINI, Barbara, *Marpicati, Arturo*, i.m.

³⁵⁴ MARPICATI, Arturo, *Nella vita del mio tempo*, Bologna, Nicola Zanichelli Editore, 1934.

rinunziare a me stesso, sia qual si sia la quota che riesco a toccare? In queste prose sono riflesse, così, un po' tutte le mie vicende dal dopoguerra ad oggi, e testimoniata quella coerenza fra arte e cultura e vita, che sommamente mi sta a cuore, che vuol essere indicata nel titolo stesso del volume, che è nei miei ideali di gregario fedele al Duce.”³⁵⁵

1935 januárjában Marpicati meglátogatta nagybátyját, Emilio Giordanót, ahol csak nagyon szűkszavúan beszélt a munkájáról: „[...] alig egy-egy órás munka az Akadémián, elboldogulok, és összehasonlítva ezt azzal a munkával, amit a Pártvezetőségen végeztem és korábban, most úgy tűnik mintha munkanélküli volnék, és nem akarom, hogy ez a jelenlegi állapotom krónikussá váljon; éhen döglének!” A professzor az Akadémiától havi 1700 líra fizetést kapott, melyből a feleségét és két gyermekét, a vidéken élő anyját és kétgyermekes özvegy lánytestvérét kellett eltartania.³⁵⁶

Mindeközben egyes hangok azt hirdetik, hogy Marpicatit, a Párt berkeiben tapasztalható kicsinyesség (piccinerie) tüntette fel rossz színben, ez vezetett a leváltásához³⁵⁷. A régi milánói fasiszták is a Staraceval való rivalizálásának tudják be a történeteket³⁵⁸.

1934-ben egyetemi tanár lesz a Római Egyetemen: olasz nyelvet és irodalmat oktat. Az elkövetkező években csak elvétve találunk jelentéseket, láthatóan Marpicati valóban kikerült a reflektorfényből, bár 1937 februárjában a Nemzeti Fasiszta Kultúrintézet (Istituto Nazionale di Cultura Fascista) igazgatójának nevezték ki.³⁵⁹

1938-ban Állami Tanácsnok lett (Consigliere dello Stato).

³⁵⁵ „[...] „Soha nem éreztem a politikát és az irodalmat egymástól különállónak, inkább mint az érzések, ideálok, gyakran illúziók egyedülálló kifejezőmódjának, és a háború kezdetekor és a fasiszmus indulásakor mint az áldott és hön óhajtott hűségem egy új életmód egyedülálló kifejezéseit. Inkább olyan eszközök, amelyek arra irányulnak, hogy magas szenvedélyeket sugalljanak és ne az alacsonyabbrendűeket ösztökéljék. Az „írni” számomra mindig is a „harcolni” szinonímája volt. Hiszem, hogy politikának és irodalomnak ez az egysége, bármit is mondanak bizonyos próféták, mint Benda vagy Stefan Zweig a tiszta művészetről, hagyományunk legtisztább tanítása Vergiliustól Dantéig, Macchiavellitől Alfieriig, Foscolótól Carducciig, Orianitól D’Annunzióig. Mindig is a bögyömben volt és gyűlöltem a zsiros polgári irodalmat, és ennek a könyvnek néhány lapja kinyilvánítja majd émélygésemet az elpuhult és megrontó művésztől. [...] az ideális irodalmár foscolói profilja: »egyetlen irodalmár sem lesz hasznos és dicsőséges, ha nem ismeri a társadalmi intézményeket, ha nem lát sok országot és szokást, ha nem hasonlítja össze és világítja meg saját polgártársainak az érdemeit, hibáit, rossz tulajdonságait, ha nem olvas a politikai- és erkölcsfilozófia szívében, és végül ha nem foglalkozik Hazájának függetlenségével és megbecsülésével« [...] Az erős új stílus felülmúlhatatlan modelljei a Duce írásai, amelyek hűen tükrözik utánozhatatlan személyiségét, és tanúsítják, hogy a politikus sietsége nem igazolja annak a gondosságnak a hiányát, amellyel nemes nyelvünk méltóságának tartozik. Tehát, hogyne kérném azokat az olvasókat, akik egészen végig el szeretnének olvasni, hogy vegyék figyelembe a fasiszta hitem és szenvedélyem mellett ezt a művészethez való elhívást is, amiről nem tudnék lemondani anélkül, hogy ne kellene lemondanom magamról, bármilyen magasságokat érintsek is?”

MARPICATI, Arturo, *Nella vita del mio tempo*, i.m.

³⁵⁶ Róma, 1935. január 25. –i jelentés, Archivio Centrale dello Stato, Segretaria Particolare del Duce, Carteggio Riservato, Arturo Marpicati

³⁵⁷ Róma, 1935. február 13.-i jelentés, uo.

³⁵⁸ Milánó, 1935. január 21.-i jelentés, uo.

³⁵⁹ Presidenza del Consiglio dei Ministri 1940-41, 3.3.5.1060/10, Foglio di disposizioni Roma 22 febbraio 1937 XV E.F. 2° dell’Impero, N.750

Mussolinihez való töretlen hűségét az is bizonyítja, 1939. május 24-én felolvasást tartott *Mussolini, a katona* címmel, amelynek másolatát elküldte a Duce számára is, kérve Sebastianit, a Duce titkárát, hogy tájékoztassa a Vezér „benyomásáról”, mivel az „szerény, de szenvedélyes fasiszta munkássága normája lehet”.³⁶⁰ Az előadás Mussolini háborús naplójának, és egyben a Ducénak ömlengő méltatása.

A második világháborúban alezredeként szolgált. Az utolsó jelentés Marpicatiról válasz egy öt kereső, 1944 áprilisából származó táviratra³⁶¹. Kiderül belőle, hogy 1942-ben hívták be és Fiumébe irányították, ahol a fegyverletételig maradt, a feleség és a gyerekek szeptember 8.-a után elhagyták Rómát.³⁶² 1943 végén nem csatlakozott a Salói Köztársasághoz, hanem sikerült Castelgandolfóba menekülnie.

A háború utáni első időszakban felmentették a különböző peres eljárások során, mert „a jóság, a becsületesség, és a bátorság jeleit mutatta, mindig helyes ügyek mellé állt és számos alkalommal megvédett nem konformista és ezért a fasizmus által üldözött tanárokat és értelmiségieket”. Az ötvenes évek elején visszahelyezték az Államtanácsba, eredeti tisztségébe, utolsó éveit irodalmi tevékenységének szentelte. Hirtelen rosszullét következtében hunyt el egy Bellunóban töltött vakáció során 1961. augusztus 11-én.³⁶³

Hagyatékát, egészen két évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig, fia gondozta, jelenleg unokája, Paolo Marpicati tulajdonában van, aki kérésre átvizsgálta a nála lévő archív anyagot és úgy tájékoztatott, hogy abban nincs Antonio Widmartól származó levél. Gyanítja, hogy lehetnek még további dokumentumok Arturo Marpicati egy még élő idős nőrokonánál is, de az a forrás egyelőre hozzáférhetetlen.

³⁶⁰ Segretaria Particolare del Duce, Carteggio Riservato, Arturo Marpicati

³⁶¹ „500 Pol Pol pregasi comunicare possibilmente ove trovasi Professore Arturo Marpicati et generale Aeronautica Gino Urbani Punto Capo Polizia Tamburini

³⁶² Róma, 1944. május 23. –i jelentés, Archivio Centrale dello Stato, Segretaria Particolare del Duce, Carteggio Riservato, Arturo Marpicati

³⁶³ QUAGLIARINI, Barbara, *Marpicati, Arturo*, i.m.

Babits Mihály San Remo-díja

A már említett minőségi problémák és kritikák miatt csak 1940 elején született döntés az 1938. évi „Külföldi Szerző” díj nyertesének személyéről. A bírálóbizottságot Carlo Formichi, az olasz Királyi Akadémia alelnöke, Giuseppe Bottai közoktatásügyi miniszter, Farinelli és Bertoni akadémikusok, Bodrero szenátor és Arturo Marpicati alkotta.

Az író, Koltay-Kastner Jenőnek, a Római Magyar Intézet igazgatójának 1940. február 14-én kelt leveléből értesült győzelméről, még a hivatalos értesítés előtt:

„Mélyen tisztelt Tanár Úr,

Van szerencsém örömmel közölni, hogy a San Remo-díj bírálóbizottsága, mint előadójától, Arturo Marpicatitól tudom, holnapi ülésén Tanár Úrnak 1938. évi díját (ötvenezer líra) fogja odaítélni. Ezzel az irodalmi díjjal azt a külföldi író jutalmazták, aki az olasz szellem megismertetése terén szerzett legtöbb érdemet.

Rendkívül boldog vagyok, hogy Tanár Úr régen csodált, gyönyörű Dante-fordítása ebben az elismerésben részesült és örülök, hogy az elsők között lehetek, akik legmelegebb szerencsekívánataikat fejezhetik ki.

A díjat március 30-án San Remóban fogják átadni, s a bizottság (Giulio Bartoni és Arturo Farinelli egyet. tanárok, Arturo Marpicati, az Istituto di Cultura Fascista igazgatója) rendkívül örülne, ha Tanár Úr személyesen megjelenhetnék.

Szerencsekívánataim megisméltése mellett kérem fogadja Tanár Úr mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Koltay-Kastner Jenő

egyet.ny.r.tanár

A Római Magyar Intézet Igazgatója”³⁶⁴

A szövegből kiderül, hogy a mindent eldöntő ülés időpontja 1940. február 15-e volt. E levél borítékján található Török Sophie már idézett megjegyzése, valamint néhány ráfirkált szám, „nyilván számolgatás, mennyi lehet 50.000 líra?”³⁶⁵.

A későbbi hivatalos értesítés eredetije sajnos elveszett, nem található a Babits-hagyatékban. Ez nem is csoda, hiszen a levél – ahogy Babits megemlékezik róla – csak hosszas „vándorlás” után jutott el hozzá: Esztergomba címezték, megjárta Esztergomot, majd

³⁶⁴ OSzK Fond III/750

³⁶⁵ OSzK Fond III/750

egy téves budapesti címre kézbesítették és csak azután, nagy késéssel kapta kézhez.³⁶⁶ A levél szövege ellenben megjelent a Magyarország című lapban:

„Boldogan és megtisztelve közlöm Önnel, hogy a San Remo-i díjak állandó bizottsága legutóbbi ülésén a zsűri egyhangú határozatával, Giuseppe Bottai közoktatásügyi miniszter őexcellenciája elnöklete alatt, Önt nyilvánította az idegen írók díjának győzteséül 1938-ra.

A győzelem kihirdetése és a győztes jutalmazása San Remóban történik március 30-án. A rendező- és szervezőbizottság kellő időben egyenesen Önnek küldi San Remóból a szertartás programját és a hasznos és szükséges útbaigazítást. A bizottság Önt San Remóban kedves vendégül látja, és Carlo De Ambrosis, a bizottságok titkára, ugyanott rendelkezésére fog állni. Ezek szerint kérjük, legyen San Remóban március 30-án, és fogadja el a nemzeti kormány képviselőjének kezéből az ötvenezer líra díjat, amelynek Ön a nyertese. Gyors válaszát kérve, egyúttal lekötelezne, ha lehetőleg postafordultával elküldené San Remóba az arcképét és önéletrajzát, mert szeretnők Önt jobban megismertetni az olaszokkal.

Carlo Formichi³⁶⁷

A budapesti Széchényi Könyvtár kéziratárában megtalálható a Formichi által kért önéletrajz, de a válaszlevélnek nincs nyoma. Biztosan eljutott a kézirat Itáliába, hiszen az olasz napilapokban Babitsot a díj alkalmából bemutató cikkek főként ebből az iratból „meríthettek”. Az életrajz a következő:

„1883-ban születtem Szekszárdon, a magyar Dunántúl egy kis városában, azon a vidéken, amelyet egy régi versemben nem ok nélkül hasonlítottam Itália némely vidékéhez. Szelíd, enyhe, kék egű, kulturált vidék ez, ahol még a római civilizáció emlékei ütköznek ki minduntalan a földből, s melyet ma is a régi Pannónia útjai szelnek át. Ezen a vidéken az én gyermekkoromban még elevenen élt a régi magyar nemesi középosztály latinus műveltségű tradíciója, s ebben a szellemben nevelkedtem én is. Apám jogász volt; én a latin nyelv tanára lettem, s ilyen minőségben kerültem Erdélybe, egy zord havasalji városkába, az akkori román határon. Innen később Budapestre helyeztek át, ahol egymásutánban jelentek meg verseskönyveim.

Dantéval már diákkoromban kezdtem foglalkozni, de Dante-fordításom gondolata csak erdélyi magányomban érett meg, s a fordítást már a világháború után fejeztem be. Első

³⁶⁶ Magyarország, 1940. február 24.

³⁶⁷ Magyarország, 1940. február 24.

kötete 1913-ban jelent meg, az utolsó éppen tíz év múlva, 1923-ban. Ekkor már nem voltam tanár; a Nyugat című folyóirat szerkesztését vettem át, mely az újabb irodalmi iskola folyóirata volt, s melyet még ma is vezetek. Verseken és tanulmányokon kívül regényeket is írtam. Ezek közül olasz fordításban is megjelent kettő: *Il califfo della cicogna*³⁶⁸ (ford. Irene Kristof és Armando Tipaldi) és *Il Figlio di Virgilio Tímár*³⁶⁹ (ford. Nelly Vucetich). Legnagyobb tanulmánykönyvem *Az európai irodalom története*, melynek olasz fordítása most készül. Feleségem, Török Sophie, a kitűnő író, kinek egy regényét nemrég ismertette egy olasz irodalmi közlöny; a regény nemsokára olaszul is meg fog jelenni.³⁷⁰

Irodalmi tevékenységemet az utóbbi években súlyos betegség bénította, két évvel ezelőtt egy rendkívül nehéz orvosi műtét mentette meg életemet. Ennek következményeit még ma is szenvedem. Utolsó munkám éppen a Dante-fordítás átdolgozása volt, melyet összegyűjtött munkáim sorozatos kiadása számára készítettem, s mely pár héten belül hagyja el a sajtót. Itáliába azelőtt évenként szoktam járni, noha sajnos, mindig csak rövid időt tölthettem ott. Betegségem azonban az utóbbi időben megakadályozza az utazást, s 1934 óta nem mozdultam ki hazámból. Ha március végére lemegyek San Remóba, ez lesz az első hosszabb utam.

Babits Mihály³⁷¹

Az olasz napisajtóban ehhez képest meglehetősen rövid jellemzések jelentek meg Babitsról. A *Corriere della Sera* című napilap Babits az újság budapesti tudósítójának adott nyilatkozata mellett csak az alábbi ismertetés olvasható:

„Il Babits è nato a Szekszard il 26 novembre 1883 ed è laureato in belle lettere. Professore di ginnasio per molti anni, è ora redattore della rivista letteraria Nyugat (Occidente). La sua opera letteraria – poemi, romanzi, saggi – è raccolta in 10 volumi editi dall’Atheneum di Budapest. L’ultimo di questi, uno studio su Dante, è stato terminato alcuni giorni or sono e uscirà questa settimana. La traduzione della *Divina Commedia* per la quale gli è stato assegnato il Premio San Remo, è edita dal Revai. Lo scrittore legge e scrive sette lingue.”³⁷²

³⁶⁸ A gólyakalifa

³⁶⁹ Tímár Virgil fia

³⁷⁰ Török Sophie *Hintz tanársegéd úr* című kisregényéről van szó, amely *Il professor Hintz* címmel jelent meg, szintén Nelly Vucetich fordításában.

³⁷¹ OSzK Kt. Fond III/1863/7. In=„*Babits Mihály. „Itt a halk és komoly beszéd ideje...”*. Interjúk, nyilatkozatok, vallomások, szerk. Téglás János, Budapest, Pátria Könyvek, 1993, 413-414.

³⁷² „Babits Szekszárdon született 1883. november 26-án, és irodalom szakos diplomát szerzett. Sok évig gimnáziumi tanár volt, jelenleg a Nyugat című irodalmi folyóirat szerkesztője. Irodalmi munkásságát – verseket,

Az országos napilap mellett csak egy regionális lap, a L'Eco della Riviera (A Riviéra Visszhangja) közölt külön cikket az író győzelme alkalmából. Itt jelent meg Babitsról az egyetlen olasz napisajtóban közölt kép, egyik legismertebb portréja. A lapban megjelent cikk így ír a nyertesről:

„Circondata da meritata fama in patria e fuori Michele Babits, nato a Szekszarb [sic!] e residente a Budapest, è stato definito il bardo dell'Ungheria mutilata. In lui il poeta civile ed il lirico profondo e sensibilissimo si integrano compiutamente componendo un'amalgama perfetta. Abbeverandosi a tutte le fonti del classicismo egli ha regalato alla sua cultura e alla sua potenza di scrittore succhi vitali e apertissimi orizzonti.

È autore di sei volumi di poesia nei quali numerose liriche hanno ispirazione nostra. Ha scritto diversi romanzi e raccolto numerose novelle. Autore di saggi letterari e critici (notevoli «*I problemi letterari*» - «*Vita e letteratura*» - «*In lungo ed in largo attraverso la mia vita*» - «*Storia della letteratura europea*») l'opera che lo addita alla riconoscenza degli italiani è la traduzione della *Divina Commedia*. Ad essa il Babits ha per ben dodici anni ininterrottamente lavorato e l'Ungheria colta e letteraria l'ha giudicata classica e fondamentale nella storia delle proprie lettere e della propria cultura.

Nel segno di distinzione che col Premio San Remo gli viene conferito vi è anche il riconoscimento del suggello d'arte che egli ha impresso all'amicizia spirituale e politica fra l'Ungheria e l'Italia fascista.”³⁷³

regényeket, tanulmányokat – 10 kötetbe gyűjtve a budapesti Atheneum adja ki. Az utolsó, egy Dante-tanulmánykötet munkálatai ezekben a napokban fejeződnek be és ezen a héten jelenik meg. *Az Isteni Színjáték* fordítását, miért a San Remo-díjat kapta, Révai adta ki. Az író hét nyelven ír és olvas.”

Il Premio San Remo all'ungherese Michele Babits, Corriere della Sera, 1940. február 25.

³⁷³ „A hazájában és annak határain kívül méltán hírnévvel övezett Babits Mihályt, aki Szekszarban [sic!] született, jelenleg Budapesten él, a csonka Magyarország énekes bárdjaként tartják számon. Benne a civil költő és a mély és rendkívül érzékeny lírikus teljes mértékben egyesülnek, tökéletes elegyet alkotva. Ivott minden klasszikus forrásból, azok létfontosságú nedveivel és tág horizontjaival gazdagodott műveltsége és írói képessége.

Hatkötetnyi vers szerzője, melyek közül többet az olasz föld és kultúra ihletett. Különböző regényeket és számos novelláskötetet írt. Irodalmi és kritikai tanulmányok szerzője (figyelemre méltók – *Irodalmi problémák – Élet és irodalom – Keresztül-kasul az életemen – Az európai irodalom története*). Az a mű, mellyel az olaszok figyelmét magára vonta az *Isteni Színjáték* fordítása. Ezen a fordításon Babits bő tizenkét évig megszakítás nélkül dolgozott, és Magyarország értelmiségi és irodalmi körei klasszikusnak és alapvetőnek ítélik meg a saját kultúrájuk számára is.

A San Remo-díj annak a művészeti törekvésnek az elismerése is, mellyel Babits hozzájárult Magyarország és a fasiszta Olaszország közti szellemi és politikai barátságához.”

L'Eco della Riviera, *Il Premio San Remo 1938 per autore straniero all'ungherese Michele Babits*, 1940. március 9.

Az olasz cikk a dagályosság és képzavarok tekintetében is igazi kuriózumnak számít, bár helytálló szerzőjének az a megállapítása, hogy a díjat nemcsak a szellemi, hanem a politikai barátság jelének is tekinti.

A győztes nevének hivatalos közzététele után a *Corriere della Sera* budapesti tudósítója rögtön interjút készített Babitscsal. Valószínűleg nem igazi interjú volt ez – hiszen a lapban nyoma sincs beszélgetésnek –, inkább arról van szó, hogy az író átnyújtotta a tudósítónak előre megfogalmazott sajtónyilatkozatát, melynek egy gépelt, illetve egy többször javított kézzel írt kézírata is megtalálható a hagyatékban, s amely olaszul a *Corriere della Sera*-ban, magyarul pedig a hazai lapokban³⁷⁴ jelent meg többé-kevésbé ugyanazzal a szöveggel:

„A San Remo díjak állandó bizottsága döntése, mely az idegen írók díjának 1938. évi győztesévé engem nyilvánított, teljesen váratlanul ért. A dolog előzményeiről semmit sem tudtam, a hírről egy levélből értesültem, mely vidékre érkezett, nyári lakásom címére, s napokig hányódott a kis vidéki városka és Budapest között.

Az embert ritkán éri váratlan öröm, s az ilyesmi mindig úgy hat, mint a tündérmese. Dante-fordításom, amelynek e megható kitüntetését köszönhetem, életem első nagy erőfeszítése volt, másfél évtized gyönyörűséggel teli munkájának eredménye. De sohasem jutott volna eszembe ezért a munkáért Itáliától várni jutalmat. Hisz a nagy munkát nem Olaszország, hanem Magyarország számára végeztem, az én kis hazám kultúráját akartam vele gazdagítani. Előszavában meg is írtam, hogy a műfordítás milyen tökéletesen és kizárólagosan nemzeti feladat, mondhatnám paradox módon az. S mégis íme Itáliától kapok érte méltánylást, kitüntetését és díjat!

Hála és tisztelet érte Itáliának, a Mussolini nagy Itáliájának, amely e véres, háborús tavaszon a szellem és irodalom nemes ügyeivel tud törődni, s fontosnak érzi, a szellemi testvériséget, mely a népeket egymás kultúrájának megértésével kapcsolja barátokká. Hacsak lehet, személyesen akarok San Remóba utazni, hogy élőszóval köszönhessem meg a nagy elismerést, amely, úgy érzem, nemcsak engem, hanem bennem a magyar irodalmat is érte. A tündérmese is csak evvel és ott válhatik teljessé: a gyönyörű San Remo tavaszi pompájában.”³⁷⁵

A kézírásos olasz fordítás szövege némileg elüt a végső, gépelt változattól, ebben ugyanis az alábbi befejezés szerepel: „[...] s fontosnak érzi a szellemi testvériséget, mely a népeket egymás kultúrájának megértésével kapcsolja barátokká. Nagyon boldog vagyok, hogy én is

³⁷⁴ *Babits Mihály San Remóba utazik*, *Az Újság*, 1940. február. 27.

³⁷⁵ OSzK Fond III/750/11

»az élet útjának felén egy sötétlő erdőbe jutva« elérhettem San Remo gyönyörű partját, amely számomra mostantól két nép kulturális testvériségének partja lesz.»³⁷⁶

Kézzelfogható kérdés, hogy az eszmei értéken túl milyen közvetlen hatással volt a díj Babits Mihály életére? Az ekkor már nagybeteg író kezelése hatalmas összegeket emésztett fel. Bár a műtétet a magyar állam és a Baumgartner alapítvány fizette, ők intézték Nissen mentesítését a törökországi egyetemi oktatás alól is, egy-egy ellenőrző vizit a műtétnél asszisztáló Winternitz Arnold főorvosnál 300 pengőbe került, s a családnak éppen a kiadások miatt kellett kisebb és sötétebb lakásba költözni. Az 50.000 lírás jutalom jól jött a családnak, az összeg akkoriban kb. 12-13000 pengőnek felelt meg. Néhány adat viszonyításképpen: akkoriban a gyári munkások évi átlagfizetése 1200 pengő; Kosztolányi Dezső éves írói jövedelme 1932-ben 18366 pengő volt.³⁷⁷

A Babits-levelezés őriz egy levelet, amelyet az író közvetlenül Olaszországból való hazaérkezésük után írt Kristóf Irénnek.

„1940. május

Kedves Irénke,

már rég meg akartam neked írni ezt a levelet hogy megköszönjem azt a sok kedvességet és áldozatkész barátságot amit irántunk tanusítottál. De láttad, milyen állapotban voltam; s amint Pestre értünk, teljesen letörtem és összeestem. Ilonka behozott ide a szanatóriumba, ahol ma is fekszem és csak most kezdek egy kicsit magamhoz térni. Szegény Ilonka maga is tele van bajjal, gonddal és keserőséggel: azt se tudja hol áll a feje. Amint hazaértünk, rászakadtak a költözködés hercehurcai s mindent teljesen magának kell elintéznie. Ez sokkal nagyobb dolog mint gondolná az ember és sok lenne akárkinek, még ha nem is volna fáradt és ideges sokminden egyébtől is. A lakás még ma is teljesen fölfordult állapotban van, minden dolgunk összevissza és a képzelhető legnagyobb rendetlenségben s Ilonka egészen kétségbe van esve amiatt is, hogy új lakásunk nem olyan derűs mint a régi – persze hozzájárul ehhez a benyomáshoz egyelőre ez a rendetlenség is, és a rettenetes rossz idő, ami azóta van, és főleg, hogy elvesztettük azt a gyönyörű kilátást ami a Vérmezőre nyílt ablakainkból. Ilonka nagyon érzékeny az ilyen hangulati dolgok iránt, s talán ezek okozzák, hogy a hurcolkodás fáradalmi kétszeresen lesujtották és kimerítették.

³⁷⁶ OSzK Fond III/750/12

³⁷⁷ GYENES György, *Babits Mihály daganatos betegsége = „...kinok és álmok közt...”*, Czeizel Endre, Gyenes György, Harmati Livia, Németh Attila, Rohmer Zoltán, Sipos Lajos, Szállási Árpád *Babitsról*, szerk. SIPOS Lajos, Budapest, 2004, 171-226.

De nem panaszkodni akarok, hanem, ahogy mondtam, megköszönni baráti segítségedet és türelmedet – mert, gondolom, sok türelem kellett minket elviselni azokban a milánói napokban! Voltaképp azt is neked köszönhetjük hogy most a költözködésen mégis csak simán keresztül esünk; mert anyagilag is teljesen letört bennünket, s nem tudom, mit csináltunk volna ha az utolsó pillanatban, ép legjobbkor, meg nem jön a san remói pénz, amit Isten tudja, mikor kaptunk volna meg, ha a hivatalos lépések elintézésében te nem vagy segítségünkre. Tehát most ezennel jelentem azt is, hogy a pénz megérkezett – s addig is míg Ilonka tud majd neked irni, mindkettőnk nevében köszöntlek, s köszöve sok fáradságodat, s meghatóan kedves vendéglátásodat sok kézcsókkal maradok hálás hived

Babits Mihály

Uj címünk: I. Logodi u. 31.

U.I. Könyvküldemény megy, mihelyt lehet-³⁷⁸

Mint a levél szövegéből kiderül, Babitséknak az akkor Olaszországban külügyminisztériumi tisztviselőként, a milánói magyar konzulátuson dolgozó Kristóf Irén (*A gólyakalifa* olaszra fordítója), Tanner Ilona régi barátnője nagy segítséget nyújtott a pénz kifizetésének meggyorsítása ügyében.

Az akkori székszárdi viszonyokat tükrözi, hogy a fasiszta olasz kormány díja kellett ahhoz, hogy Babits – pályafutása során egyetlen egyszer – gratuláló táviratot kapjon Szekszárd képviselőtestületétől. Ez volt az első és utolsó alkalom, hogy az író szülővárosa elismerésben részesítette.

Az 1940. évi díjátadási ceremónia

Az 1940. évi március 30.-i sanremói díjátadási ünnepség programját főként az olasz napilapok tudósításai alapján tudjuk rekonstruálni. Magyarországon Babits Mihály és a San Remo díjak állandó bizottsága (Comitato Permanente per i Premi San Remo) közötti

³⁷⁸ OSZK FOND III/1743

levelezésnek két darabja található meg a hagyatékban. E két dokumentum közül az egyik Angelo Belloninak, a bizottság titkárának az az 1940. március 16-án kelt levele, amelyben az ünnepség részletes programjáról tájékoztatja az író.

„Vi anticipo, innanzi tutto, il benvenuto in Italia per Voi, per la Vostra gentile Signora e per la Vostra Figliuola.

Vi confermo, poi, il telegramma che Vi ho stamane spedito a Budapest: telegramma speditoVi perché temevo che non Vi arrivasse in tempo la mia lettera: dato che la Vostra del giorno 11 è arrivata qui soltanto oggi.

In relazione al detto telegramma, ed alle Vostre richieste, Vi comunico che basterà Voi arrivate a San Remo il giorno 29 corrente, venerdì: tutte le istruzioni opportune sono state date al grande Albergo Bella Vista dove sarete nostro ospite: se però ci indicherete l'ora dell'arrivo, Vi verremo ad incontrare in stazione.

Mi chiedete dove potreste riposarVi, prima della cerimonia, in Riviera: pare a noi che potreste scendere a Bordighera, dove il clima è dolcissimo, e dove c'è maggior pace e tranquillità che a San Remo: in tal caso Vi manderemo, all'albergo che ci indicherete, il giorno 29, l'automobile, per portarVi a San Remo. A nostro avviso fra gli alberghi di Bordighera potreste scegliere il Cap Ampeglio, il Reale e, se Vi servisse un buon albergo modesto il Londra o, meglio, lo Splendido. Comunque Vi allego il prospetto di tutti gli alberghi.

Vi mando, inoltre, il programma della cerimonia? vedrete che essa è relativamente breve: che avrà luogo la mattina del giorno 30, e che non porta indicazioni ufficiali di discorsi dei premiati.

È però tradizione che il «Premio per l'Autore Straniero» abbia a dire due parole di ringraziamento, tostoché la consegna del premio al vincitore è stata effettuata. A mio avviso basterà, di conseguenza, che Voi parliate tre o quattro minuti: per dire quello che sentite: e sono sicuro che le Vostre parole avranno una larghissima eco in tutto il nostro Paese.

La sera del giorno 30 marzo avrà luogo al Teatro dell'Opera una rappresentazione della «Manon» di Massenet, con il celebre tenore Gigli, alla quale siete fin da ora cordialmente invitato con la Vostra Famiglia.

La domenica successiva, giorno 31, avrà luogo a Bordighera la inaugurazione del Monumento alla Regina Margherita: ma la cerimonia è di competenza di quella Città: e ancora non ne conosco il programma definitivo.

Il Monumento è opera dello scultore Italo Griselli, che è risultato vincitore del primo concorso per il Premio San Remo di Scultura 1935, ed è stato donato dal Comitato Permanente dei Premi alla Città, dove la Regale Signora ha concluso la propria vita.

In attesa di Vostre notizie, Vi rinnovo il saluto più cordiale del Comitato e mio

Angelo Belloni³⁷⁹

Nem csoda, hogy a Bizottság nem tette kötelezővé a díjazottak számára az egyenként megtartott köszönő beszédet. A már említett kimaradás után 1940-ben összesen 35 nyertes vehetett át San Remo-díjat, hiszen több kategóriában – az „Idegen Szerzők” esetében is – több év győzteseit hirdették ki. Hozzájárult a „tömeghez”, hogy a belföldi kategóriák díjait általában több szerző között osztották ki, egyedül az „Idegen Szerző”-díjnál nyerhetett mindig csak egy pályázó.

Az irodalmi díjat három év után osztották ki. Az 1937-es év győztesei: Felice Alderisio, Arturo Pompeati, Alfredo Acito és Edoardo Bizzarri lettek, 1938-ért Corrado Govoninak, Nicola Moscardellinek és Giuseppe Villaroelnek járt a díj, míg az 1939. évi irodalmi San Remo-díjasok névsora: Ernesto Caballo, Bruno Fattori, Giampaolo Callegari, Marcello Pilati, Enrico Ribulsi, Cesare Bonacossa, Franco Ciampitti és Luigi Ridolfi.

³⁷⁹ „Mindenekelőtt előrebocsátom, hogy Isten hozta Olaszországban Önt, Kedves Feleségét és a Kislányát.

Megerősítem a táviratot, amelyet ma reggel adtam fel Önnek Budapestre: azért küldtem a táviratot, mert féltem, hogy a levelem nem érkezik meg időben: mivel az Önét, amely 11-i keltezésű, csak ma kaptam kézhez.

Az említett távirattal és az Ön kéréseivel kapcsolatban, tájékoztatom Önt, hogy elég, ha 29-én, pénteken érkezik San Remóba: minden szükséges eligazítás a Bella Vista Nagyszállóban fogja várni, ahol a vendégünk lesz: ha pedig tájékoztat minket az érkezése időpontjáról, az állomásra megyünk Ön elé.

Azt kérdezi tőlem, hogy hol tudna pihenni az ünnepség előtt a Riviérán: legjobb lenne lemenni Bordigherába, ahol különösen kellemes a klíma és ahol sokkal nagyobb csönd és nyugalom van, mint San Remóban: ebben az esetben 29-én gépkocsit küldünk az Ön által megjelölt szállodához, hogy San Remóba vigye Önöket. Véleményünk szerint a bordigherai szállodák közül választhatja a Cap Ampeglio-t, a Reale-t, és ha egy kellemes, szerény szállodát keres, a Londrá-t vagy még jobb, a Splendido-t. Mindenesetre csatolom az összes szálloda prospektusát.

Ezen kívül elküldöm Önnek az ünnepség programját: meg fogja látni, hogy viszonylag rövid: 30-án délelőtt lesz, és nem rendelkezik hivatalosan a díjazottak beszédeiről.

Hagyomány, hogy az „Idegen Szerző Díj” nyertese szóljon néhány köszönő szót, mihelyt megtörtént a díj átadása a győztesnek. Véleményem szerint, a fentiekből következően, elég lesz, ha Ön három vagy négy percig beszél: elmondja, hogy mit érez, és biztos vagyok benne, hogy szavainak rendkívül széles visszhangja lesz egész országunkban.

Március 30-án este az Operaházban Massenet Manon-jának előadása lesz, a híres tenoristával, Giglivel, amelyre már most szeretettel meghívjuk Családjával együtt.

A következő vasárnap, 31-én Bordigherában Margit királynő Emlékművének átadó ünnepsége lesz: de az ünnepség annak a városnak a hatáskörébe tartozik, és még nem ismerem a végleges programot.

Az Emlékmű Italo Griselli szobrász műve, aki az első, 1935-ös San Remo Szobrászati díj győztese és amit a San Remo Díjak Állandó Bizottsága annak a városnak adományozott, ahol a Királynő befejezte életét.

Híradásait várva, a legszívélyesebb üdvözlőket küldöm a Bizottság és a magam nevében:

Angelo Belloni”

OSZK Fond III/750/5

A zenei díj esetében két év díjait osztották, név szerint Gianandrea Gavazzeni, Carlo Dall'Argine, Franco Margola és Rodolfo Del Corona részére 1938-ért, Giorgio Federico Ghedininek és Goffredo Petrassinak 1939-ért.

A szobrászat kategóriájában csak az 1938. év győzteseinek adtak át díjat: Gian Domenico De Marchisnak, Luigi Venturininek, Angelo Ferrerinek, Virgilio Milani Orlando Paladino Orlandininek, Luciano Mercanténak, Giovanni Mayernek és Renato Martellinek.

A festészetben a szobrászathoz hasonlóan csak 1938. évi győztesek: Ettore Di Giorgio, Alberto Saliotti, Ernesto Marchio és Eso Peluzzi kaptak San Remo-díjat.³⁸⁰ Babits Mihályt és Alexandru Marcut is beleszámítva a névsorba, pontosan 35 díjazott szerepel.

Ahogy Illyés Gyulával folytatott levelezéséből kiderül, Babitsék, valószínűleg az író gyengélkedése miatt, a tervezettnél később érkeztek a Riviérára. Utazásuk egyik jellemző mozzanata, hogy Illyés Gyuláné szerint a két barát azt tervezte, találkozni Olaszországban, Illyésék ugyanis hűsvétra Rómába utaztak. Sajnos, ez nem sikerült. Kevés pénzüik volt, a kint tartózkodásuk ideje a szállodai szobaáraktól függött. Nagy csalódásukra a Collegium Hungaricum sem kaptak szállást. Azzal utasították el őket, hogy az Intézet „magyar tehetségeknek van fenntartva, nem szálloda”, így csak pár napig tudtak Olaszországban maradni.

„Kedves Gyuszi!

Utazásunkat el kellett halasztani. Csak hétfőn, 25-ikén indulunk, egyenesen Bordigherába (San Remo mellett) ahol a Hotel Splendidóba akarunk megszállni. Innen 29-ikén, pénteken, megyünk át San Remóba, ahol a Bellavista hotelben fogunk lakni. Remélem, valamelyikben a kettő közül találkozunk. Addig is sokszor ölel és boldog hűsvétet kíván

Mihály és Ilonka³⁸¹

A postai levelezőlap szövegéből azonban kiderül, hogy Babitsék pontosan mikor érkeztek Bordigherába, továbbá, hogy melyik szállodában szálltak meg. A család a fényképek tanúsága szerint gyönyörű napokat töltött a Riviérán. A díjátadás után néhány napot Locarnóban nyaraltak, majd április 6-ától Szilasi Vilmoséknál vendégeskedtek a svájci Brissagóban. Babits már ott influenzát kapott, lázasan, vesemedence-gyulladással érkezett Magyarországra.³⁸²

³⁸⁰ *Proclamazione dei vincitori dei Premi San Remo*, La Stampa, 1940. március 31.

³⁸¹ *Babits Mihály és Illyés Gyula levelezése* [Összeáll. TAKÁCS Mária], Szekszárd, 1992, 70-71.

³⁸² *uo.*, 72.

Babits utolsó itáliai utazását Török Sophie naptárából³⁸³ lehet leghűebben rekonstruálni. A néhány szavas bejegyzések szerint március 25-én, reggel 7 óra 15 perckor indultak vonattal Olaszországba a Déli pályaudvarról, ahol Antonio Widmar búcsúztatta őket. Másnap délután 2 órára érkeztek Bordigherába, egy San Remo melletti tengerparti kisvárosba, ahol a Hotel Londrában szálltak meg. A következő két napon az óvárosban és „a hegyen” sétáltak (az olasz Riviérának ezen a szakaszán a tengerpart a szárazföld belseje felé dimbes-dombos tájban folytatódik), Babitsné „fotografált”.³⁸⁴ Március 28-án délelőtt a hegyen sétáltak. Csak március 29-én mentek át San Remóba, ahol a Hotel Excelsiorban szálltak meg, majd délután találkoztak Angelo Bellonival a Casinóban, este pedig egy bizonyos Santoroné³⁸⁵ kereste fel őket a szállodában. Másnap délelőtt részt vettek a díjkiosztó ünnepségen, amelyet díszbéd követett, a délutánt pedig Santoronéval és Vucetich Nellivel, Babits egyik olasz fordítójával töltötték, aki szintén San Remóba utazott, hogy ott először találkozzon személyesen az íróval. Erről tanúskodik az írónak küldött, 1940 húsvétján San Gimignano-ban kelt képes magyar nyelvű levelezőlapja:

„Ill.mo

Mihály e Signora Babits

presso Albergo Bellevue

~~Comitato Premio S. Remo~~

~~(con preghiera recapito!)~~

San Remo

hátdoldalon: Mitt: Nelly Vucetich, Via di Villa Ruffo 31. Roma

Szöveg:

S. Gimignano 1940

Húsvét

Mélyen tisztelt főszerkesztő Úr és kedves írónő!

Isten hozta mindhármukat olasz földön. Szerettem volna mindjárt megérkezésükkor üdvözölni, de sajnos nem tudtam ennek dátumát.

Kérem szíveskedjenek értesíteni engem, hogy jönnek-e Romába vagy ha nem meddig maradnak San-Remóban. Nemcsak arról van szó, mennyire szeretném mindkettőjüket

³⁸³ *Török Sophie naptárjai 1921-1941*, sajtó alá rendezte PAPP Zoltán János, Budapest, 2010, II, 850-859. egyébként mindez: OSZK Fond III/2364-2367.- Török Sophie naptára

³⁸⁴ Ezek a fényképek megtalálhatók az Országos Széchenyi Könyvtár fotótárában

³⁸⁵ talán Santoro, Giuseppe (1894-1975) repülőtérbornok felesége

üdvözölni, hanem most, hogy itt vannak talán könnyebben menne műveiknek elhelyezése, melyek felől már olyan régen tárgyalok. Kérnék tehát azonnali választ Romába (Via di Villa Ruffo 31).

Nagyon köszönöm a fényképeket, amelyek azonban késve érkeztek a Meridiano számára. Majd más lapokba jók lesznek.

Nagyon boldog olasz húsvéti ünnepeket kívánok azon a földön ahol mindenki szeretettel fogadja

igaz hívük

Nelly Vucetich

Kérnék szépen pontos programot római utjukról. Mindenben szívesen rendelkezésükre állok.”³⁸⁶

Az író fordítója, aki olaszországi népszerűsítője is volt egyben, szerette volna műveik népszerűsítésére kihasználni itáliai tartózkodásukat. A fordító az elkövetkező néhány napban a Babits-családdal maradt.

A díjátadás napját operaelőadás zárta. Másnap délelőtt sétáltak az óvárosban, majd este a Casinóban találkoztak Santoróékkal, Vucetichcsal és Marpicatival. Április 1-jén Török Sophie Vucetichcsel sétált, bankba ment, majd délután visszatértek Bordigherába, ahol Arturo Marpicati és Angelo Belloni látogatták meg őket. A következő két napot is a Riviérán töltötték, legtöbbször Vucetich és Santoróék társaságában, akik április 3-án ebédre látták őket vendégül. Április 4-ét a család a tengernél töltötte, csak 5-én indultak tovább Nelly Vucetich társaságában Genován keresztül Milánóba, ahol a Hotel Ambasciatori-ban szálltak meg. Kristóf Irénnel ebédeltek, este nála vendégeskedtek, majd a hotelbe visszatérve találkoztak az egyik legnagyobb olasz kiadóház elnökével, Aldo Garzantival,³⁸⁷ sőt a másnap délelőttöt nála töltötték. Eredetileg Babitsék nem akartak Milánóban időzni, San Remóból egyenesen Brissagóba mentek volna, Szilasiékhoz.³⁸⁸ Ezt a tervet, azonban a Vucetichcsel való találkozás után megváltoztatták. Török Sophie telefonon, majd rövid levélben értesítette Szilasiékat: „egyenesen Milánóba megyünk, ahol M-nak dolga van a kiadóval [...]

³⁸⁶ Vucetich Nelly levele Babitshoz, OSZK Fond III/1366

³⁸⁷ Garzanti, Aldo (1883-1961): olasz könyvkiadó, vállalata Milánóban működött. *Az európai irodalom története* című Babits-mű kiadását tervezte.

³⁸⁸ „Babits elutazásuk előtt, 1940. március 24-én kelt levelében írta szilasi Vilmosnak és feleségének: „Nagyon szeretnénk titeket is meglátogatni. Talán ezúttal sikerülhet. [...] Milyen jó lenne, ha le tudnátok jönni San Remóba ti is! Vagy írjátok meg, hol és mikor találkozhatnánk? Elsején túl már szabadok vagyunk.” 1940. március 27-én kelt válaszában Szilasi Vilmos nagy örömmel és szeretettel ismétli meg a meghívást: „Mindenesetre elsején várunk ide, s reméljük, hogy az időt, ami rendelkezésetekre áll, itt töltitek. –Hála Isten, hogy megint egyszer együtt lehetünk.”

BÁNFI Szilvia, *Adalékok Babits Mihály Irodalomtörténetének olasz kiadástörténetéhez*, Irodalomtörténeti közlemények (ItK), 109 (2005.), 597.

Szombaton d.u. 6.40-kor szeretnénk Pallanzába érni (ha csak dolgainkban valami váratlan akadály nem támad, ebben az esetben talán csak hétfőn délután jövünk, de akkor sürgönyözünk).”³⁸⁹

Valószínűleg első találkozásuk alkalmával Vucetich tájékoztatta az író *Az európai irodalom története* című kötetének olasz kiadása körüli bonyodalmakról. A fordítás, amelyet Nelly Vucetich készített, 1940 tavaszán már készen állt, de a könyv megjelentetése a Ministero della Cultura Popolare (Népkultúra Minisztériuma) döntése szerint csak akkor lett volna lehetséges, ha a műből kihagyják a zsidó származású (razza ebrea) írókat, mint például Heine, Freud vagy Thomas Mann. A kötet megjelenése előtt a kéziratot ellenőrizni is kívánták.³⁹⁰ Erre a miniszteri engedélyre utal Vucetich másik, az utolsó olasz úton Babitshez

³⁸⁹ BÁNFI, i.m., 597.

³⁹⁰ Bánfi Szilvia hozta nyilvánosságra 2005-ben Aldo Garzanti milánói kiadó hivatalos levelét Nelly Vucetich részére, amelyet 1950. április 19-én a Magyar külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya továbbított a Széchenyi Könyvtár főigazgatója, Varjas Béla részére.

ALDO GARZANTI EDITORE
Società Anonima – sede in MILANO –Cap. L.6.475.000 versato
MILANO Via Palermo 10

6 Marzo 1940 XVIII

Signora
NELLY VUCETICH
Via di Villa Ruffo 31
ROMA

Gentile Signora,
riteniamo opportuno informarVi che il Ministero della Cultura Popolare con una sua lettera in data 2 corr. ci ha comunicato quanto segue:

„La Case Editrice Garzanti ha rimesso in preventivo esame l’originale ungherese dell’opera di Mihály Babits dal titolo »Az európai irodalom története«, edizione Nyugat, Budapest.

Questo Ministero, esaminata l’opera, autorizza in linea di massima la traduzione ma si riserva di riesaminare le bozze della traduzione italiana.

Nel contempo si fa presente che nell’opera sono citati parecchi autori di razza ebrea come Heine, Freud, Mann ed altri. Tali nomi dovranno essere stralciati.”

In considerazione di ciò sarebbe bene, gentile Signora, che, terminata la traduzione dell’opera in questione, Voi sottoponeste la Vostra versione alle competenti autorità allo scopo di evitare inutili rifacimenti o notevoli soppressioni nelle bozze.

Con l’occasione, per darVi modo di iniziare subito il Vostro lavoro, Vi inviamo una copia di AZ EUROPAI IRODALOM TÖRTENETE, Ci è grata l’occasione per salutarVi con la più deferente cordialità.

S.A.ALDO GARZANTI-EDITORE
SEGRETERIA

„Tisztelt Hölgyem,

szükségesnek tartjuk informálni Önt, hogy a Népkultúra Minisztériuma e hónap 2-án kelt levelében a következőkről tájékoztatott minket:

„A Garzanti Kiadóház előzetes vizsgálatra bocsátotta Babits Mihály *Az európai irodalom története* című művének magyar eredetijét.

A Minisztérium, miután megvizsgálta a művet, általánosságban engedélyezi a fordítást, de fenntartja a jogot, hogy újra áttanulmányozza az olasz fordítás korrektúra példányát.

Ugyanakkor tájékoztatjuk, hogy a műben számos zsidó származású író idéznek, mint Heine, Freud, Mann, és mások. Ezeket a neveket ki kell hagyni.”

írott fennmaradt levele. Nincs dátum, de bizonyára az 1940-es olasz út alatt készült, a Hotel Ambasciatori fejléces papírjára írták (ebben a szállodában szálltak meg Babitsék).

„Kedves főszerkesztő Úr,

úgy intéztem el a szerződés ügyét, hogy visszatértében Garzanti titkára idejön a Hotelbe, hogy ne kelljen sehova sem elfáradnia. Még előbb minden komoly író ismerősömtől megkérdeztem (persze nevek említése nélkül) milyenek találják a feltételeket és ők azt állítják, hogy nagyon jó. Garzanti azt szeretné, ha opciót tetszene adni az összes művei kiadási jogára.

Fatális hogy még mindig ezzel a dologgal kell háborgatnom, amikor már úgy unja, de remélem ezzel az ügy be is van fejezve.

Nem akartam elmenni amíg nem láttam a szerződést, és láttam, hogy az előleget csak a minisztériumi engedély után akarja adni. Azért ha így nem akarja – vagy bármi más baj van – tessék hozzám fordulni azonnal.

Várom a könyveket, minél hamarébb kapom meg annál gyorsabban kerül sor a kiadásra. Még egyet: a kiadó azt állítja nincs szükség az azonnali kiadás meg a ristampa megjelölésre, mert az éppen az ő érdeke.

Dr. Cavallotti, a titkára aki idejön derék egyenes jellemű ember, tessék vele beszélni ha valami nem megy.

Végül engedje meg, hogy még egyszer üdvözljem Olaszföldön, nagyon boldog vagyok, hogy személyesen is megismerhettem és köszönöm a magával és kedves családjával eltöltött szép perceket.

Kiváló tisztelettel és sok jó kívánsággal üdvözli kész híve

Nelly Vucetich

A sürgönyt elküldték csak visszatért mint: „ismeretlen”.³⁹¹

Mindezt figyelembe véve jó lenne, kedves Hölgyem, hogy miután befejezte a kérdéses mű fordítását, alávetné az Ön verzióját a hatóság illetékeseinek azért, hogy elkerüljük a szükségtelen átdolgozásokat vagy jelentős kihúzásokat a korrektúrában.

Azért, hogy rögtön el tudja kezdeni a munkáját, ezúton küldjük AZ EURÓPAI IRODALOM TÖRTÉNETE egy példányát. Legszívesebben üdvözljük.

S.A.Aldo Garzanti Kiadó
Titkárság”

Vö. BÁNFI Szilvia, *Adalékok Babits Mihály Irodalomtörténetének olasz kiadástörténetéhez*, Irodalomtörténeti közlemények, 2005., 601.

³⁹¹ Vucetich Nelly levele Babitshoz OSZK Fond III/1367

Bánfi Szilvia már említett tanulmányában feltételezi, hogy a szóban forgó sürgönyt Babitsék küldhették ígéretüknek megfelelően Szilasiéknak. Török Sophie naptárából kiderül, hogy a Garzantival folytatott délelőtti tárgyalás után a család Kristóf Irénnel ebédelt, majd ezt követően vásárolni mentek, így nem tartózkodtak a szállodában. Ezalatt kereshette őket ott Vucetich, aki így a szálloda levélpapírján hagyott üzenetet a szerződés ügyében tett intézkedéseiről és a visszatért sürgönyről.³⁹²

Babits nemet mondott Garzantinak, a fasiszta cenzúra által szabott feltételekkel nem járult hozzá műve olasz nyelven való megjelentetéséhez. A kézirat nagyon sokáig kiszedetlen állapotban maradt, teljes kiadására, immár cenzúrázatlanul, csak 2004-ben került sor. Melczer Tibor, az Országos Széchenyi Könyvtár 2001-ben elhunyt tudományos főmunkatársa kutatta a Babits-tanulmány olasz fordításának elkallódott kéziratát. Ő nem tudhatott a 2005-ben publikált kísérőlevélről, így figyelme a milánói kiadó felé fordult. Ő derítette ki, hogy a milánói Garzanti Kiadó, ahol a kézirat példányát sejtette több más Babitstól származó illetve vele kapcsolatos dokumentummal együtt, leégett a várost ért 1943-as bombázást követően.³⁹³ Az 1941-ben kiadott Termini olasz-magyar különszáma rövid részletet közölt Silvino Gigante fordításában *Az európai irodalom történetéből. A La „Vita nuova”* című fejezetben szerepel a fasiszta cenzúra által tiltott (s ezért a Garzanti Kiadónál letiltott) Freud neve.³⁹⁴ (Megjegyzendő azonban, hogy, bár Babits és közte nem jött létre szerződés, 1943-ban Garzanti adta ki Török Sophie *Hintz tanársegéd úr* című regényét, *Il professor Hintz* címmel, Nelly Vucetich fordításában!³⁹⁵)

A meghiúsult szerződéskötés ellenére április 7-én vasárnap délután a kiadóvállalat feje vitte el őket Nelly Vucetich kíséretében autóján Pallanzába, majd onnan az olasz határig. Este 7-re érkeztek meg Szilasi Vilmosékhoz,³⁹⁶ Brissagóba. Sajnos az utazás vége elég kellemetlenné vált. Ildikó már Milánóban belázasodott, Brissagóban Török Sophie volt lázas egy napig, és ugyan egy napra rá Rosenberg Lilivel, Szilasi feleségével kimerészkedtek egy délutáni locarnói városnézésre, de este Babitsnak már 39 fokos láza volt. Az író három napig nagyon rosszul volt, csak az április 15-i bejegyzés tanúskodik arról, hogy a láza csökken. Egyébként locarnói tartózkodásuk alatt nagyon rossz idő volt, szinte mindennap esett az eső. 17-én indultak vissza, délelőtt 10-kor. Délután 2-re értek Milánóba, ahol ismét Kristóf Irénnel ebédeltek és az estét is nála töltötték. A következő nap délelőttje vásárlással telt a Rinascente

³⁹² BÁNFI Szilvia, *Adalékok Babits Mihály Irodalomtörténetének olasz kiadástörténetéhez*, i.m.,602.

³⁹³ I.m., 599.

³⁹⁴ I.m.,599

³⁹⁵ PÁLINKÁS, József, *Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese: bibliografia italiana*, i.m.

96.

³⁹⁶ Szilasi Vilmos (1889-1960): filozófus, Babits barátja.

áruházban (Babitsnak plédet, Babitsnének zöld cipőt és angórapulóvert vettek), majd délután Triesztben szálltak meg a Hotel Zarában. A család végül április 19-én fél 10-kor indult haza Magyarországra, és éjjel fél 12-kor futott be velük a vonat Budapestre.³⁹⁷

Hazaérkezése után egy hónappal Babits Mihály egy interjúban így emlékezett a sanremói eseményekről, olaszországi útjáról:

„Gyönyörű volt. Az idő legnagyobb részét az olasz Riviérán töltöttem. San Remóban március 30-án osztották ki a díjakat. A bergamói herceg adta át a díjat, abban a csodaszép üvegteremben, ahol a világhírű virágkiállításokat is tartani szokták. Pálmák és más délszaki növények vannak a teremben: a földből nőttek ki, és az épület felépítésekor érintetlenül hagyták őket. Valóságos üvegház ez. A díjkiosztáson részt vett Pavolini, a népkultúra minisztere, aki hosszabb beszédet mondott.

A „Premi San Remo”, vagyis a San Remo-díjak odaítélésével egyszerre több író és művészt tüntetnek ki. Én az olasz kultúra külföldi terjesztéséért, a magyar Dante-fordításért kaptam a díjat. Ugyanekkor díjat kaptak olasz költők, festők, szobrászok és zenészek is. A díjkiosztás alkalmával leplezték le az egyik kitüntetett szobrász legújabb alkotását, és bemutatták a díjnyertes zeneműveket.

Felcsillanó szemmel mesél tovább.

-Felejthetetlen az a fogadtatás, amiben az olaszok részesítettek. Feleségemmel és kislányommal tettem meg az utat, és négy hétig voltam Olaszországban. Rajongó szeretettel vettek minket körül, a magyarság képviselőit szerették, ünnepelték bennünk. Nagyon szép időnk is volt. A San Remó-i tartózkodás után átrándultunk a közeli Bordigherába. Ez a kisebb hely talán még szebb, mint San Remo, csak nem olyan híres. Nagy út volt. Sokszor az volt az érzésem, hogy röviddel nagy betegségem után erőmön felüli feladatra vállalkoztam ezzel az úttal. De megérte.”³⁹⁸

A Riviéra Visszhangja című lap március 28-án közölte a 30.-i díjátadó ünnepség részletes programját.

Délelőtt – Bergamo Hercegének érkezése

10 óra 12 perc – A Hatóságok megérkezése

10 óra 30 perc- Villa Comunale:

A következő San Remo Díjak 35 nyertesének díjátadó ünnepsége: Irodalom 1937,38, 39; Zene 1938, 39; Idegen Szerző 1938, 39; Szobrászat 1938 és Festészet 1939.

³⁹⁷Török Sophie naptárai 1921-1941, i.m., 850-859.

³⁹⁸BABITS Mihály, „Itt a halk és komoly beszéd ideje...” Interjúk, nyilatkozatok, vallomások, szerk. TÉGLÁS János, Bp., Pátria könyvek, 1993,426-427.

Az alábbi 1938. évi Zenei díjjal jutalmazott művek előadása:

1. Carlo Dall'Argine: *Vis Virtus* - Szimfonikus poéma
2. Rodolfo Del Corona: *A vadászat* – Kórusmű
3. Gianandrea Gavazzeni: *Atléták ritmusai és tájai*
4. *Ifjúság*

12 óra – San Remo városa által felajánlott frissítő a Villa Comunale termeiben

13 óra – az Állandó Tanács villásreggelije a Casa del Golfban a Hatóságok, a Zsúri és a San Remo díjak nyerteseinek tiszteletére

NAGY GÁLAEST

Bergamo Hercegének, a Népkultúra Miniszterének, a San Remo Díjak Állandó Bizottságának, a Zsúri és a Díjazottak tiszteletére.

17 óra – Tea és varietéműsor a Városi Kaszinóban

21 óra – Operaház:

Puccini: *Tosca* – Szereplők: Gina Cigna szoprán, Galliano Masini tenor és Mariano Stabile bariton, M. Vincenzo Bellezza vezényletével.

23 óra – Színházterem:

Nagy gála a San Remo Díjak győzteseinek tiszteletére – Ajándék a hölgyeknek. Varietéelőadás.³⁹⁹

A Belloni-féle levélhez képest itt sokkal részletesebb a programleírás, az is kiderül belőle, hogy az operaelőadáson változás történt, és az eredeti szereposztás sem maradt.

Az ünnepség helyszíne a Villa Comunale, a mai napig szép San Remo-i látványosság. Az eredeti villa és a hozzátartozó birtok 1812-ben épült, déligyümölcs és olívatermesztés céljára. Az első tulajdonos, a San Remo-i Rambaldi család 1887-ben adta el a villát és kertjét Michel Luis Ormond-nak (1828-1901), aki dohánykereskedő volt, és betegeskedő felesége, Marie Marguerite Renet (1824-1925) kívánságára költözött a kitűnő éghajlatú San Remóba.

Egy 1887-es földrengés súlyos károkat okozott a régi Rambaldi villában, ezért az új tulajdonosok elhatározták, hogy új házat építenek. A terveket a svájci Emile Réverdin készítette, aki franciás, klasszicista vonalú épületet tervezett. Az épület 1889-ben készült el. A hatalmas parkot 1872-ben kettéválasztották egy utcával, illetve a vasúttal. A különálló tengerparti részből csodálatos, XVIII. századi francia kerteket idéző parkot hoztak létre, amely a mai napig teljes pompájában látható.

³⁹⁹ Premieranno i vioncitori dei „Premi San Remo” sabato 30 marzo, L'Eco della Riviera, 1940. március 28.

Ormond felesége, Marie Marguerite halála után a birtok és a villa San Remo város tulajdona lett 1928-ban. Ettől kezdve mint Villa Comunale, számos ünnepség színhelye volt. A fényképeken látható helyszín, a villa télikertje, ma már nem létezik. Egy időben a sanremói bíróság is helyet kapott itt. 1936-tól egészen a hetvenes évek elejéig rendeztek nagy virágkiállításokat a villában és a hozzátartozó parkban. Az épületet ma már ismét Villa Ormondnak nevezik, jelenleg egy emberi jogi szervezet székhelye, de városi rendezvények helyszínéül is szolgál.⁴⁰⁰

A Babits ikonográfiában a San Remo-díjátadásról készült fényképek három csoportot alkotnak: az első sorozat a San Remóba való megérkezés után közvetlenül készült különböző csoportképekből áll, a másodikba az ünnepség alatt készült képek tartoznak, így a díjat átvevő és köszönőbeszédét tartó Babits Mihályról. Itt látható még két – az itthon található fényképek között nem szereplő, saját gyűjtésű – fényképet, amelyek minden valószínűség szerint a zeneművek előadása alatt készültek. Ez utóbbiak közül a közönséget ábrázoló kép negatívjának eredetije San Remóban, az akkori fényképész fia által vezetett magánarchívumban található.⁴⁰¹ A képet készítő Moreschi akkoriban a város egyik hivatalos fényképészének számított, így az említett gyűjteményben az összes díjátadó ünnepségről található fénykép. A Babits ikonográfiában is vannak Moreschi-fotók, érdekes módon ezek negatívjai eltűntek az archívumból, így a hazai anyag a díj története szempontjából pótolhatatlan, ugyanis San Remóban csak a közönséget ábrázoló három felvétel maradt. Érdekesség, hogy összehasonlítva a különböző díjátadásokról készült fényképeket, az 1940. évi pompa tekintetében már visszafogottabb, a háborús viszonyokat tükrözi.

A harmadik csoportba tartoznak az ünnepség után a délutáni programok folyamán készült csoportképek.

Az ünnepséget leginkább a korabeli olasz sajtótudósításokból tudjuk rekonstruálni (a magyar lapok közül ugyanis egy sem küldött tudósítót a helyszínre). Ezek közül a legfontosabb és legbővebb a *Corriere della Sera* című napilapban megjelent – már idézett – riport.

Az olasz napisajtóban megjelent cikkek olasz és magyar változata fontos adalék a díj történetéhez és Babits Mihály szerepléséhez, mert ezek a cikkek és egyáltalán az egyes újságok lapszámai nem találhatóak meg a magyar archívumokban.

A *Corriere della Sera*-ban az alábbi tudósítás jelent meg.

⁴⁰⁰ www.comunedisanremo.it/pagina/parco-di-villa-ormond

⁴⁰¹ Köszönettel tartozom a Moreschi családnak, amiért hozzájárultak a képek közléséhez.

„Si é svolta oggi nella Villa comunale, che ha sede nel magnifico parco floreale, l'annunciata cerimonia per la proclamazione e la premiazione dei vincitori dei «Premi San Remo» 1937, '38 e '39. Nella cornice, già tanto suggestiva, dell'incantevole città la festa ha acquistato un particolare prestigio e una risonanza autorevole per la presenza del Duca di Bergamo e del Ministro della Cultura popolare, Alessandro Pavolini. San Remo s'è vestita di tricolori e manifestazioni di fervida devozione sono state tributate, al loro arrivo e lungo le vie, al Principe sabauda e al rappresentante del Governo.

I premiati. Dei nove concorsi premiati quat'anno, due hanno mirato a premiare autori stranieri, apostoli di italianità oltre i confini, tre erano di letteratura, uno di scultura, uno di pittura e due di musica. I premi, come si sa, erano di 50 mila lire ciascuno, ma ragioni di opportunità hanno indotto il Comitato permanente a frazionare i premi stessi. Così il premio per il 1938 da assegnarsi alla migliore opera poetica apparsa nell'ultimo decennio è stato diviso in tre premi, di 25 mila, 15 mila e 10 mila lire, che sono stati assegnati rispettivamente a Corrado Govoni, a Nicola Moscardelli e a Giuseppe Villaroel. Ciò ha consentito che tre bei nomi di poeti fossero segnalati all'attenzione, e all'ammirazione del pubblico. L'accademico Formichi, presidente del Comitato permanente, ha osservato in proposito che il pericolo che il premio appaia più grande del premiato – come è avvenuto in qualche caso passato – è stato così per sempre scongiurato, e se mai il rischio ora si corre è che il premiato appaia più grande del premio.

Col concetto della suddivisione dei premi abbiamo visto così che quello di scultura per il 1938, bandito su quattro temi, ha permesso di veder salire alla ribalta ben otto artisti premiati: Giandomenico De Marchis, Luigi Venturini, Angelo Ferrari, Virgilio Milani, Orlando Paladini Orlandini, Renato Martelli, Giovanni Mayer, Luciano Mercante.

Analogamente il Premio di letteratura del 1937 per un'opera su Macchiavelli è stato diviso *ex aequo* tra Felice Alderisio, Arturo Pompeati, Alfredo Acito e Edoardo Bizzarri. Il Premio per la letteratura sportiva 1939 è stato diviso fra i seguenti autori: Ernesto Caballo, Bruno Fattori, Gian Paolo Callegari, Marcello Pilati, Enrico Ribulsi, Cesare Bonacossa, Franco Ciampitti, Luigi Ridolfi. Il Premio di pittura 1939 per ritratto è stato diviso tra Ettore Di Giorgio, Alberto Saliotti, Ernesto Marchio ed Eso Peluzzi. I vincitori del Premio musicale per 1939: Giorgio Federico Ghedini e Goffredo Petrassi.

La schiera così numerosa dei premiati ha anche contribuito ad aumentare il fervore della cerimonia, ma non la durata. I trentacinque eletti sono saliti rapidamente e

successivamente a prendere dalle mani del Duca del ministro Pavolini il premio, fra un continuo rinnovarsi di applausi al loro indirizzo. La cerimonia si è aperta con una viva manifestazione all'indirizzo del Duca di Bergamo e del ministro Pavolini, accolti, al loro apparire nella vasta sala rigurgitante di elettissimo pubblico, dagli inni nazionali e da fervidissimi clamorosi applausi. Subito dopo il podestà di San Remo, avv. Silvestri, ha rivolto brevi parole di saluto agli ospiti ambitissimi e l'accademico Formichi ha letto la relazione sui premi, ringraziando per prima cosa l'augusto Principe e il ministro per l'adesione tanto desiderata e autorevole alla manifestazione. La quale ha proceduto tra un fervore sempre crescente di applausi e di consensi e ha avuto momenti di esaltazione patriottica soprattutto nei riguardi dei tributi di gratitudine dati all'ungherese Michele Babits e al romeno Alessandro Marcu. Quando i due premiati si sono presentati alla ribalta e Arturo Marpicati ha fatto l'elogio dell'opera loro, la musica ha suonato gli inni delle loro Nazioni fra il reverente silenzio dell'assemblea.

Il discorso del ministro Pavolini. Dopo l'accademico Formichi ha parlato il ministro Pavolini, attentamente ascoltato. Il ministro della Cultura popolare ha dichiarato subito di portare il saluto del Governo fascista particolarmente ai due stranieri, al dott. Babits e al dott. Marcu.

«Michele Babits, poeta profondo il cui nome è tra le luci più vive che brillano nel firmamento letterario di Europa, si è affermato – ha detto il ministro – con la traduzione della Divina Commedia, creando con essa uno dei più profondi legami tra l'Italia e l'Ungheria. È con lui – ha continuato il ministro – noi salutiamo anche la sua bella Patria, a cui guardiamo con tutta la nostra operante collaudata e indefettibile simpatia di italiani del tempo di Mussolini.»

Parlando poi di Alessandro Marcu, degnissimo rappresentante della cultura romena, il ministro ha detto che fra la valorosa schiera di coloro che in ogni parte del mondo danno il loro studio e la loro attenzione a vantaggio della cultura italiana non si sa se vi sia oggi un altro uomo che abbia portato l'attenzione propria su tanta parte della cultura nostra, anzi sulla totalità della nostra storia letteraria, da Jacopone da Todi a Benito Mussolini, dal primo a sillabare dei primissimi poeti siciliani al sillabare talvolta ermetico dei nostri giovani poeti di oggi. Tutta l'azione letteraria del nostro Paese è passata nelle traduzioni, nei saggi, nei discorsi, nelle monografie del Marcu, il quale è veramente uno fra coloro che più hanno fatto per rendere più consaguinei i due popoli, italiano e romeno.

Dopo di avere elogiato la nobiltà degli intenti dei «Premi San Remo», la volontà e insieme l'omogeneità delle espressioni che si raggiungono, il ministro ha concluso: «In questi tempi, che sono soprattutto delle preparazione delle armi, in un mondo in armi, sia per la salvaguardia dei nostri interessi, sia per la tutela della nostra indipendenza nazionale, in questi momenti di preparazione di mezzi meccanici e di mezzi morali intensissima, che il Duce segue giorno per giorno, ora per ora, può parere singolare che noi ci attardiamo qui a considerare settori di attività diversi. Ma in realtà non è un attardarsi il nostro. Proprio in questi giorni il Duce ha ricevuto a Palazzo Venezia un gruppo di giornalisti e scrittori che gli fecero omaggio dei loro libri: egli disse che in un tempo come questo anche le armi dello spirito sono essenziali al pari delle altre.»

Applausi fragorosi hanno salutato le parole del ministro. Michele Babits e Alessandro Marcu hanno risposto brevemente, al conferimento del premio, suscitando una ovazione commossa.

La cerimonia si è chiusa con l'esecuzione di tre componimenti musicali premiati, ispirati allo sport: quelli di Gavazzeni, di Del Corona e di Dell'Argine, tutti e tre naturalmente applauditi. Intorno al Duca di Bergamo e dal ministro Pavolini si sono poi riunite a convinto le autorità, l'accademico Formichi, prima che il convitale raduno finisse, ha voluto ringraziare ancora il ministro dell'onore concesso al Comitato dei «Premi San Remo» partecipando alla manifestazione.

Questa sera è stato offerto uno spettacolo al teatro del Casino in onore del Duca di Bergamo e del ministro Pavolini. Si è rappresentata *Tosca*, interpreti Gina Cigna, il tenore Ziliani, e il baritono Stabile; direttore d'orchestra il maestro Bellezza. Il Duca e il ministro hanno assistito allo spettacolo salutati da una vibrante manifestazione da parte dell'elegantissimo pubblico. L'esecuzione dell'opera ha ottenuto un vivo successo.⁴⁰²

⁴⁰² „Ma került sor San Remóban a csodálatos park közepén található Villa Comunaleban az 1937,38, és 39-es San Remo díjak nyerteseinek kihirdetésére és díjátadására. A búbajos város már eleve lenyűgöző keretében Bergamo hercege és a Népi Kultúra minisztere, Alessandro Pavolini jelenléte adta az ünnep különös presztízsét és tekintélyét. San Remo trikolórbá öltözött és a bensőséges tisztelet megnyilvánulásaival adózott a szavojai Herceg és a Kormány képviselője megérkezésének, végig az útjukon.

A díjazottak. A kilenc pályázat díjai közül kettőnek az volt a célja, hogy idegen szerzőket, az olaszság határokon túli apostolait díjazza, három az irodalmat, egy a szobrászatot, egy a festészetet és kettő a zenét. A díjak, mint tudjuk, egyenként ötvenezer lírával járnak, de a körülmények az állandó bizottságot arra kényszerítették, hogy részekre ossza a díjakat. Így az utóbbi tíz év legjobb költői művének díját háromfelé, egy 25 ezer, egy 15 ezer és egy 10 ezer lírás részre osztották, amelyeket tisztelettel Corrado Govoninak, Nicola Moscardellinek és Giuseppe Villaroelnek nyújtottak át. Mindez lehetővé teszi hogy három jó nevű költőre hívja fel a közönség figyelmét. Formichi akadémikus, az Állandó Bizottság elnöke, megjegyezte annak kapcsán, hogy a vád, mely szerint a díj nagyobbnek tűnik a díjazottnál – mint ahogy megtörtént az elmúlt néhány évben – már örökre elüzetett, hiszen most már az a veszély fenyeget, hogy a díjazott sokkal nagyobbnek tűnik a díjnál.

Elteltek a fasiszta sajtó gyakran ömlengő, „birodalmi” stílusától, a tudósításból kihámozható, mi is történt 1940. március 30-án San Remóban. A tudósítás szerint a díjátadási

Az 1938. évi négy témában kiírt szobrászati díj lehetővé tette, hogy nyolc díjazott művész állhasson a díszemlényre: Giandomenico De Marchis, Luigi Venturini, Angelo Ferrari, Virgilio Milani, Orlando Paladini Orlandini, Renato Martelli, Giovanni Mayer, Luciano Mercante.

Ehhez hasonlóan az 1937-es irodalmi díjat, melyet egy Machiavelliről szóló műért adtak, ex aequofelosztották Felice Alderisio, Arturo Pompeati, Alfredo Acito és Edoardo Bizzari között. Az 1939-es sport témájú irodalmi díjat a következő szerzők kapták: Ernesto Caballo, Bruno Fattori, Gian Paolo Callegari, Marcello Pilati, Enrico Ribulsi, Cesare Bonacossa, Franco Ciampitti, Luigi Ridolfi. Az 1939. évi festészeti díjat portré témában Ettore Di Giorgio, Alberto Saliotti, Ernesto Marchio és Eso Peluzzi között osztották fel. Az 1939. évi zenei díj nyertesei: Giorgio Federico Ghedini és Goffredo Petrassi.

A díjazottak ilyen hosszú sora emelte a rendezvény fényét, de nem a hosszúságát. A harmincöt kiválasztott gyorsan egymás után vette át a díjakat a Herceg és Pavolini miniszter kezéből, állandóan megújuló taps közepette. Az ünnepség Bergamo Hercegének és Pavolini miniszternek szóló köszöntő üdvözléssel indult. Az előkelő közönség a zsúfolt hatalmas teremben bensőséges hangos tappssal és a nemzeti himnuszokkal fogadta őket. Ezután San Remo polgármestere, Silvestri ügyvéd úr mondott néhány köszöntő szót a vendégeknek és Formichi akadémikus felolvasta a díjakról szóló beszámolót, köszönetet mondva a felséges hercegnek és a miniszternek a rendezvény fényének emeléséért. Az ünnepség egyre bensőségebb lett, taps és tetszésnyilvánítás köszöntött minden díjazottat, a hazafias lelkesedés elsősorban a magyar Babits Mihálynak és Alessandro Marcunak adott tiszteletadásakor erősödött. Amikor a két díjazott megjelent az emelvényen, és Arturo Marpicati méltatta munkásságukat, majd a zenekar eljátszotta nemzeteik himnuszát, és a hallgatóság megható tisztelettel fogadta az ünnepeltek.

Pavolini miniszter beszéde Formichi akadémikus után Pavolini miniszter beszélt. Szavait a nézőtér figyelmes hallgatása kísérte. A Népkultúra minisztere először a fasiszta kormány üdvözlését tolmácsolta, különösen a két külföldinek, Babits és Marcu professzoroknak.

»Babits Mihály, mély költő, akinek a neve egy a legelevenebb fények közül, melyek Európa irodalmi égboltján ragyognak – mondta a miniszter –, aki az *Isteni Színháték* fordításával tett szert hírnévre, megteremtve általa egyet az Itália és Magyarország közti legmélyebb kötelékek közül. Vele együtt – folytatta a miniszter – köszöntjük szép hazáját amire Mussolini kora olaszainak tevékeny kipróbált és múlhatatlan rokonszenvével tekintünk.«

Ezután Alessandro Marcuról, a román kultúra képviselőjéről beszélve a miniszter azt mondta, hogy azok között, akik a világ minden táján figyelmüket az olasz kultúrára fordítják, kérdés, van-e olyan ember, aki Jacopone da Toditól Benito Mussoliniig, az első szicíliai poéták fordításától a mai fiatal költők gyakorta nehezen érthető műveiig mindennel foglalkozik. Marcu fordításaiban egész országunk irodalma felvonul, ő az egyik azok közül, akik a legtöbbet tették azért, hogy vérrokonná tegyenek két népet, az olaszt és a románt.

Miután méltatta a San Remo Díjak céljainak nemességét, a szándékot és vele együtt a kifejezések egyöntetűségét, a miniszter így fejezte be a beszédét:

»Ezekben az időkben, amelyek elsősorban a fegyverek készülődéséről szólnak, s a készülődés legyen bár érdekeink védelmében vagy a nemzeti függetlenségünk védelme, a technikai eszközök ennyire intenzív készülődésében, amelyet a Duce napról-napra, óráról órára figyelemmel kísér, egyedülállónak tűnhet, hogy itt teljesen más dolgokkal foglalkozunk, látszólag talán késlekedünk. De nem késlekedés a miénk! Éppen ezekben a napokban a Duce a Palazzo Venezia-ban fogadta írók és újságírók egy csoportját, akik neki ajánlották könyveiket: ő azt mondta, hogy az olyan időben, mint ez, a szellem fegyvereinek fontossága hasonló a többiéhez.«Dörgő taps üdvözölte a miniszter szavait. Babits Mihály és Alexandu Marcu röviden válaszoltak a díj átadására, meghatott ovációt keltve.

Az ünnepség három sport témájú díjazott zenedarab előadásával zárult: Gavazzeni, Del Corona és Dell'Argine darabjai hangzottak el, mindhárom művet nagy lelkesedéssel fogadta a közönség. Bergamo Herceg és a miniszter köre aztán bankettre gyűltek a hatóságok, Formichi akadémikus, mielőtt a bankett véget ért volna, még egyszer meg akarta köszönni a miniszternek a San Remo Díjak Tanácsa iránt tanúsított kegyet, hogy részt vett a rendezvényen.

Ezen az estén előadást tartottak a Kaszinó Színházában Bergamo Herceg és Pavolini miniszter tiszteletére. A *Toscát* mutatták be Gina Cigna, Ziliani tenor és Stabile bariton előadásában, Bellezza vezényletében. A Herceg és a miniszter részt vettek az előadáson a rendkívül elegáns közönség lelkes tapsal üdvözölte őket. Az operaelőadás igazán nagy sikert ért el.”

CENZATO, Giovanni, I., „*Premi San Remo*”. *Il Duca di Bergamo e il ministro Pavolini alla proclamazione dei trentacinque vincitori*, Corriere della Sera, 1940. március 31.

ünnepség valóban nagy eseménynek számíthatott a város életében, ha a két díszvendég – Bergamo hercege és Pavolini a népkultúra minisztere – trikolorba öltöztetett utcákon, tapsoló tömegtől kísérve vonulhatott végig a városon. A Villa Comunaléban már ott várakoztak a díjazottak. Nagyon valószínű, hogy a megérkezés fényképei, a különböző csoportképek (Babits, Marcuval, Marpicatival stb.) az ünnepség előtt készülhettek. Majd miután a közönség és a díjazottak elfoglalták a helyüket, eljátszották a fasiszta indulókat, s a tömeg vigyázállásban várta a vendégeket. A meghívott előkelőségek a ceremónia első felében a télikert pálmái között felállított emelvényen foglaltak helyet a zenekar előtt. A fényképeken látszik, hogy a díjazottak az első sorban ülve várakoztak arra, hogy a dobogóra lépve átvehessék a díjat. A ceremóniát a bevonulás után San Remo polgármestere, Silvestri nyitotta meg, aki néhány rövid szóval köszöntötte a magas rangú vendégeket, majd a San Remo Díjak Állandó bizottságának elnöke, Carlo Formichi akadémikus ismertette a díjazottakat, beszédében kitérve a díjat ért bírálatokra is. Ezután a díjak kiosztása következett. A nyertesek egymás után, szünet nélkül vonultak a színpadra. Csak az „idegen szerző” kategória győzteseinek időztek el hosszabban, ugyanis Arturo Marpicati professzor, a kategória bírálóbizottságának tagja ismertette Babits és Marcu munkásságát. A díjat átvevő író a fényképek tanúsága szerint Bergamo herceget és Pavolini minisztert karjának felemelésével, kinyitott tenyérrel köszöntötte (mint ahogy később az író bevallotta, a fasiszta üdvözlésre hasonlító mozdulat is igen nehezebbre esett)⁴⁰³. A díjak átadása előtt következett Pavolini miniszter beszéde, melyből ebben a cikkben inkább a Marcu méltató sorokat idézik. Sajnos egyelőre nem tudjuk, pontosan mi állt Babits rövid, a díjat megköszönő beszédében, annyi azonban bizonyos, hogy az eddig ismert információkkal ellentétben nemcsak ő, hanem Alexandru Marcu is rövid beszédet mondott. Ezután valószínűleg rövid szünet következett, mivel a fényképek tanúsága szerint a termet át kellett rendezni a három díjnyertes zenemű előadásához. Először azt gondoltam, hogy az általam gyűjtött Moreschi-felvétel a koncert előtti pillanatokat ábrázolja, mivel a herceg és Pavolini már elfoglalták helyüket az első sorban, de még a hátsó bejárat ajtójánál mozgolódás látszik, illetve a villa személyzete a nézőtér két oldalát elválasztó „folyosón” áll sorfalat. Aztán Daniela Lauria, a San Remo-díjak művészettörténeti vonatkozásait összefoglaló művészettörténész jóvoltából hozzájutottam egy másik fényképhez, amelyet a zenekar mögül kattintottak el, így teljesen belátható a nézőközönség, amely ugyanúgy helyezkedik el (beleértve az egyenruhás alkalmazottakat). A

⁴⁰³ TÉGLÁS János, *Az utolsó dicsőség és remény. Babits Mihály San Remóban – Török Sophie levele*, Tekintet, 2011/3, május-június

zenekar viszont szemmel láthatóan játszik, így feltételezhető, hogy a két felvétel egy időben, a koncert folyamán készülhetett. A Moreschi felvételéről készült nagyításon tisztán kivehető Török Sophie, Babits Ildikó és az író, aki – nem kedvelvén a reflektorfényt – az első adandó alkalommal hátraülhetett családjához a negyedik sorba. Körülöttük fel lehet fedezni még Vucetich Nellyt, Babits egyik olasz fordítóját, aki szintén jelen volt a San Remo-i díjátadó ünnepségen. Sőt a délután folyamán együtt látogattak el a program ismertetésében már idézett Városi Kaszinó-beli teadélutánra. Az OSZK kéziratárában fennmaradtak olyan csoportképek, amelyek – sajnos nagyon rossz, homályos minőségben – a Kaszinó játéktermében készültek a családról és Vucetichről. Babitsék, egyébként, ha nagyon rosszul és alig kivehetően is, de látszanak a zenekar mögül készült fényképen is.

Az ünnepség után, az épület előtt készülhetett a középben a Babits családot Angelo Bellonival ábrázoló fotó. A kép jobb szélén egyenruhában Arturo Marpicati ismerhető fel. Az esti operaelőadásról és a gálaestről nem maradt fenn fénykép.

A La Stampa című napilap lényegesen szűkszavúbb riportban számolt be az ünnepségről, de több ponton hozzátesz a díjátadás eseményeinek rekonstruálásához.

„San Remo ma délelőtt méltóképpen fogadta Bergamo Herceget és a Népkultúra miniszterét, akik azért érkeztek, hogy részt vegyenek a San Remo Díjak kihirdetésén és díjátadásán.

Fogadásukra az állomáson megjelentek a polgári és katonai méltóságok, a provincia előkelőségei és nagy tömeg. Pavolini minisztert Mezzasoma és Magrini kísérték.

A polgármester köszöntője után, Formichi akadémikus megköszönte Szavojai Adalbert Hercegnek és Pavolini miniszternek a közbenjárásukat, Bottai miniszternek együttműködését és a zsűriző bizottságok ötévnyi tevékenységük során végzett munkáját, és melegen üdvözölte a díjak 35 nyertesét.

Ekkor Pavolini miniszter vette át a szót, aki a 35 győztes közül különösen két díjazottnak közvetítette a kormány üdvözlését: a magyar Babits Mihálynak, aki Itália és Magyarország egyik legmélyebb kötelékét alkotta meg az *Isteni Színjáték* lefordításával és a román Alexandru Marcunak, akik a legtöbbet tették azért, hogy népszerűsítsék az olasz kultúrát és a két népet vérrokonokká tegyék. A miniszter így zárta beszédét: »a technikai és morális eszközök ennyire intenzív készülődésében, amelyet a Duce napról-napra, óráról órára figyelemmel kísér, egyedülállónak tűnhet, hogy itt késlekedünk, hogy teljesen más dolgokkal foglalkozunk. De valójában nem késlekedés a miénk. Éppen ezekben a napokban a Duce a Palazzo Venezia-ban fogadta írók és újságírók egy csoportját, akik neki ajánlották könyveiket. A Duce azt mondta: az olyan időben, mint ez a mai, a szellem fegyverei is ugyanolyan

fontosak, mint a valódi fegyverek.«Következett a győztesek kihirdetése és az összesen 450 ezer líra díj átadása.

A 35 győztes Az 1937-es év győztesei: Felice Alderisio, Arturo Pompeati, Alfredo Acito és Edoardo Bizzarri lettek, 1938-ért Corrado Govoninak, Nicola Moscardellinek és Giuseppe Villaroelnek járt a díj, míg az 1939. évi irodalmi San Remo-díjasok névsora: Ernesto Caballo, Bruno Fattori, Giampaolo Callegari, Marcello Pilati, Enrico Ribulsi, Cesare Bonacossa, Franco Ciampitti és Luigi Ridolfi.

A zenei díj esetében két év díjait osztották, név szerint Gianandrea Gavazzeni, Carlo Dall'Argine, Franco Margola és Rodolfo Del Corona részére 1938-ért, Giorgio Federico Ghedininek és Goffredo Petrassinak 1939-ért. A szobrászat kategóriájában csak az 1938. év győzteseinek adtak át díjat: Gian Domenico De Marchisnak, Luigi Venturininek, Angelo Ferrerinek, Virgilio Milani Orlando Paladino Orlandininek, Luciano Mercanténak, Giovanni Mayernek és Renato Martellinek. A festészetben a szobrászathoz hasonlóan csak 1938. évi győztesek: Ettore Di Giorgio, Alberto Saliotti, Ernesto Marchio és Eso Peluzzi kaptak San Remo-díjat

Arturo Marpicati professzor felolvasta, a hiányzó Bottai miniszter nevében, a magyar és a román díjazott érdemeit. Az érintettek mindketten megköszönték az ünneplést, s a szimpátia meleg szavaival fordultak Országunk felé.

Az ünnepség három díjazott szimfonikus költemény meghallgatásával zárult és a Giovinezza és a Marcia Reale szimfonikus előadásával, a Casino Municipale szimfonikus zenekarának előadásában.”⁴⁰⁴

Az ünnepségen nem volt jelen, pedig jelentős alakja a díj történetének Giuseppe Bottai (1895-1959) kulturális miniszter, aki mint már említettük a Babits győzelmét eldöntő bizottsági gyűlés elnöke is volt. Bottai alakja ellentmondásos, kisebb nagyobb „megtérésekkel” teli életútjából kiderül, hogy rendkívül tehetséges és sokoldalú emberként, a fasiszta kultúrpolitika feketebárányaként hajlandó volt a keményvonalasok árával szemben úszni. Éppen 1940-ben alapította meg a Primato című irodalmi és művészeti folyóiratot, amely antifasiszta történészek, művészek és irodalmárok írásainak is teret adott. 1943-ban már Mussolini ellenzékének soraiban látható, ellene szavaz, ezért később halálra ítélték. 1944-ben elhagyta hazáját és négy évre elnyelte az idegenlégio. Róma felszabadulása után életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték, de 1947-ben amnesztiát kapott. Rá egy évre tért vissza Rómába, ahol az ötvenes években még politikai folyóiratot is alapított.

⁴⁰⁴ *Proclamazione dei vincitori dei Premi San Remo. Il Duca di Bergamo ed il Ministro Pavolini assistono alla cerimonia*, La Stampa, 1940. március 31.

A *Popolo d'Italia* című fasiszta lap tudósítása azért számít kuriózumnak, mert teljes képet ad a fasiszta párt-sajtó újságírói nyelvéről. Ez a riport bizonyítja igazán, hogy a San Remo Díj átadása elsősorban a fasiszta kultúra fényes ünnepe volt.

„Oggi Sanremo ha vissuto una grande giornata; una di quelle giornate che è adusata a vivere perché – come bene disse l’anno scorso il Ministro Bottai – «da Sanremo si accende la flaccola che illumina la cultura d’Europa».

Anche quest’anno sono convenuti qui oltre all’augusta persona di Adalberto di Savoia, le più spiccate personalità della politica, della letteratura, dell’arte per premiare i vincitori.

Per questa manifestazione la città è avvolta di bandiere ed i muri sono tappezzati di striscie multicolori ineggianti a Casa Savoia, al Duce, al Fascismo. Anche il podestà ha fatto affiggere un nobile manifesto di saluto al Duca di Bergamo e dal Ministro Pavolini.

L’arrivo del Principe Adalberto di Savoia era atteso poco dopo le dieci, ma molto prima che il treno del Principe giungesse, erano convenute le maggiori autorità, le quali hanno prima accolto il ministro Pavolini.

Sono fra esse, il prefetto di Imperia e il podestà di Sanremo, i generali Berti, comandante del Corpo d’Armata di Genova, e Bracco, comandante della Divisione Cosseria di Imperia, il prof. Marpicati, il federale di Imperia e gli Accademici Formichi, presidente del Comitato permanente dei Premi, Cilea, Pizzetti, Ferrazzi, Pavolini, Bertoni, Canonica, Farinelli, i senatori Bodrero e Solmi, i cons. naz. Guidi, Parodi, Baldi, oltre a una folla schiera di rappresentanti delle organizzazioni sindacali e del Partito.

Col ministro Pavolini giungono il vicesegretario del Partito Mezzasoma, il comm. De Pirro, Ispettore del Teatro e i Ministri di Ungheria e di Romania a Roma.

Il Duca di Bergamo dopo il suo arrivo, passa in rivista la compagnia d’onore con bandiera, quindi esce sulla piazza, dove dalla folla si leva un lungo applauso, per dirigersi all’Albergo Reale. Di qui, poco dopo, muoveva il corteo delle automobili, recanti a bordo autorità, gerarchi, personalità, che si è diretto alla Villa Comunale percorrendo via Vittorio Emanuele, corso Garibaldi e corso 23 Marzo affollati di popolo plaudente.

Alla Villa Comunale dove si svolgerà la cerimonia del conferimento dei premi, si erano intanto raccolti i vincitori, i componenti delle Giurie e una folla di invitati.

Le note della *Marcia Reale* e di *Giovinezza* dopo i tre attenti salutano l’apparire del Principe il quale con le autorità prende posto sul palco appositamente eretto. Il Principe si accosta a Carlo Delcroix col quale si intrattiene brevemente.

Dopo il saluto del podestà al Principe e al ministro Pavolini, l'accademico Formichi, presidente del Comitato Premi Sanremo, ringrazia Adalberto di Savoia della sua augusta presenza e ringrazia pure il ministro Pavolini rappresentante del Governo fascista, il Vicesegretario del Partito, i ministri Bottai e Serena, il sen. Solmi, il poeta Betti e gli accademici Canonica, Ferrazzi e Pizzetti.

Il ministro Pavolini, dopo aver rivolto un fervido omaggio al Principe, porta il saluto del Governo agli ideatori, agli organizzatori dei Premi Sanremo e ai trentacinque vincitori del concorso; in speciale modo al poeta ungherese Michele Babits e al romeno Alessandro Marcu, dei quali illustra l'appassionata attività svolta nel campo della cultura per approfondire e migliorare i rapporti fra l'arte italiana e quella del loro Paese.

È seguita fra scroscianti applausi, la premiazione.

Quindi il poeta Babits, in purissima lingua italiana, ha pronunciato un nobilissimo discorso. Lo ha seguito il romeno Alessandro Marcu, che ha fatto una commossa esaltazione del nostro Paese.

Le esecuzioni Nel magnifico padiglione, trasformato in un'oasi di sogno, è quindi seguita l'audizione di tre dei poemi musicali premiati: *Ritmi e paesaggi di atleti* del maestro Gavazzeni; *Vis virtus* del maestro Dall'Arzine; *La caccia* del maestro Dal Corona. Ogni brano è stato applaudito calorosamente dall'eccezionale pubblico, ma il più completo è stato il poema *La caccia*.

Gli inni italiani, ungheresi e romeni hanno chiuso l'eccezionale adunata.

Questa sera in omaggio alle personalità qui convenute, al Casino Municipale si è data la *Tosca* in rappresentazione straordinaria da Gina Cigna, dal tenore Ziliani, dal baritono Stabile e diretta dal maestro Bellezza. Domani in onore dell'augusto Principe si avrà una serata di gala.

Questa memorabile adunata ha segnato una nuova tappa di glorificazione delle arti belle che da Roma, nei secoli, è face luminosissima nel mondo.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ „Ma San Remo nagy napra virradt; azoknak a napoknak az egyikére, amelyek erőt öntenek belénk ahhoz, hogy éljünk mert – ahogy tavaly Bottai miniszter fogalmazott – »San Remoból gyúlik meg a fáklya, amely megvilágítja Európa kultúráját.«

Ebben az évben is ide gyűltek, a Szavojai Adalbert, a Sanremo Díjak patrónusának felséges személyén kívül a politika, az irodalom, a művészet legkiemelkedőbb személyiségei, hogy díjazzák a nyerteseket.

Ehhez az ünnepséghez, a várost fellobozózták és a falakat többszínű színes selyemsávokkal vonták be, a Szavojai Ház, a Duce, és a Fasizmus tiszteletére. A polgármester is kifüggesztetett üdvözlő kiáltvánnyal köszöntötte Bergamo Herceget és Pavolini minisztert.

A Herceg megérkezése Szavojai Adalbertet kevéssel tíz után várták, de sokkal korábban hogy a Herceg vonata beérkezett volna, összegyűltek az előkelőségek, akik először Pavolini minisztert fogadták.

A város és a Párt híveinek hatalmas tömege mellett ott volt Imperia prefektusa, Sanremo polgármestere, Berti generális, a Genovai Fegyveres Testület parancsnoka, és Bracco, az Impériai Tengerparti Hadosztály

Egy napilap természetesen az esetek többségében nem szolgálhat hiteles történelmi bizonyítékul, hiszen az újságíró mindig távlatok nélküli „pillanat krónikása” lesz, hangulatjelentései azonban mindig értékes információkat hordoznak. A Popolo d’Italia tudósítása egy igazi korabeli birodalmi rituálé leírását adja. Külön érdekessége a cikknek, hogy a lényegi mondanivalót messze túlszárnyalja az az akarat, hogy a Herceg érkezésekor jelenlévő hatalmasságok teljes névsorát adja.

Az újságíró megemlíti, hogy a díjátadáson részt vettek Magyarország és Románia politikai képviselői is. Hazánkat, mint a kevésszámú magyar tudósításból kiderül, báró Villani Frigyes, kvirináli magyar követ képviselte, aki végig jelen volt a ceremónián.⁴⁰⁶ Valószínűleg tőle származnak a hazai sajtó értesülései, ugyanis magyar újságíró nem vett részt a díjátadáson. A Magyar Nemzetben a következőképpen jelent meg Pavolini miniszter beszédének kivonata:

parancsnoka, Marpicati professzor, Impéria párttitkára, akadémikusok, Formichi, a díjak állandó bizottságának elnöke, Cilea, Pizzetti, Ferrazzi, Pavolini, Bertoni, Canonica, Farinelli, Solmi és Bodrero szenátorok, Guidi, Parodi, Balsi nemzeti tanácsadók.

Pavolini miniszterrel érkeznek Mezzasoma, államtitkár, De Pirro parancsnok, a Színház Felügyelője, és velük érkeztek Magyarország és Románia római miniszterei.

Bergamo Hercege érkezése után megszempléli a díszszázadot, majd kilép a térre, ahol a tömeg hosszú tapsal köszönti. A Herceg az Albergo Realéba veszi az irányt.

Innen, nem sokkal később elindul az előkelőségeket, híres személyiségeket szállító autók menete, amely a Villa Comunáléba tart a Via Vittorio Emanuelén, a Corso Garibaldin és a Corso 23 Marzo útvonalon, a tapsoló nép tömegétől kísérvé.

A Villa Comunálénál ezalatt összegyűltek a győztesek, a Zsúri tagjai és a meghívottak.

A Marcia Reale és a Giovinezza hangjai után a három tisztelgés üdvözölte a Herceg megjelenését, aki a hatóságokkal elfoglalta helyét a szemben emelt emelvényen. Herceg odalép Carlo Delcroix-hoz, rövid ideig vele marad.

A polgármester a Herceget és Pavolini minisztert köszöntő beszéde után Formichi akadémikus, a San Remo Díjak Tanácsának elnöke megköszöni Szavojai Adalbertnek felséges jelenlétét és Pavolini miniszternek, a fasiszta kormány képviselőjének, Bottai és Serena minisztereknek, Solmi szenátornak, Betti költőnek és Canonica, Ferrazzi és Pizzetti akadémikusoknak a megjelenést.

Pavolini miniszter, miután meleghangú tiszteletadással fordult a herceghez, közvetíti a Kormány üdvözlését a San Remo Díj kitalálónak és szervezőinek és a verseny harmincöt győztesének; különösen Babits Mihálynak a magyar költőnek és a román Alexandru Marcunak, akik szenvedélyes tevékenysége a kultúra területén elmélyíti és jobbá teszi az olasz és saját hazáik művészete között.

Következett a díjak átadása kitörő tapsoktól kísérvé.

Ezután Babits, a költő, tökéletes olasz nyelven egy rendkívül nemes beszédet tartott. Őt követte a román Alexandru Marcu, aki hazánk megható dicséretéről szólt.

Az előadások A fényes, álomoázissá átalakított pavilonban következett három díjazott zenemű meghallgatása: *Atléták ritmusai és tájképei* Gavazzenitől; *Vis virtus* Dall’Arzinétől; *A vadászat* Dal Coronától. A kivételes közönség minden darabot lelkesen megtapsolt, a legnagyobb sikert azonban *A vadászat* aratta.

A kivételes ünnepség az olasz, a magyar és a román himnusszal zárult.

Ezen az estén az itt összegyűlt személyiségek tiszteletére a Városi Kaszinóban bemutatták a *Toscát*, Gina Cigna, Ziliani tenor, Stabile bariton előadásában Bellezza vezényletével. Holnap, a felséges Herceg tiszteletére gálaest lesz.

Ez az emlékezetes összejövétel a szépművészetek megdicsőülésének új állomását jelentette, amely Rómából, évszázadokon keresztül világító fáklya a világban.”

I., „Premi Sanremo” solennemente consegnati. Presenti il Duca di bergao e il Ministro della Cultura Popolare, Popolo d’Italia, 1940. március 31.

⁴⁰⁶ *Babits Mihály és a magyar íróművészet ünneplése San Remóban,* Magyar Nemzet, 1940. április 2.

„Pavolini miniszter ünnepi beszédében üdvözölte a jelenlevő Babits Mihályt. Az 50.000 lírás nagy irodalmi díj nyertesét, akit nagy költőnek, regényírónak és az európai irodalom nagy történészének nevezett. Hangoztatta, hogy Babits Mihály irodalmi elképzelése a római nyugatra támaszkodik, amelynek civilizációjához Magyarország és a maga részéről a legragyogóbban hozzájárult. Nem hiába szentelt Babits Mihály 12 évet a *Divina Commedia* fordítására: ez a fordítás szintén egyike a Magyarországot és Olaszországot egybekötő erkölcsi szálaknak.”⁴⁰⁷

A leghosszabb tudósítás az *Eco della Riviera* című regionális napilapban jelent meg.⁴⁰⁸ A cikk jó része azt tárgyalja, hogy – a hatalmasságok mellett – San Remo mely fontosabb polgárai voltak jelen a közönség soraiban. Az írás erénye, hogy közli az elhangzott beszédeket, így San Remo polgármesterének és Carlo Formichina bevezető köszöntő szavait, de Alessandro Pavolini minisztert is részletesebben idézi, aki a díjazottak közül elsőként Babits Mihályt köszöntötte, „a mély, a kiválasztott költőt, akinek a neve egy az eleven fények közül, melyek Európa irodalmi égboltján ragyognak, egyik hatóereje a mai Európának, a szellem Európájának”. Hozzátette azt is, hogy az Isteni Színháték fordításával az olasz és magyar nép közti egyik legmélyebb kapcsolatot hozta létre. A miniszter köszöntötte továbbá az író feleségét, „a szintén kiváló írónőt”, valamint „szép hazáját” is, majd a román díjazott, Alessandro Marcu erényeit méltatta, mondván nem tudja, hogy azok sorában, akik az olasz kutúrára irányítják a tekintetüket, akad-e még egy hozzá hasonló, aki ennyire átfogóan foglalkozik az olasz irodalommal, Jacopone da Toditól Benito Mussoliniig, így tette igazi „vértestvérekké” a két népet.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Uo.

⁴⁰⁸ *Il Duca di Bergamo e il Ministro Alessandro Pavolini coll'intervento dei Ministri di Romania e d'Ungheria hanno proclamato i 35 vincitori dei "Premi San Remo"*, *L'Eco della Riviera*, 1940. március 30-31., 1-2.

⁴⁰⁹ „Altezza, Camerati,

In nome del Governo, che qui ho l'onore di rappresentare devo rivolgere un saluto particolare a due dei 35 vincitori nei concorsi la cui premiazione si celebra in questa eccezionale giornata dei Premi San Remo: l'ungherese Michele Babits, poeta profondo, eletto, il cui nome è una tra le luci più vivide che brillano nel firmamento letterario d'Europa, una delle forze dell'Europa d'oggi e dell'Europa del spirito.

L'oratore dopo aver accennato alle difficoltà delle traduzioni ed a tutta l'opera di Michele Babits afferma che, soprattutto colla traduzione della *Commedia*, è uno degli scrittori che hanno creato uno dei più profondi legami fra l'Italia e l'Ungheria.

Noi qui vogliamo – dice – rendergli omaggio e insieme rendiamo omaggio alla sua consorte, anch'essa eccellente scrittrice. E in lui salutiamo anche la sua bella patria a cui guardiamo con tutta la nostra operante, collaudata e indefettibile simpatia di italiani dei tempo di Mussolini.

Un altro saluto rivolge al rappresentante degnissimo della cultura di un altro nobile paese amico e per tanti versi affine al popolo italiano, al rumeno Alessandro Marcu.

Fra la valorosa schiera di coloro che in ogni parte del mondo hanno volto la loro attività e la loro attenzione allo studio della cultura italiana, io non so se vi sia oggi un altro uomo che abbia portato attenzione propria su tanta parte della cultura nostra: potrei dire anzi sulla totalità della nostra storia letteraria, da Jacopone da Todi a Benito Mussolini, dal primo sillabare, a volte ermetico, dei nostri giovani poeti d'oggi. Tutta la azione letteraria del nostro paese è passata nelle sue traduzioni, nei suoi saggi, nei suoi discorsi, nelle sue monografie. Alessandro

Az újság közli Babits teljes beszédét is:

„Una malattia che mi ha prostrato per un lungo periodo di tempo ed una grave operazione subita mi impediscono di esprimervi come sarebbe mio voto, i miei sentimenti di gratitudine per l'alto onore che mi avete fatto. La decisione del Comitato dei Premi San Remo m'è venuta assolutamente inattesa. La mia traduzione di Dante che me l'ha portata, era opera della mia giovinezza, il primo grande sforzo della mia vita, il risultato del lavoro di un decennio e mezzo che per me è stato più gioia che fatica. Ma giammai non mi venne in mente di aspettare dall'Italia una ricompensa per questo lavoro. Quello che ho fatto, l'ho fatto per l'Ungheria, perché ho voluto far più ricca la cultura del mio piccolo paese.

Marcu è veramente uno tra coloro che più hanno fatto per rendere consanguineo due popoli. E il premio che noi qui gli consegniamo vuole essere soprattutto un segno della nostra riconoscenza e un segno della nostra amichevole e cordialissima ammirazione.

Vorrei potere, poi nominare partitamente ciascuno degli altri vincitori, ma penso che forse nessuno di loro si dorrà, pur nel suo legittimo individualismo di creatore e di artista, se il saluto andrà invece a tutti insieme, salutando in essi le nuove e le anziane energie dell'arte italiana.

Concorso per concorso ora che varie circostanze hanno fatto sì che varie gare si celebrano oggi, nella loro premiazione, il premio San Remo rivela la varietà e insieme la omogeneità delle sue espressioni.

Talvolta, come nei concorsi di scultura sportiva, che oggi qui si premiano, i Premi San Remo hanno servito mirabilmente a dare incremento decisivo a una forma d'arte che già vigoreggia.

Altre volte, come è il caso del Concorso di pittura per il ritratto, il premio, attraverso il giudizio dei loro critici, serve ad effettuare una selezione di valori che è auspicabile e necessaria in ogni ramo dell'arte.

Altre volte ancora, come nel premio di letteratura Machiavelli, il Premio San Remo suscita, invece, nei vari studiosi l'attenzione ad un determinato ramo della cultura; altre volte ancora, come nel caso della musica, come, soprattutto, nel caso del premio di poesia, si sente pulsare tutta una vita nuova.

Non è senza commozione, quindi, che consegneremo ai poeti nostri il premio che hanno vinto.

E l'oratore conclude:

Altezza Reale, Camerati, in questi tempi che sono soprattutto di preparazione delle proprie armi, in un mondo in armi, sia per la salvaguardia dei nostri interessi che per la tutela della nostra indipendenza nazionale, in questo momento di preparazione di mezzi meccanici e mezzi morali intensissima che il Duce segue giorno per giorno, ora per ora, può parere singolare che noi ci attardiamo qui a considerare settori di attività diverse, ma in realtà non è un attardarsi il nostro.

Proprio in questi giorni il Duce ha ricevuto a Palazzo Venezia un gruppo di giornalisti e scrittori che gli fecero omaggio dei loro libri. Egli disse che proprio in periodi come questo le armi dello spirito sono essenziali ai pari delle altre.

Piace a noi vedere attraverso l'opera di coloro che ai Premi San Remo hanno dato attività, a cominciare dall'Eccellenza Formichi, percorso che San Remo è una delle città in cui si plasmano queste armi dello spirito, queste armi del nostro valore e della nostra gloria di domani.

Per tirannide di tempo le relazioni non saranno lette ma rese note oggi stesso per mezzo della stampa. Debbo però rivolgere un particolare saluto a Michele Babits e ad Alessandro Marcu che rispettivamente in Ungheria e in Romania hanno diffuso la conoscenza della Letteratura italiana mediante versioni magistrali dei nostri classici, saggi, articoli, conferenze.

Entrambi debbono essere proclamati non soltanto vincitori del Premio San Remo per insigni benemerenze letterarie, ma anche sicuri e grandi amici dell'Italia per la fede con la quale ne hanno studiata e amata l'anima. ”

Il Duca di Bergamo e il Ministro Alessandro Pavolini coll'intervento dei Ministri di Romania e d'Ungheria hanno proclamato i 35 vincitori dei "Premi San Remo", L'Eco della Riviera, 1940. március 30-31., 1-2.

La traduzione poetica è un compito assolutamente ed esclusivamente nazionale – potrei dire: paradossalmente nazionale. Pure ricevo apprezzamento e premio dall'Italia. Grazie ed onore all'Italia – all'Italia grande di Mussolini, che in questa primavera insanguinata e guerresca può curarsi degli affari nobili dello spirito e della letteratura, e sente importante questa fraternità spirituale, che congiunge i popoli colla comprensione vicendevole delle loro culture. Sono beatissimo che, smarrito anch'io nella selva oscura della vita, ho potuto giungere su questa bellissima riva di San Remo, che è per me d'ora in poi la riva della fraternità culturale di nostre due nazioni. Evviva l'Italia eterna!»⁴¹⁰

Az újságok közül egyedülként a L'Eco della Riviera közölte a román díjazott, Alessandro Marcu beszédét is.⁴¹¹

⁴¹⁰ „Egy betegség, amely hosszú időre letepert és egy súlyos műtét, amin keresztülestem, meggátolnak abban, hogy kifejezzem Önöknek a hálámát a nagy megtiszteltetésért, amelyben résztettek. A San Remo Díjak állandó Bizottságának döntése teljesen váratlanul ért. Dante-fordításom, amelynek e megható kitüntetését köszönhetem, életem első nagy erőfeszítése volt, másfél évtized gyönyörűséggel teli munkájának eredménye. De sohasem jutott volna eszembe ezért a munkáért Itáliától várni jutalmat. Hisz a nagy munkát nem Olaszország, hanem Magyarország számára végeztem, az én kis hazám kultúráját akartam vele gazdagítani. Előszavában meg is írtam, hogy a műfordítás milyen tökéletesen és kizárólagosan nemzeti feladat, mondhatnám paradox módon az. S mégis íme Itáliától kapok érte méltánylást, kitüntetés és díjat! Hála és tisztelet érte Itáliának, a Mussolini nagy Itáliájának, amely e véres, háborús tavaszon a szellem és irodalom nemes ügyeivel tud törődni, s fontosnak érzi, a szellemi testvériséget, mely a népeket egymás kultúrájának megértésével kapcsolja barátokká. Nagyon boldog vagyok, hogy Nagyon boldog vagyok, hogy én is »az élet útjának felén egy sötétlő erdőbe jutva« elérhettem San Remo gyönyörű partját, amely számomra mostantól két nép kulturális testvériségének partja lesz.”

Uo.

⁴¹¹ „Altezza Reale, Eccellenze, Signori,

Nell'atto di ricevere, in questa forma solenne, la consacrazione del Premio San Remo per Autore Straniero 1939, sento il dovere di esprimere con i miei più devoti ringraziamenti al Comitato Promotore di San Remo, il sentimento di giustificato orgoglio, che suscita in me tale consacrazione.

Voi, e con Voi gli illustri accademici della Giuria, fra i quali non posso non ricordare i maestri Bertoni e Farinelli, volete dare con questa premiazione la Vostra alta approvazione all'opera assidua, appassionata, seppur modesta, che quasi da vent'anni sto svolgendo in favore di una sempre più profonda affermazione della cultura italiana in Romania, non solo, ma anche delle possibilità che si offrono così alla nostra cultura nazionale, di conoscere direttamente i Vostri capolavori e di sempre più giovare.

Altezza Reale, Eccellenze, Signori, Come ebbi altra volta l'onore di affermarlo a Roma, presente il Duce, non so se ci sia nella storia umana un caso più impresonante di continuità spirituale fra due popoli non vicini, quanto quello che io chiamo il nostro caso, cioè il caso di Voi Italiani e di noi Romeni.

Fatti entrare nella famiglia latina da un Imperatore Romano, i Romeni hanno ripreso il loro primissimo contatto col mondo civile d'Occidente attraverso i Vostri intrepidi navigatori genovesi e veneziani. Assopita in loro la coscienza dell'origine romana, ecco, fin dal primo Quattrocento, i Vostri Umanisti, pronti a risvegliarla, suscitando così per sempre in questo popolo la più accanita forza di resistenza nazionale in quanto latina. Più tardi ancora il Rinnovamento culturale e politico del Settecento romeno, non ebbe forse la fortuna degli stessi italici, auspici? E non furono identici gli ideali di riscossa nazionale, nei momenti decisivi della nostra storia? E oggi non è forse la Rumania l'unico paese dell'Oriente europeo, il quale abbia sentito più inesorabile, anche per istinto di razza, la necessità di rifare la propria organizzazione di Stato, secondo la più chiaramente latina fra le forme di governo che mente umana abbia mai concepito e che volontà di condottiero abbia mai attuato?

Servire modestamente, ma con fiduciosa ed illimitata devozione, l'idea di questa perenne continuità spirituale fra i nostri due Paesi è il mio più fiero titolo d'onore ed insieme il senso dell'ardua missione, che Voi avete voluto rendere più consapevole ancora delle sue responsabilità, con la Vostra premiazione.

Mentre l'assumo, faccio i miei più fervidi voti per la pacifica opera e civiltà romanamente costruttiva che un Vostro Imperatore ha affidato ai nostri incancellabili destini; nonché per la rinnovata, gloriosa missione imperiale della spiritualità di Roma nel mondo.”
Uo.

Babits Mihály San Remo-díjának hazai sajtóvisszhangja

A hazai és határokon túli magyar sajtóban összesen 37 kisebb-nagyobb híradás és cikk jelent meg a Babits Mihályt ért San Remo-i elismerésről. Ezek az írások alapvetően négy csoportba oszthatók: a díj elnyeréséről szóló rövid híradások, a díj kapcsán az író méltatók, a díj elnyerése miatt Babitsot támadók, és a támadók ellen őt védő cikkeket különíthetünk el.

Az első hírek egy napon jelentek meg a Corriere della Serában megjelent hivatalos írással a Magyar Nemzet, a Népszava, a Pester Lloyd és a Délmagyarország című lapokban.

„Babits Mihály, az európai hírnevű, ünnepeelt költő szombaton levelet kapott Rómából, amelyben Carlo Formichi, a sanremói díjak állandó bizottságának főtitkára értesítette, hogy az olasz tudományos akadémia külön zsűrije, Bottai közoktatásügyi miniszter elnöklete alatt, egyhangúan Babits Mihályt nyilvánított az idegen írók díjának 1938. évi győztesének. A San-Remo díjjal, amely 50.000 líra, azokat a külföldi írókat jutalmazza, akik az olasz szellem külföldi megismertetése terén a legtöbb érdemet szereztek. A bizottság a díjat San Remóban adja át ez év március 30-án s az olasz kormány ebből az alkalomból vendégül látja a magyar költőt.”⁴¹²

Általában ez volt a az első híradások szövege. A hírek következő hulláma két nappal később, február 27-én jelent meg, ekkor már Babitsnak a Corriere della Sera budapesti tudósítójával folytatott beszélgetésére hivatkozva. Ekkor adhatta ki az író azt a bizonyos a kéziratában is fellelhető magyar és olasz nyelvű sajtóközleményt.

„A Corriere della Sera munkatársa beszélgetést folytatott Babits Mihállyal, az 1939. évi sanremói irodalmi díj győztesével. Babits Mihály kijelentette, hogy igen nagy öröm számára, hogy a díjat ő kapta meg. A díjjal nyilvánvalóan a *Divina Commedia* magyar fordítását akarták jutalmazni. Sohasem hittem volna – folytatta Babits Mihály -, hogy ezért a munkáért, amelyet nem Olaszország, hanem Magyarország javára végeztem, olasz részről ilyen nagy kitüntetésben részesülök. Én ezzel a fordítással hazám kultúráját akartam gazdagítani és nemzeti kötelességemet akartam teljesíteni. Nagyon hálás vagyok Mussolini nagy Olaszországának, amely még a mostani háborús időkben is tud irodalmi kérdésekkel foglalkozni. Babits Mihály végül kijelentette, hogy személyesen utazik San Remoba, hogy ott saját maga és a magyar irodalom nevében megköszönje a nagy megtiszteltetést.”⁴¹³

⁴¹² Babits Mihály az olasz San Remo-díj jutalmazottja, Magyar Nemzet, 1940. február 25.

⁴¹³ Babits Mihály San Remóba utazik, Az Újság, 1940. február. 27.

Az íróval a díj elnyerése alkalmából három interjú is készült, egy a pozsonyi Esti Újság,⁴¹⁴ egy a Film, Színház, Irodalom⁴¹⁵ című lap számára, valamint Cs. Szabó László rádióinterjúja, melyet február 28-án sugároztak az éterbe.

Amint volt róla szó, egyetlen magyar újság sem küldött tudósítót San Remóba, a díjátadási ünnepségre, sőt, igen kevesen számoltak be aránylag részletesebben a ceremóniáról. Inkább rövid hírek jelentek meg arról, hogy Babits átvette a kitüntetést, azok is csak az esemény után három nappal. „San Remóból jelentik: Vasárnap délelőtt ünnepélyes keretek között történt meg a nemzetközi művészeti díjak kiosztása és az ünnepség a nagy irodalmi díj magyar jutalmazottja, Babits Mihály illusztris személyén át lelkes, meglehangú tüntetésre adott alkalmat Magyarország és a magyar íróművészet és kultúra mellett.”⁴¹⁶

A méltató cikkek közül a „leghíresebb”, Cs. Szabó Lászlóé, amely a Nyugatban jelent meg, de lehozták az Ellenzék és a Rádióélet című lapokban is.

„San Remo ősrégi ligur kikötő, feleúton Genova s Marseille közt. A zegzugos óvárost valósággal beboltozza a „Parti Madonna” kupolája; a sziklákon, lapos tetőkön, erkélyeken s a rácsok közt délszaki cserje virít. A hullámok Gibraltártól görögnek a küszöbére, szemközt Tunisz fekszik a tenger tulsó partján. San Remo tehát római katolikus és mediterrán városka s a san remói díjat egy kis fokozással mediterrán díjnak nevezhetnők. A külföldi irodalmi kitüntetés, ami Babitsnak jutott, a *Dél* s a déli tenger ajándéka; az oktatást most követte a jutalom s e jutalom leglatinabb tájunk szülöttének szól. Janus Pannonius boldogtalan hazajáró lelke egy pillanatra megnyugodhat; királya és bírója: Mátyás jubileumi évében az imádott Olaszország egy dunántúli magyart koszorúz. Tegnap még *Észak* hódolt a természettudományunk előtt és Stockholm ünnepelt, ma a *Dél* tünteti ki nyelvünket s egy mediterrán kikötő vendégel. Van miért harcolnunk, van mit védenünk, Észak és Dél megbecsülése kötelez az önbecsülésre, a további nemesedésre és az örök függetlenségre.

Az olasz bírák előtt bizonyára a Dante-fordítás feküdt. De az olasz műveltség nem Dantéval kezdődik s Babitsnak is csak kiinduló pont volt visszafelé, az olasz nyelv előtti

⁴¹⁴ „A műfordítást a legnemzetibb munkának tartom, mert ez csupán és kizárólag az író közönségéhez, a nemzetéhez szól. A magyar Dante csak a magyaroké. Az eredeti munka más nyelven is napvilágot láthat, Európa közkincese lehet, a műfordítás a határokon belül marad. – Örömmel látom, hogy a nemzetek közötti megértést kulturális alapra helyezi a mai Itália. Ez a legbiztosabb alap: egymás szellemi alkotásait kell közelhozni, ismertetni és elismerni.”

A műfordítás a legnemzetibb munka – mondja Babits Mihály, az ötvenezer lírás San Remo-díj nyertese, Esti Újság, 1940. február 27.

⁴¹⁵ HARASZTOS Albert, *Beszélgetés Babits Mihállyal-Olaszországi utazása előtt*, Fil, Színház, Irodalom, 1940. 15.sz.

⁴¹⁶ *Babits Mihály és a magyar íróművészet ünneplése San Remóban*, Magyar Nemzet, 1940. április 2.

Itáliába. Lefordította a keresztény himnuszokat, már pedig az első himnuszok szerzője az olasz Milánó püspöke, szent Ambrus volt. Olasz volt clanoi Tamás, a végítélet s Jacopone da Todi, a kereszt költője is. Afrikai latin volt Szent Ágoston, aki a háború alatt magához fogadta a kitagadott költőt s didergő lelkét nagy lelkébe takarta. Görög volt Theokritos, a legvidámabb Sophoklés, a legszebb fordítói emléke, már pedig Olaszország Nápoly alatt átváltozik Ógörögországgá, Sophoklés darabjait Sziciliában ma is az eredeti görög színházban játsszák. A San Remó-i díj tehát nemcsak az olasz, hanem az olasz földön összefoglalt mediterrán műveltséget jutalmazta: Olaszország csak gyűjtő színhelye, az olasz nyelv csak végső fejleménye annak a láncolatnak, amelyen a délitáliai Pythagoras, a szicíliai Theokritos, a latin Catullus, a milánói Ambrus, a firenzei Dante s a délolasz Leopardi közösen munkálkodott. Babits a hír pillantában nemcsak Dantera, hanem Paestumra, Vergilius sírjára s a keresztény katakombákra is gondolhatott. A jutalmat Olaszország adta, amely Brennertől Líbiáig ér. Az ország azonban a Földközi-tengerből merült föl s ez a tenger is Babitsé, ringatta első látomásait a messze Fogarasban s hányódott rajta utolsó hőse, alig titkolt önarcképe, Jónás próféta.

A hír a Mátyás-évforduló előestéjén érkezett a költőhöz. Aznap, amikor a kormányelnök a királyi palotában a fehér asztalhoz idézte Mátyás magyar és olasz asztaltársait, az ország azt is megtudta, hogy a San Remó-i díjban a magyarság ismét jegyet váltott Latineurópával.”⁴¹⁷

A méltatások, köztük Bóka Lászlóé is, amely a Corvina című olasz nyelvű folyóiratban jelent meg, a Babitsot San Remo-i díjazását összefüggésbe hozzák Mátyás király születésének ötszázadik évfordulójával, amelyet éppen abban az évben ünnepelt az ország⁴¹⁸.

Már a díj elnyeréséről szóló első híradások megjelenésének napján, február 25-én megjelent az első támadó írás is. A szélsőjobboldali nyilas Magyarság című lap kritizálta a San Remo-i bizottság döntését.

⁴¹⁷CS. SZABÓ László, *A sanremói győzelem*, Nyugat, 1940. márc. 3, 115.

⁴¹⁸„L’assegnazione del Premio San Remo coincide, questa volta, con un momento di particolare solennità nella vita della Nazione ungherese. L’Ungheria celebrava il quinto centenario della nascita di Mattia Corvino, quando si sparse la notizia che il Premio San Remo era stato assegnato a Michele Babits, al più grande poeta ungherese vivente.”

„A San Remo-díj ez alkalommal egybeesik a magyar nemzet életének egy különlegesen ünnepélyes pillanatával. Magyarország éppen Corvin Mátyás születésének ötszázadik évfordulóját ünnepelte, amikor elterjedt a hír, hogy a San Remo-díjat Babits Mihálynak, a legnagyobb élő magyar költőnek ítélték oda.”

BÓKA, Ladislao, *Il Premio San Remo*, Corvina, 1940. március 3.

„A hazai liberális sajtó és a liberális tőkén tartott irodalmi folyóiratok is, bizonyosan nagy hozsannázással üdvözlik majd Babits Mihályt az erkölcsileg és anyagilag kétségtelenül egyaránt értékes jutalom elnyerése alkalmából. Ez természetes is, mert Babits Mihály, aki tözsgyökeres keresztény és magyar származású író ugyan, munkásságával azonban mindmáig a liberális szellemiség táplálója és kiszolgálója. A Nyugat régi gárdájából származó költő, ma is felelős szerkesztője a rosszemlékű öszirózsás forradalmat irodalmi fronton előkészítő folyóiratnak.

Valaki tehát felelős a történetekért. Semmi esetre sem az irodalmi díj bíráló bizottsága, amely tájékoztató jelentések alapján foglalkozik érdemben az eléje került művekkel. A felelős személyt tehát azok között kell keresnünk, akik az olasz magyar politikai és kulturális kapcsolatok elmélyülésének idején az összekötő szerepét töltik be, s mint ilyenek, a helyzet ismeretében is, vagy zsidó írók és színpadi szerzők, vagy zsidó szellemiségű poéták műveit rostálják az olasz kultúrkörök és irodalmi díjak bírálói felé.”

Ebből az írásból kiderül az az értékes információ, hogy Magyarországról ki és milyen művel pályázott a díjra (jobban mondva kit, milyen művel pályáztattak).

„[...] Értésültünk már a díj szeptemberben történt kiírása idején, hogy az olasz-magyar kulturbarátságot sugárzó és jelentős értékű pompás történelmi regény – a Magyarságban épp most folyó mű: az elhunyt kitűnő magyar író *Nápoly és Buda* című regénye – ugyancsak pályázott a San Remó-i díjra. A legmerészebb irodalmi igényeket kielégítő és irodalmi körök elismerését elnyert mű, éppen napjainkban, a Mátyás király születésének ötszázéves jubileuma idején inkább megérdemelte volna az összekötő szervek figyelmét, mint a liberális szellemiség irodalmi hatalmassága, aki őszintén bevallja, - nem is tudja, miért kapja a San Remó-i jutalmat!...”⁴¹⁹

A „kitűnő magyar író nem más, mint Lux Terka,⁴²⁰ akinek *Nápoly és Buda* című regényét folytatásokban közölte a nyilas lap.⁴²¹

⁴¹⁹ *Miért kapta meg Babits Mihály az 50.000 lírás sanremói irodalmi jutalmat?* Magyarság, 1940. február 25.

⁴²⁰ Dancsházi Oláh Ida, Szöllősy Györgyné (Szilágysomlyó, 1873 – Bp. 1938. május 9.) író. Tárcái, elbeszélései 1893-96-ban jelentek meg a Magyar Újságban és a Budapesti Naplóban. 1900-tól a Pesti Hírlap tárcaírója, 1913-ban rövid ideig a Színház című lap főszerkesztője volt. Regényeiben és elbeszéléseiben szatirikusan ábrázolja a fővárosi életet. Művei: *Marcsa gondolatai* (1903); *Lenci naplója* (1905); *Amire születünk* (1906), *Budapest* (1908); *Emberek vagyunk. Az Isten fia és az ördög fia* (1912); *Novellák* (1919); *A láthatatlan hajós* (1928); *Halk szerenáda* (1931), *Nápoly és Buda* (1940)

⁴²¹ „Szegény elhalt Lux Terkát támadni nem volna izléses és méltó dolog. Ő a maga helyén és a maga olvasóközönsége körében az volt, - ami lehetett. Úgy lehet: elvitte a Petőfi Társaságig (kevesebb jogon is ültek és ülnek benne). „Beszély”-eit szívesen fogadták a vidéki postamesteri és jegyzői lakokban és regényírói ambíciói nem terjedtek túl csalódott kis tisztviselőnk megvígasztalásán. Dehogy gondolt arra, hogy

Az Egyedül Vagyunk című nyilas lap, ha lehet még támadóbb szellemben reagált az író elismerésére.

„Babits mester tehát megkapta Mussolininak a külföldi írók számára alapított ötvenezer lírás nagydíját. Híres Dante-fordításáért érte őt ez a gyönyörű kitüntetés, melyet a remek munkáért csakugyan megérdemelt. A kérdés most már csak az, milyen lélekkel nézi a fasiszta rendjellel díszített és Mussolini nagyságáról zengő Babits Mihályt a másik Babits, az októberi *Szózat*-interpretátor, Hatvanyék, Jásziék egykori háziköltője, aki idehaza ma is notórius pacifista s ma is „termékenyítő lomhaságot”, tétlenséget, passzivitást hirdet. Csak a minap olvastuk e másik Babits nagy önvallomását arról, hogy a magyarság csak akkor bölcs és jó, csak akkor teljesít európai hivatást, ha szigorúan a köldökét nézi, ha a zajló események közben égen-földön semmit sem csinál az idő múlásán való tűnődésen kívül. Fejünkre tornyosultak a megoldatlan belső problémák, ötven év mulasztását kell egyszerre behoznunk, miközben a világmérfőzés is akkora erőfeszítéseket kíván tőlünk. Teljesen újjá kell építeni a szentistváni épületet, hogy a parasztnak is jobb ellátás jusson benne, hogy testvér nemzetiségeink is új helyet kapjanak. Fundamentomtól kezdve tetőig sok minden rongyos és omladozó itt és a nemzet nagy költője közben arra oktat minket, hogy ne mozogjunk, ne cselekedjünk, csak elmélkedjünk és főleg ne bántsuk a zsidókat. Idehaza ma is csak egy Babitsot ismerünk s róla nyugodtan elmondhatjuk: maga az ellen-fasizmus, maga az élő tárháza mindazoknak az eszméknek, melyek jegyében a baloldal úgy lekicsinyli és lesajnálja a Ducét. Hogy néz majd erre a honi Babitsra az a másik Babits, aki odakünn, San Remóban, nyakát a fasiszta rendjelszalag alá hajtva, ékes, iskolás olaszszággal ódákat mond majd Mussolini nagyságáról és a fasizmusról, mely lám, politikára való tekintet nélkül tett ötvenezer lírával gazdagabbá egy mindig az európai kultúra nevében szónokló, légürben bódorgó tehetséges magyar költőt?”⁴²²

A *Beszélgető füzetek*ből kiderül, hogy a nyilas sajtó részéről, még az események után fél évvel is érték támadások az író, a számukra soha meg nem emésztett San Remo-díj miatt. S ez a sajtó még akkor is Lux Terka díjazásának elmaradása miatt kesergett.⁴²³

„történelmi” regénye a nyilas irodalomszemlélet reprezentatív műve lesz, dehogyan számított arra, hogy az a megszorult rokona, aki pár pengőért eladta a „művet” Virtszociológiának, most a nyilasokkal társulva vagy nélkülük hozzászerezne még az olasz fasiszta állam nagydíját is”.

⁴²² *Babits és a fasizmus*. Egyedül vagyunk, 1940. márc.3. sz.

⁴²³ „Ugy látszik, ép most támadtak meg a jobboldali lapok a san remói díj miatt. Nem voltam rá méltó, destruktív vagyok stb.

Nem tudom. A Magyar Nemzet hosszú cikkben véd, (nagyon rossz cikk)
Widmart zsenírozni fogja”

A szélsőjobboldali támadásokkal egyidőben a baloldal fanyalgó képviselői is megjelentek a „porondon”, akik Babits szélsőjobboldaliságát látták igazolva a San Remo-i elismerés elfogadásában. Baranyi Bálint, a Népszava újságírója így ír: „Babits Mihály politikai védelme egyetlen baloldali embernek sem lehet feladata. A költő réges régen átevezett abba a bizonyos jobboldaliságba, amelyet a szélsőjobbtól csak a stílus és nem a lényeg különböztet meg. A díj kiadása tehát világnézeti szempontból teljesen aggálytalan. Babits Mihály, a költő védelmét nálunk jobban végzi majd el az irodalomtörténet, amely mértékadóbb a kortársaknál”.⁴²⁴

Ebben a légkörben többen feladatuknak érezték, hogy megvédjék Babitsot a támadások ellen. Úgy tűnik ezekből a cikkekből, hogy itt már nem pusztán az író és díjának ügyéről volt szó, a védők cikkei az egész nyilas kultúrpolitika ellen kelnek ki a San Remo-díj ürügyén.

„Érdekesebb ellenben a művészetpolitikai és irodalmi szegényszelleműségnek az a színvonala, amely Babbitssal szemben – Lux Terkának nyújtja a pálmát és az ő javára reklamál díjat, még akkor is, ha ezt a politikai közelállóság nevében cselekszi. Ez nem Babits és Lux Terka ügye. Szó van itt arról is, hogy amikor Fialától Milotayig harsány örömben tör ki az egész világnézeti és erkölcsileg egységes tábor a körül, hogy az újságírást hogyan sikerült megtisztítani a destruktív mótelytől, ugyanakkor idáig süllyed a kritikai érzék és vele párhuzamosan az „újszellemtű” újságírásban felbukkanhatnak és vezetőszerepet játszhatnak – sőt funkcionáriusok lehetnek – Borbély Andorok és Uy Károlyok.[...]”⁴²⁵

A díjnak tehát fordított hatása volt. Éppen a legvadabb ideológusok támadták, s a szélsőségektől mentes értelmiség pedig ünnepelte érte. Babits nem reagált a támadásokra. A Napkeletben, Tormay Cécile egykori lapjában higgadt értékelés jelent meg.

„A szélsőséges napilap különvéleményt jelent be a San Remó-i díj odaítélése ügyében. Hibáztatja, hogy a liberális Babits kapta. Tévedés van mindjárt a kiindulásban. Honnan veszi a szélsőséges újság, hogy Babits liberális? De a díjat odaítélő bizottságot különben sem érdekelte az illető író politikai felfogása, sem az, hogy milyen világnézetet szolgált és szolgál az a folyóirat, amelyet szerkeszt. Ők a kiváló magyar írókat kívánták megjutalmazni, aki –,csak” Dantét fordította le. S jól. (Viszont többen vannak olyanok, akik csak a makarónit tudják magyarítani). A szállóigében szereplő bizonyos szög azonban kibújik a végén a zsákból: miért az a csúnya Babits kapta az 50.000 lírát és

Babits Mihály Beszélgetőfüzetei, sajtó alá rendezte BELIA György, Bp., Szépirodalmi, 1980, II, 182.

⁴²⁴ BARANYI Bálint, *Kultúra és erkölcs festőkamarával*, Népszava, 1940.márc. 5.

⁴²⁵ Uo.

nem az a hasábjaiakon lefolyt regény, amelynek a címében ott díszelgett az egyik ismert olasz város neve? Most már értjük. Úgy tudjuk, több ezren pályáztak a világ minden részéből a San Remó-i díjra. Talán ez a regény is köztük volt? Hiszen megesk az a legjobb írócsaládban is, hogy valami a papírkosárba kerül. Az ilyesmiről azonban inkább hallgatni tanácsos, sem mint dicsekedni.”⁴²⁶

A legtöbb lapban a San Remo-díjat az „olasz állam nagydíjának” (Magyar Nemzet), vagy „irodalmi díjnak” nevezik, „amelyet a legkiválóbb külföldi írók jutalmazására alapítottak” (Pest, Magyarság). Az sem felel meg a valóságnak, hogy a díj az Olasz Tudományos Akadémia kitüntetése lenne. Még Mihály László, a Napkelet újságírója járt legközelebb az igazsághoz.⁴²⁷ Közel járt az igazsághoz, de már az évszámban is tévedett, hiszen, ahogy az előzőekben kiderült, a díj hivatalos megalapítása 1935-ben történt. Ha még az Idegen Szerző díját nézzük is, akkor is kimaradt Mirko Deanovic jugoszláv nyelvész, akit azért Nelly Vucetich nyilatkozatában mégis megemlített.⁴²⁸ Más helyen az jelent meg, hogy a díjat „az irodalom és a művészet mecénásai”⁴²⁹ alapították volna San Remóban, ami – az alapítás történetének ismeretében – megint féligazságnak számít.

⁴²⁶ PASQUINO[MIHÁLY László], *San-Remoi önjelöltek*, Napkelet 1940. március 31. 4.sz. 211-212.

⁴²⁷ „A San Remo irodalmi díjat 1934-ben alapította a fasiszta Olaszország külföldi író, olyan költői, kritikai, szépprózai vagy publicisztikai művének a megjutalmazására, amely Itália történetével, kultúrájával foglalkozik és az olasz szellemet ismerteti meg hazája közönségével. A díjra évenként írják ki a pályázatokat s az illető következő év végéig kell beküldeni a pályamunkákat, amelyekről a következő év elején dönt az olasz Királyi Akadémia kijelölt hattagú bizottsága. A díj 50.000 líra (kb. 12-13000 pengő), amelyet ünnepiesen adnak át a győztesnek. Az idén harmadszor adták ki a San Remo díjat, tavaly Hans Carossa német, azelőtt Jimenez Caballero spanyol író kapta.”

MIHÁLY László, *A San Remo-i irodalmi díj magyar győztese*, Napkelet, 1940. március 31.

⁴²⁸ VUCETICH, N., *Babits Mihály san-remói nagydíja. A költő olasz fordítója a kitüntetés jelentőségéről*, Pest, 1940. március 30.

⁴²⁹ *A műfordítás a legnemzetibb munka – mondja Babits Mihály, az ötvenezer lírás San Remo-díj nyertese*, Esti Újság, 1940. február 27.

Összegzés

A harmincas évek elején Mussolini fasiszta kormánya a San Remo-i Városi Kaszinó szerencsejáték-engedélyének meghosszabbítását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a haszon egy részét a térség turisztikai és kulturális promotálására fordítsák. A megállapodáshoz tartozott, hogy megalapítsák a San Remo Díjak Állandó Bizottságát (Comitato Permanente Per I Premi San Remo), mely a fontos képzőművészeti-, zenei- és irodalmi események szervezésének felügyeletét volt hivatva ellátni. E szervezet tagjainak nagy része a kormány képviselőiből került ki. A szerencsejáték engedélyt meghosszabbító miniszteri rendelet 1928. január 4-én lépett életbe és tizenöt évre biztosította a szerencsejátékok gyakorlásának lehetőségét a Városi Kaszinóban. A kaszinót üzemeltető részvénytársaság és San Remo városa között 1933-ban aláírt megállapodás rögzítette, hogy a társaság által fizetett évi 13.000.000 líra koncessziós díj egy részét a térség kulturális fejlesztésére, bel- és külföldi turistákat vonzó programok szervezésére fordítsák (pl. vitorlás- vagy autóversenyek, koncertek stb.) A szerződés 13. cikkelye szól a pályázat útján elnyerhető San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak alapításáról az irodalom-, a festészet-, a szobrászat-, a zene- és a külföldi szerző kategóriában. A Babitsot érintő Külföldi Szerző-kategória pályázóinak az eredeti elképzelés szerint az olasz Rivierát kellett választaniuk témául. Az alapítás nem titkolt célja az volt, hogy a díjakhoz kapcsolódó rendezvények (kiállítások, díjátadó gálák) felkeltsék a hazai és nemzetközi sajtó érdeklődését és odavonzzák az érdeklődőket. A díjakat alapító megállapodás kimondta, hogy a díjátadások két évente kövessék egymást, a Velencei Biennáléval váltakozva. Tehát összesen három nagy díjátadási ceremóniáról beszélhetünk: az első díjátadásra végül 1937 januárjában került sor, a másodikra 1938. március 2-án, a harmadikra pedig 1940. március 31-én.

A díjak anyagi alapját a társaság és a város megállapodása adta, szellemi háttérét a Mussolini által alapított Accademia Reale d'Italia biztosította, amely a különböző kategóriákhoz tartozó zsűri tagjait delegálta. Az a tény azonban, hogy a díjazások kérdésében a zsűri csak javasoltak, a végső döntést a San Remo Díjak Állandó Bizottsága hozta meg, amely felülbírálhatta a zsűri javaslatait, nagy feszültségeket szült, és egy közel egy évig tartó akadémikusok közti sajtóvitát generált. Különösen a Külföldi Szerző-kategória esetében volt érezhető, hogy a díjak odaítélésében a külpolitikai érdekek felülírták a művészieket.

A díj rövid története alatt több magyar író is pályázott a díjra (vagy pályáztatták őket). A dokumentációban Tormay Cécile *Virágok városa, Szirének hazája* című útleírásával, Mester János *Az olasz nevelés a XIX. században* című műve, valamint Lux Terka *Nápoly és Buda* című történelmi regénye szerepel, de elképzelhető, hogy más magyar szerző is részt vett a versenyen. Babits Mihály nem pályázott a San Remo-díjra, annak elnyerése teljesen váratlanul érte. Győzelme Antonio Widmarnak köszönhető, aki magánlevélben ajánlotta az írókat régi, még Fiuméből ismert munkatársának, Arturo Marpicatinak, aki ebben az időben tagja volt a Külföldi Szerző-kategória zsűrijének. Az író az 1938. évi győztes lett, díját az *Isteni Színjáték* magyarra fordításáért kapta. Az 1940-es díjátadó ünnepség, ha a háború miatt dekorációban szegényesebb is volt az előzőeknél, a fasiszta kultúra fényes ünnepe volt. Az összesen 35 díjazottnak a bergamói herceg adta át a díjat. A díjazottakat Pavolini, a népkultúra minisztere köszöntötte. Beszédében azt mondta Babits Mihályról, hogy „a neve egy az eleven fények közül, melyek Európa irodalmi égboltján ragyognak”. Az író, aki rövid beszédben köszönte meg az elismerést, a bergamói herceg kezéből vette át a díjat, akit a fasiszta üdvözléshez hasonló karmozdulattal köszöntött. Teljes mértékben illusztrálja az olasz külpolitikai akkori román-magyar összebékülést célzó törekvéseit, hogy ezen a díjátadón az 1939. évi győztes, Alexandru Marcu román italianista vehette meg át a kategória díját, szintén az *Isteni Színjáték* lefordításáért. A magyar sajtóhíradások nem ejtettek szót a személyéről, bár a díjátadáson készült fényképeken többször látható együtt a két író. A Babits-család utolsó olaszországi útja során az író először találkozott személyesen egyik olasz fordítójával, Nelly Vucetichcsel, aki sokáig elkísérte a családot és segítette Babitsnak a Garzantival kiadóházzal folytatott részben üzleti jellegű tárgyalásait is. Babitsék olaszországi tartózkodásukat a határ közelében fekvő svájci Brissagóban fejezték be, ahol Szilassi Vilmoséknál töltöttek néhány napot. Itt az író belázasodott, nagybetegen, legyengülve tért vissza Budapestre, ahol egyenesen a Szieszta szanatóriumba került. Az író díjazása nagy sajtóvisszhangot keltett, mind jobb- mind baloldaltól többen támadták a fasiszta elismerés elfogadása miatt.

Zárszó

Van valami tragikus a San Remó-i virágokkal feldíszített, fasiszta egyenruhás alakoktól hemzsegő pódiumon álló Babits Mihály alakjában. A tények ismeretében felmerül a kérdés: vajon tisztában volt-e az író azzal, hogy éppen azoktól vesz át elismerést, akik az övével teljesen ellentétes morális felfogást képviselnek, és egy olyan elismerést vesz át, amely minden kulturális körítés ellenére a gyűlölt rezsim politikai törekvéseinek egyik – ha nem is éppen központi – eszköze?

A századelőn kezdődött kulturális, társadalmi, politikai modernizáció képviselői a 19. század múltba néző szemléletét a jövő perspektívájából kívánták felcserélni. Babits és mások a háború elleni közös fellépésben véltek egymásra találni. 1919 bukása után a valamikor szerep-rokonságban volt emberek egy része már nem élt (Szabó Ervin) másik része emigrált (Jászi, Kuntti Zsigmond), emigráltak olyanok is, akik 1919 bukásáért revansot akartak venni (Lukács, Balázs Béla, Révai), meg olyanok is, akik önmagukból csináltak pártot maguknak (Kassák). Babits, sokadmagával, itthon maradt, mélyen megélte, hogy a politikát választók a maguk ideológiája szerint a relativumok emberei lettek, ő pedig – Kanthoz hasonlóan – az erkölcsi abszolútum embere kívánt maradni. Ezért Magyarországon a múltat normának tekintő kormányzat nem tekintette őt saját emberének, a katolikus egyház sem (a Nyugatban megjelent *Irodalom és katolicizmus* című cikke miatt). Ezért nem kapott Corvin-láncot, Corvin-koszorút, de (Bartókkal együtt) megkapta a francia becsületrendet, s az *Isteni Színjáték* lefordítása miatt átvette a San Remo-díjat. Azért az *Isteni Színjáték* fordításért, amelynek hazai megjelenésekor nem volt különösebb visszhangja. Bár Babits személye és ítélete kétségtelenül több évtizeden keresztül meghatározta az irodalmi életet, ennek a tekintélynek nem volt nyilvános, széles körű elismerése.

Babits bizonyosan nem volt tisztában a díj propagandisztikus jellegével, az írók Koltay-Kastner Jenő sem tájékoztatta a díj háttéréről, legtöbb kortársa a hatalmas műfordítói munka méltó elismerését akarta látni és látta az elismerésben. Egy-két Olaszországgal komolyabban kapcsolatot tartó „kiválasztotton” kívül Magyarországon az író díjazása előtt egyébként sem ismerték a San Remo-díjat.

A nagybeteg, akkor már 1934 óta ki sem mozduló író számára tényleg álomszerű volt ez a lehetőség, az utazás, az elismerés, az óriási pénzjutalom, amely a családot egyébként kínos anyagi helyzetétől is megszabadította. Nem bírt és nem akart lemondani arról, hogy szeretett Itáliáját annyi év után újra lássa. Azt az Itáliát, amely számára még Dante Itáliája volt, amelynek változásával ekkor kellett szembesülnie, a fasiszta egyenruhával telezsúfolt

pódium előtt állva, aztán később, a Garzantival való tárgyalások során. Ahogy Marinella D'Alessandro írta *Babits a S. Remo. Un ritratto immaginario* (*Babits San Remóban. Képzeltbeli portré*) című írásában: „Non si può immaginare distacco più stridente e totale. Da un lato, la figurina smunta di Babits che esprime debolezza, irradia umanità ed evoca le parole di pace e fraternità spirituale che ha appena pronunciato. Dall'altro, uno schieramento di fantocci in pieno assetto di guerra – uno solo su una dozzina veste in borghese – che nulla ricordano se non quei tempi guerreschi che il poeta scongiurava con orrore. Sullo sfondo, un'orchestra, violini, profusione di oleandri e palmizi.”⁴³⁰

Hetvenhárom év távlatából a kutató Babitsot inkább áldozatnak látja, akinek „az erkölcsi abszolútum embereként” kellett végigjársania egy tőle teljesen idegen színjátékot, amelyben senki és semmi nem az volt, aminek látszott.

⁴³⁰ „Elképzelnem sem lehet feltűnőbb és totálisabb szakadékot. Egyik oldalon Babits gyengeséget sugalló, emberséget sugárzó, sovány kis alakja éppen az általa az imént mondott béke és a szellemi testvériség szavait idézi meg. A másik oldalon, hadrendbe állított bábuk sora – egy tucatból csak egy visel polgári ruhát – akik másra sem emlékeztetnek, mint azokra a háborús időkre, amelyeket a költő borzongva hárít el. A háttérben zenekar, hegedűk, leanderek és pálmák bősége.”
D'ALESSANDRO, Marinella, *Babits a San Remo. Un ritratto immaginario*, In= Giano Pannonio, ISSN 1219-0578, 3. (1987)., 85-92.

MELLÉKLET

1.sz. melléklet: A San Remo-díjak állandó bizottságának alapító okirata

STATUTO DEL COMITATO PERMANENTE "PREMI SAN REMO"

Art.1 – È istituito in San Remo, con sede presso il Palazzo Municipale, il Comitato Permanente per i « Premi San Remo » di Letteratura e d'Arte con le finalità di cui al presente Statuto.

Il Comitato si riunisce, di regola, in Roma, presso il suo Presidente, in una sala della R. Accademia d'Italia.

Art. 2 – Il Comitato si compone:

- di un Presidente nella persona di un accademico d'Italia;
- di un Vice Segretario del Partito Nazionale Fascista;
- del Presidente della Confederazione Professionisti ed Artisti
- di un rappresentante del Ministero per la Cultura Popolare;
- del Podestà di San Remo;
- del Presidente della Società Anonima Iniziative Turistiche (S.A.I.T.)

Il Presidente della S.A.I.T. riveste anche la carica di Segretario-Tesoriere: amministra i fondi del Comitato, custodisce gli atti e le deliberazioni concernenti i Premi.

Art. 3 – Il Comitato delibera a maggioranza di voti con la presenza di almeno quattro dei suoi componenti.

In caso di parità prevale il voto del Presidente.

Art. 4 – I premi da conferirsi secondo quanto è stabilito nell'atto di concessione intervenuto tra il Comune di San Remo e la Soc. An. iniziative Turistiche, sono i seguenti:

- 1) un premio annuo « San Remo » di L. 50.000 (lire cinquantamila) da assegnarsi a quell'opera letteraria, anche di poesia o di teatro, di uno scrittore

italiano, che in rapporto alle norme stabilite nel bando di concorso, sarà ritenuto degna del premio;

2) un premio annuo « San Remo » di L. 50.000 (lire cinquantamila) da assegnarsi a quell'opera letteraria, artistica o scientifica di un autore straniero, che in rapporto alle norme stabilite nel bando di concorso, sarà ritenuta degna del premio;

3) un premio annuo « San Remo » di L. 50.000 (lire cinquantamila) da assegnarsi a quel lavoro musicale di un musicista italiano, che in rapporto alle norme stabilite nel bando di concorso, sarà ritenuto degno del premio;

4) un premio biennale « San Remo » di L. 50.000 (lire cinquantamila) da assegnarsi a quell'opera di uno scultore italiano, che in rapporto alle norme stabilite nel bando di concorso, sarà ritenuta degna del premio;

5) un premio biennale « San Remo » di L. 50.000 (lire cinquantamila) da assegnarsi a quell'opera di un pittore italiano, che in rapporto alle norme stabilite nel bando di concorso, sarà ritenuta degna del premio;

I concorsi relativi ai premi di cui ai precedenti n.4 e 5. saranno indetti alternativamente, in maniera che ogni anno si bandisca il concorso per uno di essi.

Art. 5 – I premi sono indivisibili.

Nel caso in cui il concorso venisse dichiarato senza vincitore il premio non sarà conferito, e il Comitato disporrà del relativo importo a favore di quell'attività artistica o culturale cui il concorso si riferisce.

Art. 6 – I concorsi sono banditi su determinati temi, rispondenti alle aspirazioni artistiche ed alle esigenze politiche del popolo italiano, e con determinate norme da stabilirsi volta per volta dal Comitato.

I bandi di concorso vengono resi noti con quei mezzi che il Comitato riterrà opportuni, a suo discrezionale giudizio. I termini fissati nei bando potranno essere prorogati ove il Comitato lo ritenga opportuno con sua insindacabile decisione.

I concorsi, ad eccezione di quello per l'opera di autore straniero e delle opere edite presentate al concorso di opera letteraria d'autore italiano, vengono indetti con il sistema della busta chiusa e sigillata, contraddistinta da un motto con il quale vanno presentate la domanda

e l'opera, e contenente il nome, la residenza del corrente e le indicazioni di iscrizione al Sindacato competente.

Le opere premiate di scultura e di pittura verranno destinate dal Comitato, di volta in volta, ad una città od Ente pubblico, escluso al riguardo qualsiasi diritto di ingerenza o di opposizione dalla parte del vincitore del Concorso.

Art.7 – Per il giudizio sulle opere partecipanti ai concorsi, il Comitato nomina apposite Giurie, con quel numero di componenti e con quei criteri che di volta in volta crederà opportuno di adottare.

Il Comitato addiviene a tali nomine dopo scaduti i termini stabiliti nei bandi di concorso per la presentazione delle opere.

In caso di impedimento di uno dei componenti le Giurie, il Comitato provvederà alla sua sostituzione.

Art. 8 – Le Giurie, appena formate, provvedono alla nomina del Presidente e del Relatore.

Le Giurie di pittura e di scultura provvedono, altresì, alla selezione delle opere dei concorrenti, allo scopo di proporre al Comitato Permanente quelle che sono degne di partecipare al concorso. Il giudizio definitivo, inappellabile e non soggetto a reclamo spetta al Comitato Permanente, il quale potrà o meno far oggetto di esposizioni le opere stesse od una parte di esse.

Tutte le Giurie, salvo proroghe autorizzate dal Presidente del Comitato, entro tre mesi dalla nomina devono compiere i propri lavori, concludendoli con una relazione e con opportune proposte da sottoporre al Comitato.

La Giuria per il concorso fra autori stranieri avrà la facoltà di segnalare al Comitato anche autori non concorrenti, che ritenga degni del conferimento del premio.

Art. 9 – Il Comitato, con l'intervento del Presidente e del Relatore della Giuria competente, prende le disposizioni che, a suo insindacabile giudizio, ritiene più opportune per il migliore svolgimento del concorso, esamina le relazioni e decide procedendo o meno a concorsi di secondo grado od alla assegnazione del premio.

Nel caso di mancata tempestiva presentazione della relazione da parte delle Giurie, o di mancato intervento del Presidente o del Relatore, il Comitato prenderà egualmente le sue decisioni.

Le decisioni ed il giudizio del Comitato sono definitivi e non soggetti ad alcun appello o reclamo.

Art. 10 – All'importo dei premi e dal pagamento di essi provvede il Comune di San Remo.

Alle spese necessarie per i concorsi, per il funzionamento del Comitato e delle Giurie, per le Esposizioni e per le manifestazioni che si ritenga di organizzare in occasione della consegna dei premi e degli attestati ai vincitori, si provvede in conformità a quanto è stabilito nell'atto di concessione S.A.I.T. – Comune di San Remo.

Art. 11. – I premi vengono consegnati a San Remo, con cerimonie a carattere nazionale.

Il Comitato rilascia al premiato anche un attestato che lo proclama vincitore del concorso.

Per l'eventuale esecuzione delle opere di pittura e scultura il Comitato Permanente avrà facoltà di stabilire di volta in volta le modalità relative, anche in rapporto al pagamento graduale del premio e ad anticipi spese.

Art. 12 – Il Comitato farà ogni anno una relazione della propria attività, da trasmettere a S.E. il Capo del Governo, e per conoscenza a S.E. il Ministro dell'Educazione Nazionale, a S.E. il Ministro per la Cultura Popolare, a S.E. il Ministro Segretario del Partito Nazionale Fascista ed a S.E. il Presidente della R. Accademia d'Italia.

Roma, 1937, XV.

Il Presidente
CARLO FORMICHI

Il *Segretario*
ANGELO BELLONI

A SAN REMO-DÍJAK ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK MŰKÖDÉSI SZABÁLYZATA

1. cikkely – Jelen működési szabályzatban leírt célokkal megalakult San Remóban, a Városházán lévő székhellyel a San Remo Irodalmi és Művészeti Díjak Állandó Bizottsága.

A Bizottság rendszeresen Rómában gyűlik össze, az elnökénél, az Accademia Reale d'Italia valamely termében.

2. cikkely – A Bizottság az alábbi tagokból áll:

- Elnök, az Accademia Reale d'Italia egy akadémikusának személyében
- a Nemzeti Fasiszta Párt egy helyettes államtitkára
- a Szellemi Szabadfoglalkozásúak és Művészek Szakszervezetének elnöke
- a Népkultúra Minisztériumának egy képviselője
- San Remo Város polgármestere
- a Turisztikai Kezdeményezések Részvénytársaságának (S.A.I.T.) elnöke

A S.A.I.T. elnöke vállalja magára a titkári-kincstárnoki tisztséget: kezeli a Bizottság alaptőkéjét, őrzi a Díjakra vonatkozó ügyiratokat és határozatokat.

3. cikkely – A Bizottság szavazattöbbséggel dönt, legalább négy tagjának jelenléte esetén. Szavazategyenlőség esetén az Elnök szavazata a döntő.

4. cikkely – Az odaítélendő díjak, San Remo Városa és a Turisztikai Kezdeményezések Részvénytársasága között létrejött koncessziós szerződés alapján a következők:

1) egy 50.000 lírás (ötvenezer lírás) éves San Remo-díj annak az olasz író által írt irodalmi, költészeti vagy színházi műnek, amely a pályázati kiírásban meghatározott szabályok alapján a legméltóbbnak bizonyul a díjra.

2) egy 50.000 lírás (ötvenezer lírás) éves San Remo-díj annak a külföldi szerző által írt irodalmi, művészeti vagy tudományos műnek, amely a pályázati kiírásban meghatározott szabályok alapján a legméltóbbnak bizonyul a díjra.

3) egy 50.000 lírás (ötvenezer lírás) éves San Remo-díj annak az olasz zeneszerző által komponált zenei műnek, amely a pályázati kiírásban meghatározott szabályok alapján a legméltóbbnak bizonyul a díjra.

4) egy 50.000 lírás (ötvenezer lírás) két évente kiadható San Remo-díj egy olasz szobrász művének, amely a pályázati kiírásban meghatározott szabályok alapján a legméltóbbnak bizonyul a díjra.

5) egy 50.000 lírás (ötvenezer lírás) két évente kiadható San Remo-díj egy olasz festő művének, amely a pályázati kiírásban meghatározott szabályok alapján a legméltóbbnak bizonyul a díjra.

A 4. és 5. pontban szereplő díjakhoz kapcsolódó pályázatokat felváltva írják ki, oly módon, hogy minden évben legyen meghirdetve pályázat valamelyikhez kapcsolódóan.

5. cikkely – A díjak megoszthatatlanok.

Abban az esetben, ha a pályázaton nem születik nyertes, a díjat nem adják át, és a Bizottság a fennmaradó összeget annak a művészeti tevékenységnek a javára fordítja, amelyre a pályázat vonatkozik.

6. cikkely – A pályázatokat a Bizottság által alkalomról-alkalomra meghatározott szabályokkal, meghatározott témákra írják ki, amelyek megfelelnek az olasz nép művészeti és politikai törekvéseinek.

A pályázati kiírásokat a Bizottság által szükségesnek tartott eszközökkel teszik ismertté. A kiírásban meghatározott határidők meghosszabbíthatók, amennyiben a Bizottság azt szükségesnek tartja az ő megfellebbezhetetlen ítéletével.

A külföldi szerző művére és az olasz szerző által írt már kiadott művekre vonatkozó pályázatok kivételével a pályázatokat lezárt és lepecsételt borítékos rendszerrel írják ki. A műveket és a kérvényeket a borítékra írt mottóval kell bemutatni, a borítéknak tartalmaznia kell a pályázó nevét, aktuális lakcímét és a kompetens Szakszervezeti tagságának adatait.

A szobrászati és festészeti kategória díjazott műveit alkalomról alkalomra a Bizottság egy városnak vagy közületnek adományozza, kizárva minden beleszólási és tiltakozási jogot a pályázat győztesének részéről.

7. cikkely – A pályázatokon résztvevő művek elbírálására a Bizottság Zsűriket nevez ki, olyan létszámmal és kritériumokkal, amelyeket alkalomról-alkalomra szükségesnek ítéel.

A Bizottság szerint a zsűritagok megbízatása a művek bemutatásának a pályázati kiírásban meghatározott határideje után lép életbe.

Valamely zsűritag akadályoztatása esetén a Bizottság gondoskodik annak helyettesítéséről.

8. cikkely – A Zsűrik, közvetlenül megalakulásuk után gondoskodnak az Elnök és a Referens személyéről.

A festészeti és szobrászati kategória Zsűrijei ezen kívül gondoskodik a pályázók műveinek válogatásáról abból a célból, hogy az Állandó Bizottságnak javaslatot tegyenek arra vonatkozóan, hogy melyek méltók arra, hogy részt vegyenek a pályázaton. A végső döntést, amely megfellebbezhetetlen és nem tárgya semmilyen reklamációnak, az Állandó Bizottság hozza meg, amely kiállíthatja a műveket, vagy egy részüket.

Minden Zsűrinek, kivéve, ha a Bizottság Elnöke ezt másként rendeli, a kinevezéstől kezdve három hónapon belül be kell fejeznie a munkáját, egy jelentéssel és a Bizottság számára tett javaslatokkal.

A külföldi szerző kategória Zsűrijének jogában áll a Bizottság figyelmébe ajánlani nem pályázó szerzőket is, akiket méltónak tart a díj átadására.

9. cikkely – A Bizottság, kompetens Zsűri Elnökének és Referensének részvételével megteszi azokat az intézkedéseket, amelyeket megfellebbezhetetlen döntésével a legszükségesebbeknek tart a pályázat legjobb lebonyolítása érdekében, megvizsgálja a jelentéseket és dönt a másodfokú pályázat kiírásáról vagy a díj odaítéléséről.

Abban az esetben, ha a Zsűrik részéről nincs időszzerű jelentés vagy hiányzik az Elnök vagy a Referens beszámolója, a Bizottság ugyanúgy meghozza a döntéseit.

A Bizottság határozatai és ítélete véglegesek és nem tárgyai semmiféle fellebbezésnek vagy reklamációnak.

10. cikkely – A díjak összegéről és annak kifizetéséről San Remo városa gondoskodik.

A pályázatokhoz, a Bizottság és a Zsűrik működéséhez, a kiállításokhoz és rendezvényekhez, valamint a díjátadásokhoz és a győztesek részére kiállított tanúsítványokhoz szükséges költségekről a S.A.I.T. és San Remo Városa közötti szerződésben foglaltaknak megfelelően gondoskodnak.

11. cikkely – A díjakat San Remóban adják át nemzeti jellegű ünnepek keretében.

A Bizottság a győztes számára tanúsítványt állít ki, amely őt a pályázat győztesének mondja ki.

A festészeti és szobrászati művek esetleges megvalósításához az Állandó Bizottságnak hatalmában áll, hogy alkalomról-alkalomra meghatározza a kapcsolódó módozatokat, a fokozatos kifizetéssel illetve költségelőlegekkel kapcsolatban is.

12. cikkely – A Bizottság minden évben jelentést ír a tevékenységéről és azt elküldi a Kormányfőnek, a Nemzeti Oktatási Miniszternek, a Népkultúra miniszterének, a Nemzeti Fasiszta Párt Titkárának és az Accademia Reale d'Italia Elnökének.

Róma, 1937, XV.

CARLO FORMICHI

Elnök

ANGELO BELLONI

Titkár

FÉNYKÉPEK

1. A San Remó-i Városi Kaszinó egy korabeli üdvözlőlapon

2. A San Remó-i Városi Kaszinó belülről

3. Rodolfo Margheri freskóterve (Anyaság)

4-5. Két terv az 1936-os festészeti pályázatra (A Duce lovas portréja)
4.

5.

6. Az 1936-os szobrászati pályázat egyik terve (Kelet-Afrikába induló légionárius emlékműve)

7. Tormay Cécile és Mester János

8. Babits Mihály és Ildikó Bordigherában

9. Babits Mihály megérkezése a díjátadó ünnepségre

10. Babits, M. Villeroy, Ildikó, Vucetich Nelly, Irene Santoro (?)

11. Balról a harmadik Marcu, mellette Belloni, Babits és Marpicati

12. Marcu, Belloni, Babits és Marpicati

13. Balról a második Marcu, utána Belloni, Babits, Marpicati és Farinelli

14. Alexandru Marcu és Babits Mihály a díjátadás előtt

15. Babits Mihály átveszi a San Remo-díjat

16. Babits Mihály köszönőbeszédet mond

17. Babits Mihály köszönőbeszéde közben

18. Az 1940-es díjátadó ünnepség közönsége

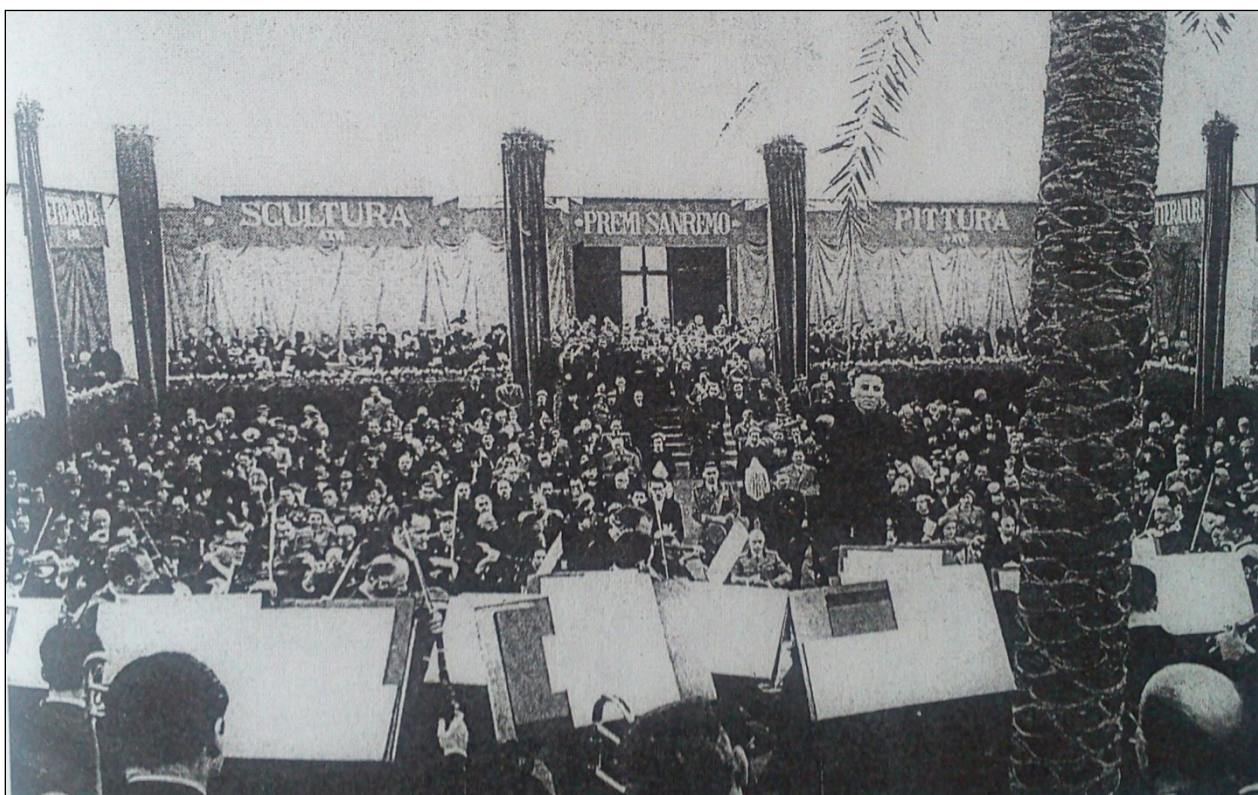
19. A Babits-család a zeneművek előadása alatt

20. Babits Ildikó, Török Sophie és Babits Mihály a koncerten

21. Zenekar és közönség a koncert közben

22. A San Remó-i díjátadás ünneplő közönsége (középen Babitsék Bellonival)

SZAKIRODALMI JEGYZÉK

ALVAR, Carlos –MANIER, José-Carlos – NAVARRO, Rosa, *A spanyol irodalom rövid története*, Bp., 2002.

A.SOLMI, *I premi San Remo*, kivonat az „Il tempo di Mussolini” című folyóiratból, 1940. márc.15.

BALBIS, Paolo, *Appunti sui Premi San Remo*, 1940.

BABITS Michele – SZEKFŰ Giulio, *Degli ungheresi. Due saggi*, Bp., Società Carpato-Danubiana, 1942.

BABITS Mihály, *Canto e meditazione*, I-II. ford. Gino SIROLA, Meridiano di Roma, 1943. június 6.

BABITS Mihály *Összegyűjtött versei* (s.a.r. KELEVÉZ Ágnes), Bp., Osiris-Századvég, 1995².

Babits Mihály Beszélgetőfüzetei, sajtó alá rendezte BELIA György, Bp., Szépirodalmi, 1980, II, 182.

BARANYI Bálint, *Kultúra és erkölcs festőkamarával*, Népszava, 1940.márc. 5.

BÁNFI Szilvia, *Adalékok Babits Mihály Irodalomtörténetének olasz kiadástörténetéhez*, Irodalomtörténeti közlemények, 109 (2005.)

BARCZA György, *Diplomataemlékeim 1911-1945*, Bp., Európa-História, 1994.,II.

BENEDEK Marcell, *Babits Mihály*, Bp., Gondolat, 1969.

BÓKA Ladislao, *Michele Babits*, Corvina, 1938.jún-júl., 439-456.

BÓKA, Ladislao, *Il Premio San Remo*, Corvina, 1940. március 3.

BONTEMPELLI, Massimo, *Dobbiamo ricostruire la Torre Eburnea*, La Gazzetta del Popolo, 1936.

BUCUR, Martin, *Istoriografia literara romaneasca*, Bukarest, 1973.

Reale Accademia d'Italia. Inventario dell'Archivio, a cura di Paola CAGIANO DE AZEVEDO e Elvira GERARDI, Ministero Per I Beni Culturali e Ambientali, Dipartimento Per I Beni Archivistici e Librari, Direzione Generale per gli Archivi, Roma, 2005, XIII.

CAROCCI Giampiero, *La politica estera dell'Italia fascista 1925/28*, Bari, Editori Laterza, 1969.

CARTLEDGE, Bryan, *Trianon egy angol szemével*, Bp., Officina, 2010.

CENZATO, Giovanni, I „*Premi San Remo*”. *Il Duca di Bergamo e il ministro Pavolini alla proclamazione dei trentacinque vincitori*, Corriere della Sera, 1940. március 31.

CSÁSZÁR Elemér, *Storia della letteratura ungherese*, Roma, Istituto per L’Europa Orientale, 1929.

CS. SZABÓ László, *A sanremói győzelem*, Nyugat, 1940. márc. 3, 115.

D’ALESSANDRO, Marinella, *Babits a San Remo. Un ritratto immaginario*, Giano Pannonio, 3. (1987)., 85-92.

DRABANCZ M. Róbert-FÓNAI Mihály, *A magyar kultúrpolitika története 1920-1990*, Debrecen, Csokonai, 2005.

FRIED Iona, *Emlékek városa, Fiume*, Budapest, Ponte Alapítvány, 2001.

FRAMAR, *Sempre a proposito di concorsi e di prezzi*, La Provincia di Como – Il Gagliardetto, 1938. május 18.

GENTILE, Emilio, *Fascismo. Storia e interpretazione*, Milano, Laterza, 2010.

HAÁSZ Gabriella, *Babits Mihály San Remo-díja*, Új Dunatáj, 2006. szeptember, 54-60.

HAÁSZ Gabriella, *Recepciótörténeti párhuzamok: József Attila befogadásának első időszaka és Babits San Remo-díja = Véges végtelen. Isten-élmény és Isten hiány a XX. századi magyar költészetben*, s.a.r. FINTA Gábor, SIPOS Lajos, Bp., Akadémiai, 2006.

HANKISS Giovanni, *Storia della letteratura ungherese*, ford. Filippo FABER, Paravia, 1937.

HARASZTOS Albert, *Beszélgetés Babits Mihállyal-Olaszországi utazása előtt*, Film, Színház, Irodalom, 1940. 15. sz.

KARDOS Pál, *Babits Mihály*, Budapest, Gondolat, 1972.

LAURIA, Daniela, *Pittura e scultura ai premi San Remo di Arte Musica e Letteratura 1935-1940*, kiadatlan.

LOSCHI, Maria A., *Scrittrici D’Ungheria*, Torino, Arti Grafiche Ditta Fratelli Pozzo, 1939.

MARINETTI, *Domande*, Corriere della Sera, 1938. május 3.

MÁRFFY Oscar, *Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura (Antologia in versioni italiane)*, G.B. Paravia & Co, Torino-Milano-Padova-Firenze-Roma-Napoli-Catania-Palermo, 1937.

MARPICATI, Arturo, *La Reale Accademia d’Italia con particolare riferimento alla classe di Lettere*, Bp., Franklin, 1931.

MARPICATI, Arturo, *Nella vita del mio tempo*, Bologna, Nicola Zanichelli Editore, 1934.

MARPICATI Arturo, *L'Accademia d'Italia*, Mondadori, Verona, 1934. (Panorami di vita fascista sorozat, XIV. kötet, direttore, Arturo MARPICATI)

MARPICATI, Arturo, *Haditörvénytörvény (La coda di Minosse)*, ford. RÉVAY József, Bp., Franklin Társulat, 1935.(?), létezik egy 1942-es kiadás is.

MAZZONI, Gino Cesare, *I Premi San Remo. Cartucce di dinamite a vuoto*, L'Eco della Riviera, 1938. április 26.

MÉHES György, *Nelly Vucetich, az ismert olasz írónő beszélget „szeretett erdélyi íróiról”*, Keleti Újság, 1941. október 19.,9.

MIHÁLY László, *A San Remo-i irodalmi díj magyar győztese*, Napkelet, 1940. március 31.

NICOSIA, F., *La letteratura ungherese del Novecento*, Il Meridiano di Roma, 1940. január 14.

N.SZABÓ József, *A II. világháború utáni magyar-olasz kulturális-tudományos kapcsolatok (1945-1948) = A magyar és az olasz kulturális kapcsolatok jellege és jelentősége = Európai kultúra- magyar kultúra 1945-2000*; Nyíregyháza, 2000.104-120.

OJETTI, Ugo, *Domande*, Corriere della Sera, 1938. április 30

Dr. OLÁH János, *Mester János élete és munkássága* című tanulmánya alapján készültek, http://nagyistvan.pecska.ro/letoltesek_Mester_Janos.pdf (2012.december 26.)

ORMOS Mária, *Mussolini*, Budapest, Pannonica, 2001.

PASSERI Maria Adelaide, *Introduzione allo studio di Babits*, Rassegna Danubiana 1943 II/6 június, 268.

PASSERI Maria Adelaide, *La vita di Michele Babits*, Rassegna Danubiana 1943 II/7 november, 282-284.

PASSERI Maria Adelaide, *Michele Babits e la sua versione Ungherese della „Divina Commedia”*, La Rassegna Danubiana 1943 II/12 december, 297-298.

PASQUINO [MIHÁLY László], *San-Remoi önjelöltek*, Napkelet 1940. március 31. 4.sz., 211-212.

Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese: bibliografia italiana / cura di László PÁLINKÁS. – Napoli, Ed. Cymba, 1970.

PERICH, Giorgio, *Mussolini nei Balcani*, Milano, Longanesi & Co., 1966.

PETRACCHI Giorgio, *Mediatori culturali italiani in Ungheria negli anni trenta. L'istituzione della cattedra di "Storia della civiltà italiana" presso l'Università di Budapest = "Hungarica varietas" : mediatori culturali tra Italia e Ungheria: [atti del convegno] : [Udine, 7-8 novembre 2002] / a cura di Adriano PAPO e Gizella NEMETH ; [pubbl. da] Università degli studi di Udine Facoltà di lingue e letterature straniere, Associazione culturale italoungherese del Friuli Venezia Giulia "Pier Paolo Vergerio". - Mariano del Friuli : Ed. della Laguna, 2003.*

- PÓK Lajos, *Babits Mihály alkotásai és vallomásai tükrében*, Bp., Szépirodalmi, 1967, 213.
- PRAMPOLINI, Giacomo, *Storia universale della letteratura*, Torino, UTET, Vol. 3., 1938, 817.
- PRITZ Pál, *Magyarságkép és külföldi propaganda a húszas évek első felében* =PRITZ Pál, *Magyar diplomácia a két háború között*, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1995., 241-275.
- PUCCINI, Mario, *Michele Babits, poeta ungherese*, Termini, 1940. nov.-dec., 1067-68.
- PUCCINI, Mario, *Megváltó bűn*, Bp., Athenaeum, 1926.
- QUAGLIARINI, Barbara, *Marpicati, Arturo* www.treccani.it/enciclopedia/arturo-marpicati (Dizionario –Biografico), (2012. október 13.)
- RÁBA György, *Babits Mihály*, Bp., Gondolat. 1983.
- RÉTI György, *Budapest-Róma Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940*, Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 1998.
- RICCI, Berto, *Littoriali...e premi letterari*, L'Universale, agosto, 1934. <http://italpag.altervista.org> (2013. február 22.)
- RÖKK-RICHTER, Stefano, *La letteratura ungherese*, Roma, Paolo Cremonese, 1929.
- RUZICKA, Paolo, *Storia della letteratura ungherese*, Milano, Nuova Accademia Editrice, 1963.
- SANTARCANGELI Paolo, *Magyarok Itáliában: Tanulmányok és előadások*, Bp., Akadémiai, 1990.
- SÁRKÖZY Péter, *Magyar irodalom Olaszországban*, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00058/sarkozy.htm>, (2012. október 23.)
- SÁRKÖZY PÉTER, *Letteratura ungherese, letteratura italiana: momenti e problemi dei rapporti letterari italo – ungheresi*, Roma, Sovera, 1997. (Collana di letteratura comparata)
- SÁRKÖZY Péter, *Traduttori fumani della letteratura ungherese = "Hungarica varietas" : mediatori culturali tra Italia e Ungheria: [atti del convegno] : [Udine, 7-8 novembre 2002] / a cura di Adriano PAPO e Gizella NEMETH; [pubbl. da] Università degli studi di Udine Facoltà di lingue e letterature straniere, Associazione culturale italoungherese del Friuli Venezia Giulia "Pier Paolo Vergerio". - Mariano del Friuli: Ed. della Laguna, 2003., 141-146.*
- SICILIANO, Italo, *La letteratura ungherese*, Padova, Casa Editrice Dott. A. Milani, 1926.
- SIPOS Lajos, *Babits Mihály*, Szekszárd, Babits Kiadó, 2008.
- „...kínok és álmok közt...”, Czeizel Endre, Gyenes György, Harmati Livia, Németh Attila, Rohmer Zoltán, Sipos Lajos, *Szállási Árpád Babitsról*, szerk. SIPOS Lajos, Bp., 2004, 171-226.

SIROLA, Gino, *Accordi magiari*, Trieste, Casa Editrice „Parnaso”, 1928.

SIROLA, Gino, *Amore e dolore di terra magiara*, Firenze, La Nuova Italia Editrice, 1932.

SOGLIANO, Mario, „*Cose nostre*”. *Intorno ai Premi San Remo*, L'Eco della Riviera, 1938. május 25-26.

SPIRITINI, Massimo, *Poeti del mondo*, Milano, Garzanti, 1939.

SZERB Antal, *A világirodalom története*, Bp., Magvető, 1989⁷.

TÉGLÁS János, *Az utolsó dicsőség és remény. Babits Mihály San Remóban – Török Sophie levele*, *Tekintet*, 2011/3, május-június

”*Babits Mihály. „Itt a halk és komoly beszéd ideje...”*. *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, szerk. TÉGLÁS János, Bp., Pátria Könyvek, 1993, 413-414.

Le piú belle pagine della letteratura ungherese (a cura di Folco TEMPESTI.), Milano, Nuova Accad., 1957. - VIII, (Thesaurus litterarum 2. ser. Pagine delle letterature di tutto il mondo

Török Sophie naptárai, 1921-1941 (szerk., a szöveget gond., a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta PAPP Zoltán János), Bp., Argumentum, 2010.

UJVÁRY Gábor, *A Római Magyar Intézet története 1912-1945 között* In=*Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895-1995)*, Bp., HG&Társaság Kiadó, 1998.

VÁRADY Imre, *Rapporti di cultura con l'Italia*, ib. *Ungheria d'oggi*, Roma, Edizioni Roma, 1939.

VUCETICH, N[elly], „*Babits Mihály San Remo-díja. A költő olasz fordítója a kitüntetés jelentőségéről*”, Pest, 1940. március 30.

Hungarica. Raccolta di grandi scrittori ungheresi (a cura di Nelly VUCETICH e Rina DE CARLO), Roma, De Carlo, 1945.

VUCETICH, Nelly, *Due romanzi di Mihály Babits*, Il Meridiano di Roma, 1939, augusztus 27.

VUCETICH Nelly, *Michele Babits, premio San Remo*, Il Meridiano di Roma, 1940. március 24.

VUCETICH Nelly, *Michele Babits*, Il Meridiano di Roma, 1942. június 21.

VUCETICH, N., *Babits Mihály san-remói nagydíja. A költő olasz fordítója a kitüntetés jelentőségéről*, Pest, 1940. március 30.

WIDMAR Antonio, *Mihály Babits*, I Nostri Quaderni II/11-12, nov.-dec. 1925, 387.

WIDMAR, Antonio, *Accordi magiari*, Nyugat 1928.19. szám
epa.oszk.hu/00000/00022/00452/14127 (2013. március 25.)

Magyarország 1921-1941 ZSITVAY Tibor emlékiratai, Bp., Palatinus Ráday Gyűjtemény,
Korok és Dokumentumok sorozat, 1999.

Il Premio San Remo all'ungherese Michele Babits, Corriere della Sera, 1940. február 25.

L'Eco della Riviera, *Il Premio San Remo 1938 per autore straniero all'ungherese Michele Babits*, 1940. március 9.

Babits Mihály San Remóba utazik, Az Újság, 1940. február. 27.

Proclamazione dei vincitori dei Premi San Remo, La Stampa, 1940. március 31.

Babits Mihály és Illyés Gyula levelezése [s.a.r. TAKÁCS Mária], Szekszárd, 1992, 70-71.

Premieranno i vincitori dei „Premi San Remo” sabato 30 marzo, L'Eco della Riviera, 1940.
március 28.

*Il Duca di Bergamo e il Ministro Alessandro Pavolini coll'intervento dei Ministri di Romania
e d'Ungheria hanno proclamato i 35 vincitori dei "Premi San Remo"*, L'Eco della Riviera,
1940. március 30-31., 1-2.

*Proclamazione dei vincitori dei Premi San Remo. Il Duca di Bergamo ed il Ministro Pavolini
assistono alla cerimonia*, La Stampa, 1940. március 31.

*I „Premi Sanremo” solennemente consegnati. Presenti il Duca di bergao e il Ministro della
Cultura Popolare*, Popolo d'Italia, 1940. március 31.

*Imponente proclamazione dei Premi San Remo. Il Duca di Bergamo consegna i Premi – La
Fondazione elogiata dal Ministro. Giuseppe Bottai – L'esaltazione dell'amicizia italo-
jugoslava*, L'Eco della Riviera, 1938. március 2-3.

Babits Mihály és a magyar íróművészet ünneplése San Remóban, Magyar Nemzet, 1940.
április 2.

Babits Mihály az olasz San Remo-díj jutalmazottja, Magyar Nemzet, 1940. február 25.

Babits Mihály San Remóba utazik, Az Újság, 1940. február. 27.

*A műfordítás a legnemzetibb munka – mondja Babits Mihály, az ötvenezer lírás San Remo-díj
nyertese*, Esti Újság, 1940. február 27

I Premi San Remo – Scrittori di 19 nazioni contro il comunismo, La Stampa, 1938. május 18.

I Premi San Remo di Pittura e di Scultura. Un concorso di 2° grado, L'Eco della Riviera,
1937. augusztus 21-22.

Il Premio San Remo 1938 per autore straniero all'ungherese Michele Babits, L'Eco della
Riviera, 1940. március 9.

Il Premio San Remo per autore straniero al romeno Alessandro Marcu, Corriere della Sera, 1940. március 13.

Miért kapta meg Babits Mihály az 50.000 lírás sanremói irodalmi jutalmat?, Magyarorság, 1940. február 25.

Babits és a fasizmus. Egyedül vagyunk, 1940. márc.3. sz.

<http://www.bagutta.it/italiano.html> (2013. február 16.)

<http://www.puccini.it/index.php?id=293> (2013. február 22.)

www.comunedisanremo.it/pagina/parco-di-villa-ormond (2013. március 30.)

http://www.lacivicacittadighedi.it/index.php?option=com_content&view=article&id=272:marpicati-arturo&catid=98:personaggi-illustri&Itemid=59, (2012. október 13.)

Il premio letterario „Giglio uno e due”, Giornale della libreria, 1932 lug, Volume 45, Fascicolo 29-30. <http://emeroteca.braidense.it> (2013. február 23.)

La consegna dei Premi Sanremo, Giornale Luce B1262 del 02/03/1938, Archivio Storico Luce

A S. Remo si é svolta la premiazione dei 35 vincitori dei Premi San Remo 1937-38-39, Giornale Luce C0010 del 09/04/1940, Archivio Storico Luce

LEVÉLTÁRI ANYAGOK:

OSZK Fond III/104

OSZK Fond III/750

OSZK Fond III/1025

OSZK Fond III/1026

OSZK Fond III/1143/1-14.

OSZK Fond III/1366

OSZK Fond III/1367

OSZK FOND III/1743

Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./1937

Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./1938

- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./1939
- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./1940
- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./Premi Sanremo
- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./San Remo Premi letterari
- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./San Remo Casino Municipale Borse di studio
- Imperia, Archivio dello Stato, Fondo Prefettura AA. Gabinetto Fald. 90 Fasc./Sanremo Istituzione Premi letterari
- Comune di San Remo, Archivio Storico Ufficio protocollo, Cartella 9 fasc. 12/Cat. 15, Classe 2, Concessione S.A.I.T.
- Roma, Archivio Centrale dello Stato, Presidenza del Consiglio dei Ministri 11/58/XIII
- Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri 1940-41, 3.3.5.1060/10, Foglio di disposizioni Roma 22 febbraio 1937 XV E.F. 2° dell'Impero, N.750
- Roma, Archivio Centrale dello Stato, Presidenza del Consiglio dei Ministri, 1940-42, 14.1.440
- Roma, Archivio Centrale dello Stato, Segreteria Particolare del Duce, Carteggio Riservato (1922-1943), b.88 Arturo Marpicati
- Roma, Archivio Centrale dello Stato, Ministero Interno Direzione Generale Pubblica Sicurezza, Divisione Polizia Politica Fascicoli Personali 1927-1944, b. 789.
- Roma, Archivio Centrale dello Stato, Segreteria Particolare di S.E. il Capo del Governo, n. 163.095
- Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Titolo dell'affare: *San Remo – Conferimento Premi D'Arte "San Remo"* ; fascicolo 3/2-9; Anno 1937-39 , no. 1986.
- Roma, Archivio dell'Accademia dei Lincei, VIII. Borse di studio e Concorsi, Fondazioni Scientifiche, Letterarie e Artistiche, Busta 47, fasc. 55. Premio San Remo: Corrispondenza, ritagli stampa, relazione 1935-1940.
- Roma, Archivio dell'Accademia dei Lincei, Ufficio Pubblicazioni, Fascicoli generali, Busta 10/ fasc.40.
- Tóbiás Áron rádióinterjúja Antonio Widmarral, 1969., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hangtár

MELLÉKLET:

1. Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Titolo dell'affare: *San Remo – Conferimento Premi D'Arte "San Remo"* ; fascicolo 3/2-9; Anno 1937-39 no. 1986.

FÉNYKÉPEK:

- 1 -2 [http://it.wikipedia.org/CasinoMunicipale San Remo](http://it.wikipedia.org/CasinoMunicipale_San_Remo) (2013. április 8.)
- 3.-6. Roma, Archivio Centrale, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Titolo dell'affare: *San Remo – Conferimento Premi D'Arte "San Remo"* ; fascicolo 3/2-9; Anno 1937-39. no. 1986.
7. Tormay Cécile: www.tozsdeforum.hu/wp-content/uploads/2012/10/Tormay_Cecile-228x300. (2013. április 8.)
- Mester János: <http://nagyistvan.pecska.ro/wp-content/uploads/2010/12/Mester-J%25C3%25> (2013. április 8.)
8. OSZK Fond III/2326/12
9. OSZK Fond III/2265/3
10. OSZK Fond III/2265/11
11. OSZK Fond III/2265/24.
12. OSZK Fond III/2326.
23. OSZK Fond III/2265/19.
24. OSZK Fond III/2265/5.
25. OSZK Fond III/2265/23
26. OSZK Fond III/2265/16
27. OSZK Fond III/2326
- 18-20. San Remo, Moreschi Magánarchívum
21. Daniela Lauria tulajdona
22. OSZK Fond III/2265/14

Summary

In the early 1930s, the fascist Mussolini government set a condition for the renewal of the San Remo City Casino's gambling licence; namely, the owners were to spend a certain percentage of the profits on promoting tourism and cultural life in the region. The agreement stipulated the formation of the Permanent Committee for the San Remo Literature and Art Prizes (Comitato Permanente Per I Premi San Remo), entrusted with the supervision of the organised fine art, music and literature events. Several members of the Committee were government officials. The ministerial decree on the gambling licence renewal came into force on 4 January 1928 and it was valid for 15 years. The agreement signed in 1933 between the public limited company operating the Casino and the city of San Remo specified that a certain part of the 13 million Lira concession fee paid by the casino operator had to be used for the cultural development of the region and for the organisation of programs that would attract tourists from Italy and abroad alike (such as sailing and car racing contests, concerts, etc.). Section 13 of the agreement made provisions for the establishment of the San Remo Literature and Art prizes in the following categories: literature, painting, sculpting, music and foreign author. Applicants in the latter category – in which Babits won – originally should have submitted their application in the topic of the Italian Riviera. The unhidden agenda behind the creation of these prizes was to raise awareness in the Italian and international press and to attract visitors through the exhibitions, galas and other accompanying events. The agreement also stipulated that the award-giving ceremonies should take place every other year, alternating with the year of the Venice Biennale since many of the organisers contributed to both events. Altogether three award-giving ceremonies were held: in January 1937, on 2 March 1938, and on 31 March 1940. The professional background for the prizes was provided by the Mussolini-founded Royal Academy of Italy that delegated the members of the different juries. These juries, however, were entrusted only with the task of putting forward recommendations, the final decisions were made by the Permanent Committee of the San Remo Literature and Art Prizes that could overrule the juries' recommendations, generating immense tension and press debates between the Academy members that could last for a whole year. This power play was particularly visible in the Foreign Author category, where foreign policy interests dominated the artistic ones. During the prize's short life several Hungarian authors submitted their application (or someone else did on their behalf). The archives contain information about Cécile Tormay's travel journal *The City of Flowers, the Home of Sirens*, János Mester's *Education in Italy in the 19th century*, and Terka Lux's historical novel *Naples and Buda*, but it is plausible that other Hungarian authors also participated in the contest. It wasn't Mihály Babits to apply for the San Remo call for competition, therefore the news of winning the award caught him by surprise. His victory was thanks to Antonio Widmar who recommended the Hungarian poet and writer in a private correspondence to Arturo Marpicati, a former colleague of his from Rijeka. At the time Widmar was a jury member of the Foreign Author category. Babits won the prize in 1938 for translating *the Divine Comedy* into Hungary. The award-giving ceremony in 1940 became a mighty celebration of fascist culture. The 35 winners received their prizes from the Duke of Bergamo, following which the Minister of Popular Culture Alessandro Pavolini delivered a speech. In his talk he referred to Babits as "one of the vibrant stars shining on the sky of European literature". Italy was obviously making an effort to reconcile Romania and Hungary, since the 1939 winner of the category, the Romanian Italianist Alexandru Marcu received his prize for the same accomplishment – the translation of *the Divine Comedy* into his native Romanian – also in 1940. Babits' award received large media coverage, he was criticised also by the right and the left for accepting the fascist acknowledgment.